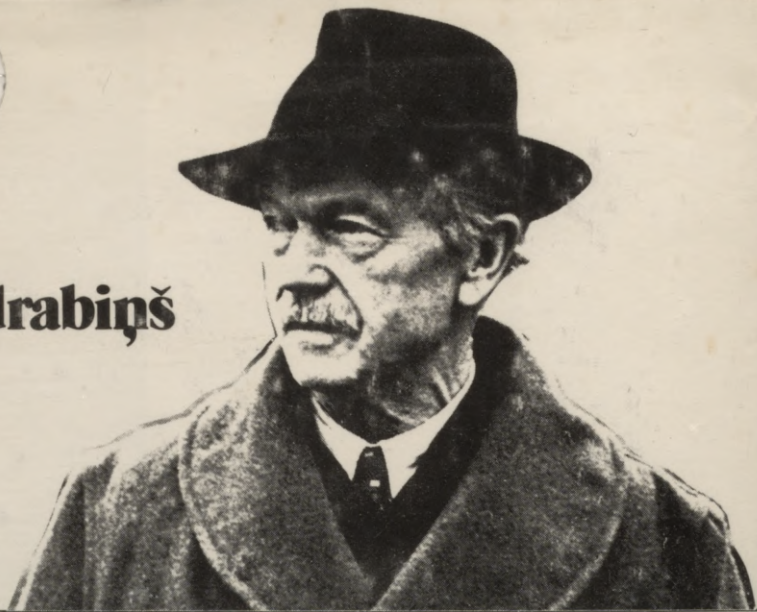

90-4
L 689

Jānis
Jaunsudrabiņš

Jānis
Jaunsudrabiņš

Kam
dāvanas,
tas nestāv
dīkā

Kam dāvanas,
tas nestāv dīkā

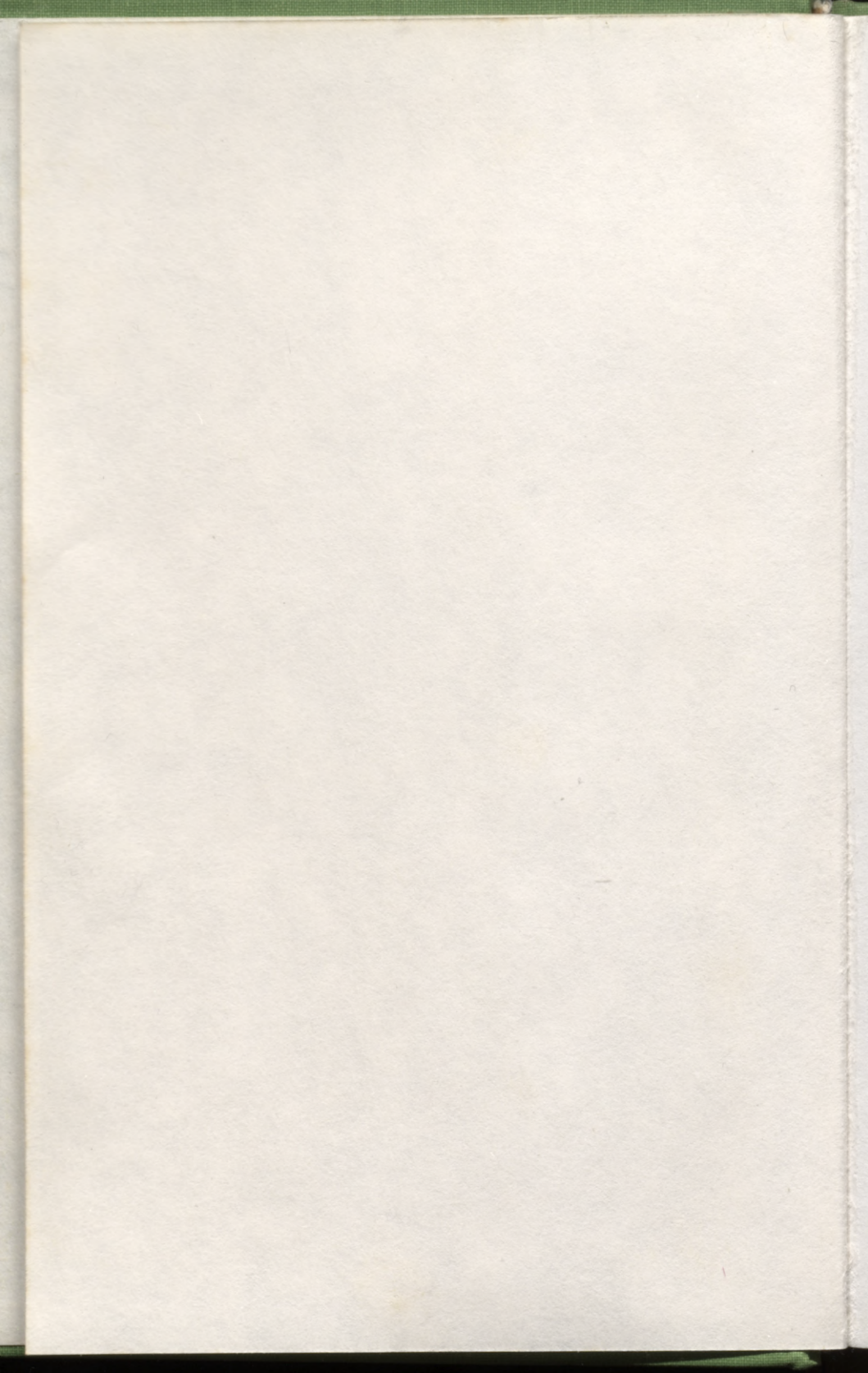
GRAMATU
DRAUCS

**Jānis
Jaunsudrabiņš**

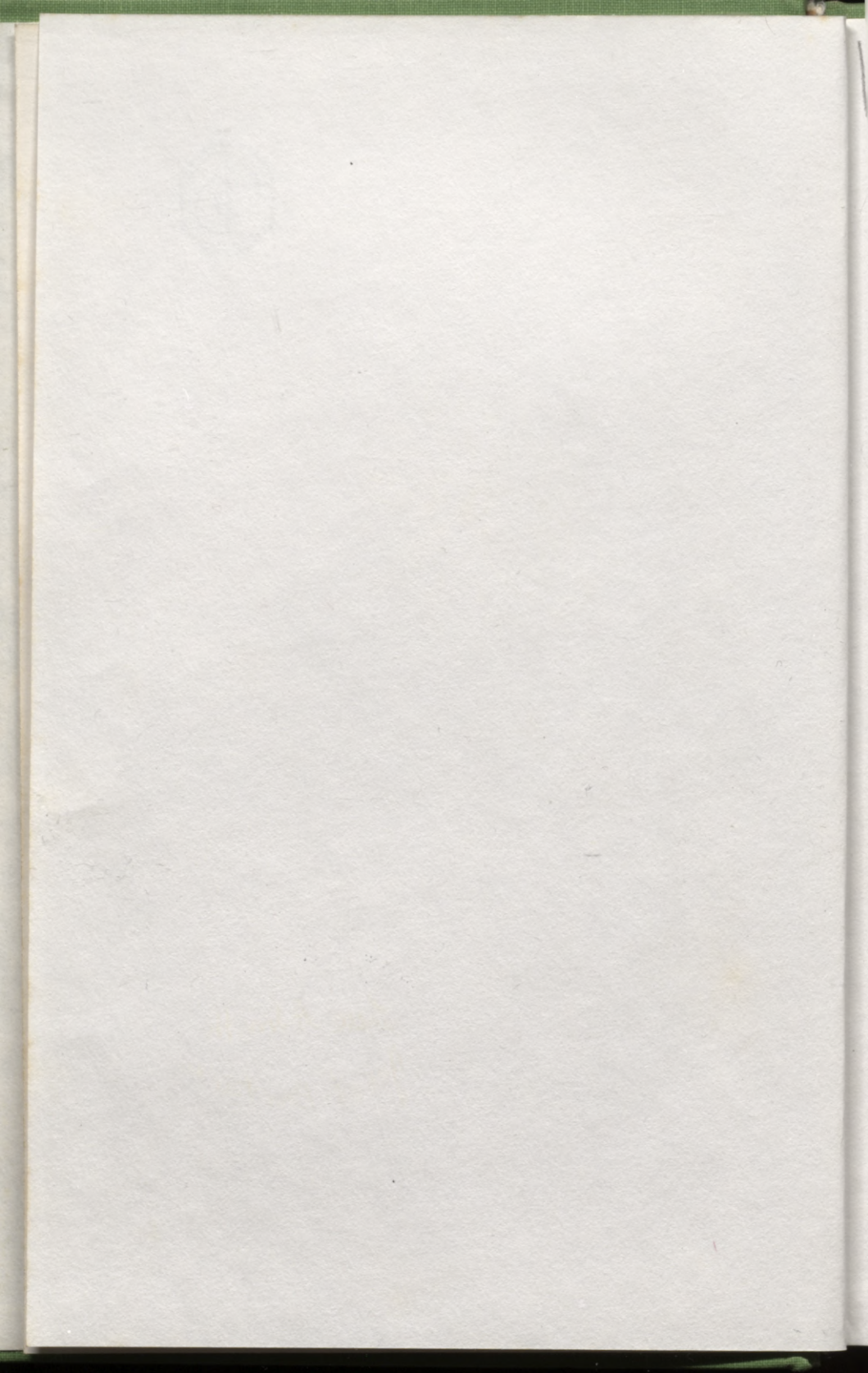
**Kam dāvamas,
tas nestāv dīkai**

GRAMATU
DRAUGS

90-4

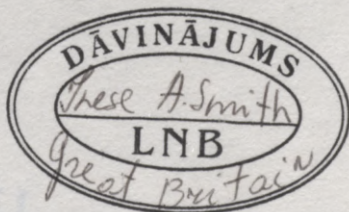
689

38358

L
A

**Jānis
Jaunsudrabiņš**

**Kam
dāvanas,
tas nestāv
dīkā**

Grāmatu Draugs / 1980

B-1
P-1
L-4

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA

03000 19985

Vāku zīmējis I. RUMPĒTERS

COPYRIGHT 1980 BY "GRĀMATU DRAUGS"

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form without permission in writing from the publisher, except by a reviewer who may quote brief passages in a review.

Published by "Grāmatu Draugs" a Division of the Latvian Newspaper "Laiks", 7307 Third Ave., Brooklyn, N.Y. 11209

17885

Printed in the United States of America

SNIGA SNIEGI, PUTINĀJA

Cilvēka prāti tā iegrozīti, ka viņam bieži jādomā par to, kā trūkst un kā par daudz. Skaisti ir, ja vasarā tev saules stari list uz pleciem katru dienu; bet pēc pāris nedēļām jau tavas acis meklē lietus padebeša debesu malā. Tu jūti līdz aiz sausuma saļimušam zāļu stiebram. Tev ir žēl strautā apsikušas zivtiņas, kas slēpjas pēdējā mitrumā starp oļiem. Tā man, Vācijas lidzenumā dzīvojot, ziemā bieži jādomā par sniegu, jo tā te tikpat kā nav. Nav arī šodien, kad šo rakstu, kaut gan jau novembra vidus un dzīvoju kalnainā apvidū.

Ejot pa ciema ielām, mani pavada visādi trokšņi. Dārd smagi kalti zemnieku ratu riteni, taurē auto, šņāc un kauc motori, aurē bērni kā negudri. Bet nekad neieskan ausīs Rīgas ormaņu zvārguļi, kas it kā kādā putna balsī milīgi mudināja vai nu sēsties kamanās, vai laipni brīdināja uzmanīties, ja bija šķērsojama iela. Sniegs kā balts paklājs visos bulvāros un laukumos, sniegs kā sega visiem jumtiem un torņiem pāri. Sniegs kā uzvāzts vāks, kas pat cilvēka balsij atņēma visu skaļumu. Baltas visas līmeniskās līnijas, balti koki parkos un apstādījumos, balti līdz vissīkākajiem zaru zariņiem, kas lika kā zem ziedu svāra.

Uz zemēm, kur dabas vaigs bija daudzveidīgāks nekā pilsētās, sniegs dažreiz uzbūra dzīvas pasakas. Neviena netīra traipa, cik tālu dienā acis sniedza. Trābas, žogi, koku stumburi, sniega baltuma apvizēti, likās sidraboti. Ja spīdēja saule, tā zeltīja mežu galus tāpat kā pakalnus, un bieži vien nemaz nebija saredzami priekšmeti, no kuriem stiepās garas, mēļi zilas ēnas.

Ir redzētas ziemas, kad sniegs apklāja zemi tik biežā

kārtā, ka ap lauku sētām nozuda visi žogi. Tāda bija ziema, kad es dzīvoju Augškurzemē un rakstīju "Augšzemniekus". Prauliņu vecās kūts jumts savienojās ar zemi, un uz jumta labprāt sēdēja Rejs, mūsu suns, izlīdis no alas sniegā. Tikai zinātājs varēja pateikt, kurā vietā atradās viņa būda.

Ak šie sniegi! Kad iznāca braukt uz Krāslavu, mēs jau mājās bažījāmies, kā tikai būs ar pārmišanos ceļā, ja gadīsies kāds pretimbraucējs. Ikreiz tas abās pusēs bija vesels notikums. Zirgi gan lieca galvas uz labo pusi, savilktajiem grožiem līdz, bet kājas taustīja joprojām cieti sabraukto ceļu, jauzdamas tur tālāk sniega dziļumu. Līdz tad ar pātagas palīdzību braucējs iedzina lopam savu gribu. Zirgs paslējās pakāpkājās, metās sānis un pazuda sniegā, sakucis uz visām četrām kā kucēns. Kamanas iešķiebās ar vienu slieci dziļi sniegā, un mēs kūņojāmies laukā. Jo, lai pārmainītos, vismaz vienam vajadzēja dažus soļus tikt uz priekšu. Mūsu dūkanais bija viegls un tramīgs zirgs. Otrs pātagas plīkšķis, un, sniegam noputot, paslējās gaisā loks, novilņoja krēpes. Daži lēcieni ar visām četrām reizē, un mēs bijām atpakaļ uz ceļa.

Uz pavasara pusi, kad sniegs jau bija nokūsis, vēl labu laiku ļaudis šļūca ar ragavām pa samelnējušo ceļu kā pa kapu vaļņa virsu.

Sniegi, dziļi, dziļi sniegi!

Zem sniega pazuda strauti, pazuda krūmi un ceri. Eglītes un jaunas priedes stāvēja kā izlodzījušies ķēmi ar un bez galvām, sastinguši simtsgadu miegam. Sevišķi spocīgas ainas rādīja mēnesnīca. Lieli koki, labu spāru resnumā, lieca galotnes cits citam pretim vai vairījās cits cita, līdz tomēr sakļāvās kopā vai nolīka pagalam ar galotnēm līdz zemei... Nereti pāri lielceļiem un mežu stīgām stāvēja tādi nolīkuši koki, un braucējs vai gājējs nevarēja nopriecāties vien: "Godavārti kas godavārti!"

Bet daži nespēja noliekties līdz zemei, ne panest sniega svaru. Tie lūza kā sāls, jo bija sasaluši līdz serdei.

Tās tik bija ziemas! Tie tik bija sniegi! Kur palika vijas, sliti, žagaru gubas un malkas grēdas? Cilvēki staigāja uz kūtim, klētīm un uz aku pa sniegā izraktiem grāvjiem, — galvas vien laukā. Visa pasaule likās

pārvērtusies, sveša kļuvusi. Tikai suņu un zaķu pēdu izrakstītā sniega virsa lika apjēgt, ka tā nav pasaka, bet īstenība.

Atceroties šādas sniegotas ziemas, man nāk prātā kāds jautrs, varētu arī teikt — traģisks, notikums laikos, kad ziemas bijušas vēl dziļākas nekā mūsu dienās. Labākas ticamības dēļ pieņemsim, ka tas noticis Neretas pagastā, apmēram mēra laikos. Kaut gan līdzīgas lietas varētu notikt arī citā pagastā un pavisam nesenā pagātnē, varbūt pat šogad. Jo pretējo dzimumu tiekšanās vienam pēc otra ir ik rītu jauna, un cilvēki ir kā piesniguši koki, kas tiecas sakļauties, lai balstītos, bet bieži aklī aizšķiebjas uz citu pusi, lai nekad nenasniegtos, nolīktu, pat lūztu.

Jaunais Bilāns bija skaists, iznesīgs zēns. Muižā darbos brūža žids, uz viņu nolūkodamies, teicis: "Es tavies baltes kājīnes mērcēs vērse stalē pa dublēm."

Vecāki uz viņu raudzījās ar lepnumu, kaimiņu zēni ar skaudību, bet saimnieces, kam auga meitas, klusībā cerēja, ka varbūt, kas zina, Mārukam, Līžukam vai Dārtīnei viņš kritīs. Jā gan! Turpat Lielo Bergu Dārtīne jau Bilānā bija tiktāl samīļējusies, ka nespēja savas jūtas pasaulei noslēpt. Viss pagasts runāja, ka Dārtīne ietaisīta. Jo tajos laikos, kad jauni cilvēki nevis precējās, bet tika saprecināti, mīlestība bija tik neparasta, ka to pieskaitīja noslēpumainiem spēkiem. Dārtīne bija ietaisīta, ieēdināta vai ar sikspārņa kāsiņi piekabināta Bilāna Klāvam, — tur nebija ne mazāko šaubu. Tikai neviens nevarēja saprast, kādēļ Klāvam būtu vajadzējis to darīt, kur viņam līgava bija nolūkota Lejas Bičās. To zināja visi, arī Dārtīne, un tomēr acis viņai klīda pāri upei uz Bilānu kalna galu, kur uz paša krasta stāvēja glītās mājas, kur bieži tīrumā bija saskatāms Klāvs arot vai ecējot. Siena laikā, kad Bilānu līcis ar Bergu līci, it kā kopā saplūda vienā izkapšu meldijā un, vālas vārtot vai apgabalus kapājot, grābekļu kāti saulē zibsnīja abās Susējas malās, Dārtīne bieži gāja pie upes nodzerties, lai tikai tīktu dažus soļus Klāvam tuvāk. Visvisādi viņa pūlējās sev pievērst kaimiņa skatus. — Nevienai meitai

taču nebija tik skaisti izrakstīts priekšauts. Kam vēl bija tik pākstaini lindraciņi? Viņas galvas lakatiņš saulē bližģēja baltāks par kritu. Un, kad Dārtine palaida balsi dziesmā, atbalsis nāca no visām birzīm, no visām atlasēm. Ļaudis apstāja strādāt un klausījās. Tikai ne Klāvs.

Naktis Dārtinei nenāca miegs. Viņa domāja, domāja neizdomājamas domas. Tās kāpa, pašai negribot, no sirds galvā. Reizēm bija tik skumji, ka gribējās mirt, ne dzīvot. Asarām listot, viņa domās dziedāja: "Ne man dienu darbiņš tika, ne man nakti miedziņš nāca."

Berģu māte veda meitu tuvos un tālos novados, kur vien dzirdēja esam kādu ārstu, kas zināja uzveikt līdzīgas kaites. Dārtine padevīgi lietoja visādas riebīgas zāles, neprasīdama, vai tās bija melna gaiļa asinis, sadedzināts rupucis, sakaltētas vīrekšņu saknes, indes pilni ziedi vai kas cits, ko vajadzēja dzert kā tēju, ik pa deviņi malki trīs reizes dienā. Bet labāk netika. Taisni otrādi, — ja agrāk viņa savām domām dažreiz aizkrustoja kaut uz brīdi ceļu, tad tagad nodevās bez pretošanās. To tikai runāja, ka bez Bilānu Klāva viņai nav dzīves, ka, ja viņu nedabūs, paliks meitās, ies ganos visu mūžu kā Mazberģu Jēkabs, kas nebija pilnā prātā.

Dārtines nelaime nepalika zināma pašu mājās vien. Kā viņu gredzeni baumas liecās tālāk un tālāk, līdz pagasts zināja, ka Lielberģu vidējā meita saslimusi ar mīlas trakumu uz Bilānu Klāvu. Nožēloja zēnu, ka tas, tik brangs cilvēks, ievilkts vai pats iepiņķējies tādā pestelū būšanā. Par Dārtini, protams, tikai smējās un zobojās, katru viņas mīļu vārdu, ko raidīja pāri upei, daudzīnot izsmieklam.

Lai tikt drīzāk laukā no valodām, Bilānu Klāvs bija izlūdzies tēva atļauju vest sievu mājās. Rudens, istais kāzu godu laiks, gan bija jau pagājis un tuvojās Ziemassvētki, taču Bilāni bija mājas, kam nekad netrūka arodos kviešu baltu baltiem pīrāgiem, kam skurstenis bija piekārts gaļas gurnu pilns, un klāvā lopu diezgan kaušanai, pārpārēm miežu iesalam, un naudas brandaviņam pietika kaut kurā gada laikā; tāpēc kāzas tika noliktas ziemas vidū, tā ap Meteniem, kad visiem

vaļa dzert trīs dienas un trīs nakts bez zūdišanās, ka tiek kavēti darbi mājās un muižā. Tad arī, uz baznīcu braucot, nebūs jāmūdās pa dūkstainiem ceļiem, bet varēs laist ar kamanām, kauču pa ledu vien, līdz Gribacāniem. Upe te cieši aizsala, jo bija rāma. Atboda no sudmalu dambja sniedzās līdz Vilpatāniem.

Jā, nāca Ziemassvētki, jautrais čigānu laiks. Katras mājas jaunieši gatavojās svētku nakšu sirojumiem, visvairāk gan puīši, jo meitas nespēja izbradāt kupenas pa māju olnicām, kas togad sevišķi bija aizputinātas, jo sniegs bira vai ik dienas.

Čigānu taisīšanās un nodomi tika turēti slepenībā. Vispirms vajadzēja pārsteigt pašu māju ļaudis; ja tie nepazīna ne pēc balss, ne gaitas, tikai tad vieplis ko līdzēja, tikai tad droši varēja laisties citiem līdz vai arī uzsākt gājienu par sevi.

Ziemassvētki, it kā Betlēmes zvaigznes ietekmē, liekas saistīti ar dzidrām debesīm, kad sniega pārslas saltā mēnesnīcā mirdz kā lieli rasas graudi. Ne tā tas bija šajos svētkos. Taisni pirmās dienas vakarā, kad čigānu bērniem laiks bija uzsākt savas gaitas, sagriezās tāds putenis, ka zeme juka kopā ar debesi. Bergu puīši brīdi staigāja ārā un iekšā, vērodami laiku. Nolādēts! Tieši tagad viņam vajadzēja sākt trakot...

Pēc vakariņām saimnieki sagāja savā galā. Puīši, velti gaidījuši laika labošanu, tomēr nenocietās, sagērbās par židiem — govju pircējiem un laidās puteni, labi zinādami, ka tas tikai istabā sēdētājam liekas drausmīgs.

Saimnieki, brīdi skala gaismā pasēdējuši, likās gulēt, jo tādā naktī nebija čigānus ko gaidīt, tiem laiks bija vēl rīt un parīt. Visi apgūlās un aizmiga, arī Dārtine, kam miegs bija visai caurs.

Varēja būt tā ap pusnakti, kad Dārtine pamodās, jo viņai likās, ka ārā vēja svilpošanai pāri laidās spilgta zvanišana. Bet tikai isu brīdi. Tad tā apstāja, un tūlīt kāds ar cimdotu roku viegli bungoja pie rūts.

“Bilānu Klāvs!” Dārtine sev teica un acumirkli bija pie loga. Redzēt nekā nevarēja, bet nu viņa dzirdēja skaidri minam savu vārdu. “Jā, tā es esmu,” viņa

atbildēja, "vai Klāvs?"

"Klāvs es neesmu, bet Klāva tēvs. Es gribu tevi aizvest savam dēlam, jo man tā Biču kaza nepatīk. Ģērbies un brauksim."

Kas gan skuķi varēja stiprāk mudināt kā šādi vārdi. Viņai nebija vaļas uzpūst uguni. Viņa baidījās arī, ka tad varētu uzmosties piederīgie un, kas zina, viņu aizturēt. Viņa zināja, kur karājās vakarā novilktais svētku drēbes, zeķes, kurpes. Dārtine ģērbās, āvās, drebēdama un tvīkdama. Vēl kažoku, tad lielo vilnas lakatu. Nu viņa laimīgi izgāja, pārējo nemanīta. Sētsvidū Dārtine iesēdās kamanās, kur Bilāns jau sēdēja. Zvans pie ilkss strauji sāka lalināt. Viņi nogriezās lejup, uz upi, kā no debesīm laizdamies. Sniegs lielām plēkšām sitās ģimī.

"Tagad klausies, ko es teikšu," līdzās sēdētājs Dārtinei teica: "Laiks nav auksts. Tu esi silti ģērbusies. Es tevi ievēdīšu klētiņā, kur tev būs uz tīnes jāpasēž, kamēr es nolikšu zirgu. Tad redzēsīm, ko tālāk darīt."

"Esmu gatava pildīt tavu prātu," Dārtine atteica, "bet kāpēc tu tik rešni runā? Vai tu tikai neesi kāds Ziemassvētku čigāns un mani nemuļķo? Tev nav Bilāna balss."

"Esmu apsaldējies, meit, alu darīdams."

No kamanu gludā tecējuma bija jaušams, ka viņi brauca pa ledu, pa upes vidu. Laiks Dārtinei joņoja puteņa ātrumā, likās, ka sen jau vajadzēja būt Bilānos, tāpēc pēc brīža viņa ar bažām ieminējās: "Kad tikai neaizbraucām garām."

"Tūlīt būsīm galā," laipnais vedējs atbildēja. "Nebīsties! Lai paši esam tikpat kā aizsietām acīm, zirgs gan ceļu zinās."

Patiešām, tūlīt viņi svērās atkal krastā, strauji pagriezušies pa labi. Vedējs tagad nerunāja ne vārda, tikai rīkojās. Klusām apturēja zirgu, izkāpa. Dārtine juta sienas tuvumu, pajumti, tā kā aizsnigušas durvis. Viņa izkāpa, tika iebīdīta telpā, kas oda pēc labības un pelējumiem. Tik pazīstama klēts smaka! Gādīgi viešņu apsēdinājis uz puspilna maisa, Bilāns čukstēja: "Te ir kaktiņš. Atzvelies pret sienu un snaud. Rīts arvien ir gudrāks par vakaru. Tagad visa māja aizmigusi, aizmie dz

arī tu, ja vari.”

Ar to durvis tika aizvērtas.

Dārtine apgrābāja apkārtni un, atradusi aiz muguras kaktu, atlaida plecus pie sienas. Biezais un mīkstais lakats balstīja galvu kā spilvens. Viņa tikpat kā gulēja, bet aizmigt nevarēja. Pēkšņi sāka uzbrukt doma pēc domas ar tik pārliecīgu spēku, ka prāts kļuva skaidrs kā mirējam, kam murgos pēdējo reizi uzliesmo apziņa. — Kas te notika? Ko ar viņu gribēja darīt? Un kā griba tā bija? Vai vecais Bilāns tiešām viņai tik labvēlīgs? Kādēļ? Vai tas vispār bija viņš? Vai tā bija Bilānu sēta, kur viņa, naktī slepus ievesta, tagad viena sēdēja? Un, ja tā arī būtu Bilānu klētiņa, — vai nebija nosodāmi necienīgi sēdēt tā tumšībā? Ko tēvs varēja iespēt, ja dēls varbūt šai brīdī kavējās Biču gaišā istabā pie tās, ko nosauca tik nicīgi par kazu?

Vērtējot sevi un tur to otru, Dārtine sāka vērtēt arī Klāvu. Jā, kas tad bija šis Klāvs, ka drikstēja viņu tā mocīt ar sāpēm un veltīgu prieku? Nekas vairāk kā memmes dēliņš, sārts un balts, piena un krējuma pastrebies, kā jau vienīgais. Vai Pulpju zēni bija mazāk cēli? Vai Siksnānu Naudinieks bija nabagāks par Bilānu? Vai Čukulu Jānis nebija iemācījies pats no sevis lasīt, rakstīt un rēķināt? Un vai taisni Čukulu Jānis nebija tas, kas ik pie tikšanās tik silti saņēma viņas roku un tik mīļi ieskatījās acīs, ka viņai savas bija jānodur, it kā aiz kauna? Beidzot viņa aizdomājās tik tālu, ka vēl vēlējās tikai vienu — tikt laukā no sava sprostā, jozt uz mājām un nekad vairs Bilānu Klāvam neskatīties ne virsū. Tikt nemanītai mājās, tikt neredzētai ārā no šīs sētas, lai pasaulei nekad vairs nedotu iemeslu runāt, ka viņa traka. Cēlās strauji un taustījās uz durvīm; bet, tās atradusi, ievaidējās: “Aizkrampētas!” Protams, aizkrampētas, citādi jau vējš tās būtu atgrūdis vaļā.

Atgriezusies savā kaktā, Dārtine sāka raudāt. Ne vairs asarām klusi ritot kā savās mīlas sāpēs, bet gan balsī kā bērns, kas izkļiedz visu smagumu no krūtīm. Galvu ietinusi lakatā, kas slāpēja skaņas, viņa beidzot iemiga dziļā, dziļā miegā.

Dārtinei šķita, ka ir gulējusi tikai mazu brītiņu, kad ārā bija dzirdamas balsis. Tur raka sniegu arvien tuvāk klētij, jau pie paša sliekšņa. "Nu nāks Bilānu tēvs, viņa domāja, bet ko tas vairs līdzēs? Saime bija kājās, redzēs un smiesies, kad viņa izies no klēts. Jo visiem taču bija zināms — — Ai, ai! Nu jau krampis atcēlās. Durvis gāja vaļā, veramas uz iekšu. Dārtine ierāvās kaktā, cik dziļi vien varēdama, un aizturēja elpu. Bet tavu brīnumu, — ienācējs bija viņas tēvs. Neizrādīdams ne mazāko pārsteigumu, viņš, pret kaktu pagriezies, teica:

"Lai viens tikai paskatās, te viņa sēž kā kundzene! Meklē māte, meklē māsas, — kādā peklē Dārtine iekritusi? ! Nāc nu brokastā."

Izbrīnījusies par tēva iedomu meklēt viņu šeit, Dārtine atstāja savu vietu un iznāca klēts durvis. Un nu viņai bija jābrīnās vēl vairāk. Tas taču bija Lielbergu, ne Bilānu pagalms! Raug, tepat istaba, tur kūts, žagaru grēda. Viss apsnidzis balts un tīrs. Tikai pāri Kviču viksnām sārtojās debeši, sastinguši mierā, jo vējš bija nostājies.

To visu uzskatot un apjaušot, Dārtinei kļuva tik viegli ap sirdi, ka viņa, pašai nemanot, pacēla abas rokas kā putns spārnus. Cēla un dižena, nekad neredzētā skaistumā viņa tur stāvēja tēva, mātes un māsu priekšā, ne vairs rājama, bet gandrīz bijājama. Tad viņa rokas nolaida gar sāniem un mierīgi teica:

"Nule es atzīstu, ka esmu tāda bijusi, par kādu ļaudis mani dēvēja. Tagad zinu, ka sievietei nav jākaras vīrietim kaklā, jāgaida, lai nāk un viņu paņem. Un tā tas būs, kad pienāks mans laiks."

DEBESU PODNIEKS

Kad dzīvoju Augšzemgalē, pansijā pie Prauliņa kundzes, lielās lauku mājās, es šad tad aizbraucu viņas vīram līdz uz Krāslavu, kur reizi nedēļā bija tirgus. Skaistā pilsētiņa Daugavas krastā man patika un vienkāršā Latgales tauta, kas te sabrauca, ne mazāk. Mēs gājām pa nelielo tirgus laukumu, kad saimnieks savu sviestu bija pārdevis un, kā saka, apskatījām tirgu. Reiz tā staigādami, mēs uzdūrāmies kādam jautam podniekam. Tas savus māla traukus bija izkrāvis zemē ap ratiem un ņēmās tos bez mitēšanās slavēt. Te viņš nostādīja uz kreisās rokas kādu podu vai bļodiņu, ar labās pirkstu kauliņiem piedauzīdams. Tad paķēra kādu zirdziņu vai piliti un pūta astē, ar pirkstiem sānu caurumiņus ulinādams. Bet tas trakākais, ko viņš darīja: viņš laiku pa laikam iesprieda rokas sānos un laidās svilpodams kā vilciņš pa trauku virsu straujā dejā. Ļaudis stāvēja visapkārt. Tādu tejāteri neviens vēl nebija redzējis. Pēc nodejošanas sievas un vīri drūzmējās ap podnieku, pacēla traukus un paši paskandināja. Nauda jaunajam cilvēkam nāca kā pa reni. Kad pircēji apsika, podnieks savus trikus atkārtoja.

“No kurienes tu tāds delveris atbraucis?” kāda vecenīte vaicāja.

“No debesīm, no debesīm, memmit! Tur mums ir lielāka Daugava nekā te pie jums. Un Daugavai daudz augstāki krasti. Un krastos māls, es tev saku, kā sviests. Apskatiet, ļaudis, — vai atradīsīt kādu aliņu, kur, traukus apdedzinot, izlauzies kaļķis? Nē, tādu lietu nav! Tāpēc podi skan jaukāk par Kaplavas pareizticīgo zvaniem. Tāpēc tie ir tik stipri, ka var ar lielgabaliem

braukt pāri. Zināms, tad nu viņi saplistu gan..."

Un dungādams strauju dejas meldiju, podnieks atkal laidās pāri trauku virsiem.

"Nudien," Prauliņš sajūsmināts iesaucās, "es neesmu par māla traukiem, bet šitos var pirkt!"

Viņš paņēma vairākus podus pienam, lielas un mazākas bļodas, skaistu zaļu krūzi, kā no tautasdziesmas izvirpotu, tad vēl koši dzeltenu zirdziņu, uz kura jāja suns.

"Joka pēc!" priecīgais pircējs teica, un mēs stiepām mantas uz mūsu ratiem.

Mājās saimniece ar izbrīnu raudzījās uz jaunajiem traukiem un ar vēl lielāku uz vīru.

"Kāda pārvērtība ar tevi notikusi," viņa sacīja. "Visu laiku teici, ka māla trauks nav nekam vērts. Līdz kur metas, tūlīt klankš! un gatavs. Aluminijs vai skārds ieliecas, bet šis tūlīt jūk."

"Tā tomēr nav. Redzēsi, ka ies gadiem. Beigas, protams, pienāk katram traukam, tāpat kā cilvēkam."

"Laikam esi drusku dzēris..."

Pēdējais teikums, ko sieva pielika smiedamās, saimnieku pamudināja tēlot krietni ieskurbušu, kaut gan bijām dzēruši tikai pa glāzei alus. Viņš, it kā streipujodams, nostādīja traukus pa vienam istabas vidū uz grīdas, sasita plaukstas, iesprieda rokas sānos, gluži kā podnieks tur tirgū, un uzsauca:

"Šie te ir debesu trauki, memmīt! Ar lielgabalu vari pāri braukt kā bruņurupucim."

Svilpodams "Kur tu teci, gailīti manu", saimnieks laidās dejā pāri traukiem ar tādu pat straujumu kā podnieks tirgū, tikai ar citādiem panākumiem. Trauki zem viņa smagā auguma un cietajiem zābakiem sabruka ar ļaundabīgu troksni. Vienīgi zaļā krūze paspēja apgāzties pie pirmā pieskāriena un pavelties sāņus. Saimniece to saķēra un nolika uz galda.

EGLĪTE

Būs jau daudz gadu, kopš Latvijas sētās Ziemassvētku eglīte ieņēma tādu pat vietu kā Jānos ozollapu vainagi. Ar savu gaismu un smaržu viņa kārtīgi ieradās ik gadus un priecēja nevien bērnu, bet arī pieaugušos. Viņas spirtsais zaļums gada laika vidū, kad sals sastindzinājis un sniegs apklājis visu zemi, var gan dot spēku un cerību ikvienam. Daudzās sveces, kas deg reizē viņas zaros kā lielā kroņlukturī, ienes ziemas naktī lielu spožumu. Cilvēks jūt, ka pasaulē notiek kaut kas ārkārtīgs.

Bet es gribu pārcelties uz tiem laikiem, kad Mūsmājās runāja par Ziemassvētku eglīti kā par kādu neaizsniedzamu greznumu, kā tagad dažkārt runā par karaļu un miljonāru izdarībām.

Mēs toreiz rakstījām gada skaitli 1886. Es gāju pirmo ziemu skolā. Es biju jaunākais un laikam arī mazākais no visiem skolas bērniem. Vēl mazāka bija vienīgi Martīte, skolotāja māsa, bet tā sēdēja klasē, kad pati gribēja. Sēdēja kā bildīte, puķotu priekšautiņu un traipīja kaut ko uz mazas šifera tāfelītes. Un kad iedomājās, klusām pazuda.

Tanī pašā gadā par skolas vecāko bija ievēlēts Damasānu Kronīts. Es nezinu, vai tajos laikos vispār tādi skolu vecākie kā amata personas bija pazīstami, bet pie mums, Neretā, tas tā bija. Skolas vecākā pienākums bija uzturēt sakarus skolas un pagasta starpā. Lai, piemēram, skolotājam katra nieka dēļ nebūtu jāskrien uz pagasta māju kāda jumta cauruma, izsistas loga rūts, siltuma vai gaismas dēļ. Skolas vecākais ieradās parasti sestdienās,

kad bērns laida mājās, pasēdēja uz pirmā sola gala un, kad skolas stundas beidzās, iegāja skolotājam līdz viņa istabā, laikam taču aprunāties. Gan jau viņi zināja, kas bija kārtojams. Skolas vecākais bija tā sauktais goda amats, un par šiem amatvīriem vispāri skolotājs mums tika izteicies apmēram šādi, beigās Damasānu Kronīti palielidams:

“Kāds jau nu kuro reizi gadās tas vecākais. Dažs tikko degunu noslaucīt māc, bet ar tādu var vēl satikt. Dažs turpretim izliekas tik gudrs un zinīgs, ka pie katras vajadzības atradīs ko pretī iebilst. Pārmet, ka skola patērējot pārāk daudz malkas. Būtu viņa noteikšana, viņš nedotu vairāk par astoņām asīm. Izrāj mani kā zēnu par to, ka neiztiekam gadu ar mucu petrolejas. Pie tam bez aicināšanas skolā nerāda ne acu. Tāds pērn bija Gulbēlis. Vai viņš zināja, cik mums lampu, cik krāšņu un vai tām visām durtiņas un šīberi kārtībā? Bet tagad Kronīts ir man tikpat kā palīgs, ne priekšnieks. Viņš ir izglītots cilvēks.”

Patiesi, Damasānu Kronīts, kas man no mātes puses pienāca tā kā drusku rados, bija slavējams cilvēks, kaut gan citi saimnieki viņu zoboja par to, ka viņš negāja krogā. Es viņu sen pazinu, zināju arī, ka viņam esot delamā kaite un ka viņš ilgi nedzīvošot. Viņam bija tāda pat melna bārda kā skolotājam, tikai drusku šķidrāka, vaigi kalseni un starp uzacīm divas stāvas grumbas.

Kronīts ieradās skolā vai ik sestdienas. Dažreiz pēc nodziedātas dziesmas pat stājās katedrā un teica atlaišanas vārdus, kamēr skolotājs palika turpat pie ērgelītēm. Viņa vārdi skanēja ne tik gludi un apaļi kā no skolotāja mutes, mums tomēr tāda pārmaiņa patika, un mēs viņa vārdus atcerējāmies un likām vērā, jo tie bija taisni vārdi. Tā man vēl šodien it kā ausis skan, kā viņš rāja Ingužu par kādu mazu zādzību. — “Miļlais Ingužņ,” viņš teica, “piemini, ko es tev saku: ar adatu iesāk, ar zirgu beidz!” — Un nule šis pats skolas vecākais un skolotāja draugs bija uz Ziemassvētkiem kaut ko sevišķu izdomājis. Viņš bija skolotājam licis priekšā dedzināt eglīti. Viņi abi bija visai sīki visu apsvēruši, un nu skolotājs kādā dziedāšanas stundā mums draudzīgi

vaicāja:

“Ko jūs, bērni, par tādu lietu teiktu? Skolas vecākais gribētu, lai mēs dedzinām Ziemassvētku eglīti.”

Skolotājs brīdi klusēja, un neviens no mums nezināja ko atbildēt, tik sveša mums bija tāda lieta. Tad viņš paskaidroja:

“Mēs mācāmies, kā redzat, divas Ziemassvētku dziesmas uz trim balsīm. Kam un kur mēs viņas dziedāsim? Protams, mūsu Pestītājam par godu un paši savam priekam; jo baznīcā mūs, tādus vīrus, nelaidīs. Tur dzied tikai sevišķi svarīgos gadījumos un tad lieli cilvēki no visām četrām pagasta skolām. Un arī tad gadās, ka dziesma aiz uztraukuma sajūk. Mēs tāpēc dziedāsim tepat savā klasē, tā sakot, paši savās mājās. Mēs rīkosim eglītes vakaru, kādus rīko daudzās Vidzemes skolās.”

Mums tika sīki izstāstīts un izskaidrots, kas tas ir un kā tur būs tādā vakarā. Un man jāsaka, ka es todien aizskrēju uz mājām kā apdedzināts. — Tikko pār sliekšni istabā iekritis, es visu dzirdēto pilnā kaklā atstāstīju. Tā bija ziņa, kas piepildīja ar pārrunām visu telpu cauru vakaru. Tā taču bija brīnišķīga lieta. Bija jau gan viens otrs par tādu eglīti kaut ko dzirdējis, bet redzējis savām acīm neviens. Teica, ka Stanānos saimnieki saviem bērniem dedzinot eglīti, pie kuras, pēc kungu modes, aicinot arī gājējus un apdāvinot, bet vai nu visam varēja ticēt, ko ļaudis samelsa. Man likās, ka es varbūt visgaišāk biju nojautis, kāda varētu izskatīties tāda izpušķota un mazām svecēm apspraudīta eglīte. Jo es to biju dzirdējis no skolotāja mutes, un skolotājs runāja tikai to, ko pats skaidri zināja. Viņš taču tur, Irlavā, skolotāju skolā bija redzējis. Tur viņi bija katru gadu dedzinājuši eglīti un svinīgi priecājušies ar dievvārdiem, riekstiem un saldumiem.

“Bet par velti vis nebūs,” es teicu. “katram skolābērnam būs jānes desmit kapeikas.”

“Saprotama lieta!” atsaucās mans krusttēvs, šāva roku bikšu kabatā un, izvilcis ādas maciņu misiņa rāmjiem, iedeva man sudraba divdesmit kapeiku gabalu, par ko es nosarku aiz prieka.

“Tad nu tikai iesien šņukdrāniņas stūrī, ka

neizgaisini!" māte mani pamācīja, un es to uz vietas izdarīju.

Tā es otrā rītā bez dienas aizjoņoju cauri ganībām uz skolu ne mazāk priecīgs kā vakar mājup.

Mana krusttēva divdesmit kapeikas sacēla lielu ievērību. Skolotājs, naudu saņemdams, teica:

"Tas mums labs piemērs, kādā veidā nolikt dalības naudu eglītes vakaram. — Ja Riekstiņu Saknīts, rokpelnis būdams, labprāt dod divkāršu artavu, tad saimnieki un amatnieki, kam nauda vieglāk nāk, varbūt ziedos vēl vairāk. Tāpēc sakait mājās, ka pārmaksas ar pateicību tiks pretim ņemtas. Jo vairāk naudas ienāks, jo lepņāka iznāks mūsu egle. Maksu tāpēc noliksīm tādu: — Katrs nes, cik var, bet ne mazāk par desmit kapeikām."

"Jāā! Jāā! Jāā!" visi kļiedza, un skolotājs turpināja:

"Kronīša kungs, skolas vecākais, kam skolā nenāk neviens bērns, ierakstīja listē pats pirmais veselu rubli. Es tāpat. Tātad mums ir jau divi rubļi divdesmit kapeikas. Nākamo pirmdienu sanesiet visi, cik no maizestēviem vai vecākiem varat izlūgties, lai redzam, ko iespējam sev atļaut. Ja būs vairāk naudas, koks varēs būt lielāks, sveičšu vairāk, pušķojums iznāks bagātīgāks. Varbūt tiek pat tā, ka katrs bērns dabū saldumu tūtiņu. Ja saņāks daudz naudas, ko es stipri ceru, nopirksim konfektes, lielos riekstus. Man pagrabā vēl glabājas daži āboli. Varbūt katram iznāk lielā tūte."

"Vai tie, kas vairāk devuši, saņems arī vairāk mantu?" kāds nedroši ievaicājās, nepieceldamies.

"Nedomāju vis!" skolotājs bez apdomāšanās atteica.

"Prieku par eglīti mēs taču nevaram naudā apvērtēt. Tas būs visiem vienāds. Varbūt tam nabagākajam vēl lielāks. Un no našķiem neviens nebūsim paēduši. Tikai tādus gan, kas nemaz negribēs maksāt, nepielaidīsim. Tāpat nelaidīsim iekšā tādus, kas skolā nenāk. Mēs esam sava saime, mums pieder noteikšana. — Tad nu, lai zinātu kādās robežās turēties, — gādājiet, lai man pirmdien nauda būtu rokā. Eglīti dedzināsim piektdienas vakarā. Pēc tam visi varēsīt iet vai braukt uz mājām Ziemas-svētku brīvlaikā atpūsties. Neaizmirstiet, ko teicu!"

Kas nu būtu tik stulbs bijis, ka aizmirstu tik svarīgu

lietu.

— Pirmdienas rītā, kad pēc lūgšanas skolotājs uz ērgelišu vāka noguldīja ziedojumu listi un apsēdies sāka skolniekus pēc kārtas izsaukt, visi gāja, cits pēc cita, un lika naudu uz nošu grāmatas, kas turpat stāvēja. Atzīmēdams, cik kurš dod, skolotājs teica skaitli skaļā balsī, it kā vēlēdamies visiem to zināmu darīt. Mēs arī ar lielu kāri klausījāties un domās apvērtējām, cik bagāta mūsu egle būs.

Nesanāca jau nekāda liela nauda. Tās pašas desmit un atkal desmit kapeikas, it kā lielāku ripiņu pasaulē nemaz nebūtu. Tikai divi saimniekdēli nolika pa kvartam. Un Oruļkroga kalējs Lapinskis bija savai skuķei iedevis pusrubli.

Maza sadurstīšanās iznāca, kad skolotājs izsauca Skrupska Līzes vārdu. Meitene, izsaukta, nenāca no sola laukā. Viņa stāvēja kā nobijusies, tad sagriezās iesāniski, aizsedza ar priekšautu acis un sāka raudāt. Kad skolotājs vaicāja, kāpēc asaras, — tuvākās meitenes čukstēja: “Viņa nevarēs piedalīties. Tēvs viņai nedod naudas.”

Skolotājs sauca tālāk, un tie, kas nu nāca maksāt, vēlāk zināja stāstīt, ka pie Līzes vārda tomēr bijušas uzrakstītas desmit kapeikas un ka viņa netiks atraidīta. Laikam gan nebija neviena starp mums, kas nebūtu par to priecājies. Līze bija klusa, lāga meitene, un viņas Istā māte bija mirusi.

Skolotājs saskaitīja garo virkni ciparu, tad naudu un tad, to kabatā bērdams, teica, ka nekas nekaišot, — esot tepat desmit rubļu.

Tik tālu tagad viss bija kārtībā. Skolas gaitas gāja kā parasts. Brīžiem pat likās, ka par eglīti ir tikai pasapņots, ka viņa nemaz nenāks. Un tomēr kaut kas mudināja gaidīt piektdienu, jo tā bija diena, kas apsolīta. Un piektdienas vakaru tiecās mūsu domas katrā brīvā brīdī. Tad vajadzēja notikt tam, ko visi kārojām. Ak, cik bezgala gausi vilkās stundas, līdz sagaidījām vakarus, kad es varēju skriet uz mājām, un cik nelaimīgs es biju, kad mājinieki jautāja ko par eglīti un es nekā jauna nevarēju pastāstīt. Nez cik reižu iešāvās prātā, — ka tikai neizput.

Bet tad atkal atausa ticība skolotājam, kas neko nepameta pusceļā, ko bija pasācis. Un atkal prātā iegūlās kaut kas liels, gaišs, nepasakāms. Eglīte, eglīte dejoja mūsu apziņā kā dzīva būtne, apgriezdamās simt un tūkstoškārt. Jāsaka, ka mācības visu šo nedēļu gan bija otrā vietā; bet kas par to!

Kaut dienas nesteidzās, tomēr bija jau pagājusi pirmdienā. Otrdienā jau bija pusē. Mēs spriedelējām un brīnījāmies par lielo naudu, ko mēs bijām sametuši. Desmit rubļu. Par tiem taču varēja nopirkt dzīvu govī. Stibera Ābrams par savu baltiņu bija samaksājis astoņi rubļi, un nu jau otru gadu tas vilka viņa podu vezumu, kam ne reti pats vēl virsū sēdēja. Mana māte par mūsu aveņiņu Miķeļu tirgū bija dabūjusi tikai astoņdesmit piecas kapeikas... Cik dārga gan sanāca tāda Ziemassvētku eglīte. Ne par velti to iespēja dedzināt vienīgi bagātnieki.

Satraukums bija mazliet norimis, bet kad otrdien pēc pusdienas skolotājs un mamma aizbrauca uz Sulainiškām iepirkties, mēs atkal saviļņojāmies. Trešdienas rītā pēc bībeles stāstiem skolotājs ienesa klasē prāvu kašteli un nolika uz ērgelītēm kā citkārt rakstāmlietu lādīti, no kuras pārdeva mums visu, kas skolas darbos bija vajadzīgs; bet šajā te bija sapirktās mantas. Mēs drīkstējām nākt tuvāk un apskatīt, ko arī darījām ar lielu ziņkāri. Kas bija ēdams, tas netika daudz cilāts, lai, kā skolotājs teica, netecētu siekalas. Nebija jau arī nekas liels, tikai dažas brūna papīra tūtes un tūtītes. Uz tūtēm bija ar zīmuli uzrakstīts, cik kura maksā. Visas bija dārgas mantas: konfektes, valrieksti, bīdelēti milti, sīrups... Skolotāja mamma gribēja ņemt palīgā lielākās skuķes un cept piparkūkas, kas iznākot daudz lētāk. Tie gan nebūšot pēperkoki pēc īstas kārtības, jo tādai mīklai jā rūgstot ilgi, bet katrā ziņā vērtīgāki nekā Sulainišku židauku cepti. — Vispamatīgāk mēs apskatījām un apbrīnojām lukturīšus. Arī sveces bija savādākas nekā parastās sveces: daudz tievākas un tādas kā rantainas, it kā savītas, un dažādās krāsās. Mēs spriedām, ka arī liesmas būs katrai pēc viņas čaulas. Tad nu gan būtu brīnum jauki. Viens otrs no mums bija redzējis tādus kā resnus spickus, kas deguši

šņākdami un devuši i sarkanu, i zaļu liesmu. — Visjaukākais bija tomēr lukturīši. Tie bija divēja veida, pavisam četri duči. Skolotājs teica, ka tie nu būšot ilgam laikam, un citā gadā nevajadzēšot tik daudz naudas izdot.

Ai, lukturīši! Tie bija tā kā no skārda plāksnītēm un tāpat kā svecītes daždažādās krāsās. Otri bija savīti no divām drātīm tādā veidā, ka augšgalā varēja iestatīt svecīti. Tad drātis izdalījās, un tām bija uzmauktas vai apmūrētas smagas bumbiņas labu ķiršu ogu lielumā. Vieni saknieba egles zariņu kā knaibles un turējās, otru vienkārši uzlika uz zara jāšus. Ja svecītes bija tikai krāsotas, tad šie te bija tik spoži, ka atspoguļoja gaismu no visiem izcilnišiem. Skolotājs mums rādīja un skaidroja, un varēja redzēt, ka pašam viņam bija prieks par tiem. Viņš turēja vienā rokā zīmuli guļus, lai tas būtu tādā stāvoklī kā zars, uzknība uz tā lukturīti un iesprauda svecīti. Tā stāvēja stingri un taisni kā jau svece. Tad viņš ņēma otra veida lukturīti, kas bija viss no drāts. Augšgala gredzenā tika iestiprināta svecīte, un garās kājas apžerbiņ turēja zīmuli. Tā kā spožās ogas tur apakšā stipri vilka uz leju, tad svecīte ne gāzās, ne šķobījās, bet stāvēja taisni.

“Šos mēs sauksim par jātnieciņiem,” skolotājs smaidīdams teica. “Man liekas, tie būs izturīgāki.”

Par nelaimi, svecīti izvelkot no lukturīša, jātnieciņš izslidēja skolotājam no rokas un viena oga sadrupa.

— Ceturtdiena pagāja, kopjot māju. Klases nebija mazgātas kopš Mārtiņiem. Tika noturēta tikai ticības mācības stunda, tad mēs pārvērtāmies visprastākā darba strādniekos. Skanēja lāpstas, smeļami un nesami trauki, švikstēja slotas un šļakstēja slapjas lupatas. Meitas slaucīja grīdu, mazgāja solus, logus, katedri, durvis un pat krāsni, kam no roku sildīšanas dzeltenie podiņi bija gluži melni kļuvuši. Visas lampas līdz ar kāšiem un šķīvjiem bija no griestiem noceltas. Ap tām mazajā klasē ņēmās vairāki zēni, tās tīrījot, berzējot, spodrinot un pildot. Cilindrus vajadzēja dabūt tik tīrus, ka tie kļuva pavisam neredzami. Visam eglītes vakarā vajadzēja bližgēt, jo bija aicināti uz vakaru skolnieku vecāki un, kas zina, vai pat mācītājs neatbrauca.

Kad griesti un visi kakti bija pārbaudīti, vai vēl kur neslēpjas kāds zirnekļu tīkls, mēs sastūmām galdus klases vienā galā, lai atbrīvotu grīdu. Tad sākām nest no dārzmales sniegu, jo tur bija visaugstākās kupenas un tāpēc sniegs vistīrāks. Nešanai mēs lietojām traukus, kādi vien mums bija: vannīņas, ķipjus, māla mutēsblodas. Mēs nesām sniega pikas, klēpjos saķēruši, jo sniegs bija labi sasēdies un turējās gabalos, kad atdūra ar lāpstu. Kad nu visa grīda bija pārklāta ar diezgan biezu sniega kārtu, mēs sākām pa to slidināties. Pa gludo grīdu glumais sniegs slidēja, un mēs skrējām kā pa ledu. Sākumā sniegs bija kā jau sniegs — balts, tad kļuva pelēks, arvien tumšāks un tumšāks, līdz kļuva gandrīz melns. Arī slapjš viņš kUSDams kļuva, un tādu mēs to grābām atkal traukos un nesām laukā labi tālu aiz klētīm. Grīda nu jau bija puslīdz tīra. Tomēr nāca vēl meitenes ar slotām, višķiem, ar asām lupatām un siltu ūdeni. Basām kājām tekādamas un locīdamās, viņas uzņēma pēdējos netīrumus līdz pat sienmalām tā, ka grīda kļuva gaiši āderēta, jo parādījās visas raksturīgās egles koka kārtas un zari. Tad telpu izkaisījām ar tīriem rudzu salmiem, ko ar režģinēm lielākie zēni atnesa no rijas šķūņa. Tad labi nosusinātos solus pārcēlām uz izmazgāto galu un tādā pat kārtā apstrādājām nemazgāto, līdz tad visa klase rādīja pavisam citādu seju.

Beidzot pienāca kārtā arī mazajai klasei, kurā parasti lustes vakaros tika dancots un ietas joku spēles. Te bija ķieģeļu grīda, kas nule, pēc krietnas izberzēšanas, mirdzēja tik koši sarkana, ka lielākās meitenes nenocietās. Pa pāriem saķērušās, viņas izlaida dažus līkumus nekārtīgā dejā turpat skolotāja acu priekšā. Viena pat ievaicājās:

“Lūgtum, vai pēc eglītes arī dancot dabūsim?” uz ko skolotājs atbildēja: “Redzēsīm, ko skolas vecākais teiks; bet man gan liekas, ka ne.”

“Vā-ai!” meitenes novaidēja.

Un tad pienāca gaidītā diena, domās izauklēta, sapņos vairākkārt redzēta. Kā jau sacīts, iepriekšējā dienā, kad klases bijām izmazgājuši, visas grīdas tika

izkaisītas tīriem rudzu salmiem, lai tie uzņemtu pēdējo mitrumu. Krietni izkurināta, telpa no rīta bija sausa kā rija. Vēl tika noturētas dažas stundas. Tas bija patīkams cēliens, pa pusei kā joks, — sēdēt un rakstīt, pa starpstundām staigāt pa salmiem it kā pa kūti. Mums nebūtu bijis nekas pretī šitā dzīvot kaut visu ziemu. Tad nebūtu zem kājām aukstā grīda, kas vējainā laikā krietni saldēja, jo platie dēļi bija visai šķirbaini. Bet nu telpa bija tik silti smaržīga, — kaut kas no lauka, no maizes, arī kaut kas no lieliem svētkiem. Par nožēlošanu pusdienas laikā klasēm vajadzēja būt tīrām, kā tas katrai mājai un jo sevišķi skolai pieklājas.

Kāda gaidīta diena vai stunda cilvēka mūžā ir tikai sliekšnis, kam pāri jāpārkāpj, un jau mēs atrodamies otrā pusē. Notikušais ir vairs atmiņa. Vai tā tas nebija arī ar mūsu eglītes vakaru? Bet patlaban tas vēl bija priekšā, un mēs tam gatavojāmies.

Kad pusdiena bija paēsta, mēs izvācām salmus. Meitas izslaucīja grīdas un noslaucīja putekļus. Galdus mēs novietojām visapkārt gar sienām tā, ka soli nāca svabadi sēdēšanai vecākiem vakara viesiem. Par mums pašiem jau nebija ko bēdāt, jo vai tad tādos gados un jūsmā varēja kāds arī piekust? Liekie galdi tika iznesti mazajā klasē, kur tos gar garo maizes skapi sakrāva lielākie zēni grēdā līdz pašiem griestiem. Atstāja tikai vienu rindu solu, kur vecākiem cilvēkiem piemesties, jo kas zina, vai lielajā klasē visi varēja saiet.

Jau no paša rīta četri lieli zēni tika izsūtīti uz apkārtējām ganībām, kur visur starp krūmiem un paeglēm netrūka eglīšu. Divi aizgāja uz Pontāgu atlasēm, otri divi tepat uz Dekšņu skujām, solidamies pārmeklēt arī Riekstiņu jaunaudzes. Skolotājs viņiem lika eglītes pirms ciršanas labi apskatīt. Klajumā augušām esot pārāk biezi zari, biezoķņos augušām turpretim stipri reti, jo kociņi izstīdzējuši. Visieteicamāk ņemt tādas, kas zem lielākiem lapu kokiem. Tādas esot ne par treknām, ne par smuidrām, un zaļums esot košs. Vēl zēniem tika pakaļ nosaukts, lai neatnes pārāk mazas, lai necērt par daudz lielas un par visām lietām ne biezas, jo tādās nav vietas kur piekārt rotājumus un no svecītēm skujas var sākt

svilt.

Zēni bija atnesuši četras eglītes, no kurām skolotājs varēja izvēlēties vispiemērotāko. Nu viņas tur gulēja durvju priekšā, sniegā, un kad skolotājs, mūs pusdienā palaidis, izgāja tās apskatīt, tad tikai viņš atgādās, ka trūka pašas galvenās sastāvdaļas: eglītes kājas.

“Kā mēs viņu nostādīsim uz gludas grīdas?” skolotājs smiedamies zēniem teica un pats tūlīt atbildēja: “Mazus kociņus parasti iestiprina puķu podā, bet šitādām ir vajadzīgs apakšā pamatīgs krusts.” Un mani pasaucis, viņš lika ņemt kājas pār pleciem, skriet uz mājām pie krusttēva un lūgt viņa vārdā, lai, cik ātri vien varēdams, uztaiša tādu daiku, kas var turēt stāvus paprāvu egli, — un es aizjuzu tieši pār lauku.

Krusttēvs uz vietas svieda pasākto darbu pie malas, uztaišoja krustu, tikpat lielu kā zem maizes balviņas ko liek, un pats to atnesa uz skolu taisni pusotras stundas laikā. Nu tikai atlika izraudzīto eglīti ielikt kājā, ko krusttēvs pats arī izdarīja. Skolotājs par to viņam cieši piekodināja vakarā ierasties uz eglītes dedzināšanu. Nu eglīte tika ienesta no mazās klases lielajā un nostādīta pašā dibenā, bet ne pārāk tuvu sienai, lai var ērti apkārt staigāt. Ar to tad arī mūsu rosība un prieki tika norobežoti. Neviens no skolniekiem netika paturēts klasē. Lielākā daļa arī aizskrēja uz mājām, lai, tumsai metoties, saģērbusies svētdienas drēbēs, sarastos par jaunu.

Tas nu bija tāds kā pārbaudījuma laiks nevien mums, bet arī atnākušajiem viesiem. Mazajā klasē dega pie griestiem gaiša lampa, augšā guļamkambari bija gaiši. Mēs varējām uzturēties gan še, gan tur, bet vai tad mums bija miers jebkur? Mēs dzirdējām, ka pulkstenis lielajā klasē nosita seši. Mēs gaidījām, kad sitīs pus septiņi, bet tas notika pēc tik ilga laika, ka domājām viņu apstājušu. Nu vairs atlika tikai pusstunda līdz eglītei. Ak vai! Kā gribējās, lai durvis vērtos. Mēs kurnējām, — kāpēc neņēma mūs palīgā. Nu skolotājs ar saviem piederīgiem vieni netika galā. Vai mēs nebūtu palīdzējuši pie pušķošanas, — bet skolotājs mūs strupi noraidīja, teikdams, ka šitā mums būšot pārsteigums un

pārsteigums esot otrs prieks. Varēja jau būt, un arī bija, kā to vēlāk nācās atzīt; bet toreiz gan dusmojāmies, — sak, par pašu naudu nelaiž ne acis uz to pusi pamest. Kas tā būtu bijusi par baudu kārt lukturīšus, spraut svecītes un staipīt visas tās stīgas, kas tika redzētas skolotāja pirkuma lādītē.

Beidzot tika padota ziņa, lai esam visi kopā mazajā klasē, jo pulksten septiņos tiks durvis vaļā slēgtas. Atbraucēji un atnākušie varēja virsdrēbes nolikt augšā — vīrieši zēnu kambarī, sievietes meitu galā. Tur gar sienām bija vai simts vadžu. Tā nu mazā klase bija ļaužu bāztin piebāzta. Nevar zināt, kā lielajiem bija ap sirdi, bet mēs, bērni, tirpām aiz nepacietības. Viena otra acs mēģināja tuvoties atslēgas caurumam. Daža roka uzmanīgi paspieda kliņķi cerībā, ka varbūt durvis nemaz nav aizslēgtas. Velti!

Daudziem turpat bija vecāki vai citi piederīgie. Arī man bija atnākuši, tā sakot, visa pamilija: māte, krusttēvs, jā pat vecaistēvs. Par vecomāti jau nebija ko runāt. Tā bija visur, kur varēja ko jaunu redzēt vai dzirdēt. Bet ka vecaistēvs bija licis ap kaklu baltu lakatiņu un uzvilcis baznīcas drēbes un arī nācis, par to bija gan ko brīnīties. Jā. Varēja gaidīt, ka bērni tagad turēšies pie saviešiem, bet nemaz! Mēs vijāmies par sevi, kā bites kamolā. Mums bija savas runas, sava pasmiešanās, sava paknakstīšanās, kā jau, kad gaidot sāk uzmākties garlaicība. Jo minūte nu likās stundu gara. Arī lielie sāka nerimt. Dzirdēja runājam, ka pulkstenis drīz būšot pus astoņi. Patiesi, nupat tur jau sita pusstundu...

Piepeši durvju svārsteklis nosvērās pats no sevis uz leju, noskripstēja atslēga. Viss ļaužu bars salīgojās un aplkusa. Dažas vīru balsis sauca gari stieptu — labvakar, jo durvis parādījās skolotājs. Melns no galvas līdz kājām, tikai baltu apkaklīti un baltām ročkām. Aiz skolotāja telpa bija gaiša kā diena. Viņš laipni atņēma labvakaru un tad stiprā balsī teica:

“Pirmie nāk dziedātāji, augumā mazākie pa priekšu, tad pārējie bērni. Vecākus un citus vakara viesus lūdzu beigās. Un ieņemiet sēdvietas, cik jau mums viņu ir.”

Tad skolotājs atkāpās, un mēs stūmāmies iekšā, bet

tūlīt arī apmulsuši palikām stāvot. Es biju starp pirmajiem, jo dziedāju korī. Pakaļējie bīdīja mūs tomēr uz priekšu, jo skolotājs bija licis stāties eglītes tuvumā. Man šķita, es stāvēju uz vietas, bet eglīte nāca uz mani kā pa sapņiem. Un tā nebija vairs nekāda eglīte, tur tikai mirdzēja neskaitāmi gaismas punkti, lieli un mazi, spīdēdami un atspīdēdami gan zeltā, gan sudrabā, gan visādu nokrāsu lāsēs margodami. Tikai kad gaismas kaudze bija gluži klāt un acis ar to aprada, parādība pieņēma zaļas egles izskatu.

Bet kā viņa bija pārvērtusies, šī nesen redzētā vienkāršā eglīte, kas tur durvju priekšā sniegā gulēja! Tas nu bija pavisam cits koks! Visi zari un zaru gali bija nolīkuši aiz pasakainu augļu svara. Tur bija āboli sarkaniem vaigiem, kas likās augam čiekuru vietā. Bet tur bija arī garas konfektes bārkstainiem galiem, aptītas kā verstesstabi krāsaina papīra strēmelēm. Pēperkoka sirdis, zvaigznes un pusmēneši karājās, grozīdamies sasilušajā gaisā. Zeltīti un sudraboti rieksti, mazi, dzeltenīti kliņģerīši. Un kas visbrīnīšīgākais no visa, — egle bija vietām apsnigusi. Nu īsts sniegš, mirdzīgs kā dažkārt mēnesnīcā vai zem saules. Un tomēr tas nevarēja būt sniegš, jo nekusa tik daudz liesmu tuvumā. Vēl, visam pāri, no zara uz zaru stiepās un stāpījās visādās krāsās tādas kā krelles, kā stīgas. Šur tur bija redzamas stikla bumbiņas baloža olas lielumā, kas arī atstaroja sveču drebošās liesmas. Acu nevarēja novērst no saprotamām un pagalam nesaprotamām lietām.

Es stāvēju kā sasalis starp meitenēm, jo dziedāju otro balsi. Meitas visas bija par mani garākas, un man vajadzēja celties pirkstu galos, ja gribēju ko pamatīgāk apskatīt. Es raudzījos un atkal raudzījos, likās, pat pārāk ilgi. Līdz tad beidzot skolotājs nostājās starp mums un eglīti. Nostājās, uzdeva balsis un pacēla takts sitamo. Mēs dziedājām:

“Jūs, bērniņi, nāciet ar priecīgu prāt’
Pie silītes Betlēmē visi nu klāt.”

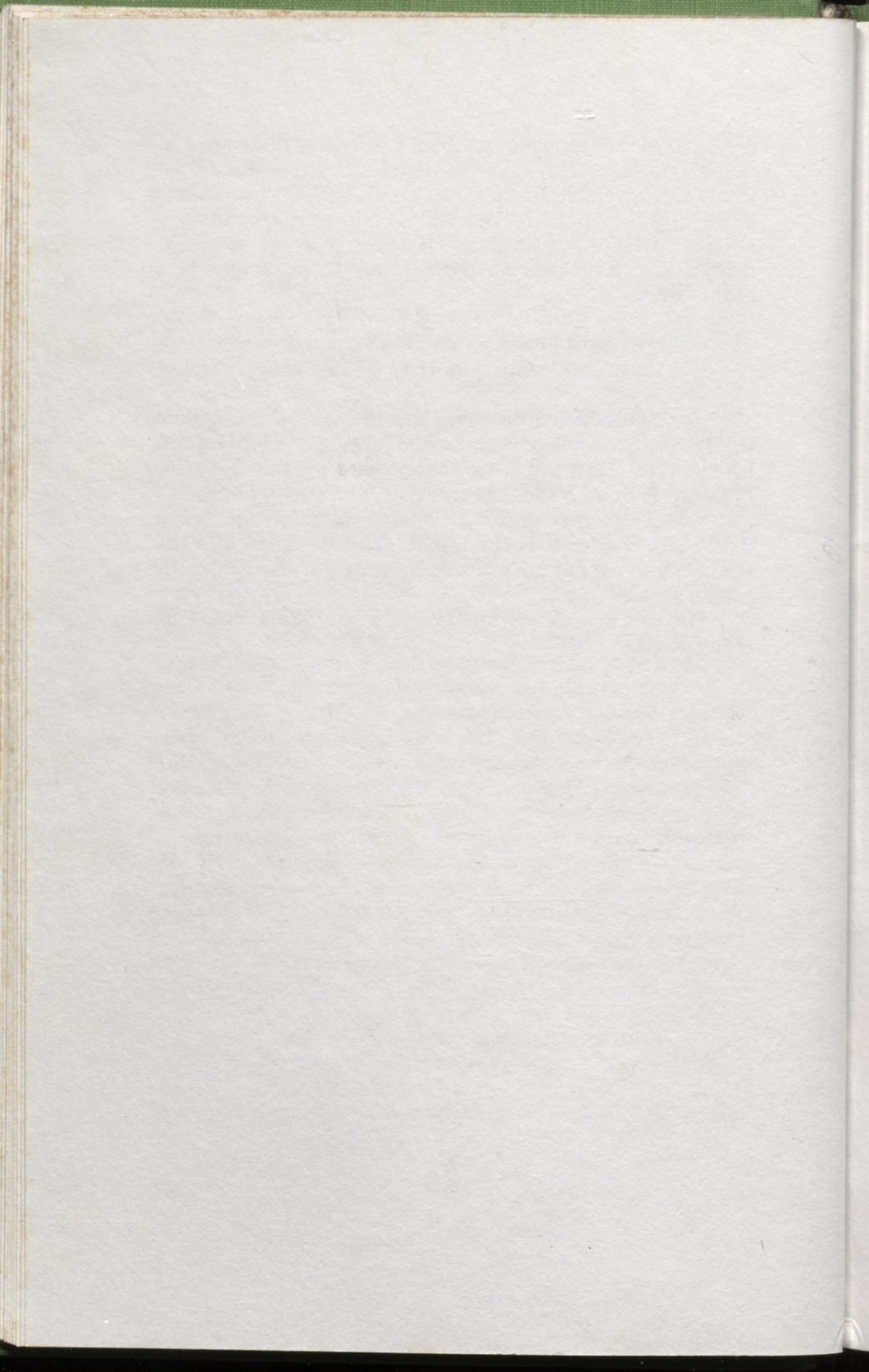
Dziesmai turpinoties un nonākot pie vārdiem “Ko dosim

mēs, bērni, ko dāvāsim tev," es pēkšņi jutu, ka savāda migla man aizsedza acis. Es neredzēju vairs skaidri ne skolotāja, ne egles. Balss man aptrūka. Man bija jāraud, pašam nezinot par ko. Bet tad es saņēmos. Sataustījis kabatā drāniņu, paslepšus izslaucīju acis, izšņaucu degunu un, novērsies no pārmērīgās gaismas, dziedāju atkal līdz:

“Tu negribi mantas, ko pasaule dod,
Bet sirdi it šķīstu, kas Tev vien dod god’.”

Jā. Es novērsos no žilbigās gaismas, bet tā spīdēja tomēr visur, sevišķi man līdzās stāvošo biedreņu un biedru acīs. Savā mūžā es nekad vairs neesmu sastapis tāda mirdzuma kā tanī vakarā. Kur vien pagriezos, katrā acu zilē attēlojās eglīte ar visām ugunīm un krāsu dzirkstīm. Tur bija neskaitāmas gaismas lāses. Cilvēka acs bija kļuvusi par izplatījumu un reizē par dzidra debess prieka atstarotāju.

Un tas notika vistumšākajā, visgarākajā naktī uz mūsu zemes.

MINCĪTE

Neizlasījuši stāstu līdz beigām, nepārmetiet, ka es šajos nopietnajos laikos, kad cilvēku likteņi staipās kā pinekli ap kājām, dodu vaļu interesei par nieka kustoni. Ticiet man, — Mincīte gan bija tikai maza nabaga kaķenīte, bez valodas, bet viņa nebija vienkāršs radījums. Viņa droši vien bija pārdzimusi no kāda nesen dzīvojuša moderna cilvēka, ko bija trenkušas un triekušas visādas kaislības, savienotas ar neapdomību un pārgalvībām. Mincītes zemapziņā gulēja vēl tik daudz agrākā dzīvē nepiepildītu, varbūt tikai nojaustu tieksmju, ka man, nevainīgo dzīvnieku uzlūkojot vien, bieži kļuva baigi. Un pēc visa, ko mazā dzīvībiņa savā Isajā mūžā piedzīvoja, Mincītes liktenis man atgādina Izidoru Dunkani, kam bērni noslika automobili, iekrituši Senas upē, un pašai vajadzēja nožņaugties savā šallē, ko vējš iesita limuzīna ritenī, braucot pa Nicas galveno ielu.

Mincīte bija bez šaubām Vācijas kaķu meitene; bet Krišiņš, īsts latviešu zēns, bija viņu ieņēmis savā aizgādībā, un tā viņa auga nometnē starp latviešiem. Mēs ar Krišiņu un viņa māti, kas taisīja tautiskas lelles, mitām vienā mājā. Viņu istabas durvis bija tieši pretim mūsējām. Tā mēs visus pēdējos mēnešus varējām saukties vistuvākie kaimiņi, un es nereti ieskatījos viņu dzīvoklī, kas bija līdzīgs mūsējam, tikai ziemeļu pusē. Reiz biju pat iekšā, kad viņiem spuldze bija pārdegusi un tiku iesaukts, lai paskatos, kāpēc tā vairs nekvēlo. Pie sveces gaismas es tad arī drusku paciemojos. Spuldzi salabot man neizdevās, bet es kundzei ierādīju, kā no viena sērkokļa iztaisīt divus, par ko viņa sirsnīgi pateicās, jo bija liela pipmaniša.

Es jau gribēju iet — jo nebija labi ilgi uzturēties pie jaunas sievietes, kam vīrs aizservēts uz Angliju darbā — kad ieraudzīju Krišīnam klēpī kaut ko pelēku, ne lielāku par lelliti.

“Ko tu auklē? ” es, atvadām roku sniegdams, zēnam vaicāju, un viņš atteica: “Tā mana Mincīte!”

Patiešām! Nu manās acīs izveidojās kaķis. Gan gaužām mazs, te viens gals, te otrs, tomēr dzīvs kustonis, spriganām ačelēm. Es atkal apsēdos. Mēs sākām runāt par kaķiem, pie kam es mazo glaudīju, un viņš milīgi mala.

“Tā Krišīna pirmā mīlestība,” kundze smiedamās teica. “Un es, kā dēla māte, neatrodu pie vedeklas nekā peļama. Mincīte nav sevišķi gudra, arī skaista ne, bet visai pieglaudīga. Tikai viņu nedrīkst laista no istabas laukā, jo delverē projām un pati nenāk atpakaļ. Tā mēs viņu laukā nemaz nelaižam. Nav arī nekādas vajadzības. Naktī viņa guļ savā vietniņā, bet dienā viņai pieder balkoniņš. Tur viņa sēž un skatās debesis vai arī vēro, kā lejā zvirbuļi mielojas pie mācītāja kundzes vistām nobērtajām auzu pārslām, ko tās ne visai ēst grib, jo manta sastāvējusies pa nezin cikām un kādām noliktavām. Un tirīga viņa ir, mūsu Mincīte. Tā lielo, kā mazo reizi izdara kārtīgi pelnu kastītē un vēl iekašā. Es savu vājpiena mēriņu atdošu viņai. Krišīnš dotu arī savu kortelīti pilnpiena, tikai es neļauju, jo zēna svars nesaskan ar augumu. Bail, ka tēvs mūs nebar, kad aizbrauksim pie viņa tādi izkāmējuši. Sūta taču sainīšus. — Jā, kaķītis ir mums par lielu prieku. Ēd visu, ko mēs ēdam, tikai mums sprauslo, kad šokolādi vai marmelādi ieziež lūpās.”

“Nevajag kaķīti nerrot ar barību, kas nav viņa gaumē,” es piebildu. “Suns salda ēdamā taisni kāro, i tad labāk ņem gaļu. Nē, nē, — es labāk ieteiktu suni, ja jau gribat kādu zvēru biedros. Suns taču daudz, daudz intelligentāks.”

“Bet nepavisam!” kundze pretojās. “Suns taču nevairās ne no kāda netīruma. Kad jūs redzētu, cik viegli Mincīte laipo pa dubļaino ceļu. Kā viņa mutīti nomazgā pēc katras ēdamreizes. Ne par velti kaķis pārstāv zooloģijā veselu nodaļu, kurā ietilpst pats zvēru karalis.”

“Karaļu dienas ir skaitītas. Par tiem drīz lasīsim vairs tikai pasakās. Ja pēc simts gadiem kaut kur vēl kāds ieņems kādu troni, tad tas būs suns.”

Kā manis nedzirdējusi, Krišīņa māte nopūtās:

“Es tikai nezinu, ko mēs ar to vedekliņu darīsim, kad pienāks diena braukt uz Angliju. Ja jūs nebūtu suņu draugs, mēs Mincīti labprāt atstātu jums.”

“Paldies!” es teicu. “Nav sacīts, ka es būtu tieši kaķu ienaidnieks. Es tikai tāpat vien izrunājos. Jums jāzina, ka mana sieva ir pilnīgi jūsu ieskatos, un Mincītei nekur labāk neklātos kā pie mums. Man tikai bēdas, vai noņemtu kaķiem nav iedzimta klaidoņu daba. Labs piemērs ir Nolles sarkanais runcis. Cilvēka bērnu labāk nevarēja kopt un ēdināt, bet kaķēns, ticis līdz pilngadībai un reiz palaists laukā, atpakaļ vairs nenāca. Sāka sirot no mājas uz māju, pat pa vācu sētām, un tā šo baltu dienu. Ienāk kaut kurā istabā, pieglaužas saimniecei pie kājas, uzslīen asti, klusi, bet žēli paņaud. Saņēmis vai nu piena lāsi, vai ko stiprāku, ielec gultā, izguļas, tad slaidi nožāvājas, izstaipa locekļus un prasās laukā. Ardievu! uz nenoteiktu laiku. Kopš Čikstes jaunkundze pie savām āra durvīm novietojusi trauciņu ar vienmēr svaigu ēdamo, viņš tur ierodas gan biežāk nekā citur, bet uz dzīvi piesiet arī tas viņu nespēj. — Vai jūs drīz domājat braukt pie vīra?”

“Nezinu. Gaidu, kad izsauks.”

Pienāca laiks, kad visas ģimenes, kam galva atradās uz lielās salas, aizbrauca. Arī mums bija sarunāta dzīvošana ārpus noņemnes kādā ap simts kilometru attālā ciemā. Mēs Mincīti tomēr pieņēmām, jo varējām viņu bez grūtībām paņemt līdzi, kad pienāca mūsu diena aizbraukt. Vēl jau mums te vajadzēja palikt kādu mēnesi, kamēr nokārtojām papīrus vecajā vietā un kamēr pienāca pa pastu jaunās mājas atslēga. Un pa šo negaro laiku mēs dabūjām iepazīties ne jau ar Mincītes labajām un jaukajām īpašībām vien. Jau trešā dienā viņa mums pazuda. Ko tur varēja darīt? Viņa tā vien tīkoja kā izlavīties pa kāju starpām, kad vērās istabas durvis. Istaba viņai likās apgriezta otrādi. Viņa lēca uz palodzes

un skatījās laukā, kur palicis viņas balkoniņš, vistas, zvirbuļi, dārzs. Te bija tikai puteklaina iela un stāvēja smagās Unras mašīnas. Tā kādā dienā Mincītes piepeši istabā vairs nebija. Nebija ne istabā, ne ārā. Pagalam un diezgan.

Mēs vēl nebēdnieci nebijām tā iemīlojuši, ka viņas dēļ būtu daudz galvu laužījuši; tomēr bijām ļoti apmierināti, kad pēc apmēram nedēļas kāds no Krišiņa bijušiem draugiem kaķenīti atnesa. Zēns viņu bija ieraudzījis kādas sabumbotas mājas pagrabā kopā ar dažiem lieliem kaķiem, kuri izlēkuši no bedres, bet Mincīte viņu pazinusi un devusies rokās.

Mincīte bija novājējusi, bet likās priecīga esam, ka tikusi mājās. Mēs priecājāmies ne mazāk, sevišķi mana sieva, kas nu nezināja, kā mazo lutināt. Un šajā abpusējas labsajūtas posmā man nācās piedzīvot kaut ko pavisam neticamu. Es nesen biju ar ogli visai reāli uzzīmējis Krišiņa portretu. Nu zīmējums stāvēja piesprausts pie sienas aiz manas gultas. Sieva bija izgājusi pēc devām, mēs ar Mincīti bijām istabā divi vien. Es, sēdēdams pie galdiņa, skatījos avīzē un šad tad pametu acis uz gultu, kur, ķepiņas zem sevis paslēpusi, snauda mūsu Mincīte. Te uzreiz viņa pacels galvu, uzskatīs zīmējumu pie sienas, sliesies kājās, ies pie sienas un raudzīs tikt augšā. Kad tas nav iespējams, viņa pamazām nomierinās, bet vēl ilgu laiku acis bieži paceļas uz Krišiņu.

Atnāca sieva ar dažādiem produktiem, un Mincītes interese par zīmējumu tika pārtraukta uz visiem laikiem. Tā bija atkal vienkārša siena, bez kādām ilūzijām, bez atmiņām par kaut ko. Bet man ienāca prātā nostāsts par Rīgas bagatnieku Morbergu, kas bija pa daļai arī mecenāts. Tam kādreiz Zaķusalas gleznotājs Vilmanis bija atstiepis kādu no saviem Šiškina garā gleznotiem mežiem, vismaz četri kvadrātmetri lielu audeklu. — Lai pārbaudītu gleznas vērtīgumu, Morbergs licis to nostādīt pie zāles sienas uz grīdas un pasaucis savus abus kveķšus. Tie patiesi kaukdami bija metušies gleznā, un Morbergs bez vārda runas samaksājis divsimts rubļus. Līdz ar mums aizbraukdama no nometnes, Mincīte atstāja sauso ikdienu un iegāja dzīvā pasakā. Mums bija toreiz daudz

rūpju un nepatikšanu, kamēr iekārtojāties; bet uzskatot laimīgo zvērti, sirdis iesila arī mums. Kā apmulsusi, viņa ķēra jauno egļu skuju un to ēnu zālē. Viņa lēca pakal mušām un tauriņiem tik augstu, ka bija jāpabrīnās. Viņa metās mežā un pēc minūtes jau žēli ņaudēja kaut kur biezoknī. Man vajadzēja list pakal un viņu uzmeklēt, jo mūsu saukšana viņai varbūt likās nākam no debesīm vai arī no pazemes. Paņemta klēpī, viņa nezināja kā pieglausties, kā izrādīt savu maigumu pret cilvēku, kas bija ar viņu.

Toreiz māja, kurā ienācām, nebija vēl gluži gatava. Lejā viss bija kārtībā, bet augšas stāvā istabiņām tikai sienas un logi. Durvis vajadzēja aizklāt ar segām, ja gribēja telpu nošķirt. Mūsu abas istabiņas bija vienā pusē, otrās divās mita mājas īpašnieku radniece ar divām pieaugušām meitām. Mūsu Mincītei segas, protams, nebija nekādas durvis. Viņa izlodāja naktī visas malu maliņas. Likās, ka viņa var izlīst pa zara caurumu vai pa šķirbiņu dēļu sienā. Lidziedzīvotājas pret mums bija naidīgas, un nereti pašā pusnaktī nācās no viņu telpām dzirdēt izmisušus brēcienus, ka atkal ienācis nolādētais kaķis. Tāda nostāja protams mūs vēl vairāk pamudināja stāvēt Mincītes pusē. Beidzot mēs ar visādām laipnībām pretinieces tomēr pieveicām. Notika pat tā, ka meitenes Mincīti, pēc triju dienu pazušanas, atnesa svētdien no Opeļa medību pils baznīciņas Heves ielejā. Mincītes gājiens cauri kalnu mežam bija tik romantisks, ka man gribas to aprakstīt sevišķā nodaļā, ar virsrakstu:

ĪDRIMĪMĪM

Bija iestājusies vasara pilnā kuplumā. Mēnesnīcas jumta istabiņu sienas dienu saulē tā iesila, ka cilvēki naktī gulēja pie vaļējiem logiem zem plāniem palāgiem. Kad pils mēness kā sudraba bļoda stāvēja pār egļu robainajām galotnēm, Mincīte izkāpa no klūdziņu kurvja, kas bija viņas gultiņa. Viņai nenāca un nenāca miegs. Viņa sevi ilgi bija midzījusi ar vienmuļīgo maļšanu, bet pa galvu jaucās pagājušā diena, un tur no aizloga, lejā, viņas

plānās austiņas uztvēra visādas jaukas skaņas. Ezera likumā tikko dzirdami kūkoja vardes. Tepat vai ausi pikstēja pele. Kāds nomoda putns šad tad ievaidējās, vai nu skriedams pa gaisu, vai sēdēdams uz kāda zara. Cilvēki te iekšā smagi dvašoja.

Mincīte uzlēca uz palodzes un labu brīdi sēdēja, kā pārdomādama, ko tālāk iesākt. Tad viņa pa paradumam paskatījās gaisā, bet mēness žilbināja tik stipri, ka labāk bija vērties lejup, kur varbūt lēkāja zvirbuli starp vistām. Bet tur vairāk nekas nebija redzams kā malkas grēda pie pašas sienas. Tā likās tik tuvu, ka Mincīte bez apdomāšanās nolidoja kā vāvere uz tās. No turienes viņa vēl vieglāk nokļuva uz mīkstas, valgas zālītes. Brīdi viņa, asti nolaidusi, kaklu staidīdama uz visām pusēm, acīm pārmeklēja apkārtni, kas bija mēness spīdumu un koku ēnu izraibota. Tad viņa cēli, nevienam nedzirdamiem soļiem attālinājās no mājas.

Pa cilvēku iemītu taku Mincīte gāja augšup, arvien uz augšu, paturēdama prātā, ka, lai nokļūtu atpakaļ, būs jāiet lejup. Drīz mežs kļuva tumšs un vēl tumšāks. Koki pieauga resnumā, kļūdami retāki. Mēness gaisma tikai vietām aizsniedza zemi. Tad pēkšņi Mincīte izgāja klajumā. Gandrīz balta švīka stiepās uz vienu pusi un uz otru. Tas bija varen plats ceļš pa zemi un pie debesīm. Tas nu kaķa kājām un saprašānai bija par lielu. Mincīte griezās atpakaļ. Nē, tālāk viņa neies. Jeb tomēr? Brīdi šurpu un turpu grozījusies, tupusies un cēlusies, beidzot viņa gāja atpakaļ.

Taka likās gan platāka nekā iepriekš, bet veda uz leju, un pa to iet bija pareizi. Bet tad pēkšņi zeme sāka atkal celties, un Mincīte sastomījās. Viņa dzirdēja arī soļus dipam, — lielus, smagus soļus. Viņa pieplaka zemei. Pretim nāca ragains zvērs. Aiz tā vēl daži taisnā rindā.

Mincīte nolēca sānis un aizturēja elpu, iekām lielie mežiniekī, platām ausīm, aizsoļoja garām. Kad tas bija noticis, viņa vairs nemeklēja ceļu. Skriešus, gariem lēcieniem, asti atstiepusi, viņa drāzās šķērsām lejup, lai drīzāk tiktu mājās. Pa klajākām vietām mēness nāca pavados, biezokņos varēja atpūsties un nolaizīt rasā samirkušās ķepas. Tad viņa gāja atkal gan augšup, gan

lejup, bet noteikti mājup.

Mājas tomēr slēpās. Sāka jau diena aust. Visādas skaņas, ko veidoja putni gan koku galotnēs, gan pazarēs, lida Mincītes ausis līdz apnikumam: Čidrimčimčim! Čidrimčimčim! Daži pat negēlīgi ķērca un, it kā viņai ceļu rādīt gribēdami, lidinājās līdz, dažreiz tik tuvu piešaudamies, ka vajadzēja atgaiņāties. To viņa arī darija, paceldamās pakalķājās un pa reizai pat palēkdama gaisā, līdz beidzot nogurusi atsēdās zem izlūzuša koka saknēm, un putni pamazām norima viņu vajāt.

Mincīte snauda, nedomādama ne nieka. Vienalga! Kas viņai mājas jumts? Te arī nebija slikti. Tikai kad varbūt jau tuvojās pusdienas laiks, viņa būtu tā kā vēlējusies drusku pienā iedrupinātas maizītes; bet varēja iztikt arī šitā. Laiski izrozījusies, viņa sāka atkal staigāt. Un kas par laimi: pele! Pelēka, isastaina pele. Tas nu bija mielasts, kas lika aizmirst visu pasauli. O, te mežā taču netrūka nekā. Katrā ieliekņā bija ūdens, ja ne vairāk, tad iemītās pēdās. Bet gadījās pat veseli mazi dīķi, ko bija izrakušas cūkas, lai būtu kur izvārtīties karstos dienvidos. — Kad gaļa un ūdens, Mincīte sevī teica, tad kaķim vairāk nekā nevajaga. Bet kad tālākā sirojumā atkal sāka uzmākties putni gan raibiem, gan melniem spārniem un reiz pat kā no debesīm laidās lejup suns un aiz suņa liels cilvēks, dūmus no mutes pūzdams, tad bija jāskrien, ko nagi nes, uz mājām. Viņa devās lejup, tikai lejup, kamēr, galīgi piekususi, atdūrās pret jaunu stāvumu un griezās atpakaļ.

Pagāja kas zina cik daudz dienu un nakšu. Truši nebija pa Mincītes spēkam, peles dzivoja alās, visā mežā bez mitas dobjā balsī dūdoja baloži, bezkaunīgi lielīdamies:

Trīs pūri piedēju,
Trīs pūri piedēju,
Trīs pūri piedēju,
— Tukšs.

It kā kāds viņiem visas olas būtu izzadzis no pār-

liem. Visur zvanīja sikas putnu balsis čimdrimčimčim, čim, čim! Bet paši zvanītāji tupēja tik augstu koku galotnēs, ka tikai retu izdevās ieraudzīt. Par laimi mežā vietumis atradās zālaini klajumi, kur skanēja visās malās tas pats čimdrimčimčim, tikai klusinātā veidā, vairāk tā kā ciccimcim, un kur vien Mincīte soli spēra, uz visām pusēm muka mazas kaziņas. Tās nu bija jautras, ienesīgas medības. Reti kad notēmētā kaza nebija Mincītei zem ķepas. Tie bija gan siki, bet saldi un sātni kumosi. Nē, — badā nomirt mežā nevarēja.

Un tomēr, ai, kā Mincītei gribējās mājās būt pie pazīstamiem cilvēkiem, kas viņu šad tad paņemtu klēpi, pakasītu pakaklīti, paauklētu. Viņa sāka ņaudēt. ņaudēja tik stipri, ka pašai kļuva sevis žēl...

Taisni tai laikā gāja pa meža ceļu no Opeļa pils baznīciņas trīs sievietes. Gāja, apstājās un klausījās. Tā taču nebrēca neviens zvērs, ne putns.

“Tas būs mūsu bēgļu kaķis!!” jaunākā iesaucās un skrēja uz to pusi, no kurienes nāca vaimanas. “Viņi jau to meklē kopš ceturtdienas rīta.”

Mincīte bija Ullu pazinusi pēc balss un viegli devusies rokā. Tā nu mēs bijām atkal kopā un domājām, ka pēc tik smagas mācības, kas klejotāju bija padarījusi gandrīz bez svara, nu tā būs uz visiem laikiem izārstēta un māju nekad neatstās. Mēs bijām laimīgi, viņu atdabūjuši, bet vēl laimīgāka jutās Mincīte. Viņa nevarēja vien atrast īsto veidu kā savu labsajūtu izrādīt. Viņa nerima ne manā, ne sievas klēpi. Viņa rāpās mīkstām ķepiņām padusēs, metās augšpēdu un smējās. Jā, patiesi, tā nebija nekāda ņurkstēšana, tie bija sirsnīgi kaķa smiekli, kas viņai lauzās no sirds dziļumiem. Viņai nerūpēja labi pazīstamā bļodiņa ar pienu. Viņai vajadzēja milināties, tikai milināties. Viņa alka mūžīgas svētdienas, kā dažkārt cilvēks tās alkst.

Un tomēr nepagāja ne trīs dienas, kad Mincīte atkal bija prom. Par laimi es viņu atradu tepat netālu mežā, tomēr jau pašā augstienē. Es gāju un paklusām saucu. Viņa atsaucās pagalam nelaimīgā balstiņā. Kā likās, viņa bija, pašai negribot, atkal zaudējusi jēdzienu par debess

pusēm un nu bija priecīga, paņemta klēpī.

“Viņu nedrīkst nemaz ārā laist,” es teicu, uz ko saņēmu atbildi: “Kas tas būs par mājas kustomi, sevišķi uz laukiem, ja to turēs ieslēgtu istabā. Pie tam mums jau nav visā stāvā nevienu durvju. Kā tu viņu noturēsi? Pie ķēdes siesi kā suni?”

“Taisnība. Lai viņa iet un nāk pēc pašas prāta. Un ja arī neatnāks, pašas vaina vien būs.”

Tā tas gāja. Te mums kaķis bija, te atkal nebija. Reiz viņu uznesa augšā kaimiņiene. Mincīte bija viņai klāt pienākusi uz tilta pāri Mēnei, tepat divi kilometri no mājām. — Kāds nemiers viņu dzenāja, to droši vien viņa pati neapzināja.

Vienā rītā, kad atkal bijām velti izsaukājušies, izdzirdām ezermalē skaļas vaimanas. Es nogāju lejā, bet nevarēju saprast, no kurienes tās nāca. Te likās priekšā, te aiz muguras, te lejā, te no mājas puses. Beidzot, pacēlis acis, es ieraudzīju Mincīti sēžam šosejas malas gobā. Goba bija apdarināta, un piecu, sešu metru augstumā uz pirmā zara sēdēja Mincīte. Es viņu labināju nākt zemē, un viņa paklausīgi tiecās nokāpt, darīja to tomēr, laizdamās ar galvu uz leju, un tas nu negāja. Rāpties atsprēkliņ, ar asti uz priekšu, viņa nemācēja un nemaz nemēģināja. Es gaidīju, domādams, ka varbūt nākamā naktī viņa nokāps, bet kad tas nenotika, iesēju garas kārts galā kurvi un sniedzu to, sak, lūdzu sēsties vien iekšā. Mincīte kurvi apostīja. Tas bija tas pats, kurā viņa parasti gulēja. Viņa uzlika priekšķepas kurvja malai, bet tūlīt atrāvās atpakaļ. Tādā šūpulī viņa nekad nebija šūpojusies. — Kurš cilvēks pa šoseju nāca, tas apstājās. Visi deva padomus, bet neviens no tiem nebija diezgan efektīgs. Tad pienāca uz sava dzeltenā dienestrata vēstuļu iznēsātājs. Ne vārda neteicis, viņš paņēma kārti un ar strauju grūdienu Mincīti no zara nobīdīja. — Mincīte nāca zemē, izplētusies kā vāvere. Tāpat izplētusies viņa palika uz cietā bruģa, bet kad es gribēju pacelt — lieliem lēcieniem aizskrēja uz māju. Ļaudis izklīda, bet pastnieks, avīzes man sniegdams, teica:

“Lapsa viņu būs uzdzinusi. Neviens kaķis brīvprātīgi nekāps tādā kokā, no kura pats vairs nespēj nokāpt.”

Es steidzos uz mājām, kur atradu Mincīti jau virtuvē lokam pienu. Nākamā dienā uz vakaru, kad domājām Mincīti jau atkal pazudušu, viņa izlīda no eglītes tepat istabas galā un, savādi ņurkšēdama, aicināja mani mežā. — Būs kaut ko noķērusi, ko nevar panest, es, kaķu izdarības pazīdams, sev teicu un gāju līdz. Patiesi, tur zem nelielas eglītes, sūnā ievīlātā pārklīm līdzīgā dobumā kaut kas gulēja, kam Mincīte nolikās līdzās. Tas bija niecīgs, nedzīvs kaķītis. Es meklēju zem citiem kokiem. Nē, vairāk tur nebija. Kad es atradumu rādīju sievai, viņa izsaucās:

“Ak Dievs, — taču pati vēl bērns!”

Mēs nesapratām ko darīt, — aprakt mazo vai vēl atstāt. Kamēr bērns vēl bija, varbūt Mincīte jutīsies ar viņu saistīta un neklidīs projām. Mēs nolikām turpat zem eglītes viņai barību un klusām aizgājām. Bet ne par ilgu, no ciema ar iepirkumiem pārnākusi, mūsu līdziedzīvotāja vienaldzīgi teica:

“Pievēciēt savu kaķi. Viņš tepat pie tiltiņa sabraukts.”

AUKLA

Kopš jaunais Akots bija pārbraucis no Rīgas un pastāstīja, ka redzējis sarkanarmijas ienākšanu, Akotos bija skaidri nošķiramas divas pasaules. Tā viena diltin dila, rāvās čokurā, vilkās kā ezis savās adatās: otra pletās, rosījās, ausa kā rīts. Vai tāds vispār nebija paaudžu dabīgais liktenis, — augt viena otrai pāri jau ģimenes šaurībā, ne vēl plašākos apjomos?

Kad dēls stāstīja par zemes dimdēšanu zem tankiem, kas sagriezušies stacijas laukumā, ielenkuši prefektūru un pastu, tēvam sāka rokas drebēt, un viņš izdabūja pār lūpām vienu vienīgu teikumu:

“Atkal mūs pakļauj.”

Šis stāvoklis latviešu zemei nebija svešs. Tas bija piedzīvots nesenajā karā vien jau vairākkārt. Ienāca vācietis un uzvāza tautai kā vāku uz galvas. Neraugoties uz to, no bēgļu gaitām atgriezās tūkstoši vārguļi, apmetās galīgi nesagrautajās zemniecās un pagaidu būdās, lai tikai būtu dzimtenē. Līdz tad, savai valstij nodibinoties, varēja sākt strādāt. Bet tad nāca boļševiks, un visi dzīves līdzekļi piepeši izsika. Vēl joprojām trakoja karš. Nomalēs, zem izpalīga maskas, ieperinājās polis un igaunis. Tas bija smags laiks. Cilvēki sala, sala, zaudēja savu seju...

Vai tagad nebūs tāpat?

Jā, pār visām lietām atmiņā bija iespiesies trūkums, kailums, bads. Sevišķi grūti klājās tādiem, kāds viņš, Akots, toreiz bija: no kara atlaists slimis un līks. Bez sievas un bērna nekā cita viņam nebija, ko par savu saukt. Zemes dalīšanā, jā, tad viņš laimēja divdesmit hektarus muižas laukgala. Abi ar sievu, puisēnam palīdzot, viņi

plēsās kā zvēri, līdz tika pie lopiem, pie iedzīves, pie visiem tiem simtiem sīkumiem, kas nepieciešami lauku saimniecībā. Nu jau viņi dzīvoja pārtikušu cilvēku dzīvi. Dēls bija atvedis sievu. Tiem auga pāris bērnu.

Tādas un tamlīdzīgas domas kāpa kā burbuļi no vecā Akota piesērējušām atmiņu attekām. Un kad viņš spēja to visu dēlam vārdos pateikt, tad nobeidza ar lielu rūgtumu:

“Tagad visu to izsvīturo no savas vienā darbā un rūpēs palaistās dzīves. Ej kolhozā un sajoj vēderu, ja vari nopirkt jostu. Es to negribu darīt un nedarīšu. Tad jau labāk pats sev aizžņaudzu rīkli.”

Un viņš, visiem par lielu sašutumu un šausmām, atnesa no klēts un uzkāra pie loga apmales sauju sukātu linu. Bet tie acumirkļi nozuda mātes priekšautā.

“Kā nu rāzējas!” viņa teica. “Vēl neviens tev nav pie rīkles ķēries.”

Akots sievai nepretojās; bet viņš drūmi klusēja, un tas bija vēl ļaunāk.

Akota dēls nebija skolots, bet viņa smadzenes bija skaidras un domu gaita lokana kā jau jaunībā. Tiesa, pirmajā brīdī, ieraugot bruņu mašīnu pulkus galvaspilsētas ielās, arī viņš bija sadrūmis. Tur tas svešais, nepanesamais lielais spēks un pārspēks bija kā jūra pie kājām, kā kalna stāvums pāri galvai. Ne atkāpties, ne uz priekšu tikt. Okupācija! — Bet jau mājā braucot, viņu bija apņēmis miers un gaišums. Tur tie ieroči taču klusēja. Putekļiem aplātie kareivji, kas vadīja varenās kara mašīnas, izskatījās vairāk pēc draudzīgiem ceļotājiem nekā naida cēlājiem. Un uzreiz viņa domas pieņēma virzienu, lai stāvokli aptvertu un izprastu.

Tēva vārdi dēlu necik neskāra. Viņš zināja, cik veci cilvēki, sevišķi zemnieki, stūrgalvīgi turējās pie visa, kas bijis. Viņam ienāca prātā kaimiņa vecsaimnieka stāsts, — kā viņš cīnījies gadiem ar savu veco mākslīgu mēslu dēļ. Ja jau tur, kur taču skaidri bija redzams mēsloto tīrumu pārākums, varēja vēl šaubīties, kā lai saprastu kopsaimniecību lietderību un pašas tautas valdību tāds, kas visu mūžu bijis tikai pats savs palīgs. Otrs, sevišķi augstāk stāvošais, visos laikos raudzīja vienīgi ko noraut,

bet atbalstīt nekad. Ar pateicību viņš bija ņēmis visu un devis, ko valdība lēma, nedomādams, vai tas labi vai slikti.

Jaunais Akots tēvu saprata. Viņš saprata visus tos tūkstošus tēvus un mātes, un viņam kļuva smagi iedomājoties, ka tie tagad nesīs reakcionāru nosaukumus kā suņi klamburus kaklā, nebūdami pie savas nelaiemes vainīgi ne mazākā mērā. Par tādiem viņus uzaudzēja līdzšinējā sabiedriskā iekārta, tādus viņus darija lēnā orientēšanās spēja, kāda piemita visiem veciem cilvēkiem, bet jo sevišķi lauciniekiem. Viņus sēja uz vietas tēvu tēvu ierastie tikumi, kas, no citas puses aplūkoti, bieži vien bija kaitīgi netikumumi. Bet te nevarēja runāt par kaitniecību. Tas nebija stulbums, negriba. Šie cilvēki, kas pa sešiem gadiem nespēja ielāgot, ko īsti nozīmēja fašisms, nevarēja nedaudzās dienās izprast komūnisma būtību. Te vajadzēja nākt ar sikiem, daudziem un daždažādiem paskaidrojumiem, līdz visi mezgli atraisījās. Cilvēka smadzenes no laika gala tā bija iekārtotas, ka viņš ticēja vairāk pagātnei. Lai cik tumša bijusi, tā viņam vienmēr likās gaišāka par nākotni. Jā, starp vecumu un jaunību gul tikai nedaudzi gadi, bet vēsture tos sauc par mūžu. Vecums tic pieredzētam un piedzīvotam, jo to visu pazīst visos sikumos. Jaunietis, turpretim, kam pagātnes tikpat kā nav, tic vairāk nākotnei, jo to viņš cer veidot pēc saviem nodomiem: brīvu un skaistu. Bet kas var vairāk saskanēt ar jauna cilvēka nākotnes tieksmēm kā socialistiska valsts? Lūk, vārti uz jaunas, laimīgas dzīves plašumiem. Ticēdama nākotnei, jaunatne sevi audzē darbam, rosina ražīgam mūžam. Jaunatne zina, ka apgaismots gars iespēj visu, tāpēc tā cenšas vairāk zināt, vairāk aptvert un saprast. Viņa zina arī to, ka rosība ir katra cilvēka personīgās laimes un tamlīdz tautas, valsts un valstu savienības laimes pamats. Darbs un rosība. Bet vai kāds līdz šim bija pazinis brīvu darbu? Vai visi darba cilvēki nebija ja ne otra, tad paši savi vergi? Vienkāršajam darba ļautiņam, ja viņš gribēja savu dzīvi kaut cik pacelt, gādāt par bērnu nākotni, tos skolot un gaismā vest, — vajadzēja likt santīmu pie santīma, raust, krāt, skopoties, daudz ko pieciest. Tālāk šī pati tieksme, ja

ne vieglas dzīves un izdzīves kāre, lika cilvēkam cilvēku izmantot...

Laikraksts un radio palīdzēja jaunajam Akotam drīz nākt pie atziņas, ka turpmākajā dzīvē viss tas kļūs lieks. Nabago negrūdis citi nost, nebīdīs pie malas, jo tādu nemaz nebūs. Visi cilvēki būs vienlīdzīgi darbā un tiesībās no mazām dienām līdz dziļam vecumam. — Arī vecie Akoti lasīja un dzirdēja to pašu, bet viņi bez paskaidrojumiem nevarēja uziet dažai labai miklai atmiņējumam. Tas atslēdzās tikai garākās pārrunās ar dēlu un vedeklu, kas jo dienas, jo vairāk ieauga jaunajā zemē.

Neraugoties uz visu to, kā arī uz šķietamo nomierināšanos tēva pusē, māte staigāja nobažījusies un sadrūmusi. — Kādā lietainā pievakarē viņš bija izvilcis jaunu linu grīsti un šoreiz novijis auklu, — stipru, negrodu auklu. Viņa vijēju bija pārsteigusi klētī taisni pie braucīšanas, un šis svilpjoši krācošais troksnis lika nodrebēt. Viņa iekliedzās, raudzīja auklu atņemt, bet Akots sievu, vārda pilnā nozīmē, atsvieda nost un auklu ieslēdza skapī.

Kopš tās dienas Akotiene nevarēja bez šausmām iet ne šķūnī, ne kūtī, ne pagrabā, nevarēja mierīgi uzlūkot aizslēgto skapi, kurā šķīta sēžam pašu nāvi. Viņa pateica to dēlam, dēls sievai. Viņi nolēma tēvu uzmanīt, tomēr neminēt ne vārda; jo kaut kura doma urdīta un cilāta aug augumā.

Runas un pārrunas turpinājās pa vecam. Jaunajiem tās bija vajadzīgas uzskatu stiprināšanai, bet vecajiem varēja derēt kā svira, kas izsvēra tos no vecās domāšanas kārtības. Vismaz tik daudz. Gan jaunais pats ieplūdis tur, kur būs tukšums.

Viņi runāja par to pašu naudas krāšanu, par pārmērīgo taupību, kas bija kļuvusi par latvieša otro dabu. Kamdēļ ļaudis vāji ēda un slikti gērbās? — Viņiem rūpēja nākotne, tāpat tā arī biedēja viņus, — lūk par ko. Stumdīti un grūstīti, svīduši dienām un naktīm grūtos darbos, kalpi vēlējās ko iekrāt bērnu skološanai, lai tie nāktu citādā dzīvē, kur, — ja arī mugura bija jāliec zemojoties — vismaz darbs nebūtu tik smags. Bet visus,

kalpus kā saimniekus, precētus kā vientuļus, biedēja vecuma spoks. Ikviens sev vaicāja: ko tad es ēdīšu, kad nespēšu vairs kustēt? Vai būs sava lupata ar ko kailumu apsegt? — No otra prasīt, ja arī dzīvodams visu citiem bijī atdevis, nebija latvieša dabā. Un tiesa bija, ka tevi nemilēja pat paša bērni, ja tev nenieka vairs nebija. To mīlestība turējās tikai tik ilgi, kamēr dzirdēja vēl kaut kur kaut ko aizdomīgu pašķindam vai iečaukstamies. Tamdēļ, — kas nu varēja būt skaistāks par jaunās valsts solījumu gādāt par visiem bērniem vienādi, lai tie dabūtu skolu. Vai varēja būt lielāka cilvēcība kā gādāt par visiem veciem, lai tiem mūža galā pretim nerēģotos kailums un bads.

Viņi pārrunāja arī sava zemes stūriša jautājumu, kas kopš laiku laikiem bijis lauku cilvēku, gan tik reti sasniedzamais, ideāls. Ko tagad vairs šis jēdziens nozīmēja? Savs zemes stūritis nu katram kļuva par daļu, kas vien gribēja to kopt. Zeme kļuva tikpat pieejama kā gaiss un ūdens, un tamdēļ vairs neiekārojama. Zeme bija mūžam neizsmelama. Pie tās varēja piemērot savu darbu miljoni, lai gādātu uzturu sev, savējiem un to ļaužu daļai, kas gāja citos darbos. Zemes darbs gan bija daždien smags un maziem panākumiem algots darbs, bet skaists savā daudzveidībā. Tā bija arī sava veida laimes spēle, līdzīga medībām vai zvejai, jo ne ik reizes varēja ar darbu izcīnīt to, ko daba liedza. Bija gadi, kad nācās sašaurināties. Un kam gan nebija bēdu slimības vai citas likstas veidā? Vienīgais, pie kā tad cilvēks varēja piebēgt, bija Dievs. Tam viņš pateicās par katru panākumu, tam sūdzēja bēdas. Dievs vismaz neskauda viņa laimi un nesmējās par neveiksmēm. Bet šī cukurūdeņa nekaitīgumu un reizā derīgumu bija atzinuši arī tie tur augšā, kam tauta bija jāved un jāvada. Tamdēļ pēdējā laikā visus sietin sēja pie baznīcas. Baznīcu torņi kļuva par kauna stabiem visai zemei. Tie tur valsts priekšgalā laikam atzina, ka bija par vājiem, lai ar varu un bagātību vien vairs tautu pakļautu. Vajadzēja ņemt palīgos vēl kādu, kam piederēja paradizes prieki un elles ugunis, ar ko cilvēkus atalgot nākamajos mūžos.

Bagātība. Tā jau bija pa pusei Dieva godība.

Augšējie labi zināja, cik vienkāršajai tautai imponēja bagātība un tamdēļ rādījās tai visā savā godībā. Un zemnieks priecājās par savu kungu, ja tas brauca četriem zirgiem, kariatē. Kalpa pašapziņa bija liela, ja viņa saimnieks tika slavēts kā bagātākais pagastā. Strādnieks lepojās ar savas fabrikas īpašnieku, ja tam piederēja lepnākais limuzīns pilsētā. Nevieni nepaskatījās dziļāk, neredzēja, kas bija visu šo lepnības izpausmju īstais radītājs, kam viss tas patiesībā piederēja.

Nu bija pienācis laiks, kad ļaužu domas varēja sākt brīvi rauties uz āru. Cilvēki drīkstēja atzīt, ka visas lielās bagātības, īpašumi, vērtslietas, noguldījumi, fabrikas, zemes platības, daudzie lepnie nami pilsētās nebija nekas cits kā visas tautas kopīpašums; jo neviens cilvēks ar savu personīgo darbu pie tik lielām vērtībām nekad nevarēja tikt. Tāpēc velta bija bagātnieku brēkšana par laupīšanām, velta bija gaušanās par netaisnības nodarīšanu, kad vērtības, ko bija piesavinājušies atsevišķi cilvēki, klaji un droši tika atgrieztas to patieso īpašnieku rokās.

Ko tagad vairs nozīmēja zūdīties par nākamajām audzēm, kad katram cilvēka bērnam bija droša vieta tanī pasaulē, kur viņam bija jānāk? Patiksies viņam zemi kopt, — būs zeme. Ne tikai zeme, bet arī tehnika, ar kuras palīdzību smagais zemes kopšanas darbs pārvērtīsies rotaļā. Cilvēka bērna izvēlē atradīsies simti amati. Viņa ricībā būs virszeme, gaiss un ūdeņi. Zinātne un māksla viņu veldzēs atpūtā. Bet ja kādam būs dotības, tas varēs šo veldzi sniegt citiem. Jo cilvēka garam nav ierobežojumu: tas sniedzas pāri visplašākajiem plašumiem, tiecas augstāk par vislielākajiem augstumiem, ielaužas neizmērojamos dziļumos.

Kas tad bija noticis? Vai te laukos bija kas sagrauts?

Itin nekas. Bija tikai atņemta iespēja izmantot zemi tiem kungiem, kas to apsaimniekoja pa tālruni. Ne mazums bija tādu ļaužu, kas par viegli iegūto naudu nopirka lauku mājas, tā sacīt, katram gadījumam, ar to nolaupt iespēju ne vienam vien zemniekam art savu tīrumu. Zemes īpašnieks guva tikai naudu un atkal

naudu, pēc iespējas ņemdams lielu nomu. Viņš nepazina darba prieku, neatraisīja zemes auglību. Tīrumos auga koki, pļavas bija kārklu pilnas, auglīgu lauku vidū rēgojās atmatas. Viņš bija tas suns, kas gulēja uz siena kaudzes un nirdza zobus, ja nāca kāds tuvumā.

Ko tagad vairs nozīmēja bailes no vecuma, kad katram cilvēkam bija nodrošināts mūža vakars, kā viņš to bagātīgi bija nopelnījis, dien dienā strādādams? Viņš nemētāsies vairs kā kāju pamesls. Viņa vērtība vairāk nebūs vērtējama ar to, cik viņš naudas var paskandināt zeķē bērniem par prieku un vilinājumu. Savu mūžu viņš būs atdevis valstij, nu, kā godīgs un varonīgs strādnieks, viņš ieņems cienījamu vietu to rindās, kas atradīsies atpūtā Ķemeru vai pat Krimā. — Vai tēvam un mātei tas vispār kādreiz prātā nācis?

“Ja būtu Dievs,” Akota tēvs kā no pazemes atbildēja, “varbūt viņš man to piešķirtu. Cilvēkiem es mazāk ticu.”

Pienāca rudens. Vakari kļuva arvien garāki. Cilvēkiem iznāca vairāk laika palasīt laikrakstu, atvērt radio. Runāja un rakstīja ik dienas daudz laba un cildena par Padomju Latviju, kas no atpalikušas neapzinīgu ļaužu saujas īsā laikā pieņēmusies spēkā un skaistumā. Dzīvot viņā nozīmēja joprojām augt, kļūt par šīs un lielās dzimtenes cienīgu pilsoni. — Bet kad tuvojās oktobra revolūcijas atceres diena, Latvija it kā zemē tika iemīta. Skanēja vienīgi sveši vārdi, pagalam nepazīstami varoņi. Latvietis atkal jutās mazs un nabags šai varen plašajā valstī. Vai Latvija, skaistā, mīļā zeme, nebija muša, ietīta milzīgā zirnekļa tīklā? Akota tēvs nespēja tālāk domāt. Ja būtu spējis, — brīdinātu dēlu, sievu, vedeklu, pat mazo Juri neticēt lišķīgajām runām un rakstiem... Saķēris galvu, viņš izskrēja vakara tumsībā. Bet daudzas rokas viņu satvēra, ieveda istabā un novietoja gultā kā slimu.

Otrā rītā Akota māte, iegājusi dēla istabā, kā atvieglota čukstēja:

“Ar tēvu viss ir atkal labi. Skataities, — tur viņš šorīt agri izlietoja savu auklu. Es visu laiku uzmanīju, lai viņš sev ko nenodara.”

Dēls raudzījās pa logu. Patiesi, tēvs bija apsējis ar skujām abas jaunās ābelītes dārza malā. Kā gaišas jostas miglai cauri, spīdēja kārtīgie apsējumi trijās vietās.

“Paldies Dievam!” vedekla teica, un visi viņi atviegloti uzelpoja.

Bet kad māte sauca tēvu brokastā un no vaļējām klēts durvīm neviens neatsaucās, viņa gāja turpu un — iekliegdamās pēkšņi metās atpakaļ.

Negarš auklas gals bija tomēr pāri palicis.

GĀJIENS PĀRI EZERAM

Dziļi un plaši ūdeņi lēti neaizsalst. Un vēl aizsaluši, tie ar šāvienam līdzīgu troksni paver mazas plaisas, kā vēlēdamies vieglākas elpas. Esmu lasījis vai dzirdējis, ka Burtnieku ezerā, ziemas vidū, rodoties tik platas šāvas, ka, braucot pāri ezeram, pieraduši zirgi ar veiklu lēcieni pārraujot kamanas tām pāri, bet ar nepieradušu braukt esot bīstami. Vēl bīstamāki ir Vācijas aizsprostu ezeri, kādu sevišķi daudz Zauerlandē. Tie nav pārāk plaši, bet stipri dziļi, — pat līdz piecpadsmit metru! Pa tāda ezera lejas galu jau ērti varētu peldēt vislielākie okeana tvaikoņi; bet kas nu tādu tvaikoni liks cietumā. Man pēdējos gados turpretī, gribot negribot, viena šāda ezera malā jādzīvo, un esmu varējis diezgan apbrīnot viņa izmisīgo pretošanos ziemas aukstumam.

Pie mums, Latvijā, teica: — Ja logi trīs dienas no vietas aizsaluši, tad arī Daugava ir cieti. Te ir citādi. Te aizsalst logi nedēļu no vietas, termometrs naktī rāda desmit, pusdienā pieci grādi zem nulles, tuvojas jau Ziemsvētki; bet noej lejā un tu redzēsi, ka ezers viļņo kā viļņojis. Varbūt mazliet grūtsirdīgāk, bet tā ir tikai tava iedoma. Ūdens nav vēl diezgan izdzisis. Pār ezeru stāv viegla migla. Vienīgi, ja krastmalā ir kāds žagars vai akmens, kam retumis uzšļakst ūdens, — tie apledo. — Labi arī tā, tu domā. Viļņošana, kustība, nemiers rada un uztur dzīvību. Bez kustības visa pasaules telpa sastingtu un satumstu. Gan jau!

Iestājas rāmas naktis. Arī dienas ir bez vēja. Un lūk, ezers pārvelkas kā ar plēvi. Vairs neatspīd kā spoguļi mājas, koki, tilti. Atviz tikai krāsas, miglainas līmeniskas švikas. Tu noej lejā, uzsit ar papēdi. Ledus nelūst. Tu

nostājies virsū ar abām kājām. Redzi apakšā akmeņus un smiltis. Tu virzies lēnām tālāk. Te ledus iespindzas kā trūkstoša stīga. Nodžinkst visa ezera virsma. Tu atlec atpakaļ un manies malā.

Tad, pēc pāris mierīgām dienām, kad tev šķiet, nu gan būs cieti, — nāk rietumu vējš. Atradis kaut kur kādā avotainā krastmalā svabodu ūdens plankumiņu, vējš to plivina un pleš plašāku, arvien plašāku. Pēc neilga laika ezers viļņo kā viļņojis. Atkal parkš pīles. Tūkstošas pīles! Gārņi bradā pa lēzenumiem vai stāv kā iestiguši līdz astei ūdenī, gaidīdami loma. Izbrauc zvejnieks savā sarkanajā, vecajā motorlaivā un aizpukšina uz leju vai augšu, kā kuru reizi. Vēl kāds pārāk kaislīgs makšķernieks mēģina pie stāvumiem ar zivtiņu piemānīt kādu asari vai līdaku, parasti bez panākumiem.

Tā paiet ziema. Ezers paliek vaļā. Nav bērniem ledus prieka. Lielajiem cilvēkiem nav taisnu ceļu, ko kājām veikt. Kugīši, kas uztur satiksmi ar piekrastēm, daždien iet, daždien neiet. Ļaudis kurn: — Nav ne ziema, ne vasara!

Reiz sals ezeru tomēr tiktāl pieveica, ka redzēju dažus zēnus šķērsojam ledus laukus no viņa līdz šim krastam. Prātīgi cilvēki tos nodēvēja par aplamjiem, teikdami, ka ezers tikai izliekoties aizsalis. Vaļā būdams, viņš nepaņemot tik daudz dzīvību kā aizsalis. Un patiesi, dienu vēlāk, pūšot stipram vējam, ezers jau viļņoja. Ledus šalkdams drupa. Brīva ūdens robeža virzījās, acīm redzot, uz priekšu. Ap pusnakti ledus bija sācis lūzt, ap pusdienas laiku jau bija vaļā visa telpa no Delekas līdz Kerbekas tiltam, un vakarā, kaut gan nemitējās salt, lielais ūdens bija plāno vāku iznīcinājis. Ledus drumsklas gulēja sablīvētas nelielā strēmelē gar Štokuma dambi, kas šķīra Mēnes ezeru no Vāmeles.

Kā par brīnumu, šoreiz aukstuma periodam uz pēdām nesekoja siltuma vilnis. Vējš, savas trīs dienas pūtis, nenesa atkusni. Pēkšņi tas apsviedās, sāka aurēt no ziemeļaustrumiem un iznēsāja sablīvēto ledu pa visu ezeru. Bija pats ziemas vidus. Ūdens, gaisa atdzesēts līdz vislielākajam blīvumam, vairs negaroja. Kad nule norima vējš, ezers patiešām aizsala. Ļaudis no mūsu mežotnes

gāja priecīgi uz ciematu iepirkties. Slidu skrējēji laidelējās kā mušas. Tiem līdzī mijās, tikko saredzami, suņi un šuneļi, brīžam uz glumā ledus apveldamies. Saule mazliet apgaismoja tikai ezera ziemeļmalu pašā pusdienas laikā. Viss ledus klājs gulēja tumši zils augstā kalnu meža ēnā. Sniega nebija.

Būtu brīnišķīga žibulēšana, — es sevī domāju, aplūkodams kādreiz noietnē no latviešu zeltkaļiem iegādātos vizuļus un atcerēdamies Ropažu mežezerus. Kā manas domas nolasījusi, sieva teica:

“Tu dziries iet pēc jaunās zīmes. Nu būtu laba izdevība. Šķērsām pāri un pa šoseju projām. Iznāktu tikai kādi astoņi kilometri.”

Bija sācies jauns kalendāra gads. Mana makšķerēšanas atļauja bija notecējusi. Vispirms vajadzēja to atjaunot, tad tikai varēja droši cirst āliņģus un žibulēt. Makšķerēšanas atļaujas izdeva aizsprosta valde, un valdes nams atradās pašā ezera galā pie aizsprosta dambja. Nule, kur ceļš bija saīsinājies par kilometri pieci, patiešām bija pats izdevīgākais laiks lietu nokārtot.

Tas bija — labi atceros — 5. janvārī, 1951. gadā.

Paēdis brokastu, viegli, bet silti sagērbies, es ieliku muguras somā cirvīti un ziemas makšķeri, kas nebija nekas vairāk kā tieva damila aukla, ap piecpadsmit metru, uztīta uz šķelta niedras kātiņa. Saņēmis vēl ceļa maizi un īsti sievišķīgas pamācības, — lai nedzivoju līdz tumsai, lai eju uzmanīgi, ka nekritu un nesasītos, es ņēmu garu nūju un devos ceļā, apsoltījies taisni tā darīt, kā bija vēlēts.

Bet kad biju ticis lejā uz ledus, gluda is limenis manus prātus pēkšņi sagrozīja. Tikai nedaudz atsperdamies, es tik slaidi slidēju uz priekšu, ka uz vietas nolēmu iet nevis šķērsām pāri, bet gan pa ledu vien. Šoseja taču bija likumota. Un kur tad kalni. No viena lejā, otrā atkal augšā. Te, pa ledu, noskatījis virzienu, es varēju laisties ar divkāršu ātrumu taisnā līnijā uz mērķi.

Tā nu es gāju, vērodams krastu, kas vizēja arvien zeltaināk un gaišāk. Koki bija tik brīnišķīgi piesarmojuši.

Bet tad es pēkšņi satrūkos. Vai kājas man nelipa pie ledus? Patiesi, te bija slapjš!

Es kāpos atpakaļ, reizā sevi aprādams par zaķa bailību. Te tikko bija plīsis ledus, vairāk nekā, un pa šķirbu izspilējies ūdens, kas pēc stundas ledu būs salodējis vēl stiprāku. Es apskatīju plaisu. Tā bija šķēlumā balta un rādīja skaidri ledus biežumu. Tas varēja būt centimetri seši, ja ne vairāk.

Es kaut ko atcerējos. — Mēs kā puikas taču skrējām rudenos, rokās sadevušies, pāri pļavas dobei pēc vienas nakts saluma, kad prāvāks akmens sviests iestrēga pirksta biezā ledū. Aizsalu ledus bija pavisam kas cits nekā pavasarī, kad tas kusa un čākstēja, saules urbināts. — Tā, rokās saķērušies, mēs skrējām, ledus mūsu priekšā liecās kā palags, bet mēs tikām dobei pāri neielūzuši. Tātad, — tikai uz priekšu bez kādas stomišanās!

Es gāju bez bailēm, un tomēr šad un tad pārskrēja mugurai sīki drebuļi, kad ieraudzīju zem kājām ūdens zaļu grīstes tik skaidri, it kā ledus nemaz nebūtu. Iepriekšējie viņi tās bija atnesuši te, tālu no malas. Es gan gāju, bet kas varēja pateikt, kādi kurā vietā bija ūdens slāņojumi? Vai ledus biežums nemainījās, dziļuma un avotu ietekmēs? Tādēļ drošības pēc, ja vien gadījās pa virzienam, es sekoju vecām un jaunām plaisām, kas rādīja, cik ledus biezs. — Drošs paliek drošs, citreiz Bergišu Miks teica, un nelēca pār grāvi, bet gāja tam apkārt.

Es nonācu pie tilta. Patiltes parasti aizsalst vāji. Es tāpēc apstājos un apdomājos. Vai tomēr labāk nekāpt krastā? Te taču nekā vairs nevarēja saprast. Sīki un rupji ledus gabali bija sadzīti pie pilāriem gan plakaniski, gan šķautnēm uz augšu. Tie bija necaurspīdīgi, kā ar sniegu pieķepuši; bet ledus starpās prāvi trīsstūri, četrstūri un rituļi bija zaļgani melni, it kā tur rēģotos dzīvs ūdens, pārsedzis drausmīgu dziļumu. Ar nūju ledu dauzīdams, kas no augšas jauki atskanēja, es tomēr izgāju patiltei cauri un jutos atkal tā, it kā visas briesmas būtu aiz muguras.

Kreiso kāju pa priekšu laizdams, es slidinājos pa plašo ieleju kā puika. Saule patikami sildīja muguru.

Kājas nesala. Es nomaucu pat cimdus. Reti dzidrais gaiss iedvesa stipru dzīvības atziņu. Likās, ka tie cilvēki, kas tur kustējās uz cietas zemes, bija gan saprātīgi, bet pārāk veci, salīdzinot ar to te, kas svilpodams gāja viens pats pa ūdens virsu, nesdams savā pakausī pavisam citu pasauli un dvēseli rokā.

Vēl man nācās drusku satrūkties, kad, galā ticis, atdūros pret vaļēju ūdeni pašā krastmalā. Bet tas vairs nebija ne drauds, ne šķērslis; jo mazliet tālāk pie dambja zināju lēzenumu un redzēju tur dažus bērnus slidinājamies. Es gāju turp un tiku kalnā.

Nopircis zīmi visam gadam, es sev teicu: — Pusi sava gājuma tu tagad esi laimīgi veicis, ej vien mierīgi pa drošu ceļu mājup. Nav nebūt tik viegli pa ledu. Vai nejuti sāpes ikros un sānos no lielās turēšanās? — Bet manai balsij kāds vēlīgs gars pretojās: — Kādēļ tev mugursomā tas cirvītis? Taču ne balastam! Saule, kā redzi, nozudusi mākoņos, un sals tādēļ nav mazinājies. Nekādu pārmaiņu ledū nevar būt. Ej vien iešķersām pāri uz savu malu, uz klintaini pie Delekas tilta, un pamēģini izcirst dažus ālīņģišus krasta tuvumā. — Es labprāt paklaustīju tik labvēlīgam vilinājumam. — Man taču bija nūja, ar ko šaubīgās vietās ledus stiprumu pārbaudīt. Ja arī ezera ziemeļmalu saule priekšpusdienā būtu mazliet kausējusi, tad pārgājis dienvidu krastmalā es varēju justies drošībā.

Likdams garās nūjas resgalim slidēt pa priekšu, es nadzīgi šļūcu, klausīdamies dažādos trokšņos, kas nāca no dzīvas kustības tur uz šosejas. Taurēja automobiļi, rūca traktori, dārdēja piekabvāģi, spurdza motocikleti. Bet tad pēkšņi sāka sisties ausīs asas, it kā aizsmakušas balsis no priekšas. Daudzas, neskaitāmas balsis!

Pīles. Laikam iesalušas pīles, — es domāju un laidu acis pāri klajumam, kas te, sadodoties kopā divām ielejām, bija kilometri divi plats.

Jā, tur vienā vietā bija tumša švīka, it kā tur patlaban, ūdenim krītot, rastos sala. Bet tā nebija nekustīga masa. Patiesi! Tur vaļējā ūdenī nūdzēja pīles kopā ar dažiem gārņiem, kas kā celmi sēdēja uz ledus. Pīles nemitīgi brēca, varbūt pārsteigtas par pēkšņi parādījušos melnumu te uz gludā ezera, kur sen nebija

manīts neviens cilvēks.

Es apstājos un vēroju. Kad labi skatījos, plaukstu plakaniski turēdams virs acīm, tad varēju skaidri ledū atšķirt likumainu švīku citādā nokrāsā nekā visa apkārtne. Un pa šo švīku dzīvoja putni. Es kļuva uzmanīgāks savā gaitā. Vēl pēc pāris simtu soļiem es pēkšņi apstājos. Tāda paša pelēkuma švīka kā tur tā nu man izstiepās tepat priekšā.

Māņi!

Es gāju tuvāk. Varbūt ledus bija plīsis un ūdens nebija sasalis, jo nu tomēr nebija vairs tik auksts kā šorīt, kā jau kad apmācies. — Bet kad nācu pelēkumam tuvāk, ar šausmām redzēju, ka ūdeni gar ledus malu mani soļi šūpoja.

Nē, tā nebija plaša, tas bija metru desmit plats kanālis.

Es metos atpakaļ. Bet man pa kreisi aizstāja priekšā tāds pat grāvis, kurā stiprākai vēja pūsmam uznākot, iesitās sīkas, tumšas rievās.

Nu es atrados kā uz plosta. Apzinot milzīgo dziļumu, (kaut gan, lai nosliktu, cilvēkam pietiek ar diviem metriem), man sastīngā visi prāti, un es skriešus devos virzienā, kā biju nācis, atpakaļ. Šoreiz man vēl laimējās izlauzties no knaiblēm, labāk sakot, — izmukt no nāves tikla, kas man jau bija apmests apkārt.

Drīz no kāda iesaluša koka gabala, ko rīta gājienā biju ielāgojis, noģīdu, ka atrodos drošā, vismaz drošākā vietā un, paturēdams acīs tilta jomu, kurai šorīt biju cauri gājis, mudīgi devos uz priekšu.

Te nu nedaudz pa labi bija klintaine, kuras dēļ man somā glabājās cirvis. Ai, kā gribējās tikt turpu! Un, visām pārleistām izbailēm par spīti, es pagriezos pa labi. Pagriezos, gāju un laimīgi nokļuva līdz malai, kur gan krastā nebūtu varējis uzrāpties, bet kur varēju aizvējā pažibulēt. Un te nu maza epizode no šī jaukā ziemas sporta.

— Ledus bija diezgan biezs, tomēr tikai garoza, salīdzinot ar Latvijas ledu, kur ar vergu bija diezgan ko nostrādāties, kamēr izcirta aku. Trīs, četri knābieni, un

ūdens izmeta mutuli.

Izcirtis divpadsmit akas, es pirmajā ielaidu vizuli. Dziļums paņēma tepat pusi no manas auklas. Kad bija dibens sasniegts, es iemiedzu auklu niedres šķēlumā un ar lielām cerībām sāku mētāt parastos, gandrīz jau aizmirstos metienus. Tik sen kopš nebija žibulēts!

Piecas akas nedeļa nekā. Te, sestajā, aizmetās kas spurdzīgs; bet atsitās. Tad atkal. Un nu bija kārtīgs asaris.

No piedzīvojumiem es zināju, ka parasti bija tā: ja bija uzieta asaru vieta, pirmajos desmit pasviedienos kādam vajadzēja būt klāt. Ja aizskaitīji līdz trīsdesmit un nekā nejutī, bija velti sēdēt tai vietā.

Pāris tālākās akas bija tukšas. Tad sāka ķerties. Vienu pēc otra es izsviedu uz ledus astoņus no vietas. Cits par citu skaistāki, tie drusku palēkāja un tad sastinga kā miegā.

Atkal pārtraukums, tad — uzreiz kaut kas smags, slaidiem, nedrebulīgiem rāvieniem. Jau pa gabalu zem skaidrā ledus dzidrajā ūdenī parādījās prāva līdaka. Bija pat redzams, ka āķis kārtīgi aiz lūpas, bet pašā mutes kaktā. Pievilкта pie āliņģa, līdakas galva atradās šķērsām, un bija skaidrs, ka tā to laukā nedabūt. Es tāpēc, nometis cimdu, šāvu roku ūdenī un, laimīgā kārtā, satvēru zivi pie skausta. Bet ja dīku roku nelielajā alā viegli varēju iebāzt, tad tagad tā nenāca vis laukā. Nu bija tā, ka ne izvilkt, ne vaļā laist. Vienīgā izeja tomēr bija tikai pēdējā; jo cirvis gulēja atnost.

Žigli izcirtis pamatīgu āliņģi, es sāku auklu ievilkt no jauna. Un, pašam par brīnumu, līdaka bez lielas pretošanās iznāca uz ledus.

Panākums — labs skaits asaru un pāris mārciņu smaga līdaka — lika uz brīdi aizmirst visus agrākos uztraukumus. Nu Zvaigznes dienai taču bija smalka un bagātīga maltīte.

Pēc līdakas asari vairs neķērās ne vienā, ne otrā vietā. Es vācu zivis un daikus somā un pirmajā lēzenumā izgāju krastā, lai pa mūsu malas šoseju līdz ar vakaru tiktu mājās.

Par redzējumiem un pārdzīvojumiem es sievai, vismaz pagaidām, netiku ne vārda minējis, lai prieku par lomu neizjauktu. Likās arī, ka viss tas nav pieminēšanas vērts. Bet iemiegot mani sagrauba tāds drudzis, ka uztrūkos sēdus un drebēju. — Es redzēju sevi uz pagalam plāna ledus starp divām ūdens steģerēm. Augšā pelēkas debesis, apakšā melns bezdibens. Man izsitās auksti sviedri. Atkritis gultā un pārvilcis segu pāri galvai, es ilgi grozijos un mētājos, nevarēdams nevienam loceklim atrast tik ērtas vietas, kur novietots tas beidzot ļautu iemigt. Man bija vairāk reižu jāpāriet un jāpārnāk, jāpārdzīvo pagājušā diena vairākkārt.

Un vēl rītā pamodies, es domāju, ka mūža galā varbūt būs tā jāpārdzīvo viss mūžā nostaigātais ceļš. Jo cilvēka dzīve taču nav nekas vairāk kā gājiens pāri vāji aizsalušam ezeram.

VĒTRAS

Nav tiesa, ka vētra varētu kādā cilvēkā modināt omulības sajūtu, kā to nereti tēlo pat visai labi rakstnieki savos stāstos un romānos. Vajag būt lielam patmīlim, lai, sēžot pie gaiši sprēgājoša kamīna, priecātos, ka vari tā sēdēt, kad aiz logiem rūc un kauc katrs priekšmets, kas stājies ceļā gaisa skrējienam. Jeb tā varētu būt kāda žēlsirdīga sieviešu kārtas būtne, viena no tām, kas istabu reti atstājušas un kas vairāk par visu pasaulē žēlo pašas sevi. Jo ir cilvēki, kas spējīgi Dievam pateikties par to, ka viņiem diezgan ko ēst, kad turpat pa labi un pa kreisi cilvēki mirst bada nāvē.

Par sevi es varu sacīt, ka vētra mani nomoka līdz pagurumam arī tādā gadījumā, kad esmu drošā pajumtē. Man iznirst no garā mūža līmeņa vētra pēc vētras, kas kādreiz pārlaistas, sevišķi uz ūdeņiem, ka es piekūstu, it kā man fiziski būtu ar tām atkal un atkal jācinās.

Tā tas bija arī vakar vakarā, kad nokavējusies novembra auka pašā ziemas vidū lauza priedes kā skangalus. Kad tā sākās, es biju izdzēsis gaismu un apgūlies. Aurēšana kļuva stipra, aizvien stiprāka, pārāk stipra. Radio pievadstiepe, antennai pa gaisu svaidoties, skrāpējās gar sienu kā nezvērs, un kad skrāpēšana mitējās, es zināju, kas noticis. Koki krāca aizslēgētajiem dubultlogiem cauri, un varēja dzirdēt viņu zarus brikšam. Kaut kas klabēja, svilpa. Skārda jumts ar spalgu troksni cilājās. Ķieģeļu drumsklas bruka pa dūmvadu līdz aizbīdņim. Pa vētras grūdienu starpām dzirdēju lietus šalkoņu uz jumta un ūdens gāšanos no novadcaurulēm. Šīnī gada laikā tādi trokšņi taisni stindzināja, un es atvieglots ieņēmu elpu, līdz iestājās jauna vētras lēkme,

lai ūdeņus atkal pārkliegtu. Un visu laiku, kamēr ausis uztvēra daudzveidīgās balsis, — rūkšanu, kaukšanu, gaudas un vaidus, caur smadzenēm šāvās senas vētras, sākot no bērna kājām līdz pat tām dienām, kad vēl nebiju tik cieši ieslēdzies savā istabā kā tagad.

Ai, cik briesmīgi negaisi bija bērnībā! Lielāko tiesu tās gan bija īsas, pārskrejošas aukas, apvienotas ar pārkonu, krusu vai lielām lietus gāzēm, bet tās tik spilgti iegrebušās atmiņā, ka vajag tikai kokiem iešalkties aiz loga, kad tās izlec no savas paslēptuves kā atsperu sperti velni, lai papildinātu ar savām rīklēm tagadnes draudus.

Reizē atceros, cik labi bija vēl toreiz, kad varēju atrasties lielu cilvēku aizvējā, un cik briesmīgi bija brīži pirms vētrām, kad gāju jau ganos un klīdu ar saviem lopiem tālu no ļaudīm un mājām. Tumšā pamale cēlās apbrīnojamā ātrumā. Dienas vidū iestājās nakts. Zāle un koki kļuva pelēki, kā no alvas izlieti. Zibsnija, grauda aizvien tuvāk, aizvien stiprāk. Līdz tad zāle pieplaka, koki nošķiebās, govīs sagrieza galvas pa vējam un meklēja patvērumu.

Dažreiz pietika ar sausu auku. Lietus vai nu nogāja sāņus, nebija vēl savilcies vai bija jau izlijis, zemes malā atspīdēja sārta blāzma, kas nesa atkal sauli un prieku.

Bet bija arī tādas aukas, ko pieminēja gadiem, kā, piemēram, toreiz, kad nodega Pauparu rija. Negaiss uznāca tā ap launaga laiku. Mēs, visa mūsmāju saime, bijām sabēguši istabā un sēdējām, ierāvušies kaktos. Te abos dienvīdu puses logos iesitās sārtums. Viens piegāja, noslaucīja apsvīdumu un teica: "Iesperts!"

Bet tanī pašā brīdī atrāvās no loga, jo rūtis sāka kā ar akmeņiem daudzīt. "Krusa! Krusa! Lai Dievs žēlīgs."

Krusa toreiz platā sloksnē nosita rudzus un vasarāju pus pagastam. Kartupeļu laksti, kas stāvēja jau pumpuros, bija sajaukti ar zemi par dzīviem dubļiem. Sakņu dārzā redzēja tikai rupjus krusas graudus, vairāk nekā. Saimniece, izgājusi istabas galā, saķēra galvu un kļiedza: "Jūdz tikai zirgu un brauc ubagos!"

Stiprāka vārda sava izmisuma apzīmēšanai viņa neatrada.

Bet kas gan bija šīs aukas mežainā, paugurainā apvidū pret tām, ko vēlāk nācās piedzīvot Kaukaza stepēs, Kaspijas, Vidusjūras un Atlantijas piekrastēs, kā arī uz šo jūru ūdeņiem un salām, kur cilvēki vētrā pilnīgi zaudē savu ķermeņa svaru un sāk ticēt mitoloģiskām būtnēm. Un tomēr nekad un nekur es neesmu izbaudījis nevienu vētru ar lielākām šausmām, kā to stipro vēju tanī augusta vakarā tepat Vidzemes vidienē, ko tikai tagad, pēc vairākiem gadiem, gribu mēģināt attēlot, vēl nebūdamas drošs, ka tas man pilnā mērā izdosies.

Ievadam jāsaka, ka esmu viens no tiem laimes putniem, ko katrs saimnieks labprāt redz uzmetušos savu vārtu staba galā. Ja es būtu gribējis ierasties visās tanīs lauku mājās, kur esmu aicināts ciemos, tad man pašam dzīvokļa nemaz nebūtu. Diemžēl, man ir ne tikai dzīvoklis, bet arī savs dārziņš, kas vasarā rūpīgi jākopj, un tāpēc es tikai retam aicinājumam iespēju sekot. Retam aicinājumam, un arī tad ar pašpārmetumu: tu taču neesi šie ieradies apsērst laipnus ļaudis, — tevi ir pievilkuši upes vai ezera prieki.

Tiešām, tā tas bija arī toreiz, kad mani, uz ielas notvēris un padusē pasitis, ievilka savā mašīnā lāča spēku apveltītais direktors Dancis un aizveda uz Stropiem, kā sauca viņa mājas Vidzemē, taisni tur, kur Gauja izlobās no savas ezeru pāksts.

Limuzīnam šaujoties pa Tērbatas ielu laukā uz Vidzemes šoseju, Dancis mani sapazīstināja ar citiem braucējiem. Tie bija man svešu aprindu kungi, tomēr viņi bija dzirdējuši par manām makšķerņieka spējām, un viens no viņiem uzsāka valodu: "Tad nu jums būs jāparāda sava māksla."

Es aizbildinājos, un tiešām biju par to noskumis, ka esmu bez apbruņojuma; bet ciema tēvs mani mierināja:

"Stropos ir viss, kas vajadzīgs saldūdeņu zvīņotās faunas medīšanai, — vads trīsdesmit metru gariem spārniem, metamie tīkli, murdi un ķeseles, tālāk spinings, makšķeres ar un bez spolēm, kā vēlaties, āķi, sākot ar lielajiem trejžuburiem un beidzot ar tādiem kā mats plīču un viķiņu ķeršanai, ja jums ienāktu prātā likt palaiņus.

Viss pēc Antipova firmas norādījumiem. Es atrodu, ka ezermalas mājās tas piederas, gluži kā ķimelis pie vēžiem.”

Atradis ciemā tiešām pirmklasīgus rīkus, ar kuriem mani vienkāršie daiki ne tuvu nebūtu varējuši mēroties, un paspējis vakarā apskatīt skaisto laivu, es nolēmu svētdienas rītā agri izmēģināt laimi.

Man tiešām laimējās. Taisni kafijas laikā es nācu mājā ar divām skaistām līdakām. Tikai ar tām es ne tuvu nebiju attaisnojis uz mani liktās cerības.

“Tik vien es arī būtu noķēris,” sacīja tas kungs, kurš vakar izteica vēlēšanos, lai parādu savu mākslu, ar mazā pirkstiņa nagu paceldams zivij žaunu spārnu, it kā gribēdams pārliecināties, vai neesmu līdakas līdzī atvedis no Rīgas.

Liekas, neviens no šiem lajiem nebūtu brīnījies, ja es būtu pārnesis desmit vai divdesmit līdaku, jo cilvēka iedomām nav robežu, kurpretim iespējas ir visai ierobežotas. Es tāpēc pēc kafijas pievienojos grupai, kas gāja riekstos. Par laimi neviens vairs arī neuzmācās, lai vēl pievakarē parādu savu mākslu, jo pēc pusdienas pārējos Rīgas viesus šoferis aizveda uz staciju. Es paliku viens līdz rītam, lai brauktu reizē ar direktoru.

Šaurākā lokā cilvēki kļūst tuvāki. Danča kundze, kas ar abiem puisēniem te bija palaidusi visu vasaru bez garlaikošanās, no laipnās mājasmātes pārvērtās visai sirsnīgā būtnē. Arī pats direktors pieņēma Istāku seju, nemaz ar to nekaitēdams savam prestižam. Vismaz viņš ne ar vārdu nepretojās, kad kundze lika priekšā doties mazā ekskursijā pa ezeriem, lai man parādītu šejienes jaukumus.

Tā mēs gājām lejā, tiklīdz šoferis, kas bija labs airētājs, atgriezās no sava Isā izbrauciena.

Direktors vadīja stūri. Kundze ar bērniem sēdēja uz soliņa ar muguru pret airētāju, bet es uz priekšgala denes, kur varēja brīvi grozīties uz visām pusēm; jo es biju tas, kam visu vajadzēja redzēt. Tie tur stūres galā lika man ievērot šo un atkal to. Visās ievērojamās ainās, krastu lokos, pakalnos un koku grupās es neatradu nekā sevišķa, jo no ūdeņiem skatīta zeme izskatās vienmuļa, sevišķi

vējainā laikā, kad paši ūdeņi nav nekas vairāk kā arumi. Varbūt es šādu domu biju izteicis vārdos, jo kundze pagriezās un sauca man gar airētāja plecu:

“Pagaidiet, kad pie vakara norims vējš, tad jūs runāsit pavisam citādi. Kad ūdeņi divkāršojas viss, kas tuvumā un tālēs; tad dažreiz jāpaliek mēmam aiz izbrīna. Man liekas, tāpēc vasara aizskrien tik ātri, ka viņa tik skaista, un skaista taisni ūdeņu dēļ.”

“Nu mēs vairs neesam ezerā, bet Gaujā,” stūrmanis kundzi pārtrauca. Tiešām, mēs pēkšņi atradāmies šaurumā, kur ūdens zāles bija sašķiebušās laivai pretim.

“Par šo vietu es jums vēlāk kaut ko pastāstīšu,” direktors kļiedza, jo tuvējie koki šalca visai stipri.

Tūlīt mēs bijām atkal otrā ezerā. No tā mēs varējām braukt vēl tālāk un nokļūt atkal ezerā; bet mēs to nedarijām, jo ņēmām vērā airētāja grūtības. Bez tam tuvojās vakars un atpakaļ vējš, ja tas nerima, bija visu ceļu mums iepretim.

Mēs izkāpām malā meža pavēnī un sakūrām uguni, bez kā neviens izbraukums zaļumos nav pilnīgs. Un vēl pilnīgāks tas kļuva, kad kundzei no kurviša, ko viņa teicās līdz paņēmusi tādēļ, ka aiz ezera mežā augot barvikas, izcēlās vesels žūksnis mednieku desu. Mēs tās cepām uz gariem zaļa koka iesmiem katrs pēc savas gaumes un pacietības gan sagraudzēdami, gan tikko apsildīdami, bet ēdām visi ar lielāku baudu nekā visizmeklētākos ēdienus pie skaisti dekorēta galda. Desu cepšana sagādāja sevišķu prieku zēniem, par kuriem māte sūdzējās, ka tie ēdot kā zvirbuļi. Nu arī viņi ēda kā zirgi.

“Jūs, Danča kungs, solījāties kaut ko pastāstīt,” teicu es, kad lielā rosība pie ugunskura bija aprimusi.

“Jā, par tiem Akotu līniem, ko abi nelaiķi Kopmaņi bija zaguši. — Akoti ir mūsu malā, Kopmaņi, redziet, tur piekalnē ar tiem baltajiem slēgiem. Bija tā ap šo laiku —.”

“O nē!” kundze izlaboja. “Labi vēlāk, jo līni bija izmērcēti un izklāti, un pat jau tiktāl atstāvējušies, ka varēja tos celt un vest mājās.” Kundze aplusa, un brīdi iestājās klusums, jo abi stāstītāji bija neziņā, kam nu turpināt.

“Un kad to nedara Akoti paši, tad jāceļ un jāved Kopmaņiem,” es vedināju stāstīt, un Dancis turpināja:

“Akotam tie skaisti paauguši, jo viņam viss labi aug. Kopmanis tos redz no sava pakalna izklātus baltās ailēs viņpus Gaujas. Redz diendienā un beidzot iekāro.

Kādā tumšā, vējainā naktī, kad, kā saka, kārtīgs saimnieks savu suni nedzen laukā no istabas, Kopmanis, abi ar dēlu, ņem grābekļus, pārceļas un strādā pie Akotu linu celšanas, kā kad tie piederētu viņiem. Viņi piekrauj laivu kā vezumu un laižas ar vēju uz savu malu. Bet, jāpieņem, ka Gaujas mutē — kur man pirmīt ienāca prātā šis notikums — vējš, ap birzi sizdamies, būs laivai uzbrucis no sāniem un to apsviedis. Tā ir nelaba vieta.

Ļaudis, kas tanī vakarā bija gadījušies laukā, stāstīja dzirdējuši palīgā saucienus tik necilvēcīgā balsī, ka bijis jānodreb. Bet saucieni ilguši varbūt tikai minūti. Lielās tumsas dēļ neviens nav pat mēģinājis noteikt nelaimes vietu. — Kopmaņu saimniece nebija pat dzirdējusi vīra un dēla kliegšanas, vismaz pie nopratināšanas viņa tā bija izteikusies. Viņa vispār nebija ne nieka zinājusi par vīriešu gaitām un gulējusi dziļā miegā. Tikai otrā rītā, neatrazdama vīru sev līdzās un redzēdama dēla gultu neaizkartu, pametusi acis uz ezeru un ieraudzījusi laivu pavisam citā vietā, ar dibenu uz augšu, un skrējusi turpu. Tur bijusi laiva, slapji linu kūļi un dēla platmale starp tiem.

Tā nāve atklāja, kas bija vainīgie mūsu pusē šad un tad notikušajās zādzībās. Nevienam agrāk ne prātā nebija nācis, ka ar tādu amatu varētu nodarboties turīgs saimnieks, savus trīs gadus pat būdams pagasta tiesas loceklis.

Runāja, ka tēvs ar dēlu bijuši tik cieši apkampušies, kad tos izzvejoja, kā nekad dzīvi būdami. Ar to tad arī izskaidrojās viņu noslīkšana; jo kā ezermalieši viņi taču, jādombā, mācēja peldēt. Bet briesmās jau cilvēks kļūst vai nu pārāk apķērīgs, vai pilnīgi zaudē katru sajēgu.”

Kad notikums lēnā gaitā un ar pārtraukumu bija izstāstīts, dziestošajā ugunskurā iesitās spējš vēja vilnis. Ogles iesprakstējās un, pelniem paceļoties gaisā, dega kā ēzē.

Sāka mesties krēsla, un mēs steigšus sākām posties mājup. Šoferis ar iesmu, ar ko visu laiku bija uguni bakstījis, tagad to izārdīja. Tad mēs sakāpām atkal laivā un ieņēmām agrākās vietas. Ar lielām pūlēm mums izdevās laivu atstumt no malas, jo vējš un viņi spieda to ar tikpat lielu spēku atpakaļ, cik mēs to varējām, ar galu smilti iesērējušu, dabūt uz priekšu. Beidzot laiva bija dabūjusi brīvu peldēšanu, un airētājs ar veiklu ķērienu to nostādīja ar priekšgalu pret vēju. Tomēr pa šo laiku, kas nevilcās ne pus minūtes, pāris viņu iesvieda savas plānās galotnes laivā un sacēla bērnus lielas izbailes. Tie pēkšņi atstāja māti un metās pie tēva, tad atkal atpakaļ pie mātes, jo laivas gals bija pārāk šaurs. Laiva zvalstījās. Lielie tvēra bērnus, aizmirsdami visu citu.

“Tikai mierīgi!” es saucu, nomanīdams, ka šie ļaudis bija vizinājušies tikai pa rāmiem ūdeņiem, bet ne ar viņiem cīnījušies. “Izcelt stūri!”

Direktors nezināja, kā to dara, un es, paķerdams no laivas dibena lieko ari, turēdamies labi zemu un pēc iespējas pa centru, aizvirzījos līdz stūrei. Sapratis, ka es tur gribu sēdēt, Dancis rāpus nokļuva līdz vidus sēdeklim, kur novietojās līdzās sievai. Abi puisēni iekļāvās viņiem starp ceļiem. Visi viņi izskatījās vakara pelēkumā zaļgani balti. Jeb man tā likās aiz kontrasta, jo airētājs no lielas piepūles bija sasarcis, un sarkans tumsā kļūst neredzams.

“Nav nekādu briesmu!” es jautri saucu, kad biju airi iemērcējis ūdenī un varēju reizē vadīt laivu, kurp vēlējos, un arī palīdzēt to dzīt.

Es sāku stāstīt par daudz lielākiem vējiem, par vētrām, par Alūksnes, Usmas, Liepājas un par untumaino Ķīšezeru, kur biju lidinājies kā putns ar savu niecīgo buru laiviņu. Es stāstīju, ar rokām un acīm ne uz mirkli neatraudamies no sava pienākuma, par saviem braucieniem zvejas laivā pa jūru, kad tā vārtījās kā elles katls. Tas tomēr nebija nekāds mierinājums, pat ne laika kavēklis; jo klausītāji sēdēja pilnīgi apātiski, un viņu sejas vizēja pelnu pelēkumā. Tikai kad bijām iebrakuši Gaujā, direktors iedrošinājās izvilkt mutautiņu un noslaucīt pieri.

“Tīrais trakums,” viņš sevi rāja, “tādā laikā un tik

vēlu palikt.”

Es piegriezu malā. “Atpūtieties,” es teicu šoferim, kurš labprāt bija ar mieru to darīt. Es vēroju, ka viņš vispirms aplūkoja savas delnas, tad tikai noslaucīja sviedriem pārplūdušo seju.

“Nekas,” viņš, manī raudzīdamies, teica, “gan tiksīm galā.”

“Ir visādi gali,” direktors rūca, tad uzrunāja sievu: “Ko tu domā, Anna, — vai nekāpsim labāk laukā un neiesim pa lielceļu?”

“Tumsā? Pa laukiem un pa grāvjiem? Ar manām jaunajām korpēm?”

“Nu ir gan, — naudu vai dzīvību!” direktors smējās un griezās pie manis. “Ko jūs sakāt? Laivu rītu kalps varētu aizdzīt. Bet ja nedraud lielākas briesmas... Gājiens nebūtu nekāds vieglais, jo mums jāliec negants likums.”

“Kas par briesmām?” es atjautāju. “Ja mēs turamies gar malu, aizvējā, tas ir, — kur nav viņu.”

“Bet aizvēja mala ir dziļa, un mēs neesam nekādi peldētāji, bez tam mala tur ir staigna. Piestāšanās nav, gadījumā ja atgadītos kāda nejaušība —.”

Es vairāk nebiju ne par, ne pret, bet kundze pavīpsnāja un lietu izšķīra ar vienu pašu vārdu: “Braucam!”

Bija jau krietni satumsis, un šoferis, vēlreiz noslaucījis sviedrus un aplūkojis savas delnas, airēja no jauna.

“Tikai te nu uzmanīgi!” Dancis iesaucās, kad laiva atkal sāka cilāties. “Te nu ir tā vieta —.”

Varbūt viņš gribēja sacīt, — kur laiva ar līnēm apgāzās, bet nepaspēja. Spējš vēja grūdiens, šaudamies ap birzi, pasīta laivas priekšgalu sāņus. Tanī pašā brīdī augsts vilnis laivu pacēla un sašūpoja tā, ka tanī iezvēlās smagas ūdens šaltis pāri vienai, tad otrai malai.

“Palīgā!” direktors, ar abām rokām iekēries sēdekļi, kļiedza; bērni un sieva turējās pie viņa.

“Mierā!” es komandēju, no visa spēka triekdams aieri ap laivas galu atkal un atkal, līdz priekšgals sāka sviesties pretī vilnim. Tad mēs braucām uz aizvēja malu. Likās, ka visas briesmas nu jau bija garām, bet īstenībā

tikai tagad tās vēl nāca, klusām, slepus, kā kāds viltīgs meža zvērs. Vienīgi man bija lemts dzirdēt, kā šis briesmonis mums zagās klāt, un tas bija šausmīgi.

Sēdēdams savā stūres galā un ar sasprindzinātu uzmanību vērodams, lai tumsā neieklūtu niedrēs vai stiebros, kas tepat pa kreisi šalca kā mežs, un lai vējš mūs neatrautu no malas, es ar bailēm vēroju, ka ūdens laivā pieņēmas.

"Sarauj, sarauj!" es mudināju airētāju un pats vilku ar visu varu.

Neviens nerunāja ne vārda. Te kundze piepeši iesaucās: "Kas te notiek? Man piesmēlās kurpe?"

Es dzirdēju, ka vīrs viņai kaut ko teica par apmierinājumu, bet es nesapratu viņa vārdus, jo manas ausis bija vērstas vienīgi uz kādu savādu troksni taisni zem manis. Tā varēja dziedāt vienīgi ūdens, tecēdams sīkā strūklā no trauka traukā. Es aptaustīju laivas galu no ārpuses. Līdz ūdenim bija bērna plaukstas platums, ne vairāk.

Es sapratu: laiva, ilgi nelietota, saulē bija tā izkaltusi, ka augšdaļā varēja gan rasties šķirbas, un taisni te tām bija istā vieta, kur dēļu gali pieslēdzās tēviņam. Sūces skaņa kļuva aizvien straujāka un stiprāka. Tā jau urdzēja. Baidīdamies, ka to varētu ievērot arī citi, es tišām cirtu airi ūdenī ar lielu troksni. Par laimi direktora balss visu uzmanību vērta uz citurieni.

"Lūk, jau mūsu vītoli!" viņš gaišā balsī iesaucās, it kā nu viņam vairs nekā nevarētu padarīt ne vējš, ne viļņi, pat ne ezera dziļums.

"Paldies Dievam!" kundze smējās, "citādi manas kurpes nosliktu. Viņas jau sen kopš zem ūdens."

"Man arī! Man tāpat!" zēni kļuva dzīvi.

"Labi, ka ūdens nav auksts," Dancis, ar kāju paplančodams, rādīja, ka arī viņš nav palicis sausā.

Es priecājos, ka viņi runāja savā starpā un negriezās pie manis ar jautājumu, kādēļ ūdens kļūst aizvien jo dziļāks. Jeb vai viņiem neienāca prātā, ka laiva varētu arī tecēt? Es saskatīju pa kreisi iesarkanu punktu, un kāda balss kļiedza: "Šurpu! Taisni šurpu!"

"Malacis Andris, — atnācis ar vējlukturi," kundze

sacija.

Mēs bijām laivas vietai gandrīz garām pabraukuši. Nu es strauji sagriezu uz krastu, un pēc dažiem airu vilcieniem laivas priekšgals iešļūca smiltī. Reizē ar to es trūkos augšā no sava sēdekļa, jo to pārklāja ūdens.

J U P I S

VĀCIJAS TRIMDINIEKA STĀSTS.

Katru reizi, kad ar sausānu vežmeli pārvācos mājās — dažreiz no kalna, dažreiz no ezermales, — jāpārvelk sauss krekls. Tad mana sieva saka:

“Es gan tavā vietā un tavos gados šitā nestaipītos. Ja vēl būtu pa līdzenu vietu. No kalna jābāž spieķos stiba, un ja tā lūst, tad tu ar visiem ratiem iedēvē kokos. Bet ja nāc no lejas, no līdzenuma, tad — esmu izmērijusi — no šosejas līdz žagarainei ir pilni septiņdesmit metri. Piekalne ir tik stāva, ka abi tikko varam dīkus rateļus uzvilkt. Viss saturs tev padusēs jādabū augšā. Bendē sevi un drēbes plēš. Nespēju ne lāpīt. Būtu aizgājis pie mežziņa un paņēmis pāri kubikmetru spēcīgas malkas, ziemei pietiktu. Tagad, vasarā, tu gan priecājies, ka nojumīte pilna līdz augšai; bet kas tur ir no tādas satrunējušas malkas? Tikai gruzdums un dūmi. Līdz liesmai reti aiziet.”

Reizi vai divas šai līdzīgu valodu cilvēks var noklausīties ar zināmu prieku; bet kad jādzird desmit reižu, — apnikst. Un tā es beidzot biju apņēmies iet un nopirkt divi kubikmetri labas šķilu malkas. Es uzzināju, kur atrodas mežziņa māja, un kādā rītā taisni pieņemšanas laikā biju tur.

Pēc piezvanīšanas durvju šķirbā parādījās tāda kā meitene, bet laikam gan pati kundze, jo uz labās rokas zeltneša spīdēja laulības gredzens. Kad biju pateicis, ko vēlos, sievietē, uz grīdas sukas kāta balstīdamās, mazliet sabozusies teica: “Brīnos, ka jūs to nezināt. Malku

pārdod tikai reizi gadā!”

Pateica un aizcirta durvis. Nedabūju pat atvainoties.

Nu man, gribot negribot, bija atkal jāturpina pus atļautā, pus aizliegtā žagaru vākšana un jāklausās sievas pamācībās. Līdz beidzot apnika tas kā tas, un es teicu, sak, neiekrita toreiz prātā tai kundzei paprasīt, kad malku pārdod. Jādomā, ka tik svarīga darīšana tiek plaši izziņota. Kad ej uz ciemu, neaizmirsti acis uzmost melnajam dēlim uz Baznīcas ielas stūra.

“Kamēr mums šaipus ezera savs pārtikas veikals,” sieva atteica, — “kas tur uz ciemu vairs ko iet? Ziņojums var nostāvēt pat mēnesi un saiet dēli atpakaļ, kā nometnē mēdza sacīt. Labāk darīsim tā: — uzraksti sev adresētu kartīti ar ziņojumu par malkas pārdošanu, uzliec pastmarku, atstāj rakstā tikai starpiņas, kur atzīmēt vietu, dienu un stundu. Es iedošu bodniecei, kur pārku petroleju. Viņai nekas nepaiet garām nepamanīts. Viņa tos pāris vārdus un ciparus uzrakstīs un iemetīs kastītē.”

Tā es arī izdarīju, un kad kartīte bija nodota, dzīvojam bez liekām bēdām, jo malkas jautājums pašreiz bija svarīgākais mūsu ikdienā un tas nu bija nokārtots. Jāpiezīmē, ka mūsu konservu bundžai līdzīgā krāsniņa bija kurināma vienīgi ar malku.

Vasarā siltuma pietika no gaisa. Arī rudenī vēl kaut kā iztikām. Bet pienāca ziema, un mūsu kartīte vēl neatgriezās. Vairākas reizes sieva bodniecei bija vaicājusi un arvien dabūjusi atbildi, ka vēl nekas nav ziņots. Ciema valdē bija pat zobgalīgi pateikts: “Nav iemesla uztraukties. Ne jau jums vien vajaga malkas!”

Nu nekas. Nekur nebija jāskrien. Ziema silta. Bet tad pēkšņi uzkrita bieža kārtā sniega. Sniegs ir ziemas ziedēšana, — laba un skaista lieta, bet sāka arī salt. Ezers pārsala tā, ka tikai dažās vietās, kur dibenā varbūt bija lieli avoti, varēja patverties gārņi un pīles. Beidzot aizsala arī šie laukumi, un putni aizlaidās vai nu uz straujiem, vai plašākiem ūdeņiem. Bet mums nebija kur skriet. Kaut gan sprunguļi nojumītē diltin dila, istabā temperatūra stāvēja tuvu nullei. Es tāpēc pie laika kāpu kalnā, mežā, kur stāvēja vecas skābardes un tādi pat ozoli. Es domāju:

ja jau lejā zem sniega svāra lūst jaunas egles, varbūt tur satrunējuši zari būs sakrituši čupu čupām. Es bridu līdz ceļiem, vilkdams niecīgas ragaviņas, ne platākas par divi sprīži. Smieklīgi! Tomēr tas bija braucams rīks, un zaru resgaļi nebija jānes, bet tievgaļi varēja viegli šļūkt pa paldeno sniegu...

Kokiem zari patiešām bija lūzuši, kaut ne tādā mērā, kā biju iedomājies. Tomēr, kur vien kāds elkons zīmējās zem sniega, kad parušināji un pavilki, nāca laukā garš koks, nereti rokas resnumā. Es sataisīju prāvu vezumu, sasēju ar stipru auklu un braucu. Vilkt nebija visai viegli, jo tomēr tur bija savas četras reizes vairāk, nekā es būtu varējis pasist padusēs. Un sniegs bija dziļš. Reizēm, kad kļuva pārāk smagi vilkt, es apstājos un atskatījos. — Nolāpīts! Ragaviņas neizprotamā kārtā bija uzgriezušās kokiem virsū, ar sliecitēm uz augšu. Es likos klāt, apvērtu vezumu kā nākas un braucu līdz nākamam negadījumam. Kad ceļš sāka iet lejup, grūtuma vairs nebija nekāda. Garie zari vilka sniegā dziļu sliedi un neļāva ragaviņām skriet. Es nolaidos lejā ar dedzināmo trim, četrām dienām. Ko es vairāk dzīvē varēju vēlēties?

Ziema tomēr neatlaidās, un es jau sāku nopietni ilgoties gaidītās ziņas, kad tā beidzot arī atnāca. Malkas pārdošanas vieta bija atzīmēta ne mūsu, bet kaimiņu ciemā, ciema vienīgajā restorānā. Laiks, — divpadsmitais februāris, stunda devītā.

Priecīgs es posos noliktajā dienā visai agri, kad tikai nenokavētos, gluži, kā kad uz vilcienu vai kuģi būtu jāsteidzas. Un tomēr, kad iegāju bufetes telpā, tā bija jau pilna līdz durvīm. Korrekta tauta! es nodomāju. Visi galdi un galdiņi jau apsēsti, cik bieži vien krēsli ļāva. Uz galdiem glāzes un pudeles ar šķidrumiem visādās krāsās. Redzams, ka cilvēki labi paēduši, ja var tik agri dzert. Sulainis lauzās cauri stāvētājiem ar augsti paceltu paplāti. Pipju un cigāru dūmi mutuļiem cēlās pret griestiem. Taču laikam naudas netrūka nevienam. Es paliku turpat pie durvīm, jo te varēja plecu piesliet pie sienas. Nebija arī kur lauzties, — tikpat pilns tālāk kā pie durvīm. Nekas vēl arī nenotika. Ļaudis omulīgi sarunājās.

Ne pārāk skaļi, bet arī ne klusām. Man nebija ar ko runāt, jo neviens pazīstams neredzēju.

Pulkstenis nosita desmit. Ļaudis nekurnēja. Arī tad ne, kad nosita pusvienpadsmit. Taisni otrādi, — telpa kļuva arvien priecīgāka. Un nu tikai es sāku atskārst šādas iekārtas labdabību, — pārdot malku nevis mežniecībā, kā pie mums tas bija, bet krogū, kur stundas skrien kā minūtes, kad tikai nauda.

Nebija arī pārāk ilgi vairs jāgaida. Telpa kļuva piepeši klusa kā baznīcā. Durvis uz brīdi palika vaļā. Ieplūda svaigs gaiss. Mēs, stāvētāji, pašķīrāmieši.

Stalti izsoļoja lielajai istabai cauri trīs gandrīz vienāda auguma, tikai dažāda vecuma kungi, zaļām platmalītēm, mežacūkas saru višķīti aiz lentes. Tad dibenā atvērās un aizvērās kādas durvis, un ļaudis sāka atkal pievērsties sev. Un nu es dzirdēju aizmugurē kādu balsi, kas apvaicājās, kur dabūjami numuri.

Ak, es vientiesīgais! Kā es to nebiju agrāk iedomājies, ka līdzīgās darīšanās nepieciešams vai nu numurs, vai rindā stāšanās. Bet numura man nebija, nekur nekāda rinda nebija saskatāma. Es pavēros atpakaļ, sānis, uz priekšu, es pētīju, kur sevi ievirzīt. Vaicātājam no vairākām pusēm tika aizrādīts, lai ejot pie Neles.

“Kur? Kur ir Nele?”

“Zāles dibenā!”

Vīrs rakās kā kurmis uz zāles dibenu un es aiz viņa, iekāms ļaudis nebija vēl paspējuši sakļauties kopā. Drīz mēs atradāmies viņā galā. Te bija vairāki beznumurnieki, bet Neles nebija. Daži zināja, ka Nele kambarī, un mēs gaidījām kopīgi. Tās nu bija dalītas un vieglāk panesamas bēdas. Nele bija pie kungiem, un tas vien jau viņu aizbildināja.

Beidzot Nele iznāca. Nevis sieviete, kā biju domājis, bet gan pusmūža vīrs kailu virsgalvi. Lēnām, izvalbītām acīm viņš skatījās stāvētājiem un sēdētājiem pāri, tad sāka izdalīt numurus. Daudzas rokas uz viņu stiepās, un dažādas balsis sauca: “Jup! Jup!”

Tas nebija Vācijā rets kristāmvārds vīriešiem, bet man tas tomēr atgādināja mūsu velnu, un es neparedzēju nekā laba. Patiešām arī tā bija. Kādēļ, to es nevaru

izprast vēl šodien. — Vīrs sniedza numurus uz visām pusēm, bet no manas rokas izvairījās kā lidaka. Lai cik lielā vienaldzībā viss tas tika darīts, Jups tomēr redzēja, kas numuru saņem, un katram viegli pamāja ar galvu, kā sasveicinādamies. Protams, — tie taču visi viņam bija pazīstami, varbūt pat draugi, tuvinieki. Beidzot es redzēju vairs vienu vienīgu izstieptu roku un tā bija mana. Redzēdams, ka dalītājs, it kā svarīgu darbu padarījis, taisījās mest mieru, es laipni aizrādīju, ka man numura vēl nav, bet garā vīra balss manējo pabāza kā patiltē: "Tad nu visiem ir!"

To teicis, viņš aizgriezās un sāka sarunāties ar kādu jaunekli, kad bija sasmēķējuši.

Ko man bija darīt? Taču ne kliegt un uzstāt ar varu. Droši vien es biju pēdējais un varēju iztikt arī bez numura; tomēr gribējās zināmas vienlīdzības. Es tāpēc parāvos mazliet tālāk, uzliku galvā cepuri, samauci to krietni uz acīm, tad, roku izstiepis, spraucos atpakaļ un saucu, cik rupjā balsī vien varēdams:

"Jup! Nummer!"

Pēdējo burtu es raudzīju izdvest pa pusei kā h, kā g, apzinīgi izvairīdamie no skaidrā r, kas uz vietas varēja iezīmēt svešinieku. Un dokuments man bija rokā. Jups Nele, ne acu nepaceldams, pasniedza papīra gabaliņu ar padzisušu zīmoga nospiedumu, kam pāri bija ar tinti rakstīts 137.

Drīz pēc tam vērās durvis un tika iesaukti pirmie pieci, starp kuriem, kad tevi jupis! bija viens no maniem līdzās stāvētājiem ar tikko saņemtu numuru. — Ak tu rakari tādi! es nodomāju, bet nekā neteicu, jo pats biju savējo ar viltu dabūjis. Man atlika tikai moža ziņkāre, — pēc cik minūtēm sauks nākamos piecus.

Pulkstenis vīrs bufetes sienas gāja gaužām lēnām. Ko viņi tur tik ilgi varēja tirgoties! Pēc trīspadsmit minūtēm iznāca viens, tad divi un atkal divi. Pavirši aplēšot, es tātad varēju tikt kambarī pēc sešām stundām, ja viesnīcniekam neienāca prātā kungus pacienāt ar siltām pusdienām. Es varēju mierīgi aiziet uz mājām, kā tas operas apmeklētājs Rīgā, kurš, programmā ieraudzījis atzīmi, ka nākamais cēliens notiek pēc divdesmit gadiem,

aiziet sacīdams, — ko es tik ilgi sēdēju? !

Es izgāju laukā un skatījos mākoņos. Tie tā kā lietu vai sniegu vēstīja. Es pagāju labu gabalu pa šoseju kalnup. Atgriezos. Pametu pāris simtu soļu uz dzelzceļa stacijas pusi. Būtu kāda druska liekas naudas, aizbrauktu uz netālo pilsētiņu un paskatītos veikalu logos vai iestrēbtu karstu kaulu viru izklaidēšanās pēc. Bet nauda bija tikai malkai. Atgriezos. Tad lēnām pa dambi aizceļoju uz tiltu, kas savienoja nevien abus ezerus, bet arī abus krastus. Nekur nebija daudz ko redzēt. Tikai daži pūpolu kārkli rādīja jau baltus putraimiņus, kas nozīmēja, ka būs kādreiz pavasaris. Patlaban tomēr pūta taisni ledains vējš un atgādināja malku, malku, bez kuras nebija ne siltas istabas. Pašas no sevis kājas sāka man ātrāk cilāties. Es maniņu, ka neēju vairs atpakaļ, bet gan uz mājām, pa vējam. Rokas kabatās. Vienā rokā malkas numurs, 137, — es zināju no galvas.

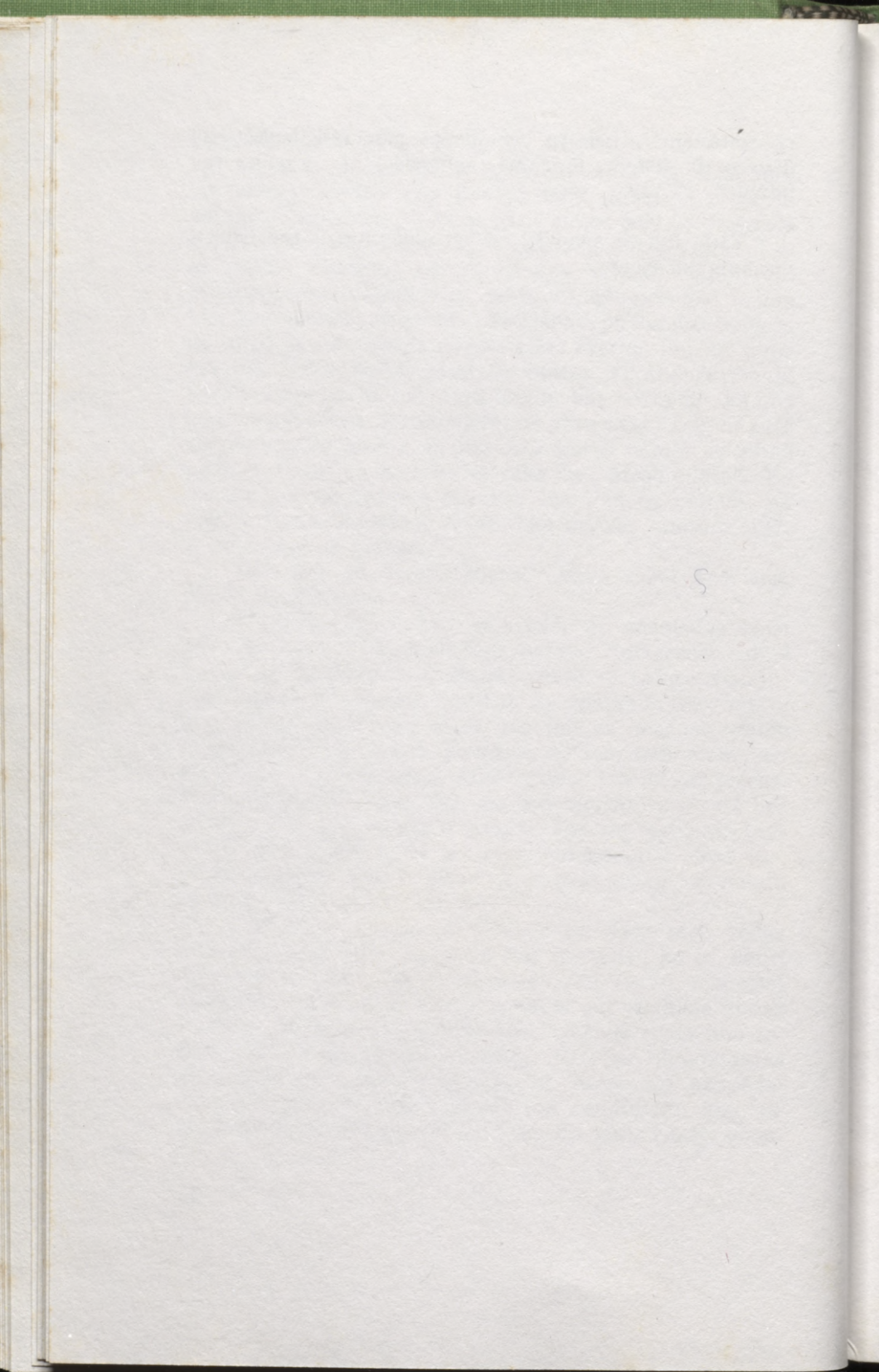
“Esi gan tu laimes putns!” sieva mani apsveica, durvis atslēgdama.

“Taisnību sakot, jā,” es atteicu un pasniedzu viņai savu numuru. “Tas man tāds patāls. Pulkstenis nebūs vairāk kā divpadsmit. Ja akurāt vēlies, uz vakaru aiziešu. Bet nākdams visu ceļu domāju, ka apstāklis man mātin māj likties mierā. Ar to es nopelnu uz lidzenas vietas divdesmit sešas markas. Pati zini, cik maz mums naudas. Ja pieskaita vēl vedumu, sanāk pilnas trīsdesmit piecas. Kur trīsdesmit piecas markas var nopelnīt, ja esi bez darba? Vai nav daudz izdevīgāk šad un tad palocīties skuju meža gaisā, lasot sausānus vai čiekurus, nekā tur, tabakas dūmos, stāvēt kā iedzītam mietam un vēl naudu maksāt. Vai man nav taisnība?”

“Taisnība!” atsaucās sieva. “Pie tam man rodas patīkama pārlicība, ka nu tu reiz sapratīsi, ko es, cauri visiem okupācijas gadiem tur mājās, tad Vācijā — sevišķi nometnē, kur nācās ik dienas izstāvēt pat vairākas rindas — esmu izjutusi un izdomājusies. Dažreiz rinda bija tik gara, ka, to ieraudzījis, nobijies. Bet tev bija jāstājas astes galā un pacietīgi jāmicās uz vietas, pa puspēdai vien; pie tam vēl bija jāsirdās par nekaunām, kas tev priekšā lida no sāniem klāt. Tūkstošas bada rindas esmu

tā izstāvējusi, bet tu no vienas nevarēji iznākt kā uzvarētājs. Tāpēc, lūdzams, nebrīnies, ka neizsaku tev līdzjūtību."

Tādi, lūk, ir sievieši: arvien viņi raudzīs tev iedzelt vissāpīgākā vietā.

PIE GAUJAS

Iepretim Ilķenei Gauja griež graciozu likumu. Krastu stāvums, kas augšpus celtuves garu gabalu stiepies pa labi, lejas pusē pēkšņi pārsviežas uz kreiso malu. Te nu ir dziļums un lēna, bet spēcīga straume. Taisni tāda vieta, kādā katrs makšķernieks var cerēt uz lomiem. Vācu okupācijas pēdējā vasarā, vērojot atkal lielu pārmaiņu tuvošanos, man negribējās vairs nekā prātīga darīt. Es tāpēc vai ik dienas atskrēju uz šejieni, iestūmu riteni kuplā elkšņu krūmā un dzīvoju gar ūdeni. Kur varēju nokāpt lejā un stāvēt kraujas pakājē, es to dariju, bet kur nebija iespējams, sēdēju augšā, kājas pārkāris pār saulē izdegušo krastu velēnu, kā tagad dažkārt pār gultas malu, kas pārsegta ar amerikāņu zaļgandzeltēno segu. Es sēdēju mazliet sakumis un pa reizai stipri atpakaļ atmeties; jo divdesmit divu pēdu garais kāts nebija viegli valdāms. Daždien es savilku krietnas vakariņas, reizumis vajadzēja apmierināties ar mazumu. Bet jauki tā sēdēt bija vienmēr, sevišķi vasaras otrajā pusē.

Minētajā laikā un aprakstītajā vietā man reiz gadījās interesanta sastapšanās ar kādu jaunu cilvēku, ko gribu šodien ietvert īsā stāstā sev par uzjautrinājumu un citiem trimdiniekiem par nevainīgu laika kavēkli.

Taisni tur, kur es visu laiku biju cēlies upei pāri vai nu vecā laivā, vai stāvēdams uz prāmja, līdzās izbailu pārņemtiem zirgiem, tagad vācieši taisīja tiltu. Viņiem turpat krastā bija uzstādīti zāģi, kas sagrieza vajadzīgos materiālus. Tā bija maza fabrika. Zemnieki veda resnas priedes no tuvējā meža. Tika pāļi dzīti, vilktas sijas,

grīztas biezas grīdas. Trokšņu pilns bija tā gaiss, kā ūdens. Tilts auga augumā, tomēr upe bija plata, un pagāja labs laiks, kamēr darbi bija galā. — Ja man būtu bijusi pie tilta noņemšanas kāda teikšana, es katrā ziņā būtu aizrādījis, ka tas daudz par zemu un pavasarī ledus to salauzīs kā skangalu bunti. Jo līci, labi augstāk par tiltu, taču spīdēja dēļu blodiņas un tukši gliemežvāki kā ticami pavasara palu liecinieki. Bet man jau neviens padoma neprasīja, un inženieriem un meistariem nebija jāraizējas par tilta tālāko likteni. Viņu uzdevums bija noteiktā laikā to nodot, lai karaspēkam pie atkāpšanās nebūtu nekādu kavēkļu, un to viņi godam veica.

Kamēr pie tilta tika strādāts, bija izslēgta no lietošanas vai pati labākā zivju vieta. Zem kupliem alkšņiem un vītoliem ne visai lielā dziļumā tur gulēja iegāzušies koki, sirmas siekstas un lieli akmeņi. Nu šī vieta beidzot, iestājoties klusumam, piederēja atkal man, un es to labi izmantoju, proti, līdz ceļiem iebridis, laižot spoli ar sienāzīti pa straumes virsu krietni tālu, lai ar to piemānītu baltīņus un sapulēnus. Tā es dažus biju dabūjis jau tarbā, kad gadījās kas neparasts. Nelielā attālumā prāva akmens pavēnī pieķērušos zivi piepeši kaut kas satvēra un turēja uz vietas. Es zināju, ka cits tas nevar būt kā lidaka. Es mēģināju, joka pēc, vilkt, kaut gan labi zināju, ka gandrīz mikroskopiskais āķītis bija pilnīgi apslēpts satvertās zivs mutē. Tā arī bija. Stiprāk pavilcis, es jutu atbrīvošanos un dabūju rokā savu sapalu, gan stipri sakostu. Pazīdams plēsoņas dabu, es tagad, makšķernieka intereses vadīts, izmeklēju vissīkāko no noķertajām zivīm un, izvēris tai āķi cauri virslūpai, aizsviedu aiz akmens, kur lidaka bija apmetusies. Jā, pēc nedaudz mirkļiem mana raudiņa bija satverta. Es jutu spēcīgu stiepienu, tā ka kāts saliecās lokā, un, kad aukla kļuva vaļīgāka, mēģināju to mazliet ietīt, kas man arī izdevās. Tā, pamazām vilkdams un atlaizdams, es piedabūju lomu sev pie kājām un satvēru to aiz skausta. Tā bija skaista, lāsaina lidaka, mārciņu piecu, ko uzreiz iekāroja tikko no tilta nokāpusi jauna dāma, kurvīti uz elkoņa.

“Vai nevarētu dabūt pirkt?” viņa tik pazemīgi teica,

ka nevarēju atturēties, viņā neklausījies.

“Jūs daudz ēdāju?” es savukārt vaicāju.

“Četri. Par mani un vīru nebūtu daudz ko bēdāt; bet mazajiem patiesi nevar vairs saprast ko dot ēst. Gaļas nav, sviesta nav, tāpat olu. Saimnieki, pie kā esam apmetušies, ir man tuvi radi, bet tie paši tukši. Viss jāatgrūž vāciešiem. Aizskriešu līdz kooperatīvam, varbūt tur kas dabūjams.”

“Nu labi,” es atteicu. “Ar līdaku man gribas mājās palepoties. Bet solu jums, ka dabūsit pilnu maltīti citu zivju, kas man pa daļai jau saņertas un ko ceru vēl dabūt.”

Es nosēdos zālītē, izņēmu no mugursomas zivju kultī un noguldīju sev līdzās sešus skaistus baltīņus un divus sapalus.

Es redzēju, ka kundze vislabāk būtu zivis tūlīt likusi savā grozā, jo viņa jau grasījās vērt vaļā naudas maciņu, ko turēja sauļā sažņaugtu. Bet es pasteidzos piebilst:

“Lai nebūtu velti jānēsā, lai paliek pagaidām pie manis. Jums taču tepat atpakaļ būs nākams. Viss var būt, ka makšķerēšu jau tur, viņā likumā. Jūs jau redzēsiet un mani pazīsiet.”

Kundze paspēra jau dažus soļus, tad atgriezās un sacīja: “Drošības pēc es tomēr gribētu —,” un viņa atvēra maku.

“Kundze! Vai es izskatos tāds, kas varētu neturēt vārdu?”

Viņa sastomījās un aizgāja.

Makšķerniekam laiks skrien ātri. Drīz vien kundze bija atpakaļ. Es strādāju jau lejas likumā un bez vilcināšanās pārliku no savas somiņas viņas kurvīti pirmāk solītās zivis un vēl tikpat daudz, ko pa šo laiku biju pieķēris klāt, jo šodien sevišķi labi kodās. Lai neiznāktu stīviņš maksas dēļ, es, atdevis zivis, nolaidos no diezgan augstā krasta lejā, kur, nostājies uz sacietējuša kūdras blāķa, kādi te sedza visu piekrasti, izmetu makšķeri. Kundze tur augšā bija gan nemierā ar to, ka es atsacījos par zivīm naudu ņemt, atrunādamies ar to, ka likums neatļauj makšķerniekam savus lomus pārdot. Beidzot viņa tomēr samierinājās un atvadījās,

savā neziņā no visas sirds novēlējama dievpalīgu, kur taču vajadzēja sacīt vai nu “akmens kulē!” vai “ne asakas!”

Tikko mana viešņa bija izgaisusi, kad tai pašā vietā uz krasta parādījās garš, kalsns vīrieša stāvs. To es vispirms ielāgoju no ēnas, kas asi krita ūdenī manu acu priekšā. Es tūlīt pavērsu augšup baltas acis, lai liktu cilvēkam noprast, ka viņa stāvēšana tur debesīs nav man pa prātam; bet mana nelaipnā izturēšanās viņu atstāja vienaldzīgu. Brīdi es cietos, tad pagāju soļus divdesmit lejāk un makškerēju tur. Bet piepeši tā pati ēna uzgūlās uz ūdens arī šeit, līdzās manējai. Es sakodu zobus un valdījos, beidzot tomēr plīsu vaļā:

“Ja jūs tik ļoti interesē makškerēšana, kāpēc slaistāties apkārt bez makškeres?”

Cilvēks tur augšā apsēdās.

“Mani tā lieta interesē bez gala. Bet ko lai dara? Nolādētā nevaļā! Es, lūk, esmu mežniecībā darbvedis un labi ja varu uz pāris stundām izrauties, lai aizcilpotu uz Garkalni. — Es skatos un brīnos. Jūs mūžu drīz beigsiet dzīvot, un makškerēšanā esat gatavais ābecnieks.”

“Kā tā?!” es sašutis iesaucos un reizā sāku ietīt auklu, jo krietni lejāk nolaistais kumoss bija paņemts. Vīrs, redzējams auklu sastieptu, pietrūkās kājās un, kad es izcēlu brangu vimbu, nicīgi noteica:

“Pat tikliņa viņam nav, ko pašaut apakšā!”

Nu man pietika. Novietojis tikko noķerto zivi, es izcēlu no somas pirmtējo lidaku un lepni rādīju:

“Šo es arī izcēlu tāpat bez tikliņa. Tikliņš makšķerniekam sagādā tikai neērtības un katru zivi satrauc tā, ka tā sāk trakot un noraujas, pirms jūs viņu iedabūjat lamatās.”

“Gadās arī aklai vistai grauds,” viņš jau ar manāmu skaudību teica.

Es domājos mežniecības darbvedi satriecis gluži mazu; bet, acīm redzot, viņš piederēja tai cilvēku pasugai, kas stūrgalvīgi paliek pie reiz sacītā; jo viņš tikai izkreķšēja isu, negribīgu smiekliņu un pavisam mazcienīgi mani nonicināja:

“Ja tā patiesi jūsu pašu ķerta, tad es tiešām nezinu,

kas te šogad Gaujā notiek. Jūs stāvat pilnā augumā, pagalam klajā vietā. Laikam domājat, ka zivīm acu nav. Tad es varu iedomāties, ko te vilktu kārtīgs makšķernieks, kam zināšanas un prakse.”

“Kā jūs zināt, ka man nav ne zināšanu, ne prakses?”

“Kā es zinu? — Būtu jūs lasījuši Jaunsudrabiņa grāmatu “Ūdeņi”, tad jūs vis neprasītu. Tur čigāns saka: Brālīt, kad uz vēdera nelidīsi, pie sapala netiksi! Un ko jūs? Jūs rēgojaties kā spoks uz nobrukušas velēnas.”

Es paskatījos augšup vērīgāk. Kāds tad īsti izskatījās šis puisis, kas mani reizā slavēja un pēla. Un reizā sašutis un glaimots es teicu:

“Jums laikam liekas, ka, ja rakstnieks ko uzraksta, tad tā tas arī ir. Bet es sacīšu, ka tāds skribulis ir bieži vien vai nu melis, vai nelga. Kā citādi lai izskaidro tādu lietu kā ar to pašu jūsu Jaunsudrabiņu? — Viņš makšķerē Kaukazā kādā kalnu ezerā visu vasaru un tikai rudenī dabū zināt, ka tur iekšā nemaz zivju nav. Un vai tas ir kāds nopietni ņemams makšķernieks, kurš staigā gar ūdeņiem kā apdullis dienas un naktis, rītus un vakarus, jūsmodams kā kāds puika, kaut gan viņš varētu būt jau manos gados. Kā piemēram —,” un es noskaitīju viņam veselus garus gabalus no pieminētās grāmatas par upēm, ezeriem, strautiem un jūrām ziemeļos un dienvidos.

Sākumā jaunais cilvēks mani dzīrās pārtraukt, bet es ik reizes pārtraucu viņu istā laikā un, beidzis citēt, ar uzsvaru teicu:

“Vai jūs nebūtu dzirdējuši, ka jūsu dievinātais makšķernieks jau sesto gadu dzīvo Garkalnē un bieži ir redzams pie Gaujas?”

Šis aizrādījums mežniecības darbvedim bija laikam acis atvēris; jo pēkšņi viņa ēna tur uz ūdens atrāvās no manas ēnas. Un kad es, Gaujai muguru pagriezis, pavēros augšup, tad tur, virs krasta tumšās velēnas, pret debess zilumu šūpojās tikai bālas smilgas.

BALTĀ GRĀMATA

SARUNA AR SEVI UN AR LASĪTĀJIEM

Laikam es sāku vecot, jo man gribas runāties ar sevi. Ja arī ne vēl skaļi, tad domās gan. Es bieži grozos kā spoguļa priekšā. Līdzās stāv visi galvenie darbi. — To tu esi godam veicis, es, lūpas nepakustinādams, saku. Bet šis te ir pliekans kā pļuriņa. Šinī par maz sirds siltuma, ir tikai izskaistināti teikumi. Te esi par daudz melojis. Tur pavadinājis lasītāju uz zagšanu, uz laulības pārkāpšanu, lai Dievs nogriež, — pat uz pašslepkavību! Jā gan, savā laikā esmu ticis uzaicināts Aiju sadedzināt, tāpēc ka Jānis nervu sabrukumā pārgriež dzīslas. — Ir visādi cilvēki, un katram savādāka sajēga par mākslu. Bieži pat nekādas.

Pašā pēdējā laikā man visvairāk jākvējas pie Baltās grāmatas. Laikam tāpēc, ka tā patlaban iznāk jaunā izdevumā. Un te nu es griežos pie lasītājiem ar Isām vēsturiskām un statistiskām ziņām par šo darbu.

Kad priekš apaļiem trīsdesmit sešiem gadiem Baltā grāmata parādījās pirmo reizi, oficiālā kritika tekstu akceptēja bez lieliem iebildumiem, bet zīmējumiem bija diezgan ko turēt. Tagad, kur redzētas daudz trakākas lietas, neviens vairs neuztrauksies arī par tiem. Pie jaunā, septītā pilnizdevuma neesmu nekā grozījis ne vārdos, ne linijās. Ir tikai atgriezušies visi pieci tēlojumi par židiem, kas vācu okupācijas laikā tika izsviesti. — Baltā grāmata ir daudz lasīta. Latvijā tā iznāca, dažādos izdevumos, 68.000 eksemplāros. Tiem jāpieskaita trimdā iznākušie,

— saīsinātais izdevums ar pieci un tagadējais, pilnais, ar trīs tūkstoši. Tā kopā iznāk visai iespaidīgs skaitlis — 76.000.

Nevaru izgudrot, kam pateikties par šo lielo tirāžu. Vai pedagogiem, kas grāmatu ierindojuši jaunības literatūrā, vai ļaužu daudzumam, ko dēvē par tautu, intelligenci, vai beidzot pašam sev? Rakstnieks nevar izvēlēties lasītājus; tie rodas paši. Ja skolotāji tagad dažkārt nosūkstās par to, ka ielaiduši Balto grāmatu skolās, tad es tur esmu vismazāk vainīgs. Lielāks prieks man ir dzirdēt atzinīgus vārdus par šo grāmatu no prātīgiem cilvēkiem, no augsti izglītotiem un no māksliniekiem, kas bieži atpūšoties pie tās. Man patīk arī, ka to lasa bērni vai ka mātes lasa no tās bērniem priekšā par seno sētu, par siļķēm, stabulēm, par Jāņu nakti un par lāču vadātājiem, par skroderiem, audekliem un simtām citām lietām un izdarībām. Bet es arī neņemu ļaunā, ja kāda pārsmalka kundze ātrās dūsmās iesviež grāmatu krāsnī tāpēc, ka bērns, lasīdams stāstu par Ziemsvētku čigāniem, ievaicājas: “Mammaiņ, kas tas ir izrūnīt?”

Jā! Kas nevēlas uzduroties uz viena otra vārda, kādus lauku ļaudis senāk neturēja par piedauzīgiem, kā piemēram, — (nu, lai labāk paliek neminēts), tas lai liec šai grāmatai līkumu.

SOLĪJUMS

REĀLA PASAKA

Tas bija otrā rītā pēc rakstnieku vakara kādā latviešu nometnē, Vācijā. Siltai pavasara saulei spīdot, es gāju pa ciema ielu, kad man piepeši ceļu aizstāja jauna māte, pie katras rokas vezdama pa meitai. Visām trim viņām bija gaiši mati un zilas lina zieda acis. Pasveicinājusi, māte apstādināja bērnus savā priekšā un teica:

“Es tikko dabūju zināt, kur jūs apmetušies, un mēs ejam pie jums. Es gribēju savām meitām parādīt rakstnieku, kas sacerējis Balto grāmatu un Piemini Latviju, ko mākam no galvas. Uzskatait viņu labi, meitiņas, lai paliek mūžīgi atmiņā. Grūti ticēt, ka vēl kādreiz redzēsimies. Mēs, zināt, esam tikpat kā ceļā uz Austrāliju. Vienīgi mazais brālītis, kam tikai astoņi mēneši, mūs aizturēja. Ar zīdaiņiem jūras ceļā nelaiž.”

Es jutu bērnu skatus tik cieši uz sevi vērstus, ka man kļuva neveikli. Vaicāju, lai būtu ko runāt: “Cik tad meitām gadu?”

“Mārietei seši, Annītei četri. Vārdiņi mums tādi vienkārši. Mēs esam no Latgales, no Sprūdža dzimtenes.”

Es biju jau no valodas noskaņas vērojies, ka tas tā. Saņēmis savām domām apliecinājumu, es priecīgs teicu: “Tad iesim uz manu mītni! Ko mēs te uz ielas stāvam?”

“Nē. Paldies par aicinājumu. Nu jau viss ir izrunāts. Sniedziet, bērni, krusttēvam roku un sakait: mēs būsīm krietnas latvietes.”

Bērnu sīkās balstiņas atkārtoja mātes vārdus, un tie skanēja tik ticami, ka acis man pieskrēja pilnas asaru aiz

tīra prieka. Es nespēju atbildēt ne vārda, es varēju tikai noglaudīt bērnu gaišās galviņas un ar abām rokām satvert viņu mātes atvadām sniegto šauro plaukstu.

— Lūk, šīs pasakas morāle: krietna latviete! Krietna latviete auklēs savā sirdī visus senču tikumus. Krietna latviete runās un dainos latviski, lai nonāktu kurā pasaules daļā. Krietna latviete — māte nesīs Latviju gadu simtiem cauri paaudžu paaudzēs.

IESVĒTĪŠANAS DIENĀ

(LILIJAI.)

Iesvētīšanas dienā Tu atstāj bērnību un ieej lielajā dzīvē.

Ar šo dienu Tu kaut ko zaudē; bet arī kaut ko iegūsti.

Kā koks plaukstot nomet sārtos pumpuru žņaugus, lai izriestos lapās un ziedos, tā Tu tagad noliec savas vecāku apvaldītās bērna dienas un izplauksti dzīves plašumam.

Savu dzīves ritu nu vairs tikai atmiņās skatīsi.

Atmiņu krājums cilvēkam ir tas, kas putnam ligzda, kas zvēram ala. Tu vari izstaigāt visu pasauli, vari darīt lielus un slavenus darbus, aizvien Tu klusās atpūtas stundās iegrimsi atmiņās kā sārtā miglā. Un jo vecākas un neskaidrākas viņas kļūs, jo labprātāk Tu viņās kavēšies un jo biežāk atgriezīsies savā bērnībā. Kaut būtu tā, ka Tu tur aizvien atrastu spirtu avotu, no kura dzerot gūtu spēkus cīņai ar ļaunu.

Atcerēdamās savas bērnības liksmās stundas, piemini savus vecākus, kuri Tevi pasargāja un glabāja, kad Tu biji maza un nevarīga; jo viņi milēja Tevi vairāk, nekā to varbūt izrādīja pasaulei un Tev pašai. Viņu mīlestību Tu mācēsi pareizi novērtēt tikai tad, kad atzīsi, ka viss, ko Tu kādreiz cietusi, no viņiem iepriekš izciests simtkārtīgi.

Tavs tēvs bija nabags, piederīgu neievērots un pasaules nezināts, kad Tava māte sniedza viņam roku un sirdi. Viņa vienīgais solījums viņai bija: dzīves grūtības. Un viņa tās pieņēma, droši viņam acis skatīdamās. Dzīves

grūtības ir viņus vadījušas visu to laiku, kamēr Tu augi, un no šī rūgtuma Tavai atmiņai nāksies izsūkt saldumu kā bitei no pienenes zieda.

Mācies līdz ar to sevi grūtos brīžos mierināt. Jo kas tad ir grūti brīži? Vai ne daudzkārt niecīgi savā saturā? — Sliktāks maizes kumoss, lētāka drēbe mugurā, šaurāks dzīvoklis, daždien grūtāks darbs, — tas ir viss, par ko Tu kādreiz vari gausties; jo par neatvairāmām likstām, kā slimībām, dvēseles ilgām un cīņām, mēs nevaldām, kā nevaldām par savu asins riņķošanu.

Visos savos ļaunos brīžos mierini sevi ar to, ka var dzīvē iet vēl ļaunāk. Un nedomā, ka Tu kādreiz dzīvosi tik labi, ka par Tevi kāds nedzīvotu vēl simtreiz labāk. Ja Tev kāds ēdiens neliekas gards diezgan, tad saki sev: mana māte mani izzīdīja, diendienā ēzdama brokastī mazu maizīti ar krūzīti kafijas, pusdienā uzsildītu bavāriešu desu vai ceptu silķi ar kartupeļiem un vakariņās tēju ar rupju maizi bez sviesta; jo mans tēvs toreiz nevarēja vairāk nopelnīt kā trīs līdz divdesmit krievu rubļus mēnesī.

Ja Tev kāda drēbe neliekas diezgan smalka, tad atceries: — Mans tēvs valkāja pa lielākai daļai pašaustas drēbes, pat tad, kad bija tautā kļuvis pazīstams un kad par viņa darbu maksāja vairāk. Un bieži vien šīs pašas drēbes bija salāpītas, jo mana māte to mācēja. Un manai mātei tikai pašā pēdējā laikā bija iespējams sev uzšūt zīda kleiti, un pirmās lakas kurpes viņa uzmauca, kad man jau bija astoņpadsmit gadu.

Ja Tev Tavš dzīvoklis liekas neērts, tad mierinies ar to: "Es piedzimu šaurā istabiņā, ko mani vecāki bija noīrējuši pie kāda radnieka, kurš gadījumā uz īri pagaidīja. Un par šūpuli man bija divi cauri stiebru krēsli. Kad es biju otrā gadā, tad mans tēvs jau varēja ņemt savu dzīvokli, kaut gan pagrabā, ar istabu vidū un plīti vienā kaktā, kur māte vārīja man biezputru un dūmi koda mums visiem acīs."

Liekas Tev Tavš mājas solis par grūtu, tad zini: Tava māte gāja tā uz tirgu — uz kreisās rokas elkoņa sēdēja viņas mazā meitiņa un labajā rokā viņai bija smags kurvis ar maizi un saknēm. Un vēlāk, kad līdzekļi viņai to atļāva,

arī tad viņa kautrējās kalpināt savu līdzcilvēku, bet visus sētas darbus darija pati.

Ievēro, ka katrs cilvēks, kuram tu liec sevi apkalpot, atrodas apkaunojošā stāvoklī, jo viņš ir padots pilnīgi Taviem untumiem un Tu nevari būt diezgan uzmanīga pret šo cilvēku, lai neaizvainotu viņa pašapziņas mazumiņu. Bet ja Tev kādreiz tiešām vajadzīga sveša palīdzība, tad šo izlīdzētāju neturi kā kalpu vai kā kalponi. Neskaties uz viņu kā uz zemāku radījumu. Viņš tāpat dzīvo, priecājas un cieš gluži kā Tu. Bez tam viņš dara darbus, kurus Tu nespēj vai neproti pati veikt. Ja tev nav kauna savu līdzcilvēku kalpināt, tad arī nekaunies ar viņu sēdēt pie viena galda un dalīties ar viņu savas dzīves ērtībās. Jo nav nekā bēdīgāka pasaulē kā redzēt virtuves kaktā vai kur sētas stūrī atstumtu cilvēku.

Pagātnei atcere, tagadnei acumirkļis — sājpu vai prieka, nākotnei — gaišas nojautas un apņemšanās!

Cilvēks ir kā puķe vai kā koks: jo vairāk atver savu lapu vainagu saulei, jo krāšņāks tiek. Mili sauli, debesis, zemi un ūdeņus, kuros Tu ik acumirkli vari spoguļoties. Dzīves uzdevums ir viens: sevi piepildīt; bet ir tūkstoši darīšanas veidi, kādiem to panākt.

Vienu veidu izvēlējusies, atdod tam visu sirdi.

Ko Tu visvairāk mīlēsi, tas būs Tavs Dievs. Bet Dievi ir arī ļauni.

Tu varbūt ziedosi savu mūžu mākslai. Tad mīli viņu vairāk nekā pati sevi. Kalpo tai ar visu savu būtību un turi viņu svētu, jo tikai tad viņa Tevi apskaidros.

Bet mīlēdama mākslu, neaizmirsti mīlēt cilvēkus un jo sevišķi savus tuvākos biedrus; jo tikai sadarbībā ar viņiem Tu vari pieaugt, sevi pārbaudot.

Neapskaud neviena, kam lielākas spējas par Tevi; jo ne darītājs, bet gan veiktais darbs tiek vainagots. Nenīcīni nevienu cilvēku ne viņa auguma, ne rakstura īpašību dēļ. Daba mūs apveltī dažādi, un dzīves asumi mūs kropļo ik stundas miesīgi un garīgi.

Ja Tu esi skaista, — tas nav Tavs nopelns; Tu esi izaugusi kā oga no mētras un kļuvusi tīkama, pašai

neapzinoties.

Ja Tu esi veikla, — to dara Tava veselība, Tavs jauno locekļu vijīgums.

Ja Tu zini un saproti vairāk nekā citi, — Tu laimīgā kārtā esi varējusi apmeklēt skolu, kas deva Tev ierosinājumus uz zināšanām.

Negaidi milestības no citiem, pirms neesi pati milējusi.

Drīz pienāks stunda, kad Tevi pārņems lielā milestības uguns, kuras pirmcēlonis ir radīšanas tieksmes. Tad nesamaini patiesu mīlu ar glaimiem. Nepadodies viegliem kārdinājumiem, bet vaicā sev: "Vai tiešām nav vairs visā pasaulē manai sirdij mīlāka cilvēka?" Un ja Tava sirds saka: "Tiešām nē!" tad atdodies viņam ar miesu un dvēseli. Tava māte tā darīja un bija laimīga, neraugoties uz visām grūtībām, kādas neizbēgamas ikdienas dzīvē.

Bēdz no ļaudīm, kuri viegli nopelna daudz naudas. Tie daudz izdod, un iespēja daudz naudas izdot pamudina uz nelietībām.

Sargies no kundziņiem, kuri staigā, spieķīšus vicinādami, uzposušies un iesmaržojušies. Tie nav daudz smagāki par vieglām sievietēm.

Darbs lai ir Tava izredzētā kapitāls, godīgs, radošs darbs, vienalga, miesīgs vai garīgs.

Neprasi no sava izredzētā, lai viņš solās Tevi apkalpot un apgādāt tā, ka Tev dzīvē nekā netrūktu. Tikai āksts var teikt: "Es Tevi uz rokām nēsāšu." Dzīve ir vienkāršāka un skarbāka. Tikai divu cilvēku kopīgā darbā un savstarpīgā uzticībā ir ilgstoša laime.

Šodien Tu ieej baznīcā, kurā esi kristīta.

Izbaudi pilnam iesvētīšanas brīža svinīgumu, jo katra ceremonija ir ņemama nopietni un katrā ceremonijā ir daudz skaistuma, sevišķi, ja tajā piedalās jauni, ziedoši cilvēki.

Droši vien Tu vēlāk baznīcā vairs Dieva nemeklēsi, kā Tavi vecāki, kas to citur atraduši; tomēr šodien ļauj, lai Tavas cēlās domas un apņemšanās Viņš svētī šinī vietā kopā ar visiem ticīgiem.

Atceries vienmēr šo dienu. Atceries savas jaunās
sirds drebēšanu neaptveramā Visuma priekšā. Aceries
vienmēr savu mācītāju, kurš Tev darīja tuvas Kristus
mācības, kas ir sociālisma, cilvēcības visaugstākā
piepildījuma pamats.

MĀTE

NO CIKLA "LIELI VĀRDI"

Māte uztur dzīvas cilvēku paaudzes atpakaļ līdz Ievai un joprojām līdz pat zemes mūža pēdīgajai stundai. Māte ir neizsīkstošs mīlestības avots, tāpēc mūžīga kā pati mila. Māte ir stāvējusi, bērnam piedzimstot, nāves priekšā; mātei nav grūti sava bērna dēļ nomirt kaut kuru brīdi, ja tas būtu vajadzīgs. Māte ir laicības nemirstīgā daļa, cilvēces cilts koka sakne un reizā zaļa lapa.

Kad mana māte kļuva astoņdesmit gadus veca, mēs sarīkojām mazus svētkus. Un tad es pirmo reizi ieraudzīju, cik skaisti izskatās, kad gara goda galda galā sēž tava māte. Man šķita, it kā es skatītu ziedošu mežābeli gatves galā, debesu zilumā. Līdz ar to es atzinu, ka vārds māte liekams tūlīt aiz Dieva, tik liels ir tā saturs.

Kad tuvojās deviņdesmitā dzimšanas diena, mana māte teica: "Nerīkojiet nekādu godu. Es negribu sēdēt pie galda kopā ar svešiem cilvēkiem. Rokas man dreb. Es nevaru valdīt nazi un dakšiņu. Mans dzīves laiks ir tikpat kā galā. Es tikai pa daļai vairs pasaulē turos. Mana vieta jau sataisīta priedainē. Esmu diezgan ilgi dzīvojusi, daudz laba pieredzējusi, vēl vairāk ļauna. Cilvēks cilvēkam dara sāpes. Tikai koki un puķes negrauž cilvēka mūžu. Tāpēc es gribu šai dzimšanas dienai par piemiņu iestādīt četrus varenus kokus pie tiem simtiem, ko esmu stādījusi kopš mazām dienām gan ganībās, gan sētmalēs."

Viņa atraisīja mazu katūna maisiņu un izņēma

vairākas ozola zīles. "Šis te es ielikšu ik pa trīs katrā dārza stūrī." Pavasarī viņa to arī izdarīja un vasaras vidū priecājās par stādu pirmajām divām lapām.

"Vēlāk vārgākos varēs atņemt un kur citur pārcelt," viņa teica. "Bet tos, kas paliks, labi uzmaniet, kad manis nebūs, lai nenokalst. Kaut ozols dziļu sakni laiž, sausā laikā tomēr der aplaistīt, kamēr vēl mazs."

Kad māte nomira, bija karš. Nodzīvojusi netāl simtu gadu, bez mitas kustēdama, strādādama derīgu darbu gan sev, gan citiem, viņa bija pelnījusi viskrāšņākās mirstamās drēbes un ozola šķirstu, bet bargais laiks atļāva ar grūtībām sadabūt galdnieku, kas sanaglo vairāk nekā vienkāršu egles koka zārciņu. Daudzreiz man ir nosāpējusi sirds, ka nespēju izpildīt viņas tik pieticīgo vēlēšanos dusēt Neretas kapos, kur gulēja viņas tēvs un māte, kur bija apglabāti abi viņas brāļi. Sāp arī sirds, ka neesmu varējis pienācīgi apkopt viņas kapu Garkalnes kapsētā pie Gaujas. Viņai, kas milēja kokus un puķes pār visu, kas pasaulē, man bija nodoms likt granitā kalt nelielu pieminekli, un ap to vajadzēja ziedēt zeltainajām kresēm, viņas mīļākajām puķēm. Cauru vasaru tur tām vajadzēja riest ziedus, ziedēt un gatavot sēklas gluži kā Ropažu ciema smiltainē ap mājiņu, kur beidzamā laikā dzīvojām. Kopa ne ar ko nedrīkstēja atgādināt drūmo kapu. Jautri apaļai tai vajadzēja ieslēgt akmeni kā gredzenā.

"Apaļš kaps?" ļaudis brīnījās.

"Kādēļ gan ne?" es atteicu. "Katra puķe taču cenšas savu ziedu veidot apaļu. Apaļa ir debesu puslode. Apaļa ir saule debesīs. Apaļa ir katra acs, kas skata visus Dieva brīnumus..."

Tā mēs mātes kapu arī izveidojām, lai pēc svešniecības laika pie tā atgrieztos un uzliktu pieminekli.

Tagad, šim laikam ieilgstot, ir radušās citas atziņas. Varbūt mums neredzēt ne dzimtenes, ne māju, ne mīļu vietu. Varbūt mātes kaps pazudis, kā ir pazudis mana tēva kaps tur, Saukas Galvānu kapos. Varbūt nevienam nebūs zināms, kur es dusēšu... Un tā es arvien vairāk

sāku māti uzskatīt ne vairs par mirušu, bet par dzīvu. Kas visas tās vietas, kur mēs, dzīvi būdami, staigājuši, kur miruši gulam, kas visi pieminekļi... Viss tikai zeme un putekļi! Tu dzīvo tikai tik ilgi, kamēr ir, kas tevi piemin.

Bet dvēseles lido kā tauriņi gadu simtiem un tūkstošiem cauri.

MAIZE

NO CIKLA "LIELI VĀRDI"

Rīgā, Latvijas labajos laikos, svinējām kādam ievērojamam māksliniekam jubileju. Pēc pirmklasīga koncerta nāca tradicionālais rauts, kurā grupa akadēmiskās jaunatnes visā valībā uzsāka savādu rotaļu. Kad bija pārpārēm ēsts un dzerts, pāri galdiem šurp un turpu lidoja mazas bumbiņas, tēmētas pretiniekam tieši sejā. Ka šādā nodarbībā nevarēja saskatīt nekādas asprātības, nebūtu bijis vēl tik ļauni — jo ko visu cilvēks kādreiz neizdara apstulbušā prātā — ja bumbiņas nebūtu bijušas veidotas no maizes, no mūsu smaržīgās, valgās dienišķās maizes. Kad rotaļa mitējās, es nenocietos neaizrādījis, ka var pienākt diena, kad šādas maizes drupačas būs jāuzlasa. — Varbūt šobrīd dažs labs manus vārdus atceras.

Pēc Dieva, tēva un mātes maize ir ceturtais lielais vārds pasaulē. Tāpēc maize visās zemēs tiek turēta augstā cieņā. Es redzēju Kaukazā mazu tatāru meitenīti, kam netīšām izkrita no rokas maizes gabaliņš. Bērns kā vainas apziņā bikli aplaida acis visapkārt, tad strauji maizīti pacēla un nobučoja. Mani pārsteidza tik tālas tautas tikuma vienādība ar latvisko tikumu. Jo, kad es augu, arī mums katru nejauši nokritušu maizes kumosu vajadzēja pacelt un nobučot. Par tišu maizes mētāšanu nevarēja pat runa būt. Un ne tikai gatava maize tika turēta svēta. Jau rudzu vārpa nebija ar roku aiztiekama, lai netraucētu viņu augšanā un briešanā. Kas brida rudzu lauku, bija ļauns

cilvēks, burvis vai ragana.

Nostādot sevi šodien minētajiem tikumiem pretim, es labprāt gribētu klusēt un par tālāko vairs nerunāt. Bet vai ar klusēšanu vaina būtu dzēsta? Es tāpēc dažās rindās uzzīmēšu vērojumus mūsu nometnē sakarībā ar to pašu maizi. Vispirms jau laukā. — Ikviens, kam vasarā gadījās šķērsot pa iemītajiem ceļiem ciema labības laukus, ar sašutumu redzēja tos vietām nobradātus, jā, pat galīgi noplicinātus. Nekad es nebūtu ticējis, ka to izdarījuši latviešu bērni, ja nebūtu reiz gadījies redzēt nedarbniekus rudzos spēlējam paslēpienus un dzirdot viņu sasaukšanos mūsu valodā. Jāpieņem, ka šie bērni no saviem vecākiem nekad nebūs dzirdējuši par augošas maizes saudzēšanu. Jā, varbūt pat paši vecāki var bez pašpārmēta iebriest kviešu laukā pēc sarkanās magones vai zilās rudzupuķes; jo labības lauks taču nepieder viņam.

Vēl ļaunāk ir ar gatavu maizi, kam nereti virsū uzziesta krietna kārtā sviesta vai marmelādes. Bieži redz bērnus kāpaļājam pa žogiem, lai tiktu stabu galos. Ar vienu roķeli tāds vingrotājs turas dzelzs stieņos, otrā tur sviestmaizi, kož un drupina un reizā svilpo un klaigā, nelikdamies daudz zinīs, ja maize arī izslīd no rokas un, it kā pēc dabas likuma, nokrīt ar apziestu pusi uz zemi. Ir redzētas smiltis veselas šķēles visbaltākās maizes.

Vai labākā gadījumā neitrālam vērotājam, bet ļaunākā ieinteresētām personām nevar likties, ka maizes devas pārāk lielas? Paši mēs zinām, ka tas tā nav, bieži pat kurnam kaloriju dēļ, bet negribam vai neprotam to pašu mazumiņu kārtīgi pavalkāt. Vai tāpēc nederētu celt godā seno labo paražu: kamēr bērnam maizīte rokā, — sēdēt mierīgi un pat kājas nešūpot.

MĪLU

NO CIKLA "LIELI VĀRDI"

Šis būs stāsts par debesu kalnu, no kurienes tiek raidītas uz zemi dvēseles.

Ikviens no mums ir bijis debesu kalnā, ir redzējis debesu kokus un puķes. Gan tikai uz īsu brīdi. Šķiet, tikai mirkli. Jo retais, kas uzņēmies zemes gaitas, debesis vairs atceras. Neatceras tāpēc, ka vairumam zemes kņada liekas skaistāka par debesu mieru. Bet jo cilvēks ilgāk staigā zemes virsū, jo apnicīgāka tā viņam tiek. Viņu nevilina vairs neviena tāle, jo viņš zina, ka aiz tās ir atkal jaunas tāles, atkal tie paši pazīstamie veidi ar ļoti retiem, maz nozīmīgiem novirzieniem. Tad cilvēks sāk ilgoties un tiekties apgrieztā kārtā. Viņa domas nešaujas vairs kā bultas uz priekšu, bet lēnām taustās atpakaļ. Kā pasakā viņš atrod apzīmētas tās takas, kas ved no meža laukā, uz mājām, uz bērību. Nonācis pie tās, viņš viegli tiek vēl tālāk — pie bērības atmiņām. Un bērības atmiņas iesniedzas debesu kalnā.

Bērības atmiņas ir noglabātas visciešāk noslēgtajās smadzeņu šūniņās. Kura vien no tām atveras, tajā viz, kā plavas bišu šūnā, zelta medus zīle, atmirdzēdama pavisam citu pasauli.

Tā es šodien skaidri redzu debesu pagalmu ar tā milzīgajiem ķokiem. Egles, gandrīz melnas aiz sulīguma, sārtu čiekuru pilnām virsotnēm. Apses, slaidi izstieptiem zariem, drebošām lapām. Liepas kā milzu gabanas,

nosegtas zelta dālderiem. Ozoli, spēcīgi iepletuši elkoņus debesu plašumā. Bērzi, sudraba stumbriem, rožainiem, lokaniem zariem. Oši un sērmūkšas, izpletuši pret rīta gaismu savas robotās lapas kā plaukstas. Vītoli zemu noliektiem zariem. Kļavi lepni saslējušies kā bajāri. Ai, kas par kokiem, kas par apveidiem, kādas krāsas, kādas noskaņas lapotņu žūžās! Īstenībā es tādus kokus redzu vairs vienīgi vakara mākoņos, dzirdu tādu šalkoņu tikai vislabākā mūzikā, ko veidojuši dieviem līdzīgi cilvēki.

Un kad nu es tā atceros debesu pagalmu ar kokiem, tad man skaidri nāk prātā arī viss pārējais. — Kā mēs tur stāvējām legions jaunu, tikko jaušamu dvēselišu. Biklas un klusas radības, gatavas pildīt Dieva prātu, laisties lejup uz nezināmo, neredzēto zemi, tapt par cilvēkiem, pēc Laimas lēmuma dzīvot — dažam pārpilnībā, bet vairumam trūcumā un šaurībā. Pavados mums tika dots ikvienam savs eņģelis, kas nebija nekas cits kā zemes dzīvi jau reiz godam izdzīvojis cilvēks, tīra dvēsele, mūža grūto jūgu nolikusi un atgriezusies debesu pagalmā atpakaļ. Kad mans eņģelis man piestāja visai tuvu, es jutu, ka viņa vaiga gaisma skāra visu manu būtību. Uzreiz es atskārtu, ka šai būtnei jābūt nevien manam pavadonim, bet arī paraugam tur svešajā pasaulē. Lai kāds es būtu izskatā un gaitā, lai cik smaga būtu mana dzīves nasta, lai es ēstu visrupjāko barību, lai kļūtu vecs un sarepējis kā piepe, un manas drēbes lai būtu tikai skrandas, — man vajadzēja atgriezties debesu kalnā jaunam, tīram, saules apvizētam kā eņģelim...

Pekšņi visu dārzu pāršalca eņģeļu dvaša:

“Dievs!”

Un visi zemu noliecās kā rudzu rogas, vējam uzpūšot.

Dievs palika neredzams; bet viņa balss skanēja dzidri un gaiši, izrunājot kādu skaistu vārdu:

“Milu.”

Kas tas bija par vārdu? Es dzirdēju tikai skaņu, bet nesapratu satura.

Milu...

Bet tā kā tas bija vispār pirmais vārds, ko mana dvēsele uztvēra, tad tas iespiedās manā apziņā neizdzēšami. Mūžu dzīvojot, es pamazām to izpratu un atradu šī vārda pareizo tulkojumu. Mīlu bija darbības vārds, pats daiļskanīgākais un saturā bagātākais latviešu valodā un tautas tikumos. Tas solīja un nesa laimi, labklājību, mieru. Jāpieņem, ka debesu kalnā ik jaunā rītā, dvēselēm pošoties lejup, Dievs atkārtoti šo vārdu, jo to zina un prot lietā likt ikviens, vismaz reizi mūžā. Kad jaunietim laužas pār lūpām: "Es tevi mīlu, —" viņa dvēsele it kā pamirst, atceroties Dieva gaišo, dzidro balsi. Ar tādu pat satraukumu, kā citkārt dzirdot pašu Dievu, saņem šo vārdu arī dvēsele, uz ko tas nāk.

Mīlu... Šis īsais vārdiņš skan cauri gadu miljoniem un nav vēl kļuvis banāls. Neviens par to nesmejas, jo tas nāk no paša dzīvības avota un ved uz brīvību. Un ja pasaulē ir kāds gluži nabags, nelaimīgs, ļauzu nicināts un nievāts, visu pamests, Dieva nepieņemams cilvēks, tad tas ir tāds, kurš savā zemes ceļojumā nav izrunājis šo vārdu vai nav to dzirdējis uz sevi vērstu.

PALDIES

NO CIKLA "LIELI VĀRDI"

Vārds paldies glabā sevī tūkstošas norises ļaužu savstarpējās attiecībās un satiksmē ar Dievu. Bet es to neesmu no paša Dieva mutes dzirdējis, vēl būdams dvēsele, kā lielo vārdu "milu". Dzirdēju to kļuvis jau par cilvēku, kaut toreiz vēl neapjēdzu nenieka. Toreiz man vispār nebija vēl nekādas sajēgas par maniem prātiem, es vēl nevaldīju pār tiem. Kad šķitos redzam, tad dzirdēju, un kad dzirdēju, tad likās, ka redzu. Īsteni šī vārda nozīmi un lielumu es sāku aptvert tikai tagad, pēc septiņdesmit gadu ilgas staigāšanas zemes virsū.

Kad mana dvēsele bija novadīta lejā, zeme bija pagriezusi Dieva vaigam tieši pretim Latviju. Varbūt tāpēc man ir visu mūžu licies, ka debesis tanī vietā, kur es augu un dzīvoju, bija visaugstākās, kaut gan labi zinu, ka tās taisni tur man stāvēja vistuvāk. Un tā kā debesis tur stāvēja tik tuvu, tad Latvija man kļuva neizsakāmi mīla.

Paldies ...

Pirmo reizi šis vārds nošalca kā rīta vēsma, kad gulēju mātei līdzās, satīts rullītī kā vēl no kūnas neizkūņojis kāpurs. Tad mans tēvs, noliecies mātei pie vaiga, čukstēja :

"Paldies par tavām ciešanām, paldies par laimi, ko dāvā man ar šo puisēnu!"

Un māte tikko dzirdami atteica:

“Paldies Dievam.”

Kas par varenu teikumu no diviem vien vārdiem. Paldies Dievam! Pat bezdievju mutē tas nodimdētu kā pārkonu grāviens, lai cik klusi izrunāts.

Paldies ir paskaņa visiem skaistajiem vārdiem, kas pasaulē minēti tiek. Paldies ir milzīgs kā kalns, kam netiek pāri neviens cilvēks. Paldies ir arī tik netverami smalks kā vissīkākais ūdens puteklītis, kam ik netīrums apskrien apkārt un pazūd. Uz tā nespēj nosēsties ne miltiņš. Šis vārds ir tīrs un paliek tāds mūžos. Visas cilvēku izdarības bez paldies ir vai nu tukšas čaulas, vai kaili kodoli bez ietvara. Paldies ir sociāla saite, kas sien bagāto ar nabagu, sirmgalvi ar bērnu. Cilvēku prieki un bēdas, darbs un atpūta, nomods un miega brīdis bez paldies būtu tikai mazas dzīvības un nāves. Bez paldies var iztikt vienīgi pie pirkšanām un pārdošanām, arī krāpnot, zogot, laupot. Paldies ir vienīgā valūta pasaulē, kas nav vēl mainījusi kursu.

Kas varētu gan diženāk skanēt par valdnieka paldies, ko viņš pēc uzvarām nodod saviem karapulkiem? Vai kāds to varētu ar naudu atsvērt? Ar to tiek dzēstas grūtības un pārestības, ar to tiek aizdziedētas dziļas brūces. Un vai nav tikpat vērtīgs veca ubaga paldies, kad baltā galva noliecas pār maizes kancīti, ko pasniedz kāda līdzcīvēka roka?

Paldies lejup, paldies augšup, paldies līdzīgu starpā,
— še, tur un visur, visā pasaulē, visās tautās!

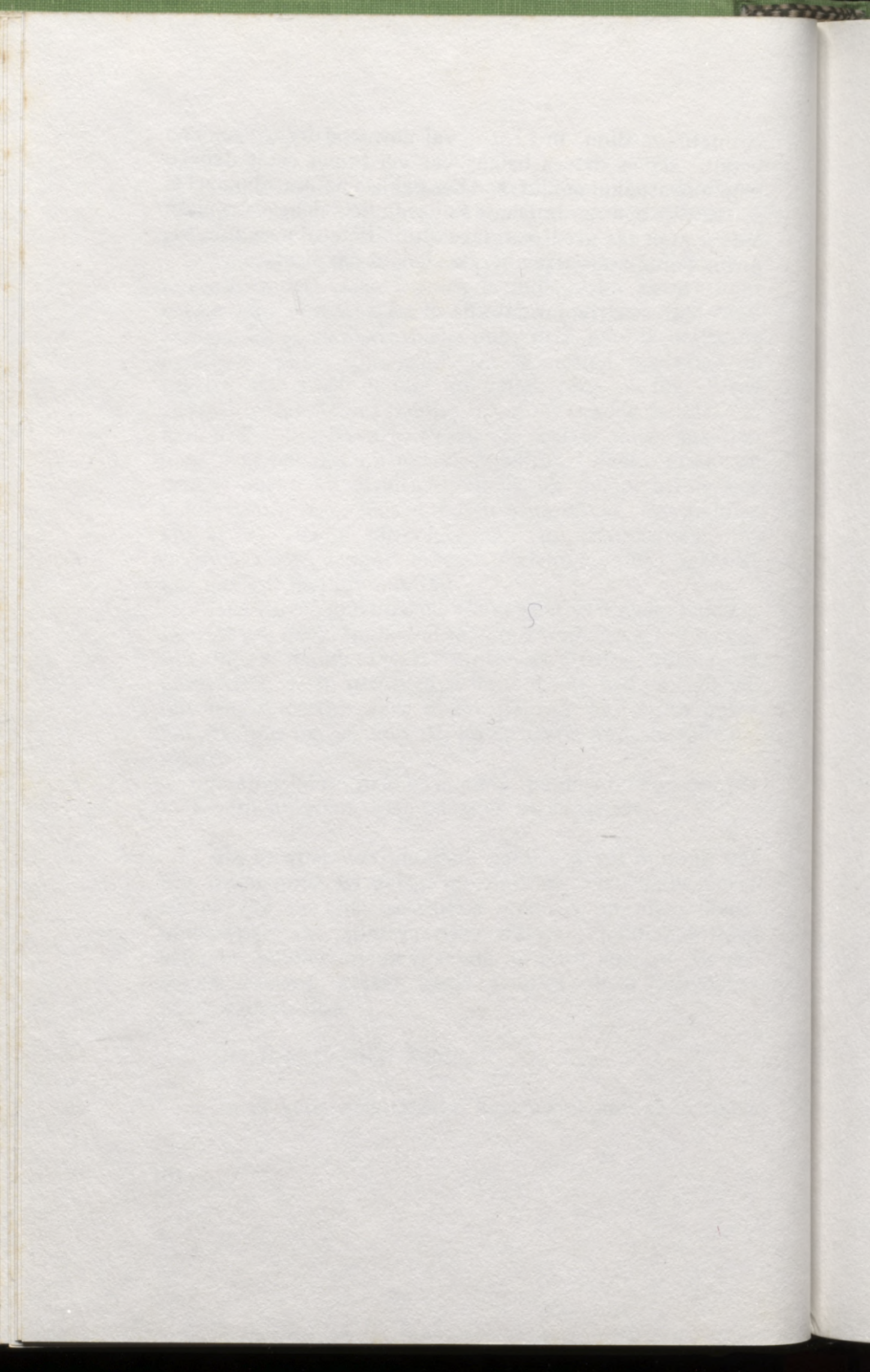
Bez lielajiem, svinīgajiem paldies ir vēl miljoni, kas lido izplatījumā kā pelēki mazputniņi. Vislielākos baros tie spurdz Latvijā sestdienu vakaros no pirts lāvas: paldies pērējam, paldies pirtiņas kūrējam, paldies slotiņas sējējam, paldies ūdeņa nesējam un gara lējējam. Ik pēc slotas vēziena gaišs, apaļš paldies lielā labvēlībā, izšķērdīgā devībā.

“Paldies! Paldies! Paldies!”

Un ja kāds nelaimīgais, kas nekad nav savā mūžā

izrunājis vārdu mīlu vai nav to dzirdējis uz sevi
vērstu, zemes dzīves beigās var vēl tomēr cerēt debesu
pagalmā atpakaļ nokļūt, tad bez paldies palikušajam arī šī
cerība tiks ņemta. Jo Dievs šo vārdu licis debesu kalējam
iedobt atslēgas gredzenā, lai svētais Pēteris neaizmirstu,
pirms paradīzes vārtus ver, ikvienam pavaicāt:

“Vai esi dzīvojot dabūjis paldies?”

NIEKĀŠANA

Nesen mūsu laikraksta "Vārdnīcā tiem, kas aizmirst" izskaidrots vārdiņš *n i e k ā t šādi*: — "ar stampāšanas palīdzību atdalīt no čaumalām dažādu augu sēklas" un — "niekātos graudus pēc tam attīra no čaumalām".

Nav zināms, vai šis izskaidrojums nācis no Milenbacha vārdnīcas vai no tautas, bet nepareizs tas ir. Ik latvietis, laucinieks, kas vēl atceras tos laikus, kad zemnieks "grūbas" nepirka veikalā, bet grūda grūdeni mājās ar sevišķi šim nolūkam taisītu vāli, kam viducī bija tievums, lai var viegli roku apņemt, un abi gali piestai piemēriģi noapaļoti, — zinās pavisam citu izskaidrojumu: niekāšana sākas tikai tad, kad labība nogrūsta. Savā ziņā tā ir vētīšana. Niekāt ir — atšķirt sēnalas no nogrūstiem graudiem.

Tā kā pats esmu "Zaļās grāmatas" laikos nereti vaiga sviedros ņēmiēs ar grūdeņa grūšanu un niekāšanu, tad lai atļauts šī darba norisi aprakstīt no sākuma līdz galam, kaut gan šiem darbiem vairs tikai vēsturiska un valodnieciska nozīme. Jo kas tagad vairs grūdis grūdeni, kas tagad graudus niekāš, kur to izdara mašīnas, vētījamās ierīces un trieri!

Bet toreiz, lai tiktu pie svētku ēdiena, pie gardā neretiešu grūdeņa vai, kā saucieši to sauca — kūķēm, kur cūkas galvas puse tika vārīta kopā ar miežu graudiem, pupām un pelēkajiem zirņiem, grūdenis bija jāgrūž pašiem. Miežiem vajadzēja būt labi kaltošiem. Piestu piebēra pusē, uzlēja drusku ūdeni un tad stampāja, kamēr graudi, sēnalām aplipuši, sāka uzrādīt plikus sānus. Tad tos izgrāba, noniekāja un bēra atpakaļ, lai

grūstu atkal. Pēc trešās niekāšanas graudi parasti bija tīri. Mieži bija pārvērtušies grūdenī.

Bet vēl nezinātājam nav zināms, kāda bija pati niekāšana. Pie šī darba vairs nebija jāpieliek spēks, kā stampājot, bet te vajadzēja lielas maņas, lai graudus neizbārstītu. Vajadzēja arī sevišķa trauka. Nosijāt ar rokas sietu mitrās čaulas nebija iespējams. Acumirkli aizķēzēja visas simtača acis, un graudi valstījās pelēki kā bijuši. Niekāšanai bija jāņem gluda muldiņa, kas parasti bija izgrebta no liepas koka, plāna, viegliņa kā paija. Tajā iebēra nogrūstos miežus. Niekātājs ņēma muldiņu pie abiem galiem un svieda graudus gaisā, tos ar trauku atkal veikli uzķerot un tai pašā ritmā atkal metot. Ar katru sviedienu un kritienu graudi berzējās, sēnalas atdalījās, un tā kā graudi, būdami smagi, straujāk lēca augšup un ātrāk krita, tad krizdami radīja vēju, kas sēnalas pūta pāri muldiņas malai. Ne par ilgu neviena sēnala vairs nedejoja gaisā. Graudi bija tīri, ja ne, tie nāca vēlreiz piestā. Kad nu tos nogrūda un noniekāja, bija baltas pat rievās.

Tātad n i e k ā t varētu būt: — atšķirt no graudiem vieglākas daļas bez sijāšanas. Jo vārds neizmējās vienīgi uz nomizotiem graudiem. Niekāta tika arī labība, ja mazumā gribēja no tās atšķirt vieglākus jaušus vai nejaušus piemaisījumus — pelavas, spilvas vai putekļus.

DZĪVES ASUMI MANĀ BĒRNĪBĀ

Jo ilgāk dzīvoju, jo biežāk atgriezos Mūsmājās, kas kādreiz bija visa mana pasaule. Šai pasaulē bija tikai istaba, sētsvidus, nedaudzi dzīvnieki un daži cilvēki. Mainījās dienas un naktis. Nāca un gāja gada laiki, ar sauli, mēnesi, zvaigznēm rotāti. Vasarā koku zaļums, ziemā sniegs bez gala un bez malas. Es nedomāju par vakardienu, ne par rītdienu. Es ņemu visu gatavu, kā tas pār mani nāca, bez rūgtuma, bez pateicības, un tas bija labi. Laiks slidēja gludi, nemanāmi; es slidēju tam līdzi, augdams nemanot.

Bet bija arī toreiz jau daži dzīves asumi, kas palikuši līdz šim neuzrakstīti. Tā man šad un tad nāk prātā mazi notikumi, kas manus bērna prātus tā sadzēla kā nātres, kā sarkano skudrēļu kodumi. Tie bija asumi, kas smagi skāra lielos cilvēkus, no kuriem satraukums acumirkli pārsviedās arī uz mani.

*

Visiem bija lielas bailes no bakām. Saimnieku Jancim pēc šīs slimības izgulēšanas bija palicis ģimis rētais kā rīve. Teica arī, ka acu gaisma esot maitāta. Dzirdot, ka Čukulu saimnieks saslimis ar bakām, man notirpa locekļi. Māte vēl pielika, lai nu es tikai neskrīenot laukā un nesasaldējoties. Bakas esot pavasara kaite. Sevišķi lai sargājoties, kad vējš velkot no Čukulu puses. Slimības nestaigājot pa zemi tik daudz kā pa gaisu.

Ilgu laiku es turējos vairāk istabā vien, nenaslimu, biju priecīgs un lielīgs; jo pavasarī nosēdēt istabā nebija nieka lieta.

Vienu rītu — tas bija vasarā, kad pļavas nopļautas — es dzirdēju purvā šaudišanu. Lielie runāja, ka citiem jau te plintes neesot kā vienīgi Ķīķeram, jo viņš bija mežsargs. — Nesen iepriekš Ķīķers bija ienācis mūsu sētsvidū basām kājām, atraitītām biksēm un želojās, ka viņam ikros iekļupusi āpša. Lai nelaižot bērņus mežā ogās. Āpšām tepat šinī stūrī esot alas un alās bērņi. Kad jau viņām brūkot virsū, tad zin! Viņš rādīja resnu nūju, teicās kāvies, kāvies, ar visu spēku, bet tāda āpša esot sātans, ne zvērs. Sit viņām, pa kuru vietu gribēdams, arvien viņa vēzdu saķer zobos un, kamēr tu atvēzējies par jaunu, jau viņa tev pie kājām. — Patiešām, ikri viņam bija vienos skrambājumos un asiņoja; tikai lielie domāja, ka viņš kājas saplūkājis cirtumā uz egļu zariem vai iepinies kazenājos. Lai tur bija kā būdams, bet es par āpšām arvien domāju ar drebuļiem, un tagad, dzirdēdams ribienus, teicu: “Nu viņš gan to āpšu nošāva, — nu varēsīm iet droši ogās!”

“Ko nu šis āpšu —” saimniece sacīja, ne jau man, bet lielajiem. “Es jau visu rītu vēroju, ka Ķīķers ar visiem trim dēliem atkal tās nabaga pīlītes bendē kā citām vasarām. Viens šauj, bet citi ar kokiem, kā slepkavnieki, bada stakles!”

Mēs ar vecomāti izgājām sētsvidū. Norībēja jauns šāviens, un es sarāvos.

Vecāmāte teica: “Rau’, ku’ viņi tagad bradā, tepat mūsu stūrī. Re’, kā nu vecais veķē ar vēzdu! Šāvējs ir Reinis, tas tāds acīgāks, Janks un Jēkabs okšķerē. Ska’, ska’, nu vecais noliecas un kaut ko paceļ. — Nudie’, Jančuk, aiziesim da mūsu dāržinei un paskatīsimies tuvumā. Kas mums var aizliegt mūsu saimnieka daļā stāvēt?!” — Viņa mani satvēra aiz rokas, un man vajadzēja rikšot līdzī, ko es labprāt dariju. Mēs apstaigājām siena šķūnīti, it kā kaut ko meklēdami, tad stāvējām un skatījāmies. Dāržine stāvēja labi augstāk par purvu. Zemākās vietās spīdēja ūdens. Cauri pļavai stiepās plats grāvis, pilns ar ūdeni līdz malām.

“Vai tie nav savalnieki?!” vecāmāte grēmās. “Nu

paskaties tikai: vecajam Kīķeram pie vēdera siksnas pakārti pilēni kā krelles. Man liekas, arī viens tilviķēns tur karājas. Tev gaišākas acis, paskaties, vai tam vienam nav garš knābis? — Tilviķis tak nav ēdams putns. Bet vai tad viņi ko iztaisa? Runā, ka pat māju strazdus viņi rijot.”

Jā, vecajam pie jostas bija arī viens tilviķis, bet vēl mediniekiem nebija gana. Vecie putni laidelējās augstu pār purvu, žēli kliegdami tū-lit! tū-lit! Lielās pīles, pa pāram, lidoja lielā lokā ap purvu. Viņas neteica nekā, tikai viņu spārni sanēja. Reinis stāvēja grāvja malā, bisi turēdams gatavu šaušanai. Janks ar Jēkabu bradāja, vēzdas atvēzējuši sitienam. Mēs dzirdējām viņus žēlojamies, ka tik maz dabūts rokā. Tikai pieci! Pīles tikai četras, kur to vajadzējis būt vismaz četrpadsmit. Taču bijuši divi perēkļi. Vecāmāte turpretim priecājās:

“Ko vēl šie negribēs! Jau diezgan saēdušies un ziemi sasāļījuši vārnēnus un žagatēnus. Ja jau tādi gēģeri, tad būtu jele pagaidījuši, kamēr pīlites sāk spārnos skriet, un tad šāvuši, kā kungi šauj, — tikai gaisā. Šitā jau ir tāda razbaja, — Dievs sodi...”

*

Laikam tas bija tanī pašā pavasarī, kad mani satrauca ziņa par bakām Čukulos, tikai vēlāk. Bija karsta diena. Skaidri atceros, kā saule sijājās pāri māla uzkalniņiem un visiem zemes gaišumiem. Es biju pasācis iet pa olnīcu lejup, bet pēkšņi izspraucos pa kāršu starpu ārpusē, jo viņā galā parādījās jātnieks. Aulekšiem tas laidās taisni šurpu un apstājās sētsvidū. Es skrēju ap istabu un, pakāpies uz žagaru gubas, skatījos, kas te būs. Pakavu troksnis bija izsaucis no istabas saimnieku un saimniece. Arī mana māte un vecāmāte iznāca. Puiši bija uz lauka.

Jātnieks bija jaunais Deksnis. Nosvīdis, bez cepures, gluži slapju seju, pie pieres pielīpušiem matiem, rokā garu rungu, viņš saraustītiem vārdiem vairāk kļiedza nekā runāja:

“Vai viņš te neizskrēja cauri? Es viņam pa mūsu paeglēm uz pēdām pakāļ. Tad paredzēju pāri jūsu kalnam.

Kad uzjāu kalnā, jau šis bija pret jūsu riju. Bet arvien vēl pa ceļu vien.”

Saimnieks savā lēnajā valodā prasīja, ko tad viņš tur redzējis, un Deksnis kļiedza atkal:

“Nu tak traku suni!”

To dzirdēdams, es sarāvos gluži mazs. Mani purināja bailes. Traks suns!

“Sētsvidū aprēja mūsu Mārķi,” Deksnis turpināja. “To es uz vietas nositu, ar šito pašu metamo. Trakais klupa vistu pulkā, bet tās uzlaidās uz klētiņas jumta. Es, Mārķi nositis, lēcu zirgam mugurā un... Velns viņu zina, kur palika... Ņem, kaimiņ, zirgu un skrien uz Brakšānu miestu, lai viņi piesargās. Saki, ka liels melns suns, mārķu kaklu. Tāds var apriet pus pagasta...”

“Bet varbūt viņš nebija traks,” saimnieks lēnīgi teica, un Deksnis uztraucās tā, ka grūti bija vārdus sameklēt:

“Vai tu mani? Mani ierādi par muļķi? Vai es pirmo suni, pirmo reizi satiekos ar traku suni? Tak nosailojies! Aste kājstarpā... Acis kā ar miglu.”

“Tad jau jājāj būs! Tikai jānomazgā mute. Es kā no smēdes atnācis. Dzenies tu uz Ķīķeriem un tālāk uz Velna krogu, — es uz Ķiškiem.”

Deksnis aizjāja, ka nodimdēja vien, bet saimnieks iegāja kambarītī un nenāca vairs laukā. Laikam bija bail. Teikšu, ka man, sarunu dzirdot, skrēja saltas tirpas pa kauliem. Es uzrāpos žagaru grēdas visaugstākajā vietā un, acis iepletis, raudzījos uz visām pusēm. Es nezinu, ko es būtu darijis, ieraudzīdams lielu, melnu suni, mārķu kaklu.”

*

Liels asums mani ķēra kādā tumšā rudens naktī, kad ar māti bijām izgājuši laukā, ēkas galā. Tad pēkšņi sāka nākt no Dāvīņa kalna puses ratu riboņa, un izmisusi balss kļiedza vienā kliegšanā: “Ķeriet zagļus! Ķeriet zagļus!” Kad iegājām istabā, māte nenocietās, to tūlīt skaļā balsī nepateikusi. Vecaistēvs, kaut ko runādams, izskrēja laukā, it kā zagļus uz vietas varētu saķert; bet ienācis

sacīja, ka nekas vairs neesot dzirdams. Laikam jau esot aizskrējuši aiz kalna. Tak jau zirgu zagļi. Kas tos tādā pekles tumsā saķers? Nogriežas kaut kurā krūmājā, un ķērāji aizskrien garām.

Drīz visi atkal mierīgi gulēja, tikai es nevarēju aizmigt. Es vēl ilgi pēc šīs nakts klausījos, kolīdz izgāju laukā, vai no Dāviņa kalna puses nenāks asie kliedziņi. Zaglis... tas bija briesmīgs vārds. Bet vēl briesmīgāk skanēja: "Ķeriet zagļus!"

*

Vienu pēcpusdienu aizgāja mums garām neliels lietus mākonis, šnākdams kā pats nelabais. Tas notika pašā siena laikā. Bija tik rāms un karsts gaiss, ka cilvēki staigāja puspliki. Te pēkšņi sacēlās tāds vējš, ka noslaucīja visu olnīcu un sētsvidu kā ar vienu slotas vēzienu. Pērkons rūca vienu rūkšanu, un zibšņi šķīda pa debesīm krustām šķērsām, pa reizei ietriekdamies kā uguns stabi kaut kur zemes malā. Drīz tas pārgāja. Tikai laiks nu bija kļuvis dzestrs, un visai debess malai pāri liecās tik spoža garvelce, kādu neviens savā mūžā vēl nebija redzējis. To uzskatot, mēs visi varen priecājāmies. — Bet jau nākošā dienā dabūjām zināt, kādas briesmas mākoņa galvenā stēgere bija nodarījusi. — Tepat netālu, triju vai četru Rites saimnieku daļās, ap Krigānu ezeru, bija krusa noguldījusi pie zemes rudzus un vasarāju kā vienu klājienu. Ne zīmes nebija palicis no kartupeļu laukiem, tie bija pārvērsti melnos dubļos. Mājām vēja pusē izsisti visi logi. Dārzos augļu kokiem nobraucītas lapas un sakapāta miza. Ikviens, kas šīs vēstis dzirdēja, steidzās tās tālāk stāstīt. Es mātei vaicāju: "Kas tur Dieviņam par labumu, ka viņš šitā..." Māte neatbildēja neviena vārda. Visi tikai runāja, ka labi vēl, ka lopiņi palikuši dzīvi un ka trābas nebija sagrautas. Arī siens jau bijis šķūņos. Gan jau kaimiņi palīdzēsot, un — esot jau arī magazīnes. Badā nenomiršot.

*

Mūsmājās, tāpat kā visur citur, bija klabatas. Tām vajadzēja atrasties klajā vietā, lai skaņa lidotu netraucēta iespējami tālu. Mums klabatas bija uzceltas līdzās akai. Tā bija ierīce, ar ko ziņot, ja izceltos ugunsgrēks. Tā kā mūsu galā reti kad dega, tad es klabināšanas nebiju nekad vēl dzirdējis; jo bez iemesla klabināt bija stingri aizliegts. Beidzot tomēr kādā vakarā, jau tuvu saules rietam, saimniece, ar abām rokām ausis aizņēmusi, ieskrēja pa vaļējām durvīm mūsu istabā kliegdamā, saukdamā:

“Ļautiņi, klabinājiet! Kaut kur jau deg!”

To izkliegusi, viņa atkal izskrēja, un mēs ar māti un vecomāti viņai pakaļ. Tai pašā laidā saimniece jau bija pie akas, norāva abus koka āmurus no klabatu šķērskoka un sāka rakstā sist pa sauso dēli, kas karājās zem klabatu jumtiņa. Nekā sevišķa no tādas klabināšanas nebija, bet drausmīgi bija dzirdēt, kā nu it kā visa zeme dimdēja, kad klabināja visās mājās, un zināt, ka kaut kur taču dega kādas mājas. Drīz no lauka ieradās puiši. Atnāca saimnieks no smēdes, jautāja: “Kur deg, kas deg?” Vecaistēvs pieslēja trepes pie jumta un, tur uzkāpis, pie skurstēņa turēdamies, skatījās uz visām pusēm.

“Nekur neredz ne dūmus, ne guni!” viņš sauca lejup.

Pamazām klabināšana aprima. Nostāja klabināt arī saimniece. Vecaistēvs apsēdās uz jumta čukura. Viņam tur bija jauka sēdēšana. Arī es dziros kāpt augšā, bet māte nelaida.

Labu brīdi mēs vēl grozījāmies pa sētsvidu. Lielie šad un tad paslēja sejas pret vecotēvu vaicādami, vai nekas vēl neesot redzams. Beidzot arī viņš nokāpa sacīdams, ka laikam jau būšot nodzēsts.

Ja sākumā, redzot saimnieci tik nobijušos, man bija lielas bailes, tad tagad sametās tīri tā kā žēl, ka nekur nedega. Varbūt arī es tad būtu aizdauzījies līdz lielajiem, kad tie skrietu dzēst. Tam taču vajadzēja būt lieliskam skatam, redzot veselu māju degam. Tur jau liesmas skrietu līdz pat debesīm.

KAD MANI IESVĒTĪJA

Nieka sešdesmit gadi mani šķir no tām dienām, par kurām šīnī stāstā gribētos teikt, ka tās bija skaistas. Bet tūlīt arī jāpiebilst, ka toreizējā dzīve stipri atšķīrās no tagadējās, kaut vienā pašā izdarībā — jauniešu iesvētīšanā. Tagad zināmos gada posmos bieži redz laikrakstos konfirmandu attēlus ar mācītāju vidū. Visiem puķu pušķi rokās, pat puisiem. Tērpos redz vienīgi melnu un baltu krāsu. Meitas izskatās kā līgavas. Varbūt es pamazām kļūstu tālumnieks, bet man šādi skati nedod prieka. Tos redzot, man jādomā par šauru ceļu un par šaurajiem vārtiem. Sak, kas zina, vai vakara dzīres tālu nepārspēj dienā baudīto vienkāršo dievmaizīti un malku vīna...

Kad mani iesvētīja, iesvētībām bija novilkta stingra robeža. Mēs visi bijām pusaudži. Pagasta skolas laiks bija trīs ziemas. Četrpadsmit gadu veci bērni sāka skolā iet un ar sešpadsmit gadiem to beidza. Skolai uz pēdām sekoja iesvētīšana.

Es vēl kā šodien atceros Riekstiņu skolas lielo klasi, kurā bijām darbojušies ap astoņdesmit bērnu. Pēdējā dienā mūs trešziemniekus jeb pātarņiekus izlaida. Uz svabādajiem soliem vai kaut kur piespiedušies pie savējiem sēdēja tēvi un mātes, — atnākuši vai atbraukuši. Jo nu bija paņemama uz mājām visa mantība: gultas drēbes un maizes lādīte. Bērnu prāti bija tā satraukti, ka, jau dziesmu dziedot, jūtīgākās meitenes rausa asaras no acīm. Bet kad atskanēja pirmie vārdi no skolotāja mutes, mēs visi nevarējām valdīties. Mēs šņukstējām kā perami.

Kur mūsu skolotājs ņēma tādus vārdus, to mēs nevarējām saprast un varbūt arī visu nesapratām, ko viņš

teica, bet mums nāca raudas, un mēs raudājām bez kautrēšanās. Nebija jau arī nekas no kā kautrēties, jo pat viens otrs no vecākiem vilka no skoteles laukā šņukdrāniņu un apslaucījās.

Mēs, pāternieki, kam jau pirmiem vajadzēja sarasties mācītāju muižā, bijām galvenie, kam skolotāja runa pievērsās. — Trīs gadus viņš mūs bija kā čālus vadājis, nu mēs tikām atstāti. Viņš bija mums mācījis dažas zināšanas, kā rakstīt un rēķināt, un par visām lietām — mūs ievadījis Dieva bijāšanā. Pasaule bija plaša un ļauna. Nu mums vajadzēs stāties ļaunumam pretī pašiem ar savu spēku un sevī vairoto to, kas labs. Mums nevajadzēja par ļaunu ņemt, ja dusmās kāds ļauns vārds teikts vai bardzībā pat pletne rokā ņemta, ja vārds nav līdzējis. Viņš teica: “Anglijā paša ķēniņa bērni dabū sukas, ja neklausa saviem skolotājiem. Bet tie ir tikai atsevišķi brīži. Skola nav moku vieta, un vēlāk jums pieauguši, redzot skolas nama augsto salmu jumtu, jāatceras viss labais vien, kas tur sniegts. “Mājas grāmatu” un “Skolas maizi” lai neviens nesviež ugunī, bet lai paglabā un šad tad, kad brītiņš vaļas, lieku reizi tajās ieskatās. Nevajag arī tinteī ļaut pudelītē sapelēt vai, kas vēl ļaunāk, — izžūt, bet pie reizes kaut vai dažas rindiņas patraipīt, lai burti neaizmirstas. Mūsu cienījamais mācītājs šinīs nedēļās, kad iesit mācībā, jums liks daudz labu padomu pie sirds. Saņemiet visu ar pateicību un paglabāiet to visam mūžam...”

Pēc diezgan garās runas nāca atkal dziesma, kas nu nebija vairs tik pārāk sajaukta ar šņukstiem; tad nāca lūgšana un svētīšanas vārdi. Pēc tam mēs gājām garā rindā skolotājam garām un, kaut gan viņš vēl bija diezgan jauns kungs, skūpstījām viņa roku un teicām paldies par skološanu; par to viņš savukārt mums katram uzlika savu kreiso roku uz galvas par tuvības un labvēlības zīmi. Tad mēs atvadījāmies no draugiem un draudzenēm, kam nebija skola vēl atstājama, un izklīdām uz visām pagasta pusēm.

Bija dzirdēts, ka dažās draudzēs iesvētības mācības tiek noturētas baznīcā. Pie mums tās notika mācītāja muižā. No skolas es biju vakaros nācis mājās, jo nebija

tālu. Nu vajadzēja ņemt mājas vietu kaut kur tuvumā, jo verstes piecas līdz mācītājam pa pavasara dubļiem nevarēja izbradāt. Bet tādas liekas maksāšanas manai mātei nebija pa spēkam. Par laimi Štikauckis, pagasta ziņnesis, bija manam krusttēvam labs draugs, un viņi bija sarunājuši, ka es varētu dzīvot to laiciņu pie viņa par paldies, ja es būtu ar mieru nakti pārgulēt cietuma kambarītī, kas parasti stāvēja neaizņemts. Pat cisu maiss tur bija iekšā, kaut gan tas atradās uz ķieģeļu klona. Man, protams, vajadzēja būt mierā ar visu, ko man deva. Un tā es šodien varu lielīties, ka esmu savā mūžā ja ne cietumā sēdējis, tad vismaz gulējis.

Štikauckis pēc amata bija drēbnieks. Teica to esam labāku meistarū par Valašīņu Petraviču, bet viņš nešūva, vāju acu dēļ. Viņi dzīvoja abi ar māti prāvajā istabā, kur ļaudis sapulcējās un uzgaidīja, līdzās tiesas kambarim. Kad kādreiz durvis uz turieni pavērās, es redzēju skrīveri, mazu bārdainu kundziņu, sēžam saritinājušos uz krēsla un citīgi rakstām. Tiesas dienās, kad atskrēju pusdienas iekost, mūsu istaba bija pilna cilvēku. Tad Štikauckis iznāca no tiesas istabas un pēc saraksta izsauca vārdus, kam bija kārtā nākt priekšā. Tad uz tiesas galda bija uzslīti valsts ērgļi. Aiz galda sēdēja tiesneši un galda galā vecākais, Mazdamasāns, ar lielāku un kuplāku bārdū nekā skrīveram, — es to uztvēru kā gleznu, kad durvis uz brīdi pavērās. Štikaucka māte man dažreiz vakariņās ielēja bļodiņā siltas putas lāsi, kā pati teica — vēdera sasildīšanai. Un patiesi, tas bija ko vērts, jo telpa, kurā mītām, bija drēgna un auksta kā jau aprīlī.

Mācītāja muižā pirmās dienas rītā mēs saradāmies pagalmā un, kad bijām vairāki no mūsu skolas kopā, gājām iekšā. Diezgan lielā istabā bija daudz solu ar gatvi vidū, tāpat kā skolā. Tikai soli bija bez galdiem, kas nozīmēja, ka te nebūs nekādas nodarbošanās, ka būs tikai jāsēd un jāklausās vai, pie reizes, kaut kas jāatbild no tā, ko skolā bijām mācījušies no katechisma vai bībeles stāstiem. Mēs turējāmies kopā un ieņēmām mūsu skolai trīs vidējos solus tā, lai mēs nebūtu mācītājam pārāk acīs un lai mēs nebūtu arī pēdējie. Mūsu meitenes novietojaš iepretim kreisajā pusē. Tā katra skola sasēdās vienkopus.

Mēs nācām no septiņām skolām. Visi izturējāmie rātņi un klusi. Kas zina, ko katrs šinī brīdī jūta un domāja. Šķiet, katrs apskatīja telpu, kurā trīs nedēļas būs jānosēž cieši citam pie cita.

Tur priekšā bija vienā sēnā platas durvis. Tās laikam veda uz mācītāja dzīvojamām telpām, jo no turienes nāca tā kā kokļu skaņas. Netālu no durvīm stāvēja liels brūns skapis, pie kura kaktiņā bija saslietas vairākas pīpes gariem kātiem. No mums pa labi, visā sēnā, bija redzamas trīs durvis. Aiz priekšējām bija dzirdamas balsis. Tā varbūt bija mācītāja darba istaba, kur nu viņš ar skolotājiem aprunājās.

Mēs sēdējām un kļuvām arvien klusāki un pagalam klusi, kad sienas pulkstenis nosita desmit. Minūtes vilkās tik gausi, tik gausi. Beidzot kambara durvis atvērās un pa tām iznāca mācītājs un aiz viņa septiņi skolotāji.

Mēs piecēlāmies un paklanījāmies.

Kungi nosēdās aiz gara galda. Apsēdāmies arī mēs. Tad viens no skolotājiem atstāja savu vietu. No lielas papīra lapas viņš izsauca mūsu vārdus. Katram izsauktajam vajadzēja piecelties un sacīt jā. Mēs bijām ieradušies pilnā skaitā.

Tad cēlās mācītājs un visi skolotāji. Ķesteris uzsāka mums visiem pazīstamu dziesmu un, kad to skaļi bijām nodziedājuši, mācītājs noskaitīja īsu lūgšanu. Tā sākās mūsu pātaru nedēļas; un tāds arī bija visu dienu sākums, tikai ar to starpību, ka citās dienās mācītāju pavadīja tikai viens skolotājs un stundas sākās deviņos.

Bija vispār pieņemts, laikam, lai vecajam mācītājam nebūtu par grūtu, ka katram skolotājam jānāk trīs dienas palīgā. Tad nu, kā vistālāk dzīvojošais, pirmais pie mums palika Ildzu skolotājs Kalpaks. Tas tad arī pirmajā dienā nodeva tādu kā paraugstundu, kuru noklausīties palika mācītājs un visi pārējie skolotāji. Diemžēl es, pie labākās gribas, no šīs stundas nespēju atcerēties nevienu teikumu. Tas jau arī ir tik sen, un pa šo starpu dzirdēts tik daudz interesantu mācību un pamācību un runu, kas arī tāpat aizmirsušās. Jo tikai runu kodoli ir tie, kam vērtība. Vārdi ir čaulas, spilvas un akoti. Turpretim personas — sākot ar mācītāju un beidzot ar Gricgales skolotāju kā visjaunāko

— es tik skaidri atceros, ka gribu šeit uzzīmēt viņu portretus.

Mācītājam Vagneram bija vairāk nekā sešdesmit gadu. Liela apjoma kungs savā amata tērpā, zelta krustu uz krūtīm, baznīcā pret altāra gleznu viņš izskatījās lieliski. Mati ne dzeltenī, ne sirmi, ar celiņu sēnā, uz ausīm savijās kārtīgos gredzenos. Acis zilas, laipnu skatu. Pats gludi skuvies — tā ļaudis melsa — viņš visus bārdaiņus un ūsaiņus turēja par slinķiem, jo tie nevižojot apkopt savu augumu. Un tomēr arī viņam bija savs netikums: viņš pārāk daudz pīpēja. Ne brīdi viņš nevarēja šķirties no savām pīpēm. Tā arī tagad, kad skolotāji sēdēja kā baznīcā, mācītājs dūmoja kā bišu kāpējs. Un tiklīdz viena pīpe bija izpīpēta, viņš pasniecās uz skapja stūri un izcēla citu, kam kāds no skolotājiem pasteidzās pielaist uguni. Visa draudze mācītāju ļoti mīlēja, un reti kurš neraudāja, kad izplatījās vēsts par viņa nāvi un kad baznīcas tornī zvans to apliecināja. Tas notika tanī pašā gadā, kad mani iesvētīja.

Kā par spīti mācītājam, skolotāji bija vai visi bārdām apauguši. Kalpakam tā bija kā melna slota, gandrīz līdz jostas vietai. Par to mati uz galvas turējās tikai ap ausīm un pakausī kā šaura vīle. Aiz bārdas visa pārējā seja it kā pazuda. Mums šis skolotājs nepatika.

Ķesteru jeb vācu skolas Regūts bija vecāks par mācītāju, mazliet liektu degunu, garenu seju, sniega baltiem matiem, kuplām uzacīm, apcirptu bārdi. Slaidis, taisns kā svece, vingru jauneklā gaitu viņš svētdienās gāja pa celiņu no Ķesteriem uz baznīcu un atpakaļ, kad bija nospēlējis ērģeles un pēc baznīcas nolastījis ziņojumus durvju priekšā. Viņš bija pēc mācītāja vispazīstamākā persona pagastā.

Susejas jeb Andreja skolas skolotājam Staģim arī bija prāva pilnbārda, jau sānos stipri iesirma. Neliela auguma, apaļš, platu degunu, šaurām acīm, zem kurām smaidot veidojās mazi maisiņi, viņš, staigādams gar mūsu soliem, it kā veltin vēlās te uz priekšu, te atpakaļ gluži kā kaņepu putniņš lidinādamies.

Pilkalnes Škuškim galva bija pilnīgi plika kā gumijas bumba, liela apaļa piere, izvalbītas acis, mazliet atkārušās

ausis, Iss, bet liks deguns un melnas ūsas, kas liecās mutē. Viņš izskatījās ļauns, saizdis. Mums visiem bija no viņa bail, un mēs labprāt būtu vēlējušies, kaut viņš būtu saslimis un aizbraucis uz mājām.

Rites skolotājs bija pilnīgi normāls tips, — viņš izturējās tik parasti un runāja, kā visi runā, tā ka viņa raksturošanai man nav vārdu. Varētu teikt, — viņš bija kā ūdens bez krāsas, bez garžas un bez smaržas.

Turpretim Gricgales Bruģis, laikam jaunākais no visiem, taisni spīdēja ar savu ārieni. Gaiši gērbies, gludi sasukājies, baltiem zobiem, dzelteno ūsiņu galus sagriezis adatas smailumā, vienu roku pastāvīgi bikšu kabatā, neaizpogātiem svārkjiem, lai varētu redzēt tievu zelta ķēdīti uz vestes, — tāds viņš staigā manā atmiņā gar mūsu soliem vēl tagad.

Pāri visiem tomēr stāvēja mūsējais — Edvards Jurkovskis — kā augumā, izskatā, iznesībā, tā arī valodā. Melni mati, gludi atsukāti no pieres ar celiņu virs kreisās acs. Melna, aiz jaunuma vēl negara pilnbārda. Balta, stāva apkaklīte, melnu pušķīti. Jaunas drēbes mugurā. Ne par velti viņš sēdēja mācītājam līdzās.

Ko viņi visi mums labu devuši vai darījuši, paliek mīkla. Tikai bijātais Škuškis reiz sevi parādīja savā istā izskatā, un to es gribu pastāstīt kā lieku pierādījumu sakāmvārda pareizībai, ka nevajaga paļauties pirmajam iespaidam, kādu cilvēku novērtējot.

No līdz šim stāstītā varētu domāt, ka mēs bijām tīrais jēru bars un mūsu gani bija mūs tā sagriezuši vienkopus, ka nespējām cits citu redzēt. Tā tas nebūt nebija. Jauniešiem, tā ap sešpadsmit gadiem, ir pats delverības laiks, un, sprukuši no mācības telpas laukā, mēs kustējamies kā dzīvsudrabs. Ja meitenes, mazos pulciņos vai pa pārim, iztika vienīgi ar pastaigām pa lielceļu līdz Senckas bodei, līdz Sudmalām vai Ķesteru kapiem un uz otru pusi līdz Ķāžu prieditēm, tad zēni kaut kur sausākā vietā sarīkoja visādas sacīkstes gan vārdos, gan darbos. Viss, protams, notika bez lieka skaļuma. Jo jau skolā skolotāji mums bija piekodinājuši šinis nedēļās izturēties kā lieliem cilvēkiem; un mācītājs pirmajā dienā bija teicis, ka tos, kas necienīgi izturēsies,

viņš nepieņems pie Svētā vakarēdiena. Tas mums katram arī mājās bija sacīts un teikts, ka atstarišana, kā tauta šo sodišanas veidu sauca, esot lielākais kauns, ko kāds var piedzīvot.

Iemesli atstarītam tikt bija daudz un dažādi. Pirmais un lielākais bija, ja iesvētāmais nemācēja baušļus un ticības locekļus. Pārējie bija pasaulīgas dabas: par kaušanos, par lamāšanos, par vēstuļu maiņu zēnu un meiteņu starpā, par neklausīšanu saviem vadītājiem. Bet kur nu tā pavisam bez misēšanās trīs nedēļas varēja iztikt tik lielā pulkā, pie tam no kādiem pieciem pagastiem. Katrs pagasts taču sevi turēja par pārāku par citiem, un tas vien jau radīja sarežģījumus. Neretieši zoboja rītiešus viņu izloknes dēļ, — kūks, lūps, līls — kaut gan paši nerunāja pēc grāmatas. Gricgalieši, neretiešus nerrodami, tos sauca par koka zolēm, un paši par to tika dēvēti par lūku Brenčiem. Bet galvenās sacensības pagastu starpā bija spēkošanās. Mazie un sīkie, kā arī vidusmēra, kādi bijām vairumā, palika nomaļus. Ķērās krūtīs vai klēpjos tikai lielie un stiprie.

“Nāc mīties, resnais ļubrak!” lielākais pilkalnietis aicināja mūsu Ķiršu, kurš bija vēl lielāks un resnāks par aicinātāju.

Ķiršs bija miermīlīgas dabas, pagriezās sānis un noteica: “Vai tev, utka, ir līdzī maiss, kur kaulus salasīt?”

“Tu jau drebi!” pilkalnietis lielīgi atteica. “Šitādus gaļas šmatānus es pār galvu sviežu.”

Likās, ka Ķiršs tādu apvainojumu necietīs; bet viņš tikai pasmaidīja un pagriezta pilkalnietim muguru. Tad iznāca no ildziešu pulciņa plečīgs puisis un stādījās pilkalnietim priekšā:

“Mans vārds Kaminskis.”

Un izpleta rokas kā spārnus. Pilkalnietis darīja tāpat. Tad viņi krita klēpjos. Ildzietis saņņaudza pilkalnieti tik stipri, ka tam mēle izkārās un ielika mugura, tad viņš to, pacēnis gaisā, apgriezta kā dejā trīs reizes un mierīgi noguldīja pie zemes. Tad viņš atlauza no sevis pretinieka rokas, piecēlās, norausā gružus un smiltis no piedurknēm un bikšu ceļgaliem.

Mēs aplaudējām kā negudri, visi, kas skatījāties, pat daži pilkalnieši. — Brīvās Latvijas laikā šis varonīgais puisis bija augstā valsts amatā.

Daudz plašākas sacensības notika akmeņu sviešanā. Par mērauklu tad nu noderēja diezgan augstais baznīcas tornis. Drīz visi akmentiņi no lielceļa malās savestajām grants gubiņām bija pārgājuši mūsu kabatās, un mēs katrs izmēģinājām roku. Dažam akmens uzlidoja tik tikko līdz jumta korei, cits uzsvieda to līdz torņa logam, es varēju aizsniegt torņa jumtu, bet līdz gailim neviens nevarēja uzsviest, pat mūsu Spēlnieks ne, kurš bija neparasti liels sviedējs. Tikai kad, nezina no kurienes, viņam rokā radās vecais krievu vara pieckapeikas gabals, tas pārlidoja tornim, gandrīz trāpīdams pašu gaili. Pārlidoja un ar to arī pazuda.

Spēlnieks droši vien ar savu sasniegumu lielījās visu mūžu. Vismaz toreiz viņš tieši staroja aiz labsajūtas.

Mūsu trīs nedēļas gāja uz beigām. Pārlaiduši visus skolotājus, mēs jau bijām nonākuši līdz Škuškim, par kuru teicu, ka visi viņa bijāties. Tomēr tik bijājams viņš nebūt nebija. Runāja mīkstā, mazliet aizsmakušā, dobajā balsī. Viņa paskaidrojumi bija viegli saprotami. Pamazām mēs pierādām arī pie viņa apaļajām acīm. Un kad gadījās mūsu atbildēs kaut kas, par ko vajadzēja pavīpsnāt, viņš mums pat patika.

No mūsu skolas mācībā nāca liela auguma, bet maza prāta skuķe, vārdā Bitenieks. Viņai bija paradums, ja kas metās, aizcirst valodu un neatbildēt ne vārda, — griezt kaut vai ar nazi. Mūsu skolotājs to zināja un tādos gadījumos lika viņai sēties. Bet Škuškis to domāja stūrgalvi esam un nonāca tik tālu, ka meitenei bija jāstāv solu starpā. Viņa stāvēja taisni mūsu solam pretim, kura galā sēdēja mans draugs Šausmānu Jurks un viņam līdzās es. Kamēr skolotājs stundu turpināja, es skatījos, ka mans blakus sēdētājs uz papīra strēmelītes kaut ko raksta. Es pastiepu kaklu un redzēju:

“Late Biteneek ist dumm wie eine Stute.”

Arī es biju drusku vāciski mācījies un to sapratu. Piekrišanas zīmei es pamāju ar galvu.

Bet tas nebija viss. Izdevīgā mirklī Jurks papīrīti

veikli aizbāza līdzās stāvētajai aiz priekšauta lentas uz muguras.

Kad brīdi vēlāk meiča tika atlaista un pagriezās, lai ietu savā vietā, zīmīte priecīgi novirpuļoja zemē. — Mans Jurks sēdēja kā sastindzis un es tāpat.

Kāda meitene papīrīti pacēla un padeva pienākušajam skolotājam. Skolotājs to izlasīja, aizgāja pie zaļā galda un apsēdās. Roku acīm priekšā aizlicis, viņš labu brīdi sēdēja, tad cēlās un prasīja:

“Kas to rakstīja?”

Mans draugs piecēlās aiz bāluma balts.

“Starpbrīdi parunāsim,” skolotājs teica un turpināja stundu.

“Nu mani atstaris,” Jurks apsēdies man pie auss dvesa.

Stundai sekoja lielais pusdienas pārtraukums. Mans draugs bija tūlīt iegājis pie skolotāja un pēc neilga laika atskrēja pie manis ar vēsti, ka viss izgājis par labu. Viņš rādīja man liktenīgo papīrīti, uz kura tagad stāvēja ist vietā ist nicht. Beidzamie trīs vārdi bija nosvītroti.

“Škuškis ir labākais cilvēks pasaulē,” Jurks asarām acīs teica. “Viņš man atdeva izlaboto rakstu atpakaļ, lai paglabānot par piemiņu. Un es to darišu. Viņš saņēma manas abas rokas savējās un teica, ka nekad nevajagot ar Dieva dāvanām lepoties.”

Neviens par notikušo nekā tuvāka nedabūja zināt, un neviens šai gadā netika atstarīts.

Iesvētīšanas dienas rītā es agri biju augšā, kaut gan mācītāja muižā sapulcēšanās bija nolikta pulksten deviņos. Iziet no mājas es varēju astoņos, brokastis nebija jāēd, tomēr sešos jau sāku posties. Es mazgājos un sukājos rūpīgāk nekā parasti. Man bija jauns uzvalks, jauni zābaki un stērķelēta apkaklīte, kas ne viegli ļāvās piepogāties pie baltās krūtežas. Tīrais posts bija ar kaklsaites piestiprināšanu, jo neviens nezinājām, kā to dara. Visi taču valkāja lakatiņus, saspraustus ar kniepadatu. Krusttēvs, kas man šo rotu bija dāvinājis un varbūt kaut ko no tās lietas zināja, dzīvoja cītur. Kad es nosvidis biju diezgan ap savu kaklu ņēmies, mēģināja

māte, bet arī viņai neveicās. Tad es atmetu ar roku un atstāju baltumu vien. Svārkam taču bija tik maza priekša, ka tāda melna mēlīte tur bijusi, nebijusi.

Laikā es nonācu galā, kur jau lielākā daļa iesvētāmo bija priekšā. Kad iegāju labi pazīstamajā kambarī, tur no mācību telpas pa labi mācītājs sēdēja pie neliela rakstāmgalda un nepacēla uz mani ne acu. Viņa tuklā roka kaut ko atzīmēja lielā grāmatā. Kad es teicu savu vārdu, arī tad viņš nepaskatījās uz mani, tikai pašķīra lapu atpakaļ un atkal kaut ko piezīmēja.

Par iesvētīšanu bija jāmaksā kā visiem dievgaldniekiem, un es to izdarīju; bet ar savādām bailēm tomēr redzēju, ka uz galda nolikti sudraba rubļi, pat triju un piecu rubļu papīri. Tā bija saimnieku vai amatnieku bērnu nauda, kādas man nebija. Kaut kas man tomēr bija: mātes adīti mikstas vilnas dūraiņi skaistiem rakstiem. Tos es noliku uz galda. Mācītājs pateica paldies, bet arī tagad mani neuzlūkoja un cimdiem tikai acis uzmeta. Nebija jau arī daudz laika. Aiz manis vēl gaidīja pieiešanas lielākā daļa, glīti sagērbušies zēni un meitas.

Kad visi bijām pierakstījušies, skolotāji mūs nostādīja uz lielceļa pa pāram, meitas pirmās. Tā mēs tur stāvējām un gaidījām mācītāju iznākam, lai tad viņam pakal šoļotu uz baznīcu, kas nebija tālāk par pāris simtiem soļu. Mēs tikām norīkoti kā pēc zaldātu modes: priekšā augumā lielākie, tad arvien mazāki, — pāri pēc iespējas vienādi. Mēs ar Šausmānu Jurku taisni tādi bijām un stāvējām jau, rokas sadevuši, gaidīdami novietošanas. Pie tam mēs viens otru novērojām no galvas līdz kājām. Jā, mēs bijām vienāds pāris. Abiem mums bija pelēki milas svārkī mugurā, abiem zābaki gariem auliem. Tikai viņam ap kaklu balts lakatiņš, bet man tas nolokāmais elšķins...

Tad priekšgalā nostājās mācītājs, liels un plats, amata tērpā, tūlīt aiz viņa skolotāju pulciņš. Sekodami skolotāju priekšzīmei, mēs noņēmām cepures. Saule, pacēlusies pāri baznīcas jumtam, sāka sildīt. Gājiens sakustējās.

Torni ieskanējās zvans. Līdz ar to man krūtīs kaut kas sāka skanēt līdz. Skaņa pieņēmas līdz baznīcas durvīm,

kas bija atvērtas visā plašumā, un, baznīcā ieejot, it kā apslāpa, jo zvanu pārspēja ērģeļu balsis. Mēs nostājāmies altāra paaugstinājumā un stāvējām tur visu dievvārdu laiku. Divas meitenes un viens zēns pagība. — Sprediķis šai svētdienā bija veltīts mums. Ar šo dienu mēs iegājām kristīgā draudzē kā pilntiesīgi tās locekļi. Mēs bijām kā jauni vīna stādi, kas zaļos, kuplos un nesis labus augļus, ja draudze, saimnieki un saimnieces un tēvi un mātes mūs joprojām turēs savā aizgādībā, kamēr nostiprināties tikumos.

Kad mūs aicināja pie Svētā vakarēdiena un mēs nolaidāmies ceļos uz altāra trelīņu sarkanā pārvalka, pārpilnajā baznīcā atskanēja sensenā dziesma:

Iekšā nāc, iekšā nāc,
Draudzes galva, nāc pie mums.
Tu, kas mūs sabiedrinājis,
Nāc un turi ar mums tagadiņ,
Jēzu pats, vakariņ'.

Kā kristību ūdens dara lielas lietas, tā dievgalds cilvēku paceļ pāri ikdienai. Plāna maizīte un malks vīna, ticībā baudīti, apvieno mirstīgo miesu ar nemirstīgo garu. Cilvēks tuvojas Dievam.

MANS KRUSTTĒVS

Toreiz es dzīvoju Ropažu ciemā, un man bija tālrunis. Šķiet, tas varēja būt augustā vai jūlija beigās, kad zvanīja un pieteica tālsavienojumu. Tūlīt arī zema sievietes balss teica:

“Labrīt! Te runā Viesturu saimniece no Neretas. Neņemiet ļaunā, ka traucēju ar bēdīgu ziņu. Jūsu krusttēvs ir miris.”

Vēsts mani patiešām apbēdināja un pārsteidza, jo krusttēvs bija manas mātes brālis, dažus gadus par viņu jaunāks, diezgan veselīgs cilvēks. Iekām domāju ko atbildēt, balss runāja tālāk:

“Jūs jau zināt, ka viņš nebija no tiem, kas ilgi guļ. Kad pulksten astoņos viņa kambarītī vēl bija viss klusu, bet mēs jau sēdāmie ēst brokastu, man ienāca prātā paskatīties. Pieklauvēju un pavēru durvis. Viņš gulēja uz kreisajiem sāniem, roku zem vaiga. Kad uzrunāju un viņš nedomās, man tā kā drebuļi pārskrēja pār muguru. Es domāju: nūdie, — kad tikai nebūtu nomiris! Es pasaucu saimnieku un — patiešām. Sastindzis, kā jau mironis. Mierīgs, kā diendusā atlaidies, tā viņš guļ vēl tagad, neaizskarts, jo domājām, ka labāk būs, ja atvedam ārstu, lai vēlāk nerodas kādas ļaunas valodas. Saimnieks aizskrēja pēc daktera, bet man lika jums piezvanīt.”

“Paldies,” es atteicu. “Un ko nu mēs darīsim?”

“Mēs jau nu te raudzīsim visu gādāt, kas bērēm vajadzīgs. Jūs mēs lūgtu ierasties jau rītu. Brauciet no Rīgas ar autobusu, saimnieks būs pie kooperatīva pretim. Mēs domājam, ka ar apglabāšanu nevarēs vilcināties. Laiks ir karsts, un tas jau zināms, ka ātrā nāvē miruši drīz sāk sairt... — Tad nu uz redzēšanos!”

“Uz redzēšanos, radniec!”

Nu man ziņu vajadzēja tālāk vadīt pie nomirušā māsas — manas mātes. Es saudzīgi iesāku, ka nupat Vīesturiete zvanīja un teica — krusttēvs esot tāds savārdzis. Vai es neaizbrauktu apraudzīt?

“Un par to viņai tūlīt jātērējas un jārunā pa drāti. Nemāniet! Es zinu. Brālis ir nomiris. Šonakt redzēju viņu sapnī. Bija jauns un tāds priecīgs. Pacēlis aiz spārna rubenu, man sauca, — skaties, Iev, beidzot tak es viņu nokniebu!”

Nekā vairāk nevaicājusi, māte runāja par manu krusttēvu jau kā par mirušu, aizgājušu viņā saulē:

“Dievam kādreiz patīk kalnus pārcilāt, ne tikai cilvēku likteņus. Lai ņemam mūs pašus. Man, kā vecākajai un vārgākajai, taču vajadzēja sen jau nomirt, gadus desmit vai divdesmit atpakaļ; bet manā vietā tika aizsaukts Miks, jaunākais un visstiprākais no mums trijiem. Jankam, kā vidējam, tad nu gan bija kārta, bet kā būs ar mani? Kad nu pienāks mana rinda? Ak Dieviņ, Dieviņ! Cik reižu esmu Tevi lūgusi, kad dzīve bija krusts, lai mani pieņem; bet tas nenotika. Vai Dievam kāds var ko pārmest? Varbūt viņš tiešām vislabāk zina, kas kam vislabāk noder. Mikam kaut kas pārtrūka smadzenēs, kāda nieka dzīslīņa aiz lielas sakarsēšanās Pīlkalnes pļavās siena laikā. Viņam bija tikai piecdesmit četri gadi. Jankam nu jau būs astoņdesmit astoņi. Laiks pārpārēm šķirties no šīs pasaules, lai nekļūtu citiem par nastu. Bet ko es gaidu ar saviem deviņdesmit? Varbūt man tie gadi, kad biju slima, nevarīga, nav ierakstīti debesu grāmatās. Varbūt vēl ilgi būs šai saulē jāpasēd, iekām nogatavošos viņai saulei. Nu jau reizēm ir pat tā, ka negribētos mirt. Jo visi, ar ko tiekos un runājos, ir tik labi pret mani. Es esmu paēdusi un siltumā. Esmu veselāka, nekā biju ar trīsdesmit gadiem...”

Varēja likties, ka māte pret nomirušo brāli zaudējusi cilvēcīgu jušanu, tomēr pusdienā viņa nenāca pie galda un diendusā bija gulējusi vaļējām acīm. Varbūt viņa visu laiku staigāja ar brāli cauri savai un viņa dzīvei atmiņās, kas atsevišķos gadījumos cilvēkam sāk apkārt drūzmēties. To jo spilgti izjutu es pats, kad nākamā dienā

sēdēju autobusā un nevērigi laidu slidēt garām laukus, mežus, ūdeņus, kur citām reizēm ļāvu tiem runāt, pat dziedāt dažādās noskaņās. Sastapšanās ar tuvu cilvēku nāvi tomēr ir neizdibināma lieta. Te nav darišana ar miesu, bet ar dvēseli. Es neskatīju pasauli ar acīm, bet tikai kaut ko jautu. Parādījās kaut kur puscelta māja, un es tur redzēju krusttēvu ar cirvi rokā, ar zāģi. Sausā, paeglēm, retām eglītēm un jauniem bērziem apaugušā purmalā es redzēju krusttēvu stāvam un gaidām slokas, kad tās nāks pa šāvienam. Viņš taču bija tik kaislīgs mednieks. Kas par to, ka šeit bija gaiša pēcpusdiena. Manām acīm tā bija dziļa krēsla, jau violeta novakare. Ai, te nu nodunēja tilts. Ceļam pa apakšu izstiepās neliela upele, un uzreiz galvā tā man kļuva par Salāti, kurā dažu labu nakti ar krusttēvu bradājām ar dūkiem pa dūņu un asu smaržu pilnām ūdens zālēm, stigdami līdz ceļiem. Mūsu lomi bija raudas, sīkas līdaciņas, gadījās arī pa linim un vēdzelei... Un pats brauciens. — Vai šis ceļš neveda cauri Taračiem, Jaunsādžai, un vai mēs ar krusttēvu nebraucām ar viņa apaļo bērīti, važās, no Poņemunes skolas uz mājām? Toreiz arī tur iznāca braukt stundas četras. Es jutu krusttēvu sev līdzās sēžam uz cieti piebāzta maisiņa, tikai neiedrošinājos pacelt acu uz viņu, jo skaidri zināju, ka tas nav viņš, ka tā tikai mana doma. Vienīgi kad gar logu sāka vilkties pazīstamas vietas, es pilnīgi sevi atguvu, un kad auto, apliecies ap baznīcu, apstājās bijušā krogus priekšā, es izkāpu kā nedalīts cilvēks un sasveicinājos ar Viestura vecāko dēlu.

Tūlīt mēs arī braucām, šoreiz ar istu, dzīvu un strauju zirgu, ko puisis prata vadīt ar labiem vārdiem vien, mazliet pakustinot grožus. Daudz mums nebija ko runāt, jo, kaut radi, bijām gandrīz sveši. Es taču tik reti beidzamajā laikā te biju rādījies. Un nu vēl mūsu starpā bija kāds, kas laicīgā nozīmē šo pasauli atstājis.

*

Nākamajā dienā krusttēvs tika glabāts. Bērinieki saradās tikai uz pusdienām, jo te bija parasts apbedīšanas izdarīt pievakarē, kad saule kapu kalna pieri

vairs tik tieši nekarsēja. Par to jau bija runāts pirmās dienas brīvajos brīžos, un es, lai nebūtu goda rīkotājiem par traucējumu, tūlīt pēc brokasta pazudu. Sētā es jutos tik svešs un lieks. Es taču nebiju ne ar santīmu piedalījies, un bēres tika rīkotas tik lielmanīgas, varbūt, lai parādītu, ka, lūk, varam iztikt arī bez tevis! Kā vēlāk izrādījās, tad Viesturi gāja taisnus ceļus, un kad es trešajā dienā atvadījos, mēs šķirāmiešiem nevien kā radi, bet arī kā draugi.

Jā, pēc brokasta es pazudu, tikai ne sev pašam. Pirmām kārtām es gribēju pabūt kapu kalnā tanī posmā, kur kādreiz lepni stāvēja Lielā priede, vienīgā tāda resnuma un zaru apjoma ziņā visā garajā strēķī no Rites līdz Sluķiņu grantsdobei.

No priedes bija palicis tikai apmelnējais iedobums zemē. Vai koku bija pērkonis saspārdījis vai nejdzīgi gani nodedzinājuši? — Lielās priedes vairs nebija. Tikai no šīs vietas, gluži kā senāk, skaidri varēja redzēt Riekstiņus, kādreizējās "Mūsmājas". Es atlaidos zvilu sausajā smiltī, kurā kā saspraudītas turējās retas, vēsi zaļas smilgas, un mani atkal apņēma senatne tāpat kā vakar autobusā. Es, raudzīdamies uz ziemeļiem, nedomāju par māju ārējo veidu, par ēku un koku grupām, cik tās lidzinājās senajām vai atšķīrās no tām, es domāju vienīgi par krusttēvu, kā viņš tur rostījās priekš vairāk nekā pussimts gadiem. — Ak, kas tā toreiz bija par pasauli! Nule, pie tagadējā prāta, to varētu it kā sauļā saņemt un iebāzt kabatā; toreiz tā šķita nepasakāmi liela un svarīga.

Kad es kļuva sajēdzīgs un mācījos atšķirt cilvēku no cilvēka, mēs dzīvojām Riekstiņu istabā kā atsevišķa saime. Mēs bijām lielāka dzimta nekā saimnieki: viņi tikai trīs, mēs pieci. Man nebija un arī nevajadzēja nekādas skaidrības par dzīves ērtībām. Es rītos cēlos, kad sāka istabā grabēt rīki un brokasta trauki, kad sāka nākt no durvīm, tās bieži virinot, vēss gaiss tieši uz galvas. Tad es lēcu no gultas, mazgāju ķipīti, kā prazdams, ķepas un muti un ēdu reizā ar lielajiem brokastu. Vecāmāte mūs visus baroja. Viņas rokās atradās viss, viss. Viņa pa reizai pat lielījās, — lai tikai dažāda saimiece tiekot viņai līdz. Mēs sēdējām pie neliela galdiņa ar skapīti apakšā, starp

mūsu gultu un vectēva un vecmātes gultas kājgali. Galda vidū parasti stāvēja liela māla bļoda, maizes galiņš, sālnīca un piecas karotes. Man tāda mazāka, krusttēva grebta un ar asu papīru apstrādāta, ka tīrais prieks mutē ņemt. Kā mēs tur piecas galvas un desmit rokas varējām ap galdu novietoties? Bija labi jāsaspiežas, un mēs saspiedāmies. Vismaz nevienam prātā nenāca tādēļ žēloties. Ko tur varēja darīt? Istaba bija cirsta gan no bērzu baļķiem, bet ne visai liela. Saimnieku kamarītis taču bija tikai trešā daļa no tā sauktā kalpu gala.

Jā, ziemā mums bija jādzīvo lielā šaurībā. Par to vasarā plašums likās bezgalīgs, jo man piederēja viss ārs. Istabā pat paēst negribējās. Tāpēc krusttēvs uztaisīja istabas sānos uz četriem mietiem ne mazāku galdiņu par to tur istabā. Gulējām mēs ar māti pūnītē, krusttēvs klēti, istabā palika tikai vecie ļaudis, kurī patiesībā bija vēl visai jauni, nedaudz pāri piecdesmitiem.

Krusttēvam prāts nesās uz mūziku. Viņam bija lielas umžas, augšgalā trim izvelkamām pogām, kas varēja skaņām dot dažādas nokrāsas. Pa reizai viņam arī nezkā gadījās pijole, uz kuras viņš varēja tikpat labi spēlēt dančus, maršus un ko neko. Viņam bija arī laba balss, nemaz sliktāka kā saimniekam. Kad jaunais skolotājs sasauca pagasta šī gala jauniešus uz kora dziedāšanu, krusttēvs ar saimnieku bija no pirmajiem, kas gāja uz mēģinājumiem. Viņi bija tādi basisti, bez kuriem skolotājs nepavisam nevarēja iztikt.

Ar katru gadu apvāršņi ap mani kļuva plašāki. Es sāku aptvert nevien atsevišķus cilvēkus, bet arī attiecības cilvēku starpā. Tur bija radi, draugi, brāļi un māsas, tēvi un dēli, mātes, meitas, vedeklas, znoti, māscas, brālēni. Bija leiši, žīdi, čigānietes, ruski. No tuviniekiem man bez mātes bija vēl tikai krusttēvs. Tēvs bija nomiris un aprakts cita pagasta kapos. Ne miņas no viņa. Jā, pat savu uzvārdu es dabūju pirmo reizi dzirdēt tikai, kad sāku skolā iet. Citādi es biju mazais Saknīts, māte bija Saknienes Ieva, krusttēvs jaunais Saknīts. Rakstos: Jahn Sakniht.

Aptvēris radniecību kā kaut ko labu, es sāku krusttēvu turēt tuvāku par citiem cilvēkiem, bet reizā ar

to es arī sāku no viņa bīties. Ja dariju blēņas, māte allaž teicās pateikt krusttēvam, lai tas mani krietni nomizojot. Krusttēvs tad nu arī šad tad nojoza siksnu no vēdera un teica:

“Redzi šito?”

Tad es sasarcis padevīgi sarāvos čokurā un sevi nodomāju: — kam man tāds krusttēvs vispār vajadzīgs?!

Krusttēvam prāts nesās ne tikai uz mūziku un dziedāšanu vien. Viņš bija vispār vērīgs un izveicīgs visos darbos, jā, pat amatos! Viņš taisīja pašu vajadzībām brīnišķīgas kurpes no vecu zābaku auliem, koka zolēm. Ziemā tas bija neatvietojams apavs. Krusttēvs pārmūrēja plīti, kad tai pēkšņi izbruka viens sāns, pat tik labi, ka saimniece teica, vai nevajadzētu pārmūrēt arī maizes krāsni. Viņš mācēja tēst un ēvelēt kā galdnieks. Kas viņa darbu redzēja, tas teica:

“Tu gan, Saknīt, esi muļķis. Ko tu lauzī savus kaulus, iedams par puisī, kad tu varētu vieglāk pelnīt maizi ēst.”

Un krusttēvs tiešām sāka vēlāk vairāk noņemties ar koka darbu. Es vēroju, kā viņš rūpīgi kravājās pa istabas kaktā saslītiem dēļiem un planku gabaliem. Kad es ziņkārīgs nācu tuvumā, tad dabūju dzirdēt tikai divus vārdus:

“Bēdz nost!”

Krusttēvam bija lieli nodomi. Viņš bija pasācis taisīt skrūvbeņķi. Uz veca velējamā beņķa viņš sanagloja dažādus klucīšus un sadzina tapas. Norīkojies pie dibena sienas līdzās logam, viņš nu tur ēvelēja, ka skaidas vēlās kā verpeles, zidoti vizēdamas. Man tās likās daudz vērtīgākas par dēli, kas tur tika līdzināts.

Vai pus ziemas krusttēvs tēsa, zāģēja, ēveleja un līmēja, iekām bija tik tālu, ka vajadzēja sākt domāt par skrūvēm, bez kurām beņķis nebija nekāds skrūvbeņķis. Un krusttēvs, izprasījis no saimnieka zirgu, divi dienas un naktis bija projām un atveda divas aprbrīnojamas skrūves, rokas stilba resnumā, līdz ar piederīgiem gabaliem, ko beņķa galos iebūvēt, lai var dēļus ieskrūvēt ēvelēšanai vai zāģēšanai.

Kad nu beņķis bija galīgi gatavs, krusttēvs uz tā

apsēdās un šūpoja kājas. Es virzījos tuvāk, gaidīdams ik mirkli saņemt skaudro — bēdz nost, bet krusttēvs šoreiz pastiepa man abas rokas pretī un teica:

“Kāp man uz kājām, — pašūpošu!”

Ak, vēl tagad, aiz tik daudzām gadu grēdām, man sirdi sašūpoja prieks, to atceroties... Ar šo dienu es biju pievirzījies savam krusttēvam jau gandrīz klāt. Man šķita, ka arī viņš mani tad sāka sajost kā saprātīgu būtni un kā savieti. Un to bija darījis vienīgi šis ēveļsols, kā to patlaban sauca, bet nezin kā sauks nākamās audzes. Lai kā, bet viņš būs pārdzīvojis mūs visus, tā laika cilvēkus, arī mani, ja vien kāds aplamis to nebūs malkā sadedzinājis kara gados un komunistu valdīšanas laikos...

Ar skrūvbenķi mans krusttēvs jutās jau pa pusei kā dišlēris un patiesi varēja uztaisīt visu, ko vien kāds vēlējas. Darba riki viņam vairojās acīmredzot. Ēveles dabūja dažādus vārdus. Kalti bija plati un šauri, taisniem un apaļiem zobiem, ar kādiem varēja pat karotes grebt. Kas gribēja, lai ko uztaisītu, atveda vajadzīgos kokus, un vajadzīgā lieta noteiktā laikā bija gatava: galds, krēsls, gulta, šķirsts vai krusts. Krusttēvs būtu varējis kļūt bagāts, tik daudz viņam bija darba, bet viņš jau uz to neizgāja. Daudz viņu kavēja līdzīga vecuma puiši, kas nāca, lai apcērp matus vai lai ierāda kā spēlēt kādu izvēlētu instrumentu. Tā Pauparu Jurks vienurīt atnāca ar kaut ko pagaru, ietītu sarkanā drāniņā. Viņš iztina melnu stabuli astoņiem caurumiņiem un vairākām spīdošām klapēm, lūgdams, vai nevarētu pamācīt to spēlēt.

“Ko es tev varu mācīt,” krusttēvs, stabuli grozīdams, teica, “kad es neesmu tāda špoka savā mūžā redzējis? Liekas, ka būtu pūšams. Esi mēģinājis?”

“Kā nu bez mēģināšanas! Tur Jēkabštatē, bodē, kur pirku, zini — astoņpadsmit rubļus atgrūdu — tas bodnieks izpūta “Kur tad tu nu biji, āzīti manu”, ka prieks bija klausīties, bet es pat lāgā iepūst nevaru. Man reizēm tā kā aizcērtas kas priekšā, reizām skrien dvaša cauri un nemaz neskan. Nu vēro pats!”

Jurks izņēma stabuli krusttēvam no rokām, apsēdās un spēlēja. Patiešām negāja nekādā jēgā. Krusttēvs

smējās un teica:

“Vai tikai tu pūt pa isto galu?”

Jurks neziņā iepleta acis. Visi, kas apkārt stāvēja un sarunu dzirdēja, smējās, arī es.

“Cik zinu, tad visas taures ir pūšamas pa tievo galu. Resnais ir tikai, lai skaņu izplatītu uz visām pusēm. Un tad tikai piepūt vaigus un ar pirkstiem lasi!”

Jurks pūta un cilāja pirkstus, bet skaņas nūrkstēja bez jēgas. Tad krusttēvs izstiepa abas rokas:

“Do’ man! — Man liekas, es zinu, kas par vainu. Tai mēlītei tur galā vajag drebēt, tā jau ir tā skaņa. Bet tu pūt tik cīrīgi kā jumprava un ar lūpām mēlīti piespied pie sienas.”

Krusttēvs ieņēma stabules galu labi dziļi mutē un pūta, — pēēēē! Skaņa nāca pavisam līgani laukā. Tad viņš norīkoja visus pirkstus uz caurumiņiem un izpūta pēc kārtas, pirkstus cilādams. Tad viņš pūta pavisam droši “Ak Jeruzalēme, mosties!”

Jurks klausījās, acis iepletis, it kā ar tām skaņu uzņemdam. Tad viņš gribēja zināt, kam tās klapes, gan lielas, gan mazas. Krusttēvs arī nezināja ko nu tālāk iesākt, bet viņš zināja labu padomu. Abi viņi aizgāja cauri ganībām uz skolu pie jaunā skolotāja. Kas zina, ko tur bija runājuši un kā pamācīti tikuši; bet kad pāris gadus vēlāk Valašiņās, cūkaplokā bija liela balle, Pauparu Jurks pūta klarneti, sēdēdams līdzās Žideļu Mikam, kas spēlēja vijoli un, nezinu kā sauca vēl to trešo, galveno, kas lurināja divrindu umžas.

Nonācis domās pie Valašiņām, es tīri nejauši pavirzījos uz dienvidmalu, un te nu man pavērās cita, tikpat pazīstama ainava ... Kaut gan pa daudzajiem gadiem bija notikušas pārvērtības māju grupās, es tomēr varēju sev pateikt: lūk, tur ir Damasāni, tur Zilgalvji, Iždēļi, Veculvāni, beidzot Valašiņas... Un es paliku pret dienvidiem pavērstu seju un sapņoju tālāk.

Kad es Valašiņās tikko biju uzsācis savas gājēja gaitas, mans krusttēvs savējās nobeidza kā vasaras puisis. Ziemu viņš mācījās muižā pie Apiņa par galdnieku. Teica, ka nākošā vasarā grāfs gribot dzīvot Neretā un tāpēc necilo pili līcis kaut cik uzkopt. Mūri palika tie paši,

bet logus, durvis un vēl daudz ko taisīja pavisam jaunu. Krusttēvs, sestdienas vakarā pārnācis, arvien priecīgs stāstīja, ko atkal jaunu dabūjis iemācīties. Tad tur bija taisāmi uz iekšu verami logi un divviru durvis. Dažos kaktos iebūvēja skaistus sēdekļus. Visvairāk krusttēvs priecājās par parketa grīdu, ko nevajadzēšot mazgāt, tikai šad un tad ievaskot. Tāda grīda nebija vairs stripaina kā mūsu saimnieku galā, bet rūtaina. Viņi laida kopā isus ozola dēlīšus tādos kā kāravos, kurus tad savukārt sasēja atkal citu citā, ka ne zīmes. Tāda grīda iznāca ārkārtīgi dārga, bet par to tā bija gandrīz mūžīga. Un, vai tad grāfam naudas trūka? Viņš bija ģenerālis un pie tam vēl krievu sūtnis Berlīnē, un viņam piederēja nevien Nereta, bet arī Lielzaves muiža un abi tik lieli pagasti!

Meistars Apiņš gribēja krusttēvu joprojām palīgos. Mans vecaistēvs, kaut vēl taisns un spēcīgs, domājās maizi nopelnīt, savrup dzīvodams. Arī viņš prata šo to no koka uztaisīt. Pa Jurgiem viņš aizlīgoja pa to pašu dubļaino ceļu atpakaļ, šoreiz Riekstiņiem garām, un iekravājās Ķīķeru vecajā istabiņā. Mēs ar māti palikām uz vietas. Šis gads kļuva krusttēvam par robeža stabu, no kura viņa mūža otra puse stipri atšķīrās no pirmās. Viņam jau arī bija vairāk nekā trīsdesmit gadu. Visi runāja, ka laiks jau nu būtu precēties; bet cik es no visa sapratu, tad tas nu gan nebija iespējams, kamēr vecāmāte dzīvoja. Lai cik laba un palīdzīga viņa bija pret mani un krusttēvu, tik asa un nesaticīga viņa bija, saskaroties ar vecotēvu un manu māti. Reiz dzirdēju šai sakarībā krusttēvu sakām:

“Precēties? — Mans uzdevums, kā vecākajam dēlam, ir gādāt par vecākiem — un es nezinu. Varbūt, kad viņu vairs nebūs...”

Bet viņi bija. Un ilgi bija. Kad tie nomira, abi tālu pāri astoņdesmit gadiem, krusttēvam bija jau vairāk nekā sešdesmit, un nu viņa teiciens bija, kad iznāca runa par precēšanos:

“Nu jau laikam pāries tāpat.”

Gandrīz kā atvieglojumu šai jautājumā krusttēvs uzņēma smagu nelaiemes gadījumu. Medījot jaunus rubenūs Krivicku sūnakli, pārsteidzīga medību biedra skrots viņam izmaitāja labo aci. Šis apstākļi no medību

prieka viņu atturēja tikai tik ilgi, kamēr iemanījās likt bises laidi pie kreisā vaiga un tēmēt ar kreiso aci; bet, jautāts par precēšanos, varēja skaidri un gaiši atsacīt, — kas nu pie manis, tāda pusakla, nāks? Un tā viņš palika neprecējies.

*

Ko vēl lai pastāstu? — Katriem svētkiem ir atsvēte, katram godam sava klibā diena. Pagātne ir ilga, tagadne parasti īsa un asa. Kad es pēc bērēm posos atpakaļ uz savām mājām, bija smaga sirds, bet reizā omu gaišoja prieks, jo biju par vienu atziņu bagātāks kļuvis.

Viesturu saimnieks nevarēja nobrīnīties, kas gan varējis kapsētā sadzīt tik lielu pavadītāju pulku, kāds Brakšānu kalnā sen nebijis redzēts. Viņi minēja ļaudis no Susējas gala, no Pilkalnes, no Ildzes un Rites. Četru dobraču vietā bija saradušies seši, jo divi vecāki vīri bija nelaiķim devuši solījumu viņu apglabāt. Un ne jau kādu dzīru dēļ. Tie bija viņa jaunības draugi, tāpat kā tie tur no pagasta tālajiem stūriem, kājām un braukšus, kaut gan nebija svētdiena.

To pārrunājuši, mēs pievērsāmies mantojumam. Saimniece atvēra krusttēva kambarīša durvis un teica:

“Viss, kas te iekšā, Istenībā tagad pieder jums. Tikai nezinu, ko jūs, citādā dzīvē iegājuši, varētu lietāt? Visas drēbes pašaustas, gultiņa dēlišu grīdu, skapis vecmodīgs, — grieztu kroni, plats, bet vienām durvīm. Galds kopā ar kumodīti. Skrūvbenķis pagalam vecs krāms...”

Es apstājos pie skrūvbenķa. No jauna man nāca atmiņā benķa tapšana un krusttēva prieks par veikumu, kad bija gatavs. Es teicu:

“Visu, radniec, visu paturiet sev. Bet es gaužām vēlētos pāris ēvelišu un vienu garo ēveli. Ziniet, man arī pa reizai kārojas kaut ko no koka uztaisīt. Un ja ne vairāk, tad uz tāda augsta, cieta sola der pa reizei drusku pasēdēt un kājas pašūpot...”

Un es, kā teikto ilustrēdams, uzsvēros uz benķa malas un imitēju savu sēdēšanu.

“Lai notiek!” saimnieks pasmaidīja. “Es aizsūtīšu pa

dzelzceļu visā drīzumā," tad pavisam nopietni turpināja: "Bet nu ir pati svarīgākā lieta. Nelaiķim ir vesela rinda parādnieku. Ko jūs ar tiem iesāksit? "

Atvilcis galdu atvilktni, viņš man pasniedza apspurušu kabatas grāmatiņu. Dažas lapas bija izplēstas, dažas vaļīgas. Tur bija atzīmēts ar zīmuli, kad un kur strādāts, cik izpelnīts, un gandrīz katrā vietā stāvēja kā pēcvārds — palicis parādā tik un tik... Pašķirstījis grozīju grāmatiņu pirkstos, un, kad grasījos to bāzt kabatā, Viesturs teica:

"Ko jūs no tik liela attāluma ar to iesāksit? Es būtu ar mieru kārtošanu uzņemties, ja dotu man pilnvaru, — varbūt izdodas šo to no tur atzīmētā iedzīt. Jūs taču esat neapšaubāms mantinieks. Jaunākais brālis sen miris, viņa bērni izklīduši pa pasauli. Te pagastā viņus neviens nepiemin, pat neatceras."

"Paldies par jūsu labu gribu palīdzēt. Bet — ar atļauju — es parādniekus iebāzišu savā kabatā, tā sakot, laika kavēklis. Redzu tur labi pazīstamus māju vārdus. Varat viņiem pie gadījuma pateikt, lai dzīvo vien mierīgi tālāk, es negribu mazināt krusttēva labo slavu. Redzams, viņi ar savu sirdsapziņu jau izlīguši, jo daži vakar bija kapsētā."

Saimnieks pamāja ar galvu.

"Tad nu arī mums jānoskaidrojas savā starpā," saimniece teica. "Jums tak zināms, ka es nelaiķim, tāpat jūsu mātei, esmu māsīca, Spigu izcelsmes. Kad viņa tēvs un māte bija nomiruši un mēs te pārcēlāmies no Brakšānu miestā uz tagadējo piekalni, viņš, istabu būvējot, gribēja, lai būtu kambarītis arī viņam. Un tāds viņam, kā redzat, bija. Arvien pie būvēšanas bija darbs, un viņš te daudz rokas pielicis, tikai šad un tad iziedams pie citiem. Tā viņš dzīvoja pie mums, bija maizē un mītnē kā savietis. Tāpēc kā piederīgu esam viņu arī izvadījuši."

"Man atkal no savas puses jāpieliek, ka krusttēvs man jau sen teica, lai nereizējos viņa dēļ, jo viņš bagātīgi būšot nopelnījis maizi un bēres. Ka tas tiešām tā, to es šodien varu pats apliecināt un saku jums abiem simtu paldies. Vēl vairāk: ar krusttēva bērēm es esmu guvis apstiprinājumu jaunai atziņai, ka cilvēks var būt liels arī visliesākajā šaurībā. Mēģināsim tādi būt arī mēs."

STĀSTS PAR JĀŅA VESEĻA DZIMTO NOVADU

NOLASĪTS VESEĻA VAKARĀ GRĒVENĒ.

Lūdzu cienījamos klausītājus zibeņa ātrumā doties man līdz uz Latviju.

Tā. Nu mēs esam tur, Sēļuzemē, Neretas pagastā. Pa pašu vidu tam tek cauri prāvā Susējas upe, kas pie Bauskas dabū leprno Lielupes vārdu. Robežas: dienvidos Lietuva, ziemeļos milzīgais Saukas pagasts, uz rītiem un vakariem — Rite, Ilze, Mazzalve.

Kalni, cik jau nu augsti tie Latvijā mēdz būt, sablīvējušies strēķiem, ne pauguriem kā tuvāk Daugavai. Viens strēķis sākas ar Dāviņa kalnu pie Rites Ķiltiņiem un aizstiepjas līdz Sluķinēm, nobeidzamies ar Brakšānu kapiem. Kalns ir šaurs kā kazas mugura, un vietām to pārtrauc siki strautiņi ar ūdeņiem no Pauparu, Radiņu un Damasānu purviem. Grants un asa smilts ļauj augt tikai paeglēm un cūku priedēm; tikai pašas apakšējās malas vietām rotā vienmuļīgās skujaines, reti lazdu krūmi un pelēkie elkšņi. Pa dienvidu sānu stiepjas lielceļš uz Aknīsti; gar ziemeļiem likumiem lokās Salāte, vietām pārlecama, bet vietām tik plata un dziļa, ka var mūdit zirgus. Pie Liepiņu tilta šis kalnu strēķis ir jau pārvietojies uz upītes labo pusi un, kļūdams arvien zemāks, izbeidzas pie Osāniem starp diviem lūnējiem, lai atkal paceltos kreisajā malā. Te nu ir augsts un plats kalns ar auglīgām druvām, vairāku māju tīrumiem un pašām mājām — gan piesānēs, gan augšā. Līkā līnijā tas aizstiepjas līdz Auzu krogam. Bet iesānis, pie baznīcas,

izceļas jauna augstiene, aizliekdamās ar vienu kāju līdz Vilpatāniem, ar otru līdz Dumpāniem, kur pāriet Saukakalnos, kas savukārt velvējas augstāk un augstāk, līdz sacēlas par Ormani, par tālu redzamu galotni ar vēja sudmalām visaugstākajā punktā.

Apkārtējie pagasti senāk lielījās ar mežiem, sevišķi zalvieši. Tie, milzīgu mežu apņēmti, bija paraduši sakliegties un tāpēc runāja tik skaļi, ka ar pirmo vārdu varēja atšķirt zalvieti no neretieša. Neretieši tāpēc teica:

“Ko tu kliedz kā zalvietis?” Neretiešiem nevajadzēja kliegt, tie saredzējās. Lejieši redzēja, ko strādā savos laukos kalnieši, kalnieši pārrudzēja visai plašus novadus. Ganus kalnieši nesauca, kad bija dienvīdus laiks, bet uzcēla pie vārtiem baltu karodziņu. Meža ļaudis, turpretim, klabināja, sita ar dzelzs gabalu pa pakārtu lemesi vai kliezda pilnā kaklā, slaidi balsi nolaižot no augšas lejā.

Tāda bija Nereta un tās apkārtnē.

Jau minētajam, atklātajam dabasskatam pievienojās vēl kas noslēpumains, ko tikai vērīga acs spēja uztvert: sūnākļi. Sūnākļi ar pusē aizaugušiem ezeriem. Šie ezeri un sūnākļi ar čūskām, vaivariem un akačiem, kā arī iespaidīgie Stupeļu, Margas un Kņāvu pilskalni, kas paceļas stāvu gaisā pilnīgi lidzenā klajumā, ir devuši Jānim Veselim ierosmi un skaistu vielu pašiem pirmajiem lielāka apjoma darbiem, kuri savukārt ievēd lasītāju senatnē un burvīgā teiksmu pasaulē.

II

Neretieši bija āriski cilvēki. Ne tādā nozīmē, ka tie būtu nīduši žīdus. Nē. Āriskis nozīmēja gaišu, atklātu, nasku, knastu. Tāpat kā bija āriskā zāle, atšķirībā no grišļa vai spilvas, kā āriskis bērzs, kas pa gabalu atdalījās no krolā purva bērza.

Neretieši bija strādīgi līdz godkāribai, turēdamies mūžīgā sacensībā cits ar citu. Saimnieces, ganus modinādamas, neaizmirsā piezīmēt, ka kaimiņu lopi varētu tikt izdzīti pirmie, ka tāpēc jāpasteidzas tikt uz

pekām. Un tā gani, miegu dzenādami, klaigāja pa ganībām jau pilnā spēkā, kad saulīte vēl tikko lēca. Tas pats atkārtojās pēc dienavida. Bet vakarā ar mājās dzišanu bija otrādi. Vakariņas ēda dažu labu reizi tādā tumsā, ka bļodu tikko varēja redzēt, un ēdājus saimniekam nācās mierināt ar sakāmvārdu: "Ausī jau neiebāzīs."

Ik lielos lauka darbos kaimiņš steidza apdzīt kaimiņu. Laikā vajadzēja apsēt tīrumus, ar steigu pļaut un nokopt pļavas, lai neuznāk virsū rudzi. Ar steigu tika lini plūkti, lai nenobrūnē, kas kaitēja šķieznai. Kā saimnieks ar puīšiem turēja augstu savus smagā darba tikumus, tā saimniece ar meitām gādāja nevien par spodrību sētā, virtuvē un istabās, bet jo sevišķi meitiešu uzdevums bija gādāt, lai visa mājas saime būtu kārtīgi apmazgāta un aplāpīta, lai audumi būtu piemēriģi viriešu un sieviešu apģērbiem smalkuma un krāsu ziņā, lai adījumi būtu glīti un mīksti. Jau agrā bērnībā meitas izgāja šūšanas un adīšanas rakstu skolu. Vecās mātes glabāja starp citām piemiņām ganu dienās darinātus rakstu paraugus, kas, lādi pārcilājot, arvien sevi atgādināja un neļāva reiz mācēto aizmirst. Bet lielais vairums darba noslēpumu glabājās galvā: dziņu krāsošana, audeklu mešana, riezšana, nītis vēršana, kaziņu un pakāju uzsiešana. Bija kauna lieta, ja pie nieka astoņņiša kaut kas sametās un vajadzēja skriet pie kaimiņiem pēc palīdzības.

Krietns saimnieks prata visus darbus un amatus, kas saskārās ar mājas turēšanu. Viņš gadījumā varēja būt galdnieks, namdaris, jumīķis, mūrnieks, krāsotājs, stīklēris, ko vien jūs gribat. Senais neretietis bija tālu pazīts. Rīgas un Jelgaviņas apsētēs, kā arī krogu stedelēs gar lielceļu uz turieni, aprīņoja viņa labi turētos un koptos zirgus, kā arī brūni krāsotos ratus, auklām aizrežģītu pakalgalu. Sienu viņš nebāza maisā, bet tīkla ķīpā, no kuras lops ar lūpām varēja izvilkēt taisni tik, lai barība nekaisītos zem kājām.

"Mas, neretieši!" vīri mēdza izsaukties, kad bija iesīluši. Tā bija viņu augstākā lielība.

Līdzās darbu un rokdarbu tikumam bija lielā cieņā

arī miesas tīrība. Ziemā pirtiņa, vasarā upē vēl piedevām Susejas vai Salātes dzidrais ūdens. Pirtī pērās līdz ar visiem pati tautasdziesmu Laima, Dieva dēliem garu lejoj. Upes vilņos rotājās Jāņa Veseļa Saulesmeitas, mūžības apmirdzētas.

“Mas, neretieši!”

Neretieši patiesi varēja sevi lielīt. — Vai taubieši, zalvieši, saucieši, elksnieši un ritieši staigāja tik glīta pelēkuma mēteļos gērbusies? Meža ļaužu ikdienas apavs vīze — neretieša vērtējumā nebija nekas vairāk kā lamu vārds. Vai saucietes, piemēram, ar saviem šķērsainiem, kas viņas darija zemas un resnas, varēja stāties līdzās smuidrajām neretietēm, kuru lindraku strīpas stīdzēja augšup un lejup kā košas jostas, nereti rotātas sikām, baltām pākstiņām? Vai citu pagastu sievas un meitas tā rūpējās par savu tērpu glītumu? Pat uz baznīcu ejot, neretiete nekad neaizmirsā tašā iebāzt dažus pumpuriņus dzīpara. Un, ja nu tāda sieva vai meita savā solā bija ilgāk noliekusies nekā vajadzīgs, lai noskaitītu tēvreizi, tad visi zināja, ka tā nav nogrimusi lūgšanā, bet tin uz skaliņa blakus sēdētājas lindraku strīpas nākamajam audeklam, ja tās iepatikušās.

Kad neretietes izklāja uz slitiņa veļu, krekli un palagi, izžuvuši saulē, tā bližģēja, ka acis apstulba uzskatot. Bet turpat kaimiņos otra pagasta ļaužu žogi bija aplāti ar pelēcīgām panckām. Neretiešu spodriība izbeidzās līdz ar pagasta robežām kā ar nazi nogriezta, gluži tāpat kā valoda.

“Mas, neretieši!”

Šie divi vārdi nebija tukša lielība. Tie uzturēja pašapziņu, tie mudināja uz visu, kas ceļ un cildina, uz ārisko. Kad neretieši izgāja laukos vai pļavās vasaras darbos, tad apgērbās kā uz godībām, lai ļaudīm būtu ko acis pamielot. Sevišķi kad brauca uz tālajām pļavām, uz Alksnu, kas iestiepās Saukas daļā. Tur puīši baltiem krekliem, nātnām, zils ar baltu rūtainām biksēm, smalkām, pašu pītām, pašu šūtām salmenicām galvā, meitas baltiem lakatiņiem, tikpat baltiem priekšas autiem. Pret neretiešiem citu ļaužu pļāvēji un kasējas grozījās kā vārnas un kā skosvārņi.

Vai tas viss nav devis Jānim Veselim iemesla diezgan pacelt šos ļaužu tikumus teiksmainībā?

III

Neretieši nerunāja rakstu valodā. Neretas dialekts gulēja kā sliekšnis starp latgaļu un vidus izloksni. Šis sliekšnis ar maziem novirzieniem stiepās likumotā līnijā no Leišmales, pāri Krustpiliņ, līdz Alūksnei, pat līdz Igaunijai. Nav svarīgi šinī gadījumā izcelt Neretas izloksnes īpatnības, tik daudz tomēr jāsaka, ka neretieša valoda bija diezgan lokana, jo tika lietotas skaistās ie un o skaņas, ko tālāk uz augšu vairs nepazīna. Neretieši, piemēram, teica — liels koks, kurpretim saucieši jau — lils kūks. Bet vārdā logs, kas taču tik līdzīgs kokam, o pārvērtās arī neretietim par ū — lūgs. Pārējie patskaņi gan visi pārsviedās uz citiem. Galvenām kārtām kļuva a par cieto o vai u, e par a, bet garie patskaņi mainījās visi bez izņēmuma, un šīs skaņas varēja apzīmēt vienīgi ar diviem burtiem: ā ar oa, ē ar ea, ī ar ei, ū ar ou. Māsa moasa, mēle meala, īsa eisa, mūsu mousu. Ja šīs patskaņu maiņas neņēma vērā, tad neretiešu valoda bija stipri tīra. Tajā nebija ne vēsts no ģermānismiem. Arī krievu gara tajā nejuta, iekāms krievu skolas augļi nebija vēl vispār izpaudušies tādās valodas aplamībās kā cilvēks cepurē, cimdos un acenēs. Neretiešu izteiksme bija skaidra, apzīmējumi raksturīgi. Uz tās droši rakstnieks varēja dibināt savu stilu. Bet arī patskaņu maiņa dažā labā vārdā pārspēja rakstu valodas zīmīgumu, kā, piemēram, o p a l s glēvā apaļš vietā.

Līdzīgu vārdu ir daudz, un dzimtam neretietim brīžam sametas žēl, ka rakstu sākumā virsroku nav ņēmis viņa novads, kas vārdus nemīkstina līdz kušanai, jotējot pat r un salkani izrunājot jūrja, kur neretietis vēl šodien smagnēji izšūpo — j o u r a. Gluži dibināti viņš grāmatas valodu sauc par smaļķi runāšanu, kur citādi smalka apzīmēšanai lieto vārdu smolks.

Jāņa Veseļa dzimtā novada valoda ir vīrišķīga, kupla, izteiksmīga. Kaut arī pārlikta literārā, tā tomēr skan

citādi nekā vidzemnieka vai kurzemnieka valoda. To dara runas veids, vārdu noapaļošana, teikumu sastādīšana. Neretietis var ātri orientēties grāmatas valodā, jo līdz ar lasīt mācīšanos pie tās pierod. Un tomēr viņa dzimtais dialekts spīd cauri visu mūžu. Turpretim kādu dialektu iemācīties nevar neviens grāmatas cilvēks, ja nav attiecīgā novadā audzis vai ilgāku laiku dzīvojis. Vārdi neskan, teikumi neraisās, patskaņi nemainās kā nākas. Tā, piemēram, no Naratas pagasta varētu, liekas, atvasināt naratieti, bet tā nav. Pagasta iedzīvotāji arī pa savam ir neretieši. Kāpēc tas tā? Likuma, šķiet, nav. Bet nav tikai tāpēc, ka tas nav izstrādāts un uzrakstīts. Valoda nav radusies pēc likuma, likumus dod kaut kam jau gatavam.

Dialekts tomēr nav galvenais. Svarīgāks ir pats valodas gars, kopīgais kāda apvida domāšanas un izteiksmes veids, zīmīgi salīdzinājumi, atjautība. Un tā visa neretiešiem netrūka. Neretai bija savi sakāmvardi, spārnoti izteicieni, vietējas teikas un pat mazas, nerakstītas lugas, ko bērni pa Ziemassvētkiem prata katrā sētā nospēlēt. Dažas pat ar krietni daudz personām un garu izrunāšanos, kā, piemēram, "Aitiņu ganišana", kur darbojas saimnieks, saimniece, gans, aitas un vilks.

Vēl par ļaužu asprātību liecina daudzās palamas, kas vai katram māju vārdam bija pielipušas kā dadži, sevišķi, ja vārds piederēja divām vai vairākām sētām. Tā bija Mārkadānu Vārna, Šiksnānu Naudinieks, Buļu Jašs, Svājānu Biežais, Spīgu Okstiņš un tā tālāk. Neviens nezināja pateikt, kā un kad palamas cēlušās. Mantošanas kārtībā tās pārgāja no paaudzes uz paaudzi un iegāja pat pavisam jaunās ģintīs.

Gandrīz vai ik mājas pagastā bija saistītas ar kādu tenkojumu, bieži gluži nevainīgu, dažreiz zobgallīgu, dažreiz pat stipri aizkarošu. Seni tenkojumi un pielīdzinājumi bija, un varbūt vēl tagad neretieši tos daudzina: — Taisās kā Ķīķera blesis. Guļ kā Jozānu rudzu lauks. Birst asaras kā Bincānu suņam. Viļpatān, as asu baigts! Brauc kā Biču Marčs ar savu mantu. Atkāris lūpu kā Svences ķēve. Galvo kā Baložu tēvs par savu tiltiņu. Caune, pērc kādu raudiņu! Kartupeļu kā Skrābāna kāzām!

Atvelkas kā Ķiška deguta ceplis. — Un tā bez gala. Šos un līdzīgus teikumus neretieši prata iepīt valodā dažreiz tik piemērotā brīdī un vietā, ka svētkos vai godos bija ko klausīties un smieties.

Neretieši nebaidījās lietot diezgan stiprus vārdus un izteicienus, būdami pārliecināti, ka ne skaņa, bet saturs ir galvenais, un tāpēc pieklājīgāk vajadzīgā brīdī pateikt rupjāku vārdu nekā riebīgu lietu ievīstīt zīda papīrā. Vispār valodas izsmalcināšanā nu jau mēs esam aizgājuši tik tālu, ka sāk sajukt jēdzieni. Mēs vairs nedrīkstam iet vai braukt pakaļ, mums jāiet no muguras. Mēs nedrīkstam vairs mutē ņemt tik rupju vārdu kā dibens, un kaut tas būtu jūras vai kāda trauka dibens. Jā, pat ost, paost cilvēks vairs nedrīkst, viņam jāsmaržo, jāpasmaržo. "Pasmaržojiet šo puķi!" Bet smaržot taču nozīmē smaku izlaist, ne ievilkat nāsis. Neretieša deguns izšķīra gan garas un negardas smakas, smārdes un smirdoņas, bet pats viņš nesmaržoja.

Kopā saņemot, vēlreiz jāatkārto: neretieši bija moži, asprātīgi, āriski ļaudis. Varbūt tāpēc arī no viņu vidus iznākuši tik daudzi rakstnieki. Ņemot pēc kārtas, tie bija un ir: Skruzīšu Mikus, tautas atmodas laika darbinieks; Jorgis Šnore, dzejnieks, kāds no Veltas Tomas senčiem; Jānis Kļaviņš, kā feļetonists saucies arī Asmas Jancis; šī stāsta un Baltās grāmatas uzrakstītājs; Miks Kalniņš, apdāvināts stāstnieks, agri miris; romānists un teiksmotājs Jānis Veselis; dzejniece Velta Toma un vēl sevi maz izteikusī Zenta Liepa.

Stāsta nobeigumā man gribētos skicēt šādu tagadnes ainu: Neretas dzejas kalna pakājē sēd Zenta Liepa un vij vainagu; savu laiku augšā pabijis, Jānis Jaunsudrabiņš mierīgi laižas lejup; no otras puses Velta Toma strauji dodas augšup; bet Jānis Veselis stāv pašā augstākajā vietā, tā ar saviem spēka gadiem, kā ar savu pilnvērtīgo mākslu.

SVEICIENS LATVIEŠU JAUNATNEI ZIEDONĪ

Skaties, kā ziedošā zeme kūp,
Klausies, kā bites san ziedos,
Ja tavai sirdij ko iegūt rūp, —
Ziedonis smaidīdams iedos.

Cel savas rokas pret augstumiem,
Liec visu dvēseli elpā,
Ziedi ar ziedošiem pakalniem
Sauļu un pasaulu telpā!

1957.

TAUTAI

Daudz gadu tūkstošos es tevis izauklēts,
Sen tumši jaudis tavus vaidus, gaviles un dziesmas.
Mums pāri gājušas kā ēnas kara briesmas.
Es klusi vērojis, kas tev bij dārgs, kas lēts,
Kas sāp un no kā sirdij viegli tiek.
Bet katrai dvēselei Dievs reizi dzīvot liek
Virš zemes, kur tai visu asāk jāizjūt.
Kad cēlos dzīvot, dzīve sapnis šķīta,
Tā bij tā pati, tomēr gluži cita.
Es tiecos zināt, saprast, daudz ko gūt.
No milas kļuvu šausts, no naida neguvu nenieka...
Es matīju, cik maize garda bija pēc sūra darba,
Cik brīve skaista, verdzība cik skarba.
Sirds bieži sāpēja. Maz bija īsta prieka.
Un tomēr reizēm, noreibis no zemes dvašas,
Es cēlu sevi, cildinādams tevi.
Un ja man Dievs vēl dažas dienas devis,
Es, spēkus smeldamies no lielās saules pašas,
Vēl darbus radišu, kas tavu slavu paudīs,
Lai kādus likteņus mums likteņdieves audīs.

VELTĪJUMS

KRUSTDĒLAM JĀNIM ENDRIKAM SVILĀNAM
BALTAJĀ GRĀMATĀ

Mūsu zemē zemi griesti,
Mazi logi, šauras durvis;
Bet tur auga lieli vīri,
Daiļas, piemīlīgas sievas;
Jo pats Dievs tiem spēku deva,
Mīļā Māra skaistināja.

— Tāpēc Latviju lai mīlam
Pāri visām citām valstīm.
Lai to turam līdzās Dievam,
Līdzās tēvam, mātei, māsām,
Līdzās savam īstam brālim, —
Šodien, rītu, mūžu mūžos.

LATVIEŠU VALODA

Ai valoda, valodiņa,
Kā tu mani audzināji:
Mūžu mūžos jaukām dziesmām
Pati sevi daudzināji.

VELTAI TOMAI
40. DZIMUMDIENĀ

Joņojiet gadi! Gadu desmiti, eita!
Kas mūsu Veltai
Cilvēku laika mēri?
Pārmūžos celta,
Garīgiem radiem
Viņa smaidīs sēri
Pēc simtu gadiem,
Jauna un moža — Sēlijas diženā meita.

KARĀTAVU DEJA

AP NOMETNES LAIKKRAKSTA 100. NUMURU

Simts rādījis, kā klejojam
Pa drūmo DP ceļu.
Lai nu ap simtu dejojam
Kā Izraēls ap teļu:

Lai meita kāda paskatā,
Es neprasu, vai naska tā,
Vai soļus skopi skaita,
Lai tikai lec kā aita.

Irst vīles viņas kankaram,
Man zoļu nav zem kājām,
Bet kad uz kreiso apcērtam,
Vairs neraudam par mājām.

Ap veco simtu dejojot,
Jau sākam jaunu simtu.
— Lai raugām zemi sadzejot,
Kur mūsu bēdas rimtu...

K A I S L Ī B A I

Tu mani izcēli no zemes tumsas,
Kā liesmas mani dzelzī lēji
Un laktā liki kalt.

Zem katra vesersitiena es drebot
Saucu — veido mani vara,
Lai kļūstu zobens es!
— — Vai čiks...

DP MĀTE

Čukst viņa, gurdu smaidu:

“Kad bērniņam laiks dusēt,
Tad neraudāt, bet klusēt.
Kā ūdentiņš veic slāpes,
Tā miedziņš uzveiks sāpes.”

Un tikko valda vaidu...

LIELDIENĀS

Lai sēstamies, draugi, šūpolēs
Un uzsviežamies tik augstu,
Ka ieraugām Rīgas jūrmalu
Un Alaukstu — Dieva plaukstu.

Lai pamājam sveicienus Daugavai.
Lai sveicinām Aivieksti, Gauju
Un raženu Latgales meiteni
Ar pureņu pilnu sauju.

Lai redzam un zinām, ka nava viss
Zudis, ko pametām mājās:
Tā pati zeme un debesis
Un saulīte ceļ visu kājās.

ATOMU LAIKMETĀ

MAZA ELĒGIJA

Esmu nācis pasaulē kā visi,
Bet vai tāpat aiziešu no tās,
Kad būs mūža audums lēnām risis
Un kad sirds kā visas sirdis stās?

Esmu dzīvojis, kā visi dzīvo.
Varbūt reizēm jutis jūtīgāk.
Esmu trakojis un dzēris sīvo,
Tikai, rietam nākot, prātīgāk.

Reizēm dzīve joks bij, reizēm mokas.
— Nedod, Dievs, man mirt, kā visi mirst:
Neliec krist, kā lapa krīt no koka,
Gribu sairt, pasaules kā irst.

TREŠĀ VĒSTULE MANAM TĒVAM DEBESĪS

Beidzamajā vēstulē
Rakstīju Tev, cik ir jauka
Dzīve brīvā Latvijā,
Kur viss zaļoja un plauka.

Šodien, tēvs, es rakstu Tev,
Sēdēdams uz gultas malas,
Svešas zemes šaurībā,
Apņemts svešu mēļu čalas.

Mīlais tēvs, nav jausmas Tev,
Zilā debess mierā mītot,
Ko mēs tagad izciešam,
Aizvien dziļāk bēdās kritot.

Strauji sveras mūsu ceļš
Atpakaļ uz tumsas leju.
Gaida draugs kā ienaidnieks
Mūsu tautas bojā eju.

Esam atkal bāreņi:
Nav mums mūsu mīļās mātes
Latvijas, kas sargāja
Savus bērnus. Tāpēc klāt es

Pievienoju lūgumu,
Ko pie gadījuma Dievam
Nodod visā zemībā,
Varbūt paglābs Viņš no nievām:

“Lielais visu tēvu Tēvs!
Klausi lūgšanu, ko sūta
Tev kāds pamests zemes bērns,
Sirds kad pārmērīgi grūta:

Dievs, Tu visuvarenais,
Tautu likteņus kas lemi,
Dod mums mūsu tēvuzemi.”

1947.

(IERAKSTS BALTAJĀ GRĀMATĀ
AR PARAKSTU "AUTORS. 1961. G. NOVEMBRĪ".)

Lūdz mani te kaut ko ierakstīt,
Bet es vairs nemāku rakstīt.
Vai tiešām būtu jau izsēti
Visi labie un vērtīgie vārdi?
Baltu dod papīrs un tāss.
Baltais ir kļuvis kails, tas tiesa.
Piejauc pelēkam mazliet sudraba
Un tas kļūs kā granīts.
Tāda ir Tava un tāda mana dzīve.
— Godam lai noliekam labās,
Kā jaunās dienas,
Visas, ko godam valkāj'ši esam.

(Jaunsudrabiņa pēdējais dzejolis, kas kļuvis par izskaņu Baltajai grāmatai. Dzejoli Jaunsudrabiņš rakstījis kā veltījumu latviešu dzejniekam svešumā, un tas radies Kērbekas slimnīcā 50 gadus pēc Baltās grāmatas ieskaņas dzejoļa.)

LEGENDAS PAR IZCILIEM CILVĒKIEM

STARPVĀRDS

Nodzīvojis divi gadi muižās, es aizgāju uz Rīgu. Ne tāpēc, ka man lauksaimniecība būtu apņikusi vai nebūtu patikusi. Arī ne tāpēc, ka Rīga mani būtu vilinājusi kā vieglprātīgu laimes meklētāju. Nebūt! Es pilnīgi pārredzēju grūtības, ar kādām būs jācinās tur lielajā, pilnīgi svešajā pilsētā, un tomēr māksla mani aicināja tik stipri, ka uzņēmos šo ceļu.

Rīgā es apmeklēju Blūma zīmēšanas skolu, kas oficiāli saucās "Skola risovaņija, živopisi i arhitekturi pod vedomstvom imperatorskavo dvora", bet īstenībā bija samērā sīks uzņēmums, kur zīmēšanu un gleznošanu mācīja viens pats cilvēks, skolas direktors, pareizticīgs žīds Benjamiņš Josifovičs. Kas mācīja architektūru, es vēl šodien nezinu. Par anatomiju lekcijas lasīja Dr. Barons. Lielā Krišjāņa Barona dēls. Skola nedeļa nekādu tiesību, to beigušiem bija tikai izredzes iekļūt Pēterpils mākslas akadēmijā vai dabūt zīmēšanas skolotāja diplomu, izturot zināmu pārbaudījumu. Daži no audzēkņiem vienu vai otru no šīm priekšrocībām izmantoja. Es nebiju starp tiem.

Ap gadsimta maiņu Blūma skola bija tomēr vienīgā nopietnā mācības iestāde šai arodā, ja neskaitīja Jung-Štīlingas mākslas skolu, ko apmeklēja vai vienīgi vācu dāmiņas. Blūma skolu strauji pacēla prāvs skaits apdāvinātu skolnieku. Lielākā daļa no tiem bija latvieši: Matvejs, Leontine Zebauere, Zeltiņš, Pēteris Krastiņš, Ceplītis, Štrāls, Kalve, Krievs. Mazliet vēlāk Veilands, Rugājs, Kronenbergs, Ansis Cirulis, Julla, Vilciņš un citi.

No krieviem apdāvinātākie bija oficiēri Sulkovskis un Rominskis, bet jo sevišķi Gorbatovs, kas līdztekus

studēja politehniskajā institūtā, laikam architektūru. Pēc dažiem gadiem Gorbatovs krievu mākslas pasaulē tika vērtēts visai augstu. — Blūma skolas gadskārtējās skolnieku darbu izstādes jau bija mazs notikums Rīgas mākslas dzīvē, kas bija gan bagāta mūzikas sasniegumiem, bet glezniecībā stipri atpalikusi.

Apmeklēdams zīmēšanas skolu, es pamazām iepazīnos arī ar sava vecuma jaunajiem rakstniekiem, bet gadu rindojumā tos iederas aprakstīt mazliet vēlāk. No pieminētajiem skolas biedriem plašāk minami būs Zeltiņš, Krastiņš, Ceplītis, Štrāls, Kalve un Čirulis.

Par Matveju, kas vēlāk izcēlās ar savām plaši un izteiksmīgi gleznotajām miniatūrām un ar krievu valodā rakstītajiem sacerējumiem par dažādiem mākslas jautājumiem (Faktūra), būtu atzīmējams, ka viņš ne labprāt runāja latviski. Un ja runāja, tad tikai čukstus, kā baidīdamies, vai nedzird kāds no krieviem. Gleznoja ar ļoti platām otām un meklēja pa veikaliem, vai nebūtu dabūjamas vēl platākas. Vēlāk viņš aizgāja uz Pēterpili, kur mācījās akadēmijā. Nomira samērā jauns un tika īsteni piepulcēts latviešu gleznotājiem tikai pēc nāves.

Leontine Zebauere uzstājās kopīgā latviešu izstādē vienu vienīgu reizi ar tīri pieklājīgi gleznotu saimnieci vistu kūti. Dabūjusi laikrakstos negatīvu atsauksmi, viņa izbeidza savu karjēru — kā daudzas sievietes, kad netiek gļaudītas. Arī šī dāma piederēja skolā pie kaunīgajiem tautiešiem. Tika dzirdēta gan vāciski runājam, bet ka ir latviete, to neviens tobrīd nezinājām. Pirmā pasaules kara laikā liktenis mūs bija novedis vienā pilsētā Dienvidkaukazā. Man tur pie dzīvokļa bija plaša, gaiša galerija, kādas Bakū parasti bija, un Zebauere, jau paveca jaunkundze, nāca tur strādāt. Viņa bija saistījusies pie kāda fotografa kā palielinājumu retušētāja un arī izkrāsoja ģimenes ar eļļas krāsām pēc tolaik modē nākušās Mastrjukova metodes. Bija skumji redzēt, kā viņa tur kašājās no rīta līdz vakaram, lai nopelnītu dienišķu maizi.

Pēteris Krievs, beidzis Štiglica mākslas augstskolu Pēterpilī, pieņēma zīmēšanas skolotāja vietu vienā no Pievoolgas apgabala lielpilsētām un līdz ar to arī izdzisa no

latviešu mīņas. Skolā viņš izcēlās kā labs kolorists, strādāja punktualistu tehnikā un parasti ieguva labas atzīmes. Bez tam viņš darbojās Rīgas latviešu biedrības teātrī kā statistis un siku lomu tēlotājs. Dažu labu reizi mēs, kas galerijā staipījām kaklus, lai kaut ko saredzētu, pētījām, kurš tur ļaužu skatos varētu būt mūsu Krievs, bet dzīvē nevarēja Krievā saskatīt ne zīmes no aktiera. Tikai vienu vienīgu reizi viņš notēloja tik pamatīgi komiķi, ka mēs ar Strālu aplaudējām no visas sirds. Tas notika, kad štāba kapteinis Aļbovs, kas arī nāca skolā, bija sevi uzgleznojis pilnā parādes formā, visā augumā, rokas gar sāniem. Skolnieku izstādes atklāšanas rītā, kad apmeklētāju vēl nebija, Krievs nopietni nostājās zem gleznas, uz mata Aļbova pozē, un tik komiski pasvieda vairākas reizes abas rokas gaisā, ka neviens klauns to nevarētu labāk izdarīt. Ar to bija arī nodota nesaudzīga kritika par pašportretu.

Ernests Veilands kļuva zīmēšanas skolotājs un visu laiku darbojās Rīgā, ar dažām gleznām piedalīdamies vai katrā Neatkarīgo mākslinieku vienības rīkotā izstādē. Vairākus gadus viņš bija arī šīs biedrības priekšsēdis. Kad es 1944. gada trešajā oktobrī braucu pa Strēlnieku ielu, sēdēdams uz savām septiņām paunām, pretim nāca Veilands, gluži baltu bārdu. Mēs pārmijām dažus vārdus — ne naidīgi, ne sirsnīgi.

“Tu vēl nedomā braukt?” es vaicāju.

“Vēl man šis tas jānokārto,” viņš atbildēja.

Un tā viņš šo to kārto vēl šodien turpat Rīgā, ja nav aizvirzīts kaut kur tālāk uz austrumiem.

Rugājs bija vēl puikas gados. Vairāk asprātīgs un jokdaris nekā spējīgs arodā, ko mācījās. Viņa speciālitāte bija pa atpūtas laiku nolikt kādu paleti tā uz krēsla, ka kāds tai lai uzsēstos virsū. Šķiet, arī viņš kļuva zīmēšanas skolotājs un pirmajā boļševiku laikā aizlaidās uz Padomiju.

Kronenbergs pēc Blūma skolas papildinājās Pēterpilī pie ievērojamā grafiķa Biļibina un savā laikā abi ar Vilciņu bija čakli zīmētāji Jessena “Jaunības tekām”. Apprecējies ar ārsti Mariju Mežanci, viņš kļuva turīgs vīrs, tomēr nepalaidās slinkumā. Pats uzrakstījis tekstus

rāiti ritošā pantā, viņš uzzīmēja vairākas, notikumiem bagātas bērnu bilžu grāmatas. Raksturīgi, ka viņa vīriešu kārtas tipi visi atgādina pašu autoru, — kalsni, garām kājām, lielām pēdām.

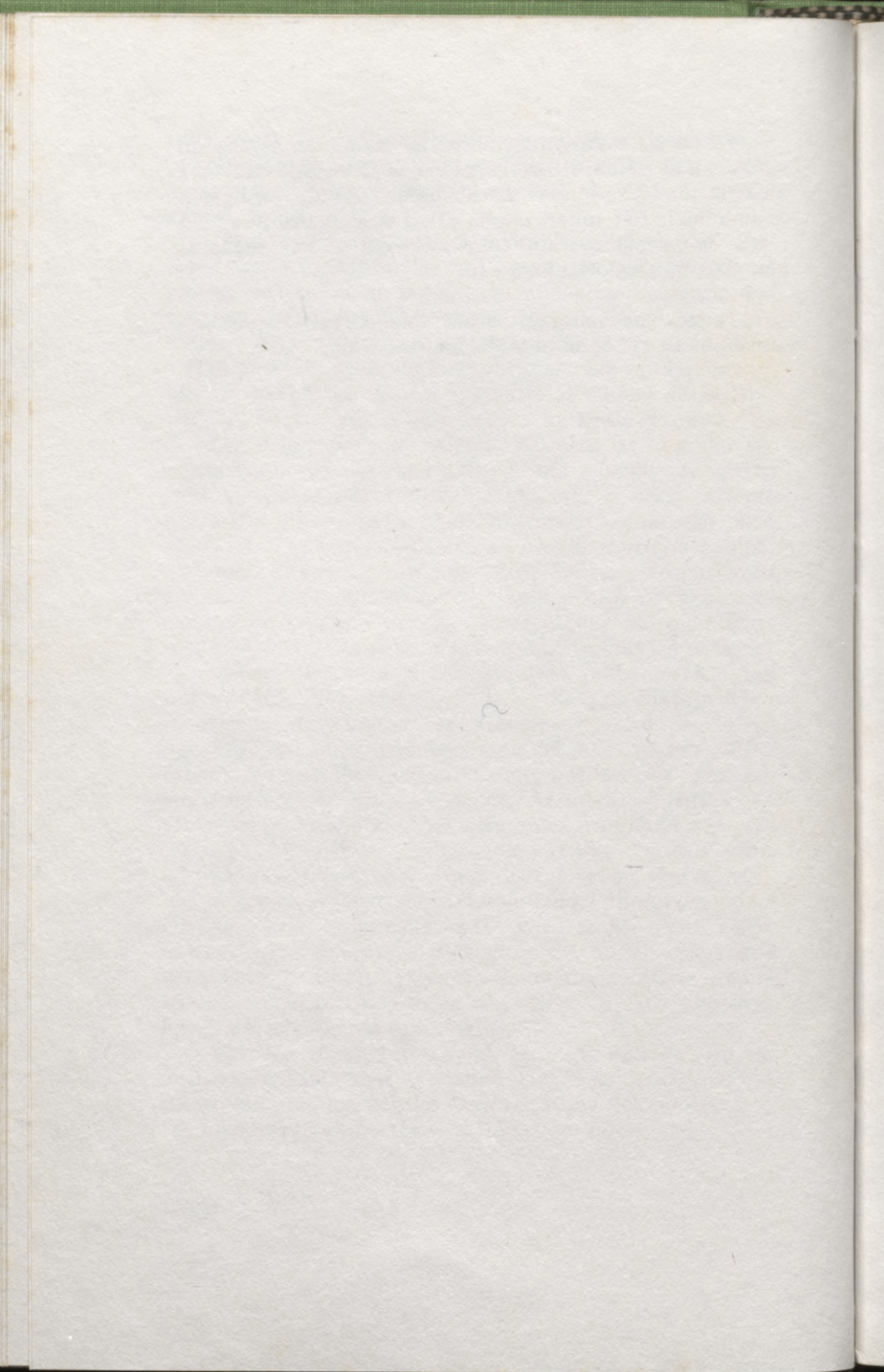
Omulīgi bija paciemoties pie Kronenbergiem viņu vasarnīcā Rīgas jūrmalā. Ik stāstam, ik anekdotam viņš minēja paralēles ar noteiktiem cilvēkiem senatnē vai tagadnē, kādā zināmā pagastā vai pilsētā. Savu augļu dārziņu viņš bija iekojis un izmantojis tā, ka tas bija no vietas piebāzts ar augļu kokiem, visādiem ogulājiem un tad vēl apakšā apsēts un apstādīts ar sīkiem dārzājiem. Un viss šis mudžeklis nesa augļus kā tīrais brīnums. Es neesmu nekur pasaulē redzējis plūmēm no augļiem tik nolikušus zarus. Ja tie nebūtu bijuši mākslīgi sasaistīti savā starpā ar mīkstām rafija auklām — sīkie zari pie resnajiem un resnie savukārt pastutēti, — tie visi būtu aplūzuši. Tik krāšņus dzeltenos un tik milzīgus saldus, sarkanos ķiršus arī reti kur nācās redzēt. Ne par velti Bulduru dārzkopības skolas Dindonis bija Kronenberga draugs un padoma devējs. — Smalkāko šķirņu augļus mākslinieks mēdza pats ar savu roku noplūkt un pasniegt ciemiņiem. Bet bija divas kundzes, rīdzinieces, viņa kundzei labas draudzenes, — ja neviļos, dziedātāja Erna Andersone un viņas māsa Mauriņa kundze, — kuras negaidīja, lai dārza īpašnieks viņu dēļ pūlētos. Tās stājās taisni pie vissaldākajiem ķiršiem un noēda visas ogas, cik augstu vien varēja tās aizsniegt. Ar to vēl nepietika, — viņas pie gadījuma gāja arī siltumnīcā un knieba vīnogas nost. Tās bija briesmīgas viešņas, kas tika sodītas ar to, ka nedabūja no dārza īpašnieka rokas ēst ne jāņodziņas.

Augusts Julla atnāca uz skolu jau kā pilnīgi pieaudzis cilvēks, krietni vecāks pat par mani. Viņš bija vidzemnieks, gaujmalietis, dzimis un audzis kaut kur netālu no Zvārguļu Edvarda Leukādijas. Pāris gadus Rīgā pamācījies, viņš aizgāja uz Štiglicu, kur nobeidza kursu kā tēlnieks un keramiķis.

Vēl visi dzīvojam laimīgi Latvijā, kad dabūju no Jullas ielūgumu ierasties uz viņa septiņdesmito dzimšanas dienu. Nu man ļoti žēl, ka sava laiskuma dēļ neaizbraucu tos nedaudzos kilometrus no Ropažiem līdz Lodei.

Tā nu šis starpvārds ir kļuvis par kādas skolas un skolnieku skicējumu. Brīvās Latvijas laikā bija Mākslas akadēmija, no kuras nāca laukā daudz spilgtāki mākslinieki. Bet tagad mums atkal nekā vairs nav. Un tāpēc lai neaizmirstam tos, kas guļ mūsu mākslas pamatos kā pelēki laukakmeņi.

Tagad lai pārejam atkal pie tuvāk iepazītām personībām, sākdami ar Aleksandru Štrālu.

ALEKSANDRS ŠTRĀLS

Par šo jauko mākslinieku man tik daudz ko stāstīt, bet nezinu kā iesākt. Mūža kamols daudzos gados satinies liels un ciets, dzīpara gals ietrūcis. Ietrūkušus galus grūti atrast. Beidzot, kad tas uziets, gribu klusībā kamolu pārtīt, lai tiktu pie sākuma, jo nevar taču sākt ar beigām. Tinot iet gar acīm pavedieni visādās krāsās, visādos resnumos, visādos grodumos. Sametas ģerģzdelēs, gandrīz pārtrūkst. Tad kādu brīdi tek bez cilpām, bez mazgiem.

Cik tāds mūža pavediens gan beidzot iss!

Te nu ir patinis, sakaltusi zoss rīklīte, kurā grab pāris zirņu. Tie ir vienīgie liecinieki tam, ko rakstu. Jo kur ir mūsu Aleksandra tēvs, kur māte, kur vecākās māsas, mazā Anna, brāļi, sieva, paša dēli un meita? Ak, cik ātri viss zūd un gaist, tāpat kā tapis. Un cik maz ir palicis katram cilvēkam no viņa priekiem un panākumiem, kad pienāk priekšpēdējais cēliens, kas parasti ir visdrāmatiskākais. — Krieviem tuvojoties, vāciešu izdzīts no savas Pļaviņu mājas (kas kādreiz bija mana, tad manas meitas māja), Dievs zina, vai varēja tur atgriezties. Varbūt bija jānomirst kaut kur svešā kaktā, bez šaubām, lielā trūkumā. No prāvā bērnu pulciņa, kurus mīlēja un loloja taisni aizkustinošā kārtā, bija atlikusi tikai meita Līga, vēl vidusskolniece. Visi trīs dēli zaudēti: vecākais krita meža tīrīšanas akcijā, vidējais nomira ar diloni, bet jaunākais bija karā pazudis bez vēsts...

Lūk, cilvēka dzīve. Tā ir skaista tikai tik ilgi, kamēr normāli rit.

*

Apgāzta misiņa krūka uz neapklāta galdiņa. Ārpuse spoža, dažiem raksturīgiem, zaļgani pelēkiem plankumiem ieliekumos. Brīnum pareizi perspektīvā zīmēta, ar muti pret skatītāju. Iekša tik tumša, un tomēr acs skaidri sasniedz krūzes dibenu. Metalls, koks, gaismas un ēnas, viss tik meistarīgi uzlikts uz neliela audekla četrstūrīša, un ir tomēr kāda skolnieka pirmais darbs te klasē ar eļļas krāsām. Kā viņu sauc, šo neliela auguma puisi, apaļu muti, zilām meitenes acīm, vēl nekad neskūtu seju? — Viņš sēd pie sava molberta un nepaceļ ne ausi, kad aiz muguras tiek minēts viņa vārds; jo visi to jau pa šīm divām nedēļām, kamēr Štrāls parādījis savas spējas, paspējuši ielāgot. Es esmu skolā pirmo dienu, un kollēgas personība ar patlaban nobeigto darbu nostājas manā priekšā skaidri un nepārprotami: liels talants!

*

Ir lasīts par draudzību, tāpat kā par mīlestību, ka tās tikpat nepastāvīgas kā viss pasaulē. Nāk citi laiki, citi apstākļi, nāk jaunas pazišanās, un bijušais dziest. Varbūt tas tā ir, varbūt nav; jo ir pasaulē istas un neistas vērtības. Par mūsu draudzību ar Sašu — kā visi tuvinieki Štrālu sauca — varu liecināt, ka tā pastāvēja nemainīga visu mūžu. Manā pusē tā dzīva pat vēl šodien, un es draugu neapskaužu par to, ka viņš iegājis labākos apstākļos, tur viņā saulē, nekā tie ir man zem mūsējās.

— Kā jau latvieši savā starpā, mēs sadraudzējamies neticami īsā laikā, un Saša mani ieaicināja atnākt paskatīties, ko viņš mājā darot. Es aicinājumam labprāt paklausīju un kādā svētdienas vakarā aizgāju.

Saša dzīvoja Lielajā Ņevas ielā, posmā starp Tērbatas un Suvorova ielu, vienā no jaunajiem, lielajiem namiem, pašā augšā. Tur viņu bija pieņēmis viņa nākamais svainis Apse, deģis Volfšmita spirta fabrikā. Pagaidām, iekām sieva vēl nebija pārvesta, Sašas lietošanā bija vesela istaba, — gulta, galds, krēsli un viss, kas pilsētas apstākļos nepieciešams. Viss jauns un glīts. Vērtīgākais priekšmets tomēr bija moderna lampa, pašā Sašas īpašums, par kuru bija izgāzti veseli pieci rubļi. Tā

bija balti niķelēta, izbīdāmu kāju, resnu cilindru. Virs degļa kā jumtiņš stāvēja metalla poga, kas liesmu izpleta platu un darija vai gluži baltu. Pie tādas varēja zīmēt tikpat labi kā skolā.

“Tu jau te dzīvo kā lielskungs,” es, visu apskatījis, teicu.

Saša aizdedza papirosu pie tās pašas lampas, tad, nolikdams uz krēsla prāvu ķīļu rāmi ar kārtīgi uzstieptu audeklu, sacīja:

“Lielskungs te mokās ar zemniekiem. Nevar jau tā no galvas. Vajadzētu iznākt tādām skatam: Tēvam ir viesis, viņi abi sēž pie galda, māte stāv pie loga, mēs, trīs lielākie puikas, krāmējamies pa aizkrāsni, jo bērniem nav jālien ciemiņiem acīs; bet mazais brāļuks grib rāpties tēvam klēpī un tiek raidīts projām. Vai tu nevarētu papozēt tā, it kā paliecies stumtu nost bērnu...”

Aplūkojis uzmetās kontūras, es varēju nojaust, kā glezna domāta, un par abiem atradām īsto kustību. Tad Saša svilpodams ķēra ogli, un pēc neilga laika tēva figūra bija kārtībā.

“Par krāsām es daudz nebēdāju,” viņš, audeklu atpakaļ pie sienas sliedams, teica. “Nu jau es protu ar viņām tik daudz rīkoties, ka pa Ziemassvētkiem, aizbraucis uz mājām, uztaisīšu etīdi no dabas. Gandrīz jau varētu no galvas, tā visi mūsu vecās istabas kakti iespiedušies atmiņā.”

Tad mēs sēdējām un pārrunājām savus apstākļus. Varēja likties, ka, salīdzinot ar mani, kam mazais ietaupījums no muižkunga laikiem sen jau bija izgājis, Saša bija bagātnieks, jau pēc tās lampas vien spriežot; bet tā nebija. Ja man palīdzēja viens Grislītis, attālāks radnieks, tad viņam šo palīdzētāju bija daudz, un par nožēlošanu, — visi svešautieši, kungī, pie kuriem varēja pieiet vienīgi paklanīdamies, un dažam bija pat roka jāpabučo. Galvenais mecenāts bija turpat Stukmaņu stikla fabrikas direktors Henzels, jau sirms kungs. Tad Kokneses luterāņu draudzes mācītājs Hilners. Tālāk daži to paziņas un draugi Rīgā. Un tiem visiem nu viņš būs pateicību parādā. Ak, tie paši viņam bija vēl uzspieduši iet pie Stukmaņu grāfienes lūgt pabalsta. Trīs reizes viņš

bija tuvojies pilij un visas trīs reizes ar likumu apgājis tai apkārt. Tikai ceturto reizi iegājis, kā bendes rauts pie karātavām.

“Saprotu,” es sacīju. “Jau pie sev līdzīga grūti tādos nolūkos pieiet.”

“Un ko es par savu zemošanos dabūju? Nekam nederīgas pamācības un te šīs divas grāmatas, kuras laikam viņai pašai nederēja un patlaban maz arī man, jo es vēl lāgā neizprotu, kas labs, kas ļauns. Es tikai mācos amatu. — Gribi pirkt? Pārdošu. Astonpadsmit rubļu.”

“Pirktu. Bet man jau nav naudas.”

“Nu, tad ņem līdz tāpat, paskatīties... Jānodreb, kad redz, kā gleznojuši cilvēki jau priekš dažiem gadu simtiem.”

Tās bija labas grāmatas: Gņeģiča Mākslas vēsture. Un tomēr dažus gadus vēlāk Saša tās bija pārvērtis naudā, kad pēc Blūma skolas gribēja vēl pamācīties Pēterpilī mākslas veicināšanas biedrības skolā, ko tanī laikā vadīja Rerichs. — Štrāls kļuva lielāks mākslinieks bez visas literatūras nekā dažs labs, kas ieracies teorijās no galvas līdz kājām. Viņš bija gleznotājs no Dieva žēlastības.

*

Štrāla mecenātu palīdzība izpaudās vairāk rekomendācijā nekā tiešos pabalstos. Tie raudzīja pārdot nākamās slavenības darbus, un nākamā slavenība patiesi pieklājīgi gleznoja žanrus, tikai pusgadu pabijis Blūma skolā. Viņa tā laika gleznas būtu bijis interesanti redzēt kādā izstādē līdzās vēlākajām, bet tās netika manītas. Laikam revolūcijas un kari tās bija iznīcinājuši.

Labi atceros Hūna ietekmē gleznoto “Slims bērns”, atceros arī “Plostnieki krogū”, “Jaunais galdnieks” un vairākas citas. Pēdējā glabājās pie meistara paša, un mēs to šad un tad izvilkām no blāķa, lai papriecātos par naīvitātes teicamo lomu glezniecībā. Pēc noskaņas gandrīz Pivi de Savana “Nabaga zvejnieks”, kuru uzlūkojot vai sirds pa muti kāpj laukā. Gribot negribot bija jāsāk teorētizēt. Un mēs nācām pie atziņas, ka visas

strāvas, visi ismi ir tikai par samaitāšanu. Tas viss pakļauj, nomāc personību, lai pēc dažiem gadiem tevi izmestu kā nekur nederīgu, ja nebūsi pakļāvies kādam jaunākam virzienam. Tā tagad, atzīmējot šo domu, man nāk prātā krietnā gleznotāja Kārļa Miesnieka vārdi, ko viņš bez kautrēšanās pateica Bogdanovam-Beļskim, kad tas, atbēdzis no Krievijas uz Rīgu, bija mūs dažus ielūdzis pie sevis apskatīt viņa gleznas:

“Etot impresionizm vas isporķil.” (Impresionisms jūs ir samaitājis).

Vajag daudz spēka, lai stūrgalvīgi paliktu pie sava, ja tas tiešām labs. Kas to var, tas ir uzvarējis. Saša tā cīnījās visu mūžu, apzinīgi vai neapzinīgi. Vērtētājiem tas būs jāņem vērā, ja bijušie un nākamie kari viņa darbus visus nebūs aprijuši.

*

Pa Lieldienām es aizbraucu Sašam līdz uz Stukmaņiem. Kā kumeļi, izlaisti no kūts, kur visu ziemu kvernējuši, nu mēs nezinājām kā un kur sevi likt. Sašam gribējās man vienā paņēmienā parādīt visu, ar ko bija saistījušās viņa domas garajā Rīgas cēlienā. Vispirms jau Daugava. Kas to bija redzējis vienīgi pie Pontonu tilta, tas nemaz nepazina šo vareno upi. To varēja kaut cik iepazīt tikai Bebrulejas krastā, vēl labāk Oliņkalnā pie Sēlpils, uz klinšu raga, kas kā kuģa priekšgals palos šķēla viļņus, kad Daugava bija izgājusi savā senatnes gultnē. Kā te viss šalca, kā skanēja ledi, sizdamies pie radzēm! Ūdens bija sacēlies tik augstu, ka krasti šķita gluži zemi, pelēki.

“Skats jau nu nav nekāds. Īsto Daugavu tu redzēsi tikai vasarā. Bet kur lieliska! To tu atzīsi, kad cīnīsimies pāri ar laiviņu,” Saša nobeidza slavināšanu.

Mēs apmetāmies stacijas tuvumā kādā gluži jaunā mājiņā, kur dzīvoja Štrāla māsa, Apses saderētā līgava. Tēva dzīves vieta bija kaut kur patālu, Juču mazmājiņā. Uz turieni nebija parocīgi aizvākties un nebija arī vietas kur palikt. Mūsu dzīve, kamēr šeit mitām, grozījās starp minēto pusgatavo istabiņu tikko nodibinātajā Pļaviņu

ciemā un starp celtuves maiku pie Daugavas, kas bija gandrīz neredzams aiz baļķu grēdām un draudēja applūst, ūdenim vēl ceļoties.

Celtuvi turēja Štrāla tēvs, bet istais pārvaznieks bija Kārlis, gadu ziņā nākošais pēc Sašas, vēl pavisam puika, ne pilnus septiņpadsmit. Tēvs — kuplu, melnu bārdu, kurā metās sirmums, isi apcirtām ūsām, lai nemirst karotē, — kamēr palu un ledus dēļ pajūgus vēl necēla, maikā rādījās maz. Nebija arī viegli mērot tālo ceļu no Jučiem, jo viņam bija koka kāja. Nebija arī vajadzība. Mēs, trīs jauni puisi, tikām viegli galā. Ja gribējām, braucām visi trīs pakal, kad Kurzemes pusē kāds kļiedza vai māja ar rokām, ja negribējām, nebraucām. Nevieni nevarēja pavēlēt, lai pārvaznieks spēlējas ar savu dzīvību. No malas skatoties, nevarēja jau noteikt, kādās masās viduci gāja ledi. Ar airiem divu krāču starpā, kas nebija lielāka par kilometru, nebija ko domāt pāri tikt. To varēja vienīgi ar zēgelīti, pūšot izdevīgam lejas vējam. Zināms, tāds brauciens arvien labi atmaksājās, jo palu laikā takses nebija. Dažs maksāja pusrubli, pat rubli, ja bija jātiek uz vilcienu vai ja steidzās atpakaļ uz mājām. Vakaros Kārlis skaitīja naudu un priecājās, ka tēvs viņu uzslavēs par varonīgo cinišanos ar Daugavu.

Kad Kārlis pagura vai kad ledus un neizdevīgā vēja dēļ viņam aprūka drosmes, Saša gribēja ko nopelnīt. Un tad mēs braucām uz savu roku tāpat ar airiem bez zēgelītes. Ar nēragu viņš uzdzina laivu līdz pat Grūbai, tad sēdāmie katrs pie sava aira un laidām pāri, vilkdami no visa spēka. Ja gadījās ceļā lielāks ledus gabals un laivas priekšgals uzskrēja tam virsū, Saša bija kā kaķis no laivas laukā, nostūma, ielēca atpakaļ, un mēs rāvām atkal. Arvien mēs nokļuvām līdz lejas krācei malā.

Savās pārvaznieka gaitās mēs arī šo to piedzīvojām. Tā reizi, gar malu augšup stumdamiem un ar mani runādams, Saša bija gluži aizmirsis uzmanīt Strauta gultni, kas šķērsoja mūsu ceļu. Ne visai dziļajā ūdenī viņš ar visu sparū dūra nēragu kā dūris un piepeši ar visu pazuda zem ūdens. Es nedabūju pat redzēt, kā tas notika, — tikai pēkšņi viņa vairs tur laivas pakalgalā nebija. Bet tanī pašā mirklī divas rokas aptvēra laivas malu, un Saša

sprauslodams uzlēca kā zirgs, sēdās pie ariem, lai ķertu nēragu, tāpat cepuri, kas vēl turējās uz ūdens.

Tikai nevajaga domāt, ka nu mēs griežāmieš atpakaļ, lai Saša nedabūtu iesnas vai pat plaušu karsoni, jo laiks bija visai dzestrš. Nē. Tikai kad pienākums bija izpildīts, Saša sēja laiviņu pie maikas sliekšņa. Tad viņš nogērbās, ietinās mētelī un sēdēja, bet mēs ar Kārli stiepām slapjās drēbes uz māsas mītni žāvēšanai un gludināšanai.

Ūdens joprojām bija liels un neatkāpās no maikas. Zinātāji teica, ka vēl celšoties, kas pēc Krievijas ledus iziešanas notiekot katru gadu. Negribējās ticēt, jo tādā gadījumā mums ar Sašu nāktos atstāt skaisto miega pili, no kuras Kārli bijām izspieduši. Viņš, nabags, tagad cilpoja ik vakaru uz Jučiem un no rīta mūs modināja, grabinādams pie lodziņa rūts un saukdams, lai atveram durvis. Gulta, sasista no neēvelētiem dēļiem, bija diezgan plata, tā ka vietas būtu pieticis visiem trijiem, bet es taču biju ciemiņš, un man pienācās zināmas ērtības.

Daugava joprojām joņoja garām mūsu sliekšnim. Un patiesi, vienā jaukā rītā pamodušies, ieraudzījām zem sevis ne vairs grīdu, bet rāmu ūdeni raksturīgajā Daugavas krāsā, kas neko daudz neatšķiras no kafijas. Mazākie priekšmeti peldēja. Kas zina, kur gadījusies, liela varde, garās pakaļkājas saliekdama un izstiepdama, stūmās taisni uz mūsu gultu. Turpat gultā sēdēdami, mēs nomazgājāmieš, apgērbāmieš, apavām kājas — priecīgi, ka zābakus bijām, kā paredzēdami, nolikuši uz soliņa. Tad, abus ķeblišus lietpratīgi izmantodami, tikām pie durvīm, aiz kurām līgojās mūsu laiva. Visapkārt vīri rosīgi strādāja, nostiprinādami baļķu grēdas gadījumam, ja ūdens celtos vēl vairāk.

*

Ūdens tomēr vairāk necēlās. Bija jau arī diezgan skrējis visas šīs dienas, — ar pilnu jaudu, — nesdams gan milzu kokus ar visām saknēm un zariem, gan baļķus, gan stutmalku. Bebrulejieši stāvēja uz klintīm — ķeksi gatavu metienam vai braukāja savās vieglajās laiviņās, kas viņos mētājās kā skaidas, un ķēra kokus. Kādā rītā

mums pagāja garām vesela neliela mājiņa, kaut kur nocelta no pamatiem, uz kuras jumta stāvēja balts gailis un dziedāja. Tas Sašam atgādināja Juču Gaili, viņa svaiņa tēvu. Viņš teica: "Šodien katrā ziņā jāaiziet uz mājām. Mazie taču gaida. Uzskāpsim arī kalnā pie māsas."

Ar Sašas tēvu es jau biju redzējies, tāpat ar māti, kas mums reiz atnesa siltu pusdienu uz maikiņu; bet tur, istabiņā, varbūt pie loga sēdēja un visas šīs dienas uz ceļu raudzījās Anniņa un Jānis, gaidīdami, vai tur neparādīsies Rīgas brālis un tas ciemiņš, par kuru Kārlis vakaros bija stāstījis.

Man šķiet, tā bija taisni Lieldienu sestdiena, kad mēs ar Sašu aizgājām uz Jučiem. Patiesi, vēl nebijām nogriezušies no dzelzceļa stigas, pa kuru gājām, kad tieši pār lauku, pa arumiem klupdami krizdami, vēlās šurpu divi mazi cilvēciņi. Saša viņus pēc kārtas pacēla gaisā un nobučoja. Tad izvilka no kabatas mutautiņu un noslaucīja abiem purduļus, kas draudēja mutē kārties. Mazie uz mūsu jautājumiem neatbildēja ne vārda. Viņi nevarēja atbildēt, jo lielā jūsma lika tikai smieties un reizi pa reizai iegulgties kā baložiem.

Istabiņa man atgādināja kādreizējās mūsmājas. Arī tur ziemā ārsienas līdz logiem tika aizbērtas ar spaljiem, lai saglabātu siltumu. Jau notālēm tas atstāja mīlīgu iespaidu, un tiešām, iekšā bija tikami un silti. Mūsu labsajūta vēl pieņēmas, kad Sašas māte, pārlauzusi baltmaizes kukulīti, pasniedza mums katram pusi. Tad mazie bija klāt ar šķērēm un papīru. Sašam vajadzēja izgriezt cilvēciņus kā Ziemassvētkos, un viņš to darīja ar sajūsma, priecādamies par bērnu prieku.

"Tā mēs te dzivojam kā vēži pacerē," Štrāla tēvs teica. "Tikai mana kāja neataug vairs. Grūti klambot lielo gabalu līdz pārvazam. Labi, ka nu jūs visi tur mani aizstājat. Varu drusku atpūsties un sasildīties. Bet būs gan jānoskata kāda pajumte kaut kur tuvāk."

*

Liieldienas mums pagāja šā tā. Varēja vērot, ka brāļi nebija diez kā iesaistījušies sabiedrībā. Otrus svētkos bija

ballīte mājā, kur dzīvoja māsa, bet to nerīkoja viņa. Bija atbraucis arī Apse. Mēs drusku dzērām, omulības dēļ. Bet trešajos, ai, trešajos! Tad mēs ar Sašu pie Pļaviņu krogus, kas atradās tikai nedaudzus soļus augšup maikas, sastapāmies ar veco Juču Gaili, patentētu dzērāju, un tas mūs ierāva iekšā.

Tik ilgi mēs bijām ļaunumam pretojušies, kaut gan Sašam kabatā žvadzēja ar dzīvības briesmām pelnītie sudraba pusrubļi un divdesmitnieki. Nu viņš lika tos galdā. Mēs dzērām degvīnu un alu uzkodām. Gailis dziedāja vienu dziedāšanu un priecīgi sasaucās ar dzērājiem pie citiem galdiem. Nu arī Saša tos visus pazina, un pat man tie nelikās sveši. Visi runāja glīši malēniski. Daži vārdi skanēja tīri neretiski. Es vienam gāju klāt un prasīju, vai viņš nav Mārkadānu Auziņš. Nē, viņš bija no Caurvēderiem. Atvainojos... Tikai kad pēdējo reizi izgājām ārā un mums nebija vairs jāmeklē stedulas gals, jo bija tumšs kā jau naktī, mēs nolēmām iet mājā. Un arī gājām.

Te nu bija krogus priekša. Jā? Drusciņ pa labi, tad uz leju vien. Dzi', kā Daugava šalc! Eima, kamēr atdursimies pie ūdens. — "Aiziet jūriņā!" mēs uzsākām dziesmu par kunga plostu un delverējām lejā vienīgi ar kājām, jo galva maz ko līdzēja. Ceļš jau dienā nebija līdzens, nu tas likās pavisam šķībs un greizs, un bedrains. Tikko ar mokām piecēlušies, mēs šķiebāmies atkal uz otru pusi gan abi, gan pa vienam, kā kuru reizi. Beidzot mēs atradām vietu kur pieķerties, kur piespiest plecu.

"Nudie', maika!" Saša čukstēja.

Mēs taustījāmies gar sienu. Kas nu vairs varēja zināt, kur augša, kur leja. Daugava šalca te vienā ausī, te otrā, te virs galvas, te zem kājām. Mēs atradām tādu kā sakārnī, bet tas bija laivas gals un mums izslīdēja no rokām. Mūsu laiva! Tikai nu mēs bijām pazaudējuši maiku. Kad tā bija laimīgi atkal atrasta, nevienā sienā nebija vairs durvju. Galīgi piekusuši, mēs atradām tādu kā soliņu un apsēdāmies, lai tūlīt apveltos, jo soliņš bija apaļš. Nu mums izmisuma vietā prāts kļuva visai jautrs. Mēs nodziedājām priecīgo dziesmu no lugas "Trīs klenderi":

Uz pilsētu mēs gribam steigties,
Tur visām raizēm vajag beigties;
Tur atradīsim mājas vietu,
Alu, vīnu, labu šņabi ar'.

Meldija, bet jo sevišķi teksts mūs tā aizgrāba, ka abi reizā iesaucāmies: "Atpakaļ uz krogu!"

Un tad es pieliku no savas puses: "Man taču ir vēl nauda ceļam uz Rīgu. Trieksim to nost!"

Mēs slējāmies augšā. Mēs slējāmies gan, bet turpat brukām atkal kopā, it kā visi kauli būtu pārvērtušies gumijā. Ar pēdējiem spēkiem un tikai rāpus mēs pūlējāmies atkal ap neatrisināmo jautājumu, — vai tad patiesi maikai durvju nemaz vairs nebūtu? Beidzot es sataustīju sliksni. Mazliet augstāk bija klinķis. Tiklīdz tam pieķeros, ar liksmu urrā iešķiebos iekšā.

"Tu gan esi malacis!" Saša mani uzlielīja, un arī es pats sevi nemitējos slavēt, kamēr vien vēl biju nomodā:

"Kad ir sliksnis, es domāju, tad turpat vajaga arī durvīm būt. Kā tad! Un nu, lūk, mēs guļam. Drīz būsīm aizmiguši... Tu vēl tagad grābstītos gar sienām, ja manis nebūtu."

*

Persiešiem sen senos laikos bijis dzejnieks vārdā Saadi. Diemžēl, es ar šo dzejnieku iepazīnos tikai piecpadsmit gadus pēc šīs mūsu dzīru nakts. Tas bija Kaukazā. Bakū, pilsētas bibliotēkā lasīju krievu tulkojumā viņa brīnišķīgās četrindas, līdzīgas japāņu tankām un mūsu tautasdziesmām, — taisni tādā pat iespaidumā kā pašreiz trimdas nometņu biļeteni. Šis dzejnieks pirms dažiem gadu simtiem ir teicis, ka mazs prieka brīdis neesot vērts to moku, ko nesot paģiru rīts. To nācās mums atzīt, dumajiem puikām, Lieldienu klibajā dienā, kad ar pilnu tiesību Saša varēja mūsu garastāvokli apzīmēt ar savu parasto salīdzinājumu: — Kā nosprāgusi govys guļ uz sirds!

Lai kaut cik atgūtu morālisko līdzsvaru, mēs jau no paša rīta pametām Kārli pie celtuves vienu. Krāsu kastēm

plecos mēs devāmies gar Daugavu lejup, garām Uļmuižai uz skaisto Bebruleju. Te puslokā virknējās romantiskas mājeles. Gar celiņu jau zaļa zālīte. Ceriņiem lieli, bāli pumpuri. Šis te bija Bebrulejas krogs... Velnš lai viņu parāvis! Te, šinī mājā, dzīvoja Sašas tēvabrālis. Tur drusku tālāk pie tās apmelnējušās drupu čupas bija kādreiz stāvējusi māja, kurā Saša un Kārlis dzimuši. Rotaļadāmi ar uguni, viņi abi to bija nodedzinājuši. Gandrīz paši sadeguši. Un tad, Bebrulejas kapi. Ne smiltiņas, tikai tīrie oļi. Kapsēta applūdusi līdz pat valnim. Te gulēja Štrālu radi, dažs Sašas draugs, arī brālis Pēteris, kas nomira ar diloni. Mēs pārkāpām valni. Te tas, tur tas. Veci un jauni krusti un krustiņi, lai bērniem pastarā dienā nebūtu grūti nest. Kroplās priedes spēcīgi izlocītiem zariem.

Vai negleznot?

Nē. Te jau nu gan nebija ko gleznot.

Mēs aizgājām pa krasta virsu, kas nu bija nepārtraukts priežu mežs, līdz pat Jersikai. Te stāvēja, iemiegta starp Daugavu un nelielu strautu, kas šeit bija plats un dziļš, grāfa medību māja. Likņāja veca sieva, — pelēka pret pelēko sienu. Kaut kur dziedāja gailis. Te jau nu itin nekas nebija ko gleznot. No trim pusēm mūs ieslēdza ūdens. Lai tiktu tālāk līdz skaistajam Oliņkalnam, kuram iepretim viņā malā pacēlās Sēļu vecās pilsdrupas, vajadzēja liekt lielu līkumu līdz lielceļam. Un kas zina, vai arī tur gadīsies kāds motīvs, kas iepatiksies. Mēs labāk apsēdāmies zem veca ozola un brīdī pasapņojām par to, kā gan šeit izskatījās tajos laikos, kad te stāvēja senču pils, kuras pēdas vēl skaidri bija ierakstītas zemes garozā. Vēlreiz mēs noskatījāmies lejup, kur dzeltenīgā Daugava aizvijās plašā lokā gar saplakušajām klintīm. Paskatījāmies augšup. — Tās mājas, tepat viņā krastā, bija Smekurkstēnu ciems. Vasarā tas cēli stāvēja augstā krastā, nule dažas ēkas jau mirka gandrīz ūdenī. Varbūt tomēr gleznosim Smekurkstēnus? — Priekšplānā putodama iet Daugava. Bāli pelēki debeši, kā uz skaidrošanos, kā uz lietu...

Lēnām, kā nākuši, klusēdami mēs aizgājām pa to pašu ceļu atpakaļ uz mājām. Mums atlika vienīgi

gandarījums, ka esam ietaupījuši krāsas.

*

Apse apprecēja Štrāla māsu. Debesbraukšanas baznīcā viņi tika laulāti. Pa ceremonijas laiku Saša turēja kroni virs jaunā pāra galvām. Tad es redzēju pirmo reizi, kā pareizticīgos laulā; jo pie mums Kurzemē šī krievu ticība nebija ieviesusies. Drīz pēc tam Apse aizbrauca uz Krieviju un Štrāls pārnāca dzīvot uz Popova ielu, kur mēs ar Kalvi jau dzīvojām. Sašas mecenāti bija sašķobījušies. Viņš dzīvoja no retiem gadījuma ienākumiem, ko deva gleznas, jau puslīdz gatavi darbi, kuras pat lietpratējam pircējam nebija jākaunas likt pie sienas. Gleznas bija joprojām vienīgi žanri, kompozīcijas ar literārām tēmām. Etīdes tika gleznotas vienīgi studiju nolūkos, šauri izgriezumi, dažreiz zeme vien, dažreiz kāds mākonis, koka stumbrs, zars, dažas lapas vai pumpurotas priežu galotnes. Viss pamatīgi un reāli. Pretēji Pēterim Kalvem, kurš nemīlēja zīmēt, Saša labprāt lietoja Hartmuta krītu vai ogli, vingrinādamies arī spalvas tehnikā. Uz studijām tika iets cītīgi. Ziemā līdz desmit grādiem sals bija mūsu norma, ja spīdēja saule, — apmākušās dienās pieci grādi. Mēs gājām tuvu un tālu.

Reiz pavasarī mēs aizbraucām uz Bulduriem, — Saša, es un vēl divi skolas biedri, kuru vārdus šeit pieminēt būtu lieki, jo tie vēlāk nav dzirdēti. Pie jūras bija dzestrš, bet piesaulē silti gandrīz kā vasarā. Jūru mēs neviens nekad nebijām gleznojuši, un tās īsto vaigu nebija viegli dabūt. Iepriekš noliktā stunda bija garām, kad ieradāmies stacijā atpakaļ. Līdz nākamajam vilcienam pus trešas stundas. Ko darīt?

Mēs nolēmām uzmeklēt kādu vietu, kur par lētu naudu varētu drusku iekost un dzesēt slāpes. Tādu vietu mēs atradām, iekodām un uzdzērām pa glāzei tējas. Bet kad pēc samaksāšanas sākām likt naudu kopā biļetēm, tad iznāca tikai divām. Tā kā taisni mēs ar Sašu bijām tie, kas cerējām no biedriem aizņemties, tad bez kādas kurnēšanas laidāmies tieši pa stigu uz Lielupi. Lielupe pie Bulduriem ir plata, un tilts kājniekiem mums šķita

diezgan neērts, — tikai ne visai plati dēļi ar šķirbu vidū, citādi kails dzelžu sakalums un sliedes, bet apakšā tumšs ūdens. Jau mēs laimīgi bijām pāri, kad te no kādas būdas izšāvās vecs dzelzceļnieks un krievu valodā uzsauca: "Stoi!"

Vai mēs nezinot, ka pa stigu staigāt aizliegts? Un pār tiltu jau pagalam ne! Mēs raudzījām taisnoties, un tas sargu sakaitināja vēl vairāk: "Bet ne soli tālāk!"

Saplakuši mēs griezāties atpakaļ, lai atkārtotu bīstamo gājienu. Bet nu dzelzceļa vīrs kļuva vai traks.

"Ārprātīgie!" viņš kļiedza. "Jūs gribat mani iegrūst nelaimē? Ko tur viņā malā sacīs, kad jūs tur parādīsities kā mēris. Žigli nost no stigas! Velna mūzikanti!"

Kā vēja nesti, mēs metāmies uz Rīgas pusi.

Bet nu nāca pati galvenā nelaime. Sašas zābaki nebija spējīgi tik lielu kājām iešanu vairs izturēt. Zoles jau sen bija vaļā, nu tās, dzintaru meklējot, bija samirkušas un atirušas pavisam. Ak, šausmas! Viena turējās vairs tikai pie papēža. Nevienas aukliņas kabatā ar ko piesiet. No sākuma, uzmanīgi kāju ceļot un liekot, varēja to valdīt, bet pēc isa brīža tā atlicās gluži atpakaļ. Ņemt krāsu kastei siksnu nost? Tas nebija tik viegli izdarāms.

"Kāds gara apstulbums!" Saša pēkšņi iesaucās, izrāva no kabatas mutautiņu un piesēja zoli.

Tā mēs tikām godīgi mājā gandrīz reizē ar braucējiem.

*

Pie Grīslīša dzīvodami, konduktoru ietekmēti, mēs bijām palaidušies dzeršanā. Naudu tas mums nemaksāja, kāpēc nedzert? Saša, kā jaunākais, gan bieži tika pasūtīts uz monopolu vai alus bodi, dzeramo atnest, bet tas jau nebija nekāds grūtums. Kad bija šķietami lieka kapeika, mēs to mācējām jau noslīcināt arī uz savu roku alus bodē Elizabetes un Suvorova ielas stūrī, taisni pretim Arnīša viesnīcai. Jau tur mums bija savs galds, savi paziņas no citām "cunftēm", pat vecāki vīri. Jaunākie skolas biedri, kam bija nauda, labprāt ar mums kopā iedzēra. Dažreiz ieskrējām tikai degunu apsildīt, bet bija reizes, kad

nosēdējām līdz krogus slēgšanai. Ar alus pasniedzēju, ņatīkama izskata jaunu cilvēku vārdā Kronbergu, mēs reiz bijām kopā bijuši pie kādas mūsu paziņas mājas viesībās, un nu jutāties tikpat kā radi. Viņš izlikās mums stipri vēlīgs esam. Nekā neteica, ja kādreiz palīka arī bez dzeramnaudas. Bet kad kādā lielā "piespriņģī" Saša gribēja no viņa aizņemties divus rubļus, mūsu Kronbergis tik nejdzīgi atņirdza zobus un pateica nē, ka mēs demonstrātīvi izgājām laukā. Piedevām Saša vēl atsita trīs reizes pakaļu pie durvīm par zīmi, ka te nekad vairs netīks nākts.

Mēs negājām vairs Suvorova ielas alus bodē. Mēs vairījāties no Pļaviņu krogus, kur kādreiz bijām stulbi piedzērušies. Un kad es apprecējos un gan vairāk aiz finānciāliem kā morāliem motīviem biju sev vārdu devis nekad vairs neplēgurot, raudzīju arī Sašas prātu griezt tajā virzienā. Ja kādreiz kur iegājām, — stop! Ne vairāk! Un bija labi.

"Bet ieiesim reiz Bebrulejas krogā," Saša plijās man virsū, "tad tu redzēsi, kā mūsu ļaudis dzīvo."

Bebrulejas krogs bija nost no lielceļa kā visi Daugavas krogi, kas bija celti vienģīgi plostniekiem un strūdeniekiem. Tas stāvēja uz paša krasta un izskatījās pavisam savāds, tāds strups, bez stedeles. Beidzot mēs tur iegājām un kādu stundu novērojām plostniekus, starp kuriem lielākā daļa bija tepat bebrulejiešu. Viņi jautri sarunājās, cits citā daudz neklausīdamies, ķīldojās par niekiem un pa jokam grūstījās. Sašas krusttēvs pārmeta Minkevičam, ka tas aizpērn nosviedis uz krasta auklu ar naktsāķiem un viņa sivēns āķi ierījis un nobeidzies. Petrauskis pārmeta Osu Jānim, ka tas aiz skaudības, ka viņam zuteņi labāk lienot, kādu nakti viņa murdā iebāzīs nosprāģušu kaķi.

Te nu iznāca gandrīz vai kaušanās. Tā bija goda laupīšana! Osu Jānis ņemsies ar beigtiem kaķiem... Bet kā gan citādi? Petrauskis varēja saprast, ja zušu tīklā, kam mute pret ūdeni, kādreiz iepeldēja maita, bet kā var gadīties kaķis nēģu murdā, kam ieeja no lejas? A? Par muļķi grib pataisīt?

"Bet vai tas nebija tavs paša kaķis?"

“Mans, ta mans. Vai Osa vienu vien kaķi nositis?”

Visi krēca, bet arī ņemās pierādīt, ka Petrauskis pats vien vainīgs. Kaķītis rīta agrumā būšot viņam aizskrējis līdz uz taci, un kamēr šis visus murdus izdīcījis, pirmajā nabaga kostonis ielīdis un ticis ielikts Daugavā. Vai pirmā reiza, kad zivju smaka ievīl murdā pat sesku?

Nu Minkevičam uzausa gaisma. Tas varēja gan būt. Viņam taisni licies, it kā kaut kur tuvumā kaķis būtu brēcis. Nudien, tā būs bijis. Un viņi visi drūzmējās ap leti, lai sadzertu mieram.

Visi šie lāga ļaudis bija Štrāla tipi. Te es gaiši redzēju vienu no viņa gleznām. Te, šī vecā kroga sienās bija īpatnēja pasaule, dzīvs žanrs, ko māksliniekam vajadzēja tikai prast uzlikt uz audekla.

*

Bet pirms galīgi tikām vaļā no piedzeršanās grēka, vēl vajadzēja nākt lielam pārbaudījumam. Es biju ielūgts par krusttēvu Cīruļa pirmajam dēlam. Cīrulis nebija man ne rads, ne draugs. Laukumuižā bijām tikai kopā dzīvojuši, — viņš kā dārznieks, es — vairāk kā tāds lopu kūts pārzinis. Nule viņš bija vietā Biržumuižā, netālu no Jēkabpils. Es aicinājumu pieņēmu ar piezīmi, ka man brauks līdz skolai biedrs Štrāls, goda puika un tā tālāk.

Biržumuiža bija manā pusē. Jēkabpili man bija tuvi radi Rātmaņi. Robertu, tāpat Annu, viņa māsu, kas Rīgā gāja skolā, Saša labi pazina. Mēs braucām sestdienas vakarā ar nolūku palikt pie Rātmaņiem nakti un svētdienas rītā ierasties kristību namā reizē ar visiem citiem viesiem. Gala rezultāts taisni tāds arī iznāca, tikai laika starpa no pulksten četriem sestdienas vakarā līdz svētdienas rītam bija raiba kā pupas zieds. Mēs to vēlāk atcerējāmies tikai galvenos vilcienos, bet kas tur sikumos notika, to nezinājām vairs pateikt ne kristībās, ne mājās pārbraukuši.

Cīrulis bija rakstījis, lai es no Dieva puses netērējos, — visa būšot diezgan, i ko ēst, i dzert. To vērā ņemdami, mēs Sašas iegādāto pusstopa pudeli ceļa sākumā iztukšojām, lai rudens dubļi un tumsa neliktos tik

šausmīgi. Braucēju gan bija daudz, bet tā kā bijām ieradušies laikus, tad dabūjām vietu pie loga, kur tūlīt pakārām mēteļus un izmēģinājām, cik ērta būs snaušana; jo stundas trīs jau paies, kamēr tiksīm Krustpili.

Laimīgi mēs bijām sasnieguši Ogrī, kad pēc vilciena ilgākas stāvēšanas izplatījās ziņa, ka uz posma notikusi katastrofa, ka ceļš aizsprostots. Mēs izkāpām, lai aprunātos ar konduktoriem, kas turpat aiz loga stāvēja un mierīgi pipēja.

“Cik ilgi mēs te kaltīsim?”

“Nevar zināt. Varbūt stundu, varbūt divas.”

“Lieliski!” Saša teica tādā balsī, it kā priecātos par notikušo katastrofu. “Pagaidi tikai, es pierakstīšu vāga numuru, lai zinām atrast, jo mums paliek iekšā mēteļi.”

Saša uzrakstīja vāga numuru uz papirosu turziņas, un tad mēs devāmies uz Daugavas pusi, kur pēc viņa domām netālu vajadzēja atrasties Ogres krogum.

“Stacijas bufete ir aptieka, ne iestāde, kur cilvēks varētu spirdzinājumu rast,” viņš mani mierināja, kad es ne labprāt sekoju.

Krogs nebija pārāk tālu, bet arī ne tuvu. Liņāja tāda kā migla, un pūta ass ziemeļu vējš. Kastaņu lapas lipa pie pazolēm. Krogā nekādu ļaužu nebija. Pie griestiem tika aizdegta ne visai gaiša uguns. Mēs neko daudz nekavējāmies. Izdzērām četras pudeles alus un apēdām dažus nēgus. Laiks tomēr bija gājis strauji. Kad izgājām, bija pilnīga tumsa. Tumšs visu ceļu. Tumšs un kluss arī pie stacijas. Tā kā negribējās ticēt, bija tomēr jātic.

“Mēteļi!” mēs abi reizē iesaucāmies, un galva man uzreiz bija skaidra. Tad mēs gājām pie stacijas dežuranta, kur par laimi ieraudzījām arī Grīslīša draugu un mūsu labu paziņu Varkali, kam izstāstījām savu nelaimi. Abi viņi labi saprata mūsu stāvokli un apsoltjās darīt visu iespējamo. Dežurants paskatījās pulkstenī, tad vilciena sarakstā, ar sevi runādamies, ka nu jau būs garām Jumpravai, Lielvārdei, Skrīveriem. Viņš zvanīja uz Koknesi un, kad bija sazvanījies, pavisam skeptiski teica:

“Cerība laba lieta, bet žīds par to nekā nedod. Maz ticams, ka nebūs kāds jau pievācis un izkāpis. Ja jau

atradīs, tad Koknesē pie kasiera dabūsit. Un nu varat droši iet uz krogu atpakaļ. Nākošais vilciens līdz Krustpilij desmitos desmit.”

Vairāk kā četras stundas!

Mums tomēr krogs vairs nebija ne prātā. Mēs iegājām uzgaidāmā telpā un pacietīgi gaidījām. Kā saules stars šai gaidīšanas tumsā mums paspīdēja Varkaļa vārdi, kurus viņš pasvieda, pavēris durvis:

“Mēteļu lieta kārtībā. Ir jau rokā. Koknesē pie kases. Tad nu tikai nenoguliet. Vilciens tur stāv trīs minūtes.”

Priecīgi mēs izgājām pie Varkaļa, kur viņš savus vārdus papildināja:

“Gudri darijāt, ka ielāgojāt vāga numuru un nodalījumu. Kas jūs būtu par krusttēviem, šitiek pliki. Jau aizbrauktu ar iesnām. Paliek vēss.”

Lieki tālāk stāstīt. Mēteļus saņēmām un uz vietas uzrāvām mugurā. Jēkabpili nokļuvām pēc pusnakts. Rātmaņus naktī negribējām traucēt. Neviena viesnīca mūs bez bagāžas neņēma iekšā. Beidzot ormanis, kaut žīds, ieveda mūs savā istabiņā, kur sagaidījām rītu.

Tas bija ziemas rīts. Jau pa logu redzējām apsnigušus jumtus. Uz ielas bija bieza kārtā sniega. Mēs bridām pa dūkstaino lielceļu uz Biržumuižu veselās divpadsmit verstes, cerēdami, ka vismaz atpakaļ uz staciju Cīrulis neļaus sava dēla krusttēvam iet kājām.

Un nebijām vilušies.

*

Kad es biju apprecējies, kad Saša dzīvoja pie mums Cēsu ielā un es dzeršanu biju pavisam atmetis, es nemitējos draugu mudināt sekot manai priekšzīmei. Beidzot viņš apņēmās sākt atturēties. Tā kā viņam bija vēl otra kaislība, pīpēšana, tad gribēju ar to iesākt kā ar šķietami mazāko. Viņš divas dienas pīpēja, vienu izlaida, pats priedādamies, ka tā lieta iešot. Tad viņš nepīpēja ik pārdienas. Nudien, nebija nemaz tik traki! Es ieminējos, ka mans krusttēvs pīpē tikai svētdienās, un arī Saša mēģināja iztikt nedēļu nepīpējis. Viņš ieslēdza tabaku un garkātāno māla pīpi, kādas redzamas seno holandiešu

žanros, čemodānā, bet atslēgu nodeva manai sievai sacīdams:

“Līdz svētdienai nedod man rokā. Tikai nepazaudē.”

Saša nu strādāja tikpat cītīgi kā Kalve. Gleznoja, taisīja zīmējumus, kā Ceplītis teica — “krakatūras” Zvārģuļu Edvarda grāmatai “Uz karstiem ķieģeļiem”. Kad gāja pilsētā, naudu atstāja mājā. Mierināja sevi, ka pirmās dienas tās grūtākās. Bet arī ceturtdien vēl bēdīgs dziedāja dziesmiņu par plānu vilnānīti, ko vēji pušu plēš. Mēs bijām gatavi derēt, ka neizturēs, bet viņš apgalvoja, ka izturēs. Piektdienas rītā mūsu Sašam tomēr pēkšņi ievajadzējās mainīt kreklu. Viņš izprasīja atslēgu, paņēma kreklu, izgāja virtuvē uzvilkt.

“Tu pārāk ilgi čubinies ar to kreklu,” mana sieva sauca cauri durvīm, kad bija pagājušas minūtes piecas.

Saša neatbildēja. Pagaidījusi vēl britiņu, viņa vēra vaļā durvis:

Tur pie vaļējā loga sēdēja Saša un jūsmīgi pīpēja. Ar kaunīgu smaidu viņš atvainojās teikdams, ka, ja varējis iztikt bez tā velna dūma četras dienas, iztikšot arī otras četras. Sadrupināja pīpi un iesvieda atkritumu spainī.

Otrā dienā tomēr mājā ieradās jauna pipe. To Kalve izmeta pa logu. Nu Saša nopirka papirosus. Reizē ar to viņš bija nācis pie atziņas, ka tās mazākās vainas esot negantākas par lielajām. Tāpat kā visi maza auguma zvēri, lopi, arī cilvēki, esot sirdīgāki par lielajiem. Viņš tomēr, mūsu kaunināts un rāts, gribēja vēlreiz mēģināt. Bet nu pavisam radikāli.

“Te ir tie velna daiki, pat sērkociņi. Metiet kaut krāsni; bet labāk noglabāriet, jo tabaka nav lēta manta. Nevajadzēs man, būs citam. Tikai nedodiet man rokā, lai kā es trakotu. Metu krustu, ka ārpus mājas nepīpēšu. Negribas tikai naudu izdot, ieliktu vēl piedevām sludinājumu avīzēs, ka atsakos no smēķēšanas.”

Bezcerīgi smīnēdami, mēs apsoliņāmies pīpējamās lietas noglabāt. Bet ko līdzēja mūsu slēpšana? Jau otrā dienā Saša sauca mūs par bendēm, kas galīgi sagandēšot viņa veselību. Jau viņš jūtot, ka nervi streikojot.

Vakarā, mums mājās neesot, viņš bija piekāvis ģimnazistu Vanadziņu, manas sievas brālēnu, un tas bija

pateicis, ka papirosi tepat istabā, lai meklējot. Saša bija izmeklējis visas malas un otru reizi piekāvis Vanadziņu, šoreiz par melošanu. Tad puika raudādams bija apvērtis otru pusi krēslam, uz kura Saša parasti sēdēja. Tur zem sēdekļa bija piestiprināti viņa dārgumi.

Saša padevās savam liktenim, padošanos aizbildinādams apmēram šādi:

“Kāpēc lai met tādu netikumumu, kas kļuvis gandrīz par tikumu, kam padevusies visa pasaule? Pīpē ķeizari, pīpē mācītāji, skolotāji, paša tēvs un pat daža māte. Neviens nevar sacīt, ka neesmu cīnījies. Nabags nebūšu pīpēdams, bagāts nekļūšu nepīpēdams.”

Tā Saša milēja dūmus līdz pat mūža galam. Dūms viņu ierosināja, dūms mierināja, dūms bieži aizstāja labāku kumosu. Bet, ka Saša būtu bijis dzērājs, to gan nevarēs apgalvot neviens. Šis grēks vecumā pats no sevis izplēnēja.

*

“Tu gan, Saša, nedari pareizi neprecēdamies,” mana sieva reiz teica. “Tu tik labi proti ar bērniem dzīvoties.”

Sašam patlaban klēpī bija mūsu skuķis. Viņš to pasvieda dažas reizes gaisā un uzķēra kā bumbu. Man bija bail, ka viņš tam bērnam neaplauž locekļus; bet mazā Lilija tikai smējās un sauca: “Akkal!”

Jāatzīstas, es varēju ar prieku noraudzīties, kā vīri gādīgi stūma bērnu ratiņus pa trotuāru vai nēsāja savus mazuļus pa Vērmaņa dārzu, kamēr sievas gāja viņiem līdzās uzposušās, puķēs raudzīdamās, šad tad kaut ko pakārtodamas pie bērnu drēbītēm. Jauki un idilliski! Tikai pats es vīra un tēva lomā arvien jutos neērti. Es sev likos daudz par jaunu, lai nestu tēva vārdu, lai lielīgi nestu bērnu pa ielu, kur to piederējās darīt vienīgi sievietei. Varbūt arī tāpēc šī kautrība, ka gāju vēl skolā. Man likās, ka visi mani pazīst, skatās uz mani un sevi domā, — paraugies tikai šito šmurguli! — Bet Saša taču arī gāja skolā. Bija pie tam divi gadi jaunāks par mani un nesa bez kautrēšanās Liliju pat pa Iekšrīgu, kad visi ar tramvaju tur kādreiz aizbraucām paskatīt kuģus Daugavā, kā arī pili

un bagātos skatlogus. Saša bija arī tas, kas Lilijas mātei gāja līdz pie ārsta, kad skuķim bija jāoperē rociņa. Pa grīdu rāpodama, viņa bija ierāvusi skabargu, kas izrādījās nolūzusi adatas smaile; un tā delnā nebija tik viegli notverama, jo adata dzīvā miesā mēdz ceļot. Saša ar Liliju klēpi tik bieži tika redzēts, ka Rūdolfis Blaumanis sava zobgaļa nerātņībā reiz noprasīja, kurš mēs isti esot tēvs, kurš patēvs.

Liktenis bija gribējis, ka šī pati Lilija Sašas vecuma dienās bija "akkal" tik tuvu kaimiņos, ka varēja viņu gan materiāli, gan idejiski balstīt un tā kaut cik atmaksāt par mīlestību, ko viņš bija veltījis viņai mazai esot. Un taisni viņa varētu mums daudz ko stāstīt par mākslinieka mūža pēdējo cēlienu.

*

Reti redzēta tāda ģimenes saskaņa un ģimenes locekļu kopā turēšanās kā pie Štrāliem. Kaut tēvs pa reizai rūca un izrāja puikas, kas nu jau bija vīri kā viņš pats, tikpat kuplām, ja arī ne tik garām bārdām, tad tomēr vakaros, kad sēdās pie galda, viss ļaunums bija aizmirsts. Omulīgi, maigām liepas koka karotēm tika strēbti skābi kāposti, kuros peldēja katram savs gabaliņš cauraugušas cūkas gaļas, vai arī ēda pelnos ceptus tupuļus ar sviestu un biežpienu.

Štrālu tēvs celtuvi sen vairs neturēja, jo rente bija sakāpusi tik augsta, ka nevarēja samaksāt, jo sevišķi, kad bija jātur algots darbspēks. Sen viņš arī nedzīvoja vairs Juču mazmājiņā, bet gan līdzīgā vecā ligzdā Kriškalnu piekalnē netālu no stacijas. Mājiņai bija drusku vairāk nekā dārza tiesa zemes klāt. Topošā ciemā gadījās visādas peļņā braukšanas, bet diendienā varēja vest radzes no Bebrulejas uz Pļaviņu galu. Neoficiāli Stukmaņi jau tika saukti par Pļaviņām, vecā kroga un pavisam sagruvušu māju vārdā, kuras laukus grāfs bija sadalījis mazos apbūvju gabalos.

Tad nu arī ļaudis ņēma zemi un būvējās. Stikla fabrika bija nodegusi un netika atjaunota. Līdz ar vecā Rumpja nāvi arī slavenā linu firma panīka un izputēja.

Dēls Jūlijs gan šad tad parādījās pie stacijas kā baznīcas tornis, bet neprata taisīt veikalus, kaut gan bija studējis komerczinības. Ļaudis būvējās un paši brīnījās, ko gan te ēdis tie cilvēku simti, kad nebūs nekādas rūpniecības, bet veikali nekad nevarēs konkurēt ar miestīņa žīdiem tepat aiz Skanstnieku upītes. Vienīgi dolomīta ceplis kūpēja, un tam auga klāt viens dūmenis pēc otra kā milzu pudeles. Uļmuižas Cielavs lielījās aizdambēt Daugavu ar zelta naudu, ko viņam ienesot krasta radzes. Bet tiem, kas būvējās ceplu tuvumā, ar katru jaunu dūmeni labsajūta plaka. Vieta vispārīgi tomēr bija skaista, un Pļaviņas auga augumā.

*

Kad es biju nodomājis celt sev māju, es vispirms runāju ar Sašu, vai necelt to Pļaviņās.

“Bez šaubām!” bija atbilde.

Abi mēs aizgājām pie grāfa pilnvarnieka, kam bija gan latvisks uzvārds, bet kas nebija nekāds latvietis. Ne vēsts no izpalīdzības, ne mazākās jēgas, kas mēs tādi un no kurienes. Kā ledus gabalu mēs viņu balstījām, līdz kaut cik atkusa. Beidzot tomēr tikām tik tālu, ka dabūjām redzēt plānu. Saša piedūra pirkstu kādam gabalam strauta malā viņu mītnei iepretim.

“Tas tiek rezervēts baznīcai.”

“Baznīcai? Paša ciema malā?”

“Nav jūsu darišana.”

Man jau visa būvēšanās griba bija pāri. Mājā ejot, mēs tomēr uzkalniņā apstājāmies un noraudzījāmies uz visām pusēm. Bija vēls rudens. Kur stāvējām, līdzena, cieta atmata. Pagaidām brīvs skats uz tuvieni un tālumu. Dienvidos lieliskā Dabora augstiene, aiz Daugavas, kas ar vējenēm galā man atgādināja Ormaņu kalnu. Vakaros atkal kalnu grupas. Ziemeļos tāpat. Tikai austrumos bija līdzena tāle ar žīdu un čigānu perēkli, kam pieci vārdi, priekšplānā: Trentelberga, Dankeri, Gostiņi, Zarnumiestiņš un vienkārši miestiņš. Taisni kur mēs stāvējām, atradās apbūves gabals, kas vēl nebija aizņemts.

“Te un ne citur!” Saša ar lielu pārliecību teica.

“Iedomājies tikai to ērtību un jaukumu: svētdienas rītā tevi modinās baznīcas zvans. Atver logu un klausies, kā draudze dzied. Ja mācītājam būs laba balss, varēsi arī sprediķi noklausīties. Uz etidēm arī nebūs vairs jāiet. Uzcel virs jumta tādu kā zvaigžņu lūkotavu un glezno kaut panorāmu.”

Tā es, Sašas pierunāts, kļuvi par Pļaviņu pilsoni. Ne viens, ne otrs mēs tolaik nenojautām, ka šis ciems reiz kļūs par brīvās Latvijas pilsētu.

*

Tā kā nu man tika celta māja, tad bieži biju Pļaviņās. Štrāli joprojām dzīvoja savā piekalnītē, un man bija patīkams pienākums ik reizes turpu aizstaigāt. Tāpat Saša, krāsu kasti un salokāmo molbertu plecos, sēdeklīti pie rokas, savukārt apstājās mūsu nākamajā sētsvidū, iedams uz Bebruleju, kur viņam bija neizsmeļama motīvu bagātība. Bet nevajadzēja pat iet no vienas sētas uz otru: mēs varējām redzēties un vajadzības gadījumā arī sasaukties, stāvēdami katrs savā daļā.

Štrālu istabiņa bija tīrais grausts. Pie ieejas nekas vairāk kā sakrauti lieli un mazi akmeņi, tā izveidojot it kā kāpnes, pa kurām tikt līdz sliekšnim. Es nezinu, kā tēvs ar savu koka kāju tur iedrošinājās kāpaļāt. Bet reiz tāda tā durvju priekša bija, tādai tai vajadzēja palikt, jo tā jau nebija pašu māja.

No āra varēja tikt šaurā aizgaldiņā. Pa labi durvis uz virtuvīti, kur vieta tikai plītiņai, un pāris soļi līdz kambariša durvīm aiz virtuves. Apakšā te pagrabs, no kura pa durvju apakšu tecēja laukā strautiņš. Dzīvojamā telpa viena pati. Pie loga galds, gar sienām vecas gultas, kurās kaut kā sagūla visa prāvā dzimta. Apsildīšanai dibenā maza krāsniņa, ko kurināja ziemas vakaros, kad visiem vaļa bija sildīties tās priekšā kā pie kamīna un cept tupulus, Stukmaņu valodā runājot. Grīda vietām bija izpuvusi, un pa caurumiem bāzelēja galvas peles, spožām actiņām pārlūkodamas pagaldi, vai tur nebija kas nokritis...

Šauri un bēdīgi, tomēr tikami tur ieiet un arī

uzturēties, jo mājā mita tik labi gari.

Nelielie logi ar laiku Sašam tomēr apnika. Apnika viņam nēsāt lielākus audeklus ārā un iekšā, lai aplūkotu no tālienes. Pilnā gaismā glezna pavisam izmainīja toni un bija jāpārstrādā līdz pamatam.

“Nav nekādas jēgas,” kādreiz Saša izmisis žēlojās. “Kad sadusmošos, ņemšu un piebūvēšu galā darbnīcu.”

Un viņi patiešām abi ar Kārli uzcēla gulbūvē no baļķēniem lielāku un augstāku šķērsbūvi par veco istabu. Visu paši savām rokām!

Nu Sašam bija kur strādāt. Logs ziemeļvakaros, sava pusotra metra kvadrātā. Dienvidu sienā otrs, ko parasti turēja aizklātu, lai būtu tikai viens gaismas avots. Diemžēl, ērtā darbnīca drīz vien kļuva tāpat par šauru kā vecā priekšistaba. Te ieviesās gulta, tad paša taisīts rakstāmgalds aizslēdzamām atvilktnēm, brūni kodināts. Pie tā tika ne tikai zīmēts, bet pat rakstīts. Tas palika gan vienīgais darbs šinī nozarē, pie tam tulkojums, bet liels un slavens darbs — Flobēra “Salambo”. Netika dzirdēts, ka Saša ar šo veikumu būtu kādreiz lielījies. Bet viņš jau arī nelielījās, kad bija noķēris divas lidakas, arī vienīgās visā mūžā. Rāmā vakarā viņš bija ar mazo laiviņu lēnām iries pāri Daugavai. Te švipt! Ielec neliela lidaciņa, un tai pašā acumirkli otra pakal, — bladāc! Nu viņš, protams, abas bija sagūstījis un pabāzis zem denes.

Jā, darbnīcai bija savāds izskats: ne darbistaba, ne zāle, ne dzīvojamā telpa, ne noliktava. Vienā kaktā, aiz rakstāmgalda saslīetas, gatavas un pusgatavas gleznas. Pie griestiem pašgatavotu audeklu sloksnes. Pie dienvidu loga gulta, kurā gulēdams dienā varēja lasīt. Tad vēl otra gulta, ar segņiem pa pusei noslēpta, tālākam ciemiņam. Tomēr samērā ērti un patīkami, sevišķi ziemā, kad sarkanais ķieģeļu mūris, kas aizņēma gandrīz visu sienu gar veco māju, izstaroja mīlīgu siltumu. To sagādāja jaunā krāsns tur otrā istabā, kuras gridā nu jau vietām bija caurumi vesela dēļa platumā.

*

Laikā, kad iznāca mēnešraksts "Dzelme", Saša dzīvoja Avotu ielā pie Viksnām. Viksna bija naudīgs vīrs. Izdeva pat savu laikrakstu, kurā bija ievietots arī jau pieminētais Štrāla tulkojums. Es nezinu, vai tulkotājs honorāru saņēma naudā vai tas gāja Ires rēķinā, ko nenācās viegli kārtot, jo mēneši ir pārāk īsi un ātri skrien, kad jāgudro, kur naudu ņemt. Bet tas nebija galvenais. Galvenais bija Marija Bernšteina jaunkundze, Viksnu radiniece, kas, iebraukusi no Ērberģes Vanagiem, te šad tad ciemojās.

Marija bija jauna gaišmate, zem vidēja auguma, ne sevišķi skaista, iznesīga jau pavisam ne, bet valodīga un sirsniņa. Un, lūk, uz šo Mariju Saša bija metis aci. Tuvākiem tas nebija noslēpums, ka viņu starpā aužas saites, tikai līdz kāzām viņi vēl netika un netika. Varbūt Saša neuzticējās savām iespējām ģimeni uzturēt, varbūt Marija, kas bija augusi kungu apstākļos ar mājskolotājiem un visu citu komfortu, baidījās trūkuma. Lai kā, viņi joprojām karājās gaisā. Jau varēja domāt, ka izputēs, jo Saša taču bija vecs puisis un arī Marija nāca gados. Te pēkšņi izcēlās karš. Un tā kā Sašam kā zemessargam bija jāiet karā, bet zaldātu sievas valsts apgādāja, tad viņi steigšus salaulājās.

Es ar savu ģimeni tai laikā atradu patvērumu Kaukazā, naftas pilsētā Bakū. Marija, un vēlāk arī Saša, karu izkarojis, gan tikai kā miermīlīgs rotas rakstvedis, bēgļu laiku bija pavadījuši Kazaku zemē Kubaņā. Mēs nesazinājāmies, svešumā būdami, un, atgriezušies mājā, atradām Sašas darbnīcu tukšu. Viņš ieradās tikai Latvijas laikā, pārcietis tīfu, vārgs un vēl slimis. Bet Marijai bija jau divi dēli, Kārlis un Pēteris, kam par krustmātēm kazacietes, ciema skolotājas, Sašas kollēģes. Tur viņš bija pieņēmis zīmēšanas skolotāja vietu, lai varētu dzīvot. Gleznošanai nevarējis dabūt materiālus.

*

Latvija bija tapusi. Mēs kļuvām vismaz par otrās šķiras pilsoņiem. Pirmajā laikā es dzīvoju Rīgā, jo Pļaviņās māja bija stipri sašauta. Tikai virtuve un viena

istaba tiktāl saglābta, ka māte varēja dzīvot un māju uzraudzīt, lai nepazūd pēdējās durvis un logu rāmji. Mājas atjaunošanai nebija ne naudas, ne materiālu. Es plēsu pats no skalīgas egles malkas platas skaidas un no dzeloņu stieplēm, kas visur čupām mētājās apkārt, plāju un cirtu naglas. Tā es vispirms uzsitu dienvidpuses jumtu, ko granāta bija norāvusi. Sašas namiņš bija palicis neskarts, viņi tur atkal dzīvoja, bet jutās tomēr stipri saspiesti.

“Ir gan jauki celt māju,” Saša reiz teica, pakāpies pa redeļu kāpnēm, uz kurām, puszvilus atlaudies, es situ savu jumtu. “Ja gribi zināt, tad es arī domāju, ka mums jāceļ tur augšpus maikas kaut kas lepnāks. Tikai Kriškalniete, sumpurne, nepārdod zemi. Gribētos tā, kādi hektari divi, lai varētu turēt govi. Jo zirgu nevar slaukt, ar to var tikai braukt,” viņš nobeidza sava paša meldijā.

Pēc ilgām pārrunām abi brāļi cieto saimnieci tomēr bija pievarējuši un zemi ieguvuši. Nu sākās tas skaistais laiks, kādu pārdzīvo ikviens, kas vij sev ligzdu. Tā kā Skalduleja — Štrālu mītnes nosaukums — atradās pagasta robežās, tad viņi nebija padoti būvvaldes noteikumiem, pēc kuriem derēja tikai architekta zīmēts celtnes projekts. Saša tad nu ņēmās ar plānu un fasādu zīmēšanu, bet Kārlis ar kritizēšanu. Mans uzdevums bija pretešķības nolīdzināt.

“Tikai jūmtā nekādus logus un izbūves,” es no piedzīvojumiem pamācīju. “Un nekādus balkonusus.”

“Redz kāds!” Marija iesaucās. “Pašam balkoniņš, bet otram nenovīd.”

Te Saša pasteidzās atbildēt:

“Ar tiem balkoniem ir kā ir. Var iet kā tam Tukuma žīdam, kurš mūsu draugam Treibergam bija licis pārceļt balkonu sētas pusē. Kad architekts gribējis ieskaidrot, ka visiem namiem balkoni taču ielas pusē, žīds pateicis skaidri un gaiši: — Tur vakarā apsēdīsies mana sieva un samaitās visu fasādi!”

“Bezkaunīgais! Vai tad es tik nejauka izskatos? Vismaz man klēpī būs tavš puika.”

“Nevajag kļūt personīgiem nieka balkona dēļ,” es sāku atkal savas pamācības. “Balkons ir mājas sērga,

sevišķi augšstāvā, kā manējais. Redzējāt, ka vajadzēja aizstiklot. Citādi nāca dzīvs ūdens taisni priekšnamā uz pakaramajiem, uz ciemiņu virsdrēbēm. Tālāk nevajag aizmirst savienot abus stāvus ar kāpnēm, kā to mans arhitekts bija aizmirsis. Un vannas istabai vajaga būt lejā, lai nav ūdens jānes augšā. Darbīcai logu ne griestos, bet sienā un krietni lielu gan. Augšas gaisma mūsu laikos neder, sevišķi tev ne, jo tu taču gribēsi gleznot arī portretus. Un reāli gleznot. Kritošā gaisma ideālizē, nīderlandizē, dara milīgu pat raganu.”

“Tas laikam atkal uz manu adresi. Saša jau citus neglezno kā tikai mani.”

“Kā ne? Kur tad radās Kārļa portrets dabīgā lielumā? Gan viņš gleznos arī citus, kad bērni prasis ēst. Man Kaukazā bija tāda istabiņa, kur gaisma nāca kā pa skursteni. Zem tās es uzgleznoju četrpadsmit portretus. Katrs gan apvaicājās, kāpēc tik melna padegune, bet neviens neatteicās maksāt norunātos divdesmit piecus rubļus, jo citādi izskatījās milīgs. Tikai tie ir glaimi, un glaimošana nav tavā dabā.”

Tā visādi jokojot un nopietni runājot, beidzot projekta vietā bija stājusies istenība. Skaldulejā zāgēja, cirta un kala Latgales amatnieki, un pēc mēneši divi jau vīrs spārēm pacēlās zaļš vainags. Tikai par šo māju vairāk nerunāsim. Saša viņā netika dzīvojis, netika ērtajā darbnīcā strādājis, jo tā nekad netika gatava. Tā ir nodaļa par sevi, leģenda par diviem brāļiem māksliniekiem, kas gribēja jauki un satīcīgi visu mūžu nodzīvot kopā, bet — bija precējušies...

*

Sašas tēvs un māte bija nomiruši, bet to vietā tagad istabiņā aiz virtuves sēdēja Marijas tēvs, ko pēc māju vārda visi saucām par Vanagu tēvu. Viņš bija patlaban šķīries no savas otrās sievas un reizē šķīries arī no Vanagiem, atdodams tos meitai. Dēls, komersants, dzīvoja Rīgā. Protams, ka meitas pienākums tagad bija tēvu uzturēt un, lai mājas nenāktu pārdošanā, maksāt arī visus parādus, kas Vanagiem bija uzkrauti, gan brāli

izvadot cauri augstskolai, gan alimentus maksājot. Vēlāk vēl iznira šur tur pa prāvākam vekselim, kurus Vanagu tēvs nemaz neatcerējās, kam un kādā sakarībā tie bija izrakstīti. Paraksti tomēr bija viņa, un Marijai, labāk sakot Sašam, bija rūpju diezgan ar visu to galā tikt.

Tur, Vanagos, bija rentnieks. Tas ganībās cirta pēdējo kociņu nost un pārdeva, bet renti nemaksāja. Teica mājas tik nolaistas, ka laukos nekas neaugot. Marija brauca tālo ceļu ar zirgu šķērsām Kurzemei. Dažreiz pārveda kādu maišeli labības, kādu gabalu gaļas vai linu bunti, dažreiz nenieka. "Kā ubagam tev atmet," viņa raudādama želojās. Un tomēr Vanagus gribējās paturēt, jo tā bija Marijas dzimtene. Un Vanagu dēļ Kārlis, viņas vecākais dēls, taču mācījās lauksaimniecības akadēmijā Jelgavā. Vanagu dēļ tika rakstīti vekseli un ar pūlēm sameklēti žiranti, jo maksātājs likās stipri nedrošs. Izdevumi bija vairojušies. Kārlis akadēmijā, Pičs vidusskolā, Līga ar Valdiņu pamatskolā. Marija vairs nebija Marija, bet mammaiņa. Laimīgā kārtā apveltīta ar labu veselību un gaišu omu, viņa gāja, rīkojās un tika ar visu saimniecību galā. Vienu otru reizi Sašam tomēr iznāca palīdzēt, kas, protams, kaitēja viņa darbam, jauca domas, mazināja jūsmu.

Dažus gadus Saša bija zīmēšanas skolotājs Pļaviņu ģimnazijā; bet algas pietika tikai visnepieciešamākajām vajadzībām. Bija čakli jāglezno un jāmeklē gleznām tirgus, lai varētu visus maksājumus kārtot. Tā radās avižnieku slavētā mākslinieku nākšana pie tautas. Tautai varbūt tā likās tiešām patīkama pārmaiņa dzīves pelēkumā, bet māksliniekiem tas bija izmisuma solis, pēdējā cerība kaut ko nopelnīt. Ir liela starpība, vai mākslinieks piedāvājas, jeb vai tiek meklēts. Trūcīgais arvien tiek zemāk vērtēts par turīgo. — Bagātam vilkam visi dod, saka sena tautas paruna. Bija jau Pļaviņās intelīgences vidū arī daži mecenāti, — rakstniece Emīlija Prūsas, daktera Kaufmaņa kundze, daži skolotāji, bet to palīdzība bija niecīga, nereti māksliniekam pat par ļaunu, jo palīdzēja pircējam vēl kaut ko nokaulēt no jau tā zemās cenas. Galvenais tomēr bija un palika izstādes provincē. Par nelaimi, Saša tās allaž rīkoja kopā ar Arnoldu

Tigginu, visai negatīvi novērtētu gleznotāju, nezinu, senas draudzības labad, vai arī tāpēc, ka Tigginam tādās lietās bija zināma veiksmē. Atkal otra tautas paruna: — Kas ar pelavām sajaucas, to cūkas apēd. Izstādīšanās kopā ar vāju kollēgu pazemināja līmeni, nivelēja cenas pēc zemākā. Un tā kā Tiggins izstādēs pastāvīgi bija sastopams personīgi, tad lauvas tiesa vienmēr piekrita viņam. Saša nesa pusi izdevumu, ienākumi dalījās nevienādi. Viesmīlgajiem telpu piedāvātājiem, vai tas bija skolās, vai biedrību mājās, vajadzēja atstāt kaut ko piemiņai. Tā šīs izstādes gan palīdzēja trūkumu lāpīt, bet gleznotājs nekad netika līdz brīdim, kad būtu varējis sacīt, — nu varu reiz dzīvot bez rūpēm.

*

Jāsaķa, ka Saša joprojām dzīvoja trūkumā. Viņu uzlūkojot, arvien nāca prātā Rembranta pašportrets turbānu galvā. Bez kakla saites, vecās drēbēs, vadmalas nakts korpēm kājās, tāds viņš sēdēja un gleznoja. Un vai gan citādi, ja ne aiz trūkuma, viņš pats sev būtu šūvis svārkus? Lai nebūtu jāgāž nauda drēbniekam, kurš bija, kā jau māksliniekam, par nātņu vasaras svārkeli bez odes, bez kādām stīvuma drēbēm un plecu polsterējumiem noprasījis bezkaunīgu cenu, — Saša bija ķēris šķēres un, Marijai par izbailēm, sācis drānu sagriezt. Svētdienā viņš atnāca pie manis, lai aplūkotu sevi lielajā spogulī. Svārks bija bez vainas, Saša smaidīja:

“Zudis tautai labs skroderis.”

Bet ne jau skroderis vien. Saša bija labs amatnieks, kur vien pielika savu roku. Man vēl šodien, trimdā, līdz skaista, neliela pavārnīca griezumiem rotātu kātu. Tā bija Sašas dāvana man uz piedesmito dzimšanas dienu. Būšot ar ko katlu apmaisīt un pie gadījuma arī ar ko paēst. Un tagad gandrīz tā arī ir. — Līģiņai viņš no kļavas rezgaļa izgriezta lelli, tikpat lielu kā dzīvais meitēns. Brīnum milīga galviņa, lelliska un tomēr cilvēcīga izteiksmē, jo smaidam bija piejauktas skumjas. Pašu Līģu, vecumā ap desmit gadiem, viņš izlipināja no glīzda. Tas bija vērtīgs portrets. Tikai no visa tā nekas nekrita

makā. Likās, ka, kaudamies ar nedienām, Saša kļuva jo dienas, jo vārgāks. Viņš vecoja acīm redzot. Vaigos iesitās dzeltenums. Šad un tad darbnīcā viņu varēja pārsteigt nevis pie molberta vai galda, bet gultā, dažreiz ar labu grāmatu rokās, dažreiz tāpat, veroties tukšumā. Reiz es mammiņu darīju uzmanīgu:

“Tev, Marij, vajadzētu Sašam iedalīt tos labākos kumosus. Kad jums viņa pietrūks, visiem būs trūkums.”

“Tu domā, es neredzu? Bet vai tad viņš pieļaus?”

Marijai bija taisnība. Reiz man bija izdevība vērot, kā Saša no sava šķīvja veikli pārlika Valdiņa šķīvi savu gaļas gabaliņu un paņēma no turienes uz pusi mazāko, kamēr mammiņa paskatījās pa logu. Te nelidzēja nekādas pamācības, nelidzēja Marijas gādība, Saša klausīja vienīgi savai sirdij.

*

Mākslas akadēmijai vajadzēja ar kaut ko attaisnot savu eksistenci. Izdeva likumu, dekrētu, vai varbūt citādā vārdā saucamu noteikumu, ka par zīmēšanas skolotājiem vidusskolās pieļaujami vienīgi akadēmijas absolventi un tikai tādi, kas vēl uzviņām bija sagatavoti paidagoģiskam darbam. Sašam vajadzēja no Pļaviņu ģimnazijas aiziet. Viņa vietu ieņēma Jēkabsons, vēl akadēmiju nebeidzis jauns skulptors. Tātad arī bez tiesībām. Un ja jau runāja par diplomiem, tad, pēc mūsu domām, pat ne visiem akadēmijas mācības spēkiem tādi bija. Šā vai tā, bet Sašam nu bija sabrucis pats eksistences pamats. Atlika vēl vienīgā cerība, — izkalpota vecuma pensija, jo tuvojās piecdesmit piektā dzimšanas diena. Kad tā pienāca, Saša teica:

“Tad nu mēs abi būsīm nespējnieki,” un rūgti nosmējās.

“Par to bēdāties nav iemesla,” es paskaidroju. “Esmu saņēmis jau divi gadi ik mēnesi pa divi simti piecdesmit latu un nebūt nejūtos kā nespējnieks vai tautas laba valkātājs. Jo pensijas kase ir tāds iestādījums, kas pats sevi uztur. Vai tu pats neesi ik mēnesi maksājis savu artavu, kamēr vēl nebiji sasniedzis

vajadzīgo vecumu? Gara darbinieku pensiju kase nekad nevar iztukšoties, jo lielākā daļa maksātāju nomirst, nesagaidījuši tās dienas, kad iemaksāto var sākt saņemt atpakaļ. Mēs, laimīgie, varam mierīgu sirdi šo labierīcību izmantot. Paldies tās izgudrotājam!”

Saša kratīja galvu, kā sacīdams, — veci krači mēs esam, nobīdīti pie malas... Bet nu nāca vēl lielāks pārsteigums nekā atlaišana no skolotāja vietas: Sašam, — nesalīdzināmam Daugavas apjūsmotājam, pirmklasīgam gleznotājam, reti labam zīmētājam, tika piešķirta pensija pēc trešās kategorijas. Naudā tas nozīmēja tikai ap simt četrdesmit latu mēnesī.

“Piši, tavarišč!” Saša krieviski iesaucās, izlasījis ziņu laikrakstā, un nagloja uz visiem ķīļu rāmjiem audeklus, cik vien mājās bija.

Šis augstās valdības lēmums tika visvisādi pārrunāts. Mēs neskopojāmies ar epitetiem atsevišķām personām. Mēs atcerējāmies, ka arī dzejnieks Zvārguļu Edvards bija ierindots tikai otrā kategorijā. Vai tur padomē mūsu pārstāvis, augsti godājamais Veilanda kungs, snauda? Vai galma dzejnieks Edvards Virza, kas bija Sašas personīgs draugs un viņa mākslas cienītājs, nevarēja ieņemt attiecīgu stāvokli? — Nē, lēmums nebija grozāms. Aleksandrs Štrāls tika nolikts vienā plauktā ar Arnoldu Tigginu. Pat valsts prezidents tur nevarēja līdzēt.

*

Vistuvāk ar Sašu saskārušies tikām laikā, kad “Atpūtā” iespieda manu romānu “Jaunsaimnieks un velns”. Niklāvs Struņķis, kas šo darbu bija sācis ilustrēt, nesaderēja ar reālo tēlojumu. Viņš, tīrs grafiķis, nepazīna lauku dzīves, taustījās ap vienkāršām lietām kā pa tumsu. Piemēram: vīrs jūdz zirgu, stāvēdams ilksu iekšpusē. Pats par sevi tas bija jauks humors, bet jauca noskaņu. Kad to bija atzinusi arī redakcija, es uzstādīju prasību, lai zīmēšanu uztic Aleksandram Štrālam. Tā notika, ka ar trešo vai ceturto turpinājumu sāka nākt Sašas zīmējumi, kas ar tekstu saturā un izteiksmē sakļāvās kā cimds ar

roku. Gan bija lielas neērtības tehniskā ziņā, jo nevarēja tālāk par diviem numuriem uz priekšu paredzēt, kā izkārtosies teksts; bet ik burtnīcā vajadzēja nākt diviem zīmējumiem — vienam pelēkā, otram krāsās. Par tiem izdevēji maksāja 10 un 25 latus. Tā nu Sašam iznāca tepat veselam gadam — no maija līdz martam — tikpat kā kārtīga alga.

Cik neērti tas likās redakcijai, tik ērti tas bija mums. Manuskripta kopija bija Sašas rokās. Viņš rūpīgi sekoja tilpumam. Tiklīdz iespiestais numurs pa pastu bija pienācis, tūlīt tika aplēsta telpa nākamam un izvēlēti motīvi aiznākamam. Līdz otrdienas vakaram zīmējumi bija gatavi un trešdien nodoti pastā, — ar steigu un neatlaidību. Neraugoties uz to, ik zīmējums tika pārrunāts, ik tips, kādu tur bija vesels mudžeklis, apvērtēts. Dažreiz vēl vakarā Saša atskrēja uz pāris vārdiem. Viņam bija pietrūcis skaidrības par kādu sīkumu pie Grunduļa apģērba, Manga negribēja lāga padoties vai pietrūka īpatnības kādai blakus personai. Nevienu cilvēku viņš negribēja kariķēt, jo saprata, ka autors nevienu nav gribējis izzobot, bet tikai parādīt cilvēka dabu. Tas patiesi bija skaists laiks. Es it kā otru reizi pārdzīvoju romāna tapšanu un ar veikto biju ļoti, ļoti apmierināts. Un ja es pie visa bijušā vēl drikstētu ko vēlēt, tad vienīgi — redzēt kādreiz “Jaunsaimnieku un velnu” glītā izdevumā ar tiem pašiem Aleksandra Štrāla zīmējumiem, kas iespiesti “Atpūtā”.

Un tomēr, to pašu tehnisko apsvērumu vai citu iemeslu dēļ pie nākošā romāna “Neskaties saulē” man vairs neizdevās ilustrēšanu izkarot Sašam. To veica ar Dievu uz pusēm Alberts Prande.

*

Leģenda par Aleksandra Štrāla dzīvi man jānobeidz gandrīz kā pasaka. Un taisni šai pasakā iznāk vairāk kā jebkad runāt pašam par sevi. Es to nedarītu, jo tas ietilpst “Manā dzīvē”; bet tad šis leģendas pēdīgajam cēlienam pietrūktu skaidrības. Tāpēc jāstāsta vien ir.

Es no savas Pļaviņu mājas biju izvācies jau 1935.

gadā un atdevis to savai meitai. Meitas vīrs bija Vācijas pavalstnieks, un kad ienāca Hitlera pavēle visiem valsts vāciešiem repatriēties, arī viņam bija jāsestas kuģi. Bet pirms aizbraukšanas vajadzēja māju likvidēt, jo es tur, ļaunu atmiņu māks, dzīvot vairs nekad negribēju. Taisni tanī laikā veļas mazgātāja Kārklīene, goda sieva, bija loterijā laimējusi trīsdesmit tūkstoš latus. Viņa gribēja māju nopirkt. Vēl tikai atlika vienoties par cenu. Prasīts tika divdesmit divi tūkstoši latu, solīts divdesmit. Kad nolaida par divdesmit, Kārklīenes dēls, kura rokās nauda jau bija nonākusi, deva tikai astoņpadsmit. Ko darīt? Dos viņiem par astoņpadsmit. Bet nu Kārklīņš bija ar mieru maksāt tikai piecpadsmit. Tad pārdevējs bija teicis: stop! Arī par divdesmit vairs ne. Kārklīņš nebija no saturētājiem. Pēc pāris gadiem dzirdēja, ka māte atkal mazgājot veļu. Bet māju nopirka Saša.

Ar Sašu pa to laiku bija noticis sekojošais:

Mēs arvien tikām pārrunājuši, kad iznāca pieminēt kādu, kas, it kā nonācis trūcīgos apstākļos, izlūdzās no Kultūras fonda pabalstu un brīdi zaļāk padzīvoja, — ka vajadzētu tiem tur augšā redzēt Sašas darbnīcu un pabrīnīties par to, kā dzimst mākslas darbi bez vaimanām kaut lielās mokās. Trūkums, šaurība, iedragāta veselība, priekšlaicīgs vecums! Dzīves cīņās bija tik daudz enerģijas zaudēts, ka tagad sāka tās pietrūkt. Nervi bija tā saņemti, ka Saša pats tos raksturoja visprecīzāk: — Pie nieka uztraukumiem, pat priecīgiem, ne bēdīgiem, — es varu tikai pinkšķēt. Un tad reiz bija tomēr gadījusies izdevība par Sašu ieinteresēt pašu Valsts prezidentu.

Bija Rīgā ļoti šaurs apdāvinātu jaunu mākslinieku pulciņš — mūziķi Volfgangs Dārziņš un Oļģerts Bištēviņš, gleznotājs Edvards Kalniņš, kas bija sadraudzējies ar manu znotu Vili Štepleru, kurš bija tulkojis dažus latviešu rakstnieku darbus vācu valodā un, kā labs valodu pratējs un pasaules literatūras pazinējs, pēdējā laikā vadīja Valtera un Rapas grāmatnīcas ārzemju nodaļu. Mākslinieku pulciņā cieši bija iekļāvis arī valsts prezidenta sekretārs Cimermanis, ar kuru Šteplers bija pazīstams no veikala, bet draugu pulciņā iepazinās tuvāk. Tad reiz Pļaviņās pie nama Kalpaka ielā Nr.3 piestāja

divas mašīnas, no kurām izkāpa jau minētie jaunekļi. — Nu ir laiks! — mana meita bija vīram teikusi un uzņēmusies ekskursijas vadību uz Štrāla darbnīcu. Viņi Sašu bija pārsteiguši pie darba viņa ikdienas formā, paša taisītām čībām kājās, vairākas dienas neskuvušos. Labu brīdi viņš nav varējis apjēgt, kas te par karnevālu notiek, bet kad bija atskanējuši tik labi pazīstami vārdi, bieži minēti laikrakstā, un kad Kalniņš bija sācis runāt par gleznošanu un lūdzis kaut ko parādīt, tad Saša atvainojies par savu negližē un pārvērties no sāls staba par cilvēku.

Kā darbnīcā iebrukuši, tā jaunie cilvēki bija aizgājuši, tikai daudz nopietnākām sejām un klusāki. Sarunās pie kafijas galda Edvards Kalniņš, Romas prēmijas laureāts, bija ļoti atzinīgi izteicies par Štrāla mākslu. Bija Cimermani informējis, ka viņa darbi godam kuplinājuši visas latvju mākslas izstādes ārzemēs, ka viņam vairāki darbi arī valsts un pilsētas mūzejā. Kopīgais atzinums, ka tādām māksliniekiem gan vajadzētu dzīvot pavisam citādos apstākļos. Un kad mana meita bija vēl pastāstījusi par Sašas atlaišanu no skolotāja vietas un par trešās kategorijas pensiju, tad Cimermanis bija teicis:

“Tur tiešām kaut kas jādara.”

Drīz pēc tam Saša dabūja attiecīgas iestādes paziņojumu, ka viņam tiek nodots pasūtījums, — gleznot četras ainas no Latvijas vēstures par honorāru ā 2000 Ls. Prāvāks avanss viņa rīcībā.

Tā nu bija tiešām priecas vēsts; bet reizā arī uzmācās šaubas: vai viņš, kas gleznojis visu mūžu, tā sakot, pa šņaucienam, par dažiem latu desmitiem, spēs attaisnot kārtīgu honorāru? — Nu bija rūpju diezgan, izvēlot tēmas. Tad bija jāpēta tipi, apģērbi, darba rīki, ieroči, jāiepazīstas ar notikuma vietu. Viņam tiktos gleznot kaut ko no Jersikas karaļa laikiem. Varbūt kaujas skatus no nesenās pagātnes. Radās jau skices, detaļu studijas...

Pa tam pasaulei arvien vairāk sāka uzmākties kara draudi. Kad Štepleriem bija Latvija jāatstāj un Cimermanim bija zināms viņu mājas liktenis, viņš bija teicis mājas faktiskajai īpašniecei:

“Ko jūs teiktu, ja mēs viņu uzdāvinātu gleznotājam

Štrālam? ”

“Vai tas būtu iespējams? ”

“Iespējams tas ir. Un vajadzīgs vēl vairāk. To pašu gleznu rēķinā tas viegli izdarāms. Ar visu, kas tur iekšā. Vai ne? Tur jūsu un mūsu Saša radīs gatavu, iestrādātu darbnīcu un ērtu mitekli vecuma dienām. Kas šobrīd nauda!”

Tā Saša vienā dienā kļuva no lauku mazmājnieka par pilsētas nama īpašnieku.

*

Kad es atbraucu ar sāli un maizi, Sašas un Marijas izturēšanās man likās tāda kā nedabīga. It kā būtu no manis kas slēpjams, it kā es būtu viņiem ko nodarījis. Beidzot Marija teica:

“Saki, kā tev ap sirdi, ka mēs tagad te tā — tavā mājā? ”

“Kāpēc manā? Viņa jau sen nepiederēja vairs man.”

“Bet tā taču bija tava meita,” sacīja Saša.

“Un vai tu neesi mans draugs? ”

Te Saša sāka pinkšķēt, un arī man asaras saskrēja acīs. Tad viņš teica:

“Es baidījos, ka šī māja varētu izjaukt mūsu draudzību. Es jutos viņā kā svešās drēbēs iegērbts un aizvien domāju, kā gan varēšu tev acīs skatīties, kad tiksimies. Tu taču te esi ielicis tik daudz sava laba, tāpat kaudamies ar naudas grūtībām kā es...”

“Tad tu vēl tomēr mani neesi pazinis, mīļais Saša. — Mani nesaista ne vieta, ne lietas. Es stādu cilvēku augstāk par visu un draugu pāri visiem. Es nebūt nemanu, ka te būtu notikušas kādas pārmaiņas, ka te šī istaba nepiederētu man, jo tā taču ir tava. Es ticu, ka tu dosi man pajumti kaut kurā laikā, ja tā man būtu vajadzīga.”

Klusēdami mēs visi trīs sadevām rokas. Tas bija viens no skaistākajiem mirkļiem manā mūžā.

MIRIS ALEKSANDRS ŠTRĀLS

Laikraksti nes ziņas, ka dzimtenē šīs zemes gaitas beidzis gleznotājs Aleksandrs Štrāls. — Esam paraduši par gara darbiniekiem, kuri palikuši viņpus priekškara, runāt tikai ļaunu vai klusēt; bet par nelaiķi Štrālu tik daudz klusēts, kad būtu bijis laiks runāt ar lielu sajūsmu. Tā vismaz tagad gribu dažus vārdus teikt, lai kaut cik nostiprinātu viņa piemiņu tautas daļā, kas mākslinieku nav paspējuši iepazīt. — Ilustrātīvi es diemžēl nevarēju nelaiķi nekādi cildināt, jo man nav nekādu materiālu ne no viņa darbiem, ne personas. Bet varu gan sacīt, ka vairāk nekā trīsdesmit gadus esmu vērīgi sekojis viņa gleznotāja gaitām, esmu redzējis topam vai visas viņa studijas un lielos audeklus. Esmu iepazīs Sašu — tā viņu ikdienā saucām — kā skaistu jaunekli deviņpadsmit gadu vecumā, kad vēl zodu un virslūpu tikko sedza viegla pūka. Esmu ar prieku viņā noraudzījies kā vīrā ar melnu pilnbārdu un pēc tam atkal bez tās, kad smaga slimība un dzīves grūtības jau sejā bija ievilkušas dziļas rievās. Zīmēšanas skolā mēs nejauši iesēdāmies kopā kādā 1899. gada rudens dienā un vēlāk Pļaviņās dzīvojām tik tuvu kaimiņos, ka varējām vai ik dienas kopā priedēties par darba veiksmi vai pārrunāt neizdošanās. Tie bija skaisti laiki, palaisti gaišā draudzībā, ko nekas nav varējis aptumšot ne uz brīdi.

Blūma zīmēšanas skolā Štrāls sevi parādīja kā krietnu zīmētāju un gleznotāju pie pirmā ornamenta un pie pirmās apgāztās misiņa krūkas, kas man vēl atmiņā, kā šodien redzēta. Ar virsmalu tā žilbināja acis, bet ēnainā iekša, vērsta pret skatītāju, bija tik maigi caurspīdīga. Toreiz mēs jūsmojām par krievu “peredvižņikiem”, kas

pauda veselīgu reālismu, un mums, provinciāļiem, bija laime redzēt viņu plašo izstādi Lielajā gīldē. Protams, ka mūsu karstākā vēlēšanās bija sasniegt tādus kalngalus, uz kādiem stāvēja Repins, Serovs, Maļavins, Korovins, Levitans un vesela rinda tikpat lielu meistaru. Līdzās klases darbiem, mājās šai laikā mūsu Saša sāka centīgi gleznot neliela apjoma žanus. Tapa gleznas: Plostnieki krogū, Slims bērns, u.c., kas skolnieku izstādē atrada uz vietas pircējus, gan ne latviešus. Mūsu tautiešus, kas interesējās par mākslu, tolaik varēja pie pirkstiem saskaitīt. Jaunā gleznotāja darbus gan vēl varēja uzskatīt vairāk kā kolorētus zīmējumus eļļas teknikā, tomēr tie uzrādīja jau liela talanta pazīmes. Ar līdzīgām spējām skolā nevarēja neviens lepoties, pat ne Matvejs, ne Zeltiņš, ne Pēteris Krastiņš, ne Kalve. To mēģinājumi pagaidām neko daudz nepacēlās pāri vispārīgajam skolnieku darbu līmenim.

Biografi Aleksandram Štrālam mēdz piedēvēt Pēterpils laiku. Tas bija ne ilgāks par pāris mēnešiem, palaists "Mākslas veicināšanas biedrības" skolā, kas laikam neko daudz neatšķīrās no Blūma skolas Rīgā. Vismaz, pārbraucis no Pēterpils, mūsu Saša to jau bija aizmirsis un, pa laikam dzīvodams Rīgā un Stukmaņos, strādāja patstāvīgi, ar katru jaunu darbu, vai tā bija etide, vai kompozīcija, iegūdams pilnīgāku izteiksmi. Kaut gan mākslinieks joprojām palika reālists, tad tomēr ar laiku viņa darbos naturālisma pieskaņu pamazām izspieda romantisms. Un tāpēc pēdējā perioda gleznās ļoti bieži sastopam visai siltas noskaņas dabasskatā, kā arī žanrā. Sevišķi liels ir gleznotājs savos Daugavas skatos. Tur viņam neviens netiek līdz, varbūt vienīgi Jānis Kuga, kurš, tāpat kā Saša Štrāls, ir daugavietis. Daugavu dēvē par likteņa upi, un kā tāda tā pieņem stipri drāmatisku seju. Štrāla skatījumā viņa kļūst romantiska. Un patiesi, — vajaga kaut vienu vienīgu nakti pasēdēt Bebrulejas klintīs, kad zied ceriņi un kur arī kādreiz karājies Aleksandra Štrāla šūpulis, lai atzītu šīs šalcošās upes tautasdziesmai līdzīgo veidolu. Bet nevien Daugavu, arī katru pakalnu un mākonī, vecu plostnieku un ganu-zēnu, Štrāla ota pārvērš tirā dzejā.

PĒTERIS KALVE

Pirmajā dienā skolā es tiku nosēdināts līdzās gaišmatainam zēnam gan jaunās, bet pašaustās drēbēs. No visa varēja vērot, ka viņš nāk no laukiem, un jau ar to vien varēja gūt simpatijas. Mums, kā vēlāk pienākušiem, nu bija diviem vien jāzīmē grupa ģeometrisku ķermeņu; pārējie pirmās klases skolnieki jau bija tikuši līdz ornamentam.

Es vēroju, ka mans jaunais biedrs nebija nekāds iesācējs. Viņš izstiepa roku visā garumā, svērtēniski turēdams asi nosmailētu zīmuli, aizmiedza vienu aci, tad pagriezta zīmuli līmeniski, vēlreiz vienādi un otrādi, tad sāka ar zīmuļa smaili viegli braukāt pa papīru.

Pirmā stunda pagāja klusējot. Otrajā jau mēs klusām pārmijām pa vārdam, rātņi uzrunājot ar jūs un lūdzu, un pateicos, kas pēc pāris dienām tika atmests kā lieks balasts tik svarīgā koptgaitā, kādu bijām uzņēmušies. Es dabūju zināt, ka viņu pa vasarām pat gleznošanā bija apmācījis viņa lielais brālis Kārlis, kas jau trešo gadu mācījās Pēterpilī, Štiglicā. Es teicu, lai atnes parādīt savas gleznas, un viņš atnesa. Tās bija gluži mazas etiķes, ne lielākas par normāla lieluma grāmatas lapu un vēl mazākas.

“Tie ir atgriezumi no brāļa audekliem,” viņš aizbildinājās, kad es vaicāju, kāpēc tik mazas. “Viņš mālē tikai noteiktā formatā. To viņi visi Pēterpilī tā darot, lai nav liela krāme ar rāmjiem. Liec vienu vai divus uztaistīt, un tu vari ar tiem iztikt.”

Es klausījos šai zēnā kā lielā lietpratējā un drīz jau arī zināju, kāpēc pie gleznošanas bieži jāaizmiedz viena acs un kāpēc zīmulis jāgroza izstieptā rokā. Mēs veicām savu

pirmo uzdevumu pieklājīgi un tikām iedalīti klasē kopā ar tiem, kas tepat mēnesi jau bija strādājuši.

Sapazīstoties ar citiem skolniekiem, daļu uzmanības un simpatijas ieguva arī tie, Kalve tomēr palika joprojām tā kā tuvāks. Varbūt tādēļ, ka arī viņš man, kā vecākam, pieķērās ar paļāvību. Mēs tā sadraudzējamies, ka pēc pāris mēnešiem dzīvojām jau vienā istabā pie mana radnieka Grīslīša un kā trešo pārvācām pie sevis vēl Aleksandru Štrālu, sauktu arī par Sašu.

Dzīvoklis vispār nebija liels, — tikai divas istabas un virtuve, kas saņēma gaismu cauri glāžu durvīm no divi pusēm — priekšnama un mūsu istabas. Vienīgā ieeja dzīvoklī bija no sētas puses cauri šai virtuvei. Īstenībā mums savas istabas nemaz nebija, to lietoja arī dzīvokļa saimnieki. Mēs bijām tikai gultasvietās, ko parasti izdeva jauniem cilvēkiem par trīs rubļi mēnesī, un iztikām un satikām visai labi. Bieži bija tā, ka mājā palika vienīgi saimniece ar saviem abiem puikām. Viņas vīrs bija darbā, savās konduktora gaitās, bet mēs skolā.

Tā saucamajā mūsu istabā nebija nekādu mēbeļu kā tikai galds, pie kura saimnieki ēda un mēs strādājām, kādi četri krēsli un šaurs divāniņš, pārvilkts ar melnu vaskdrānu. Abi biedri ik vakaru ienesa no virtuves rāmjus un āzišus un rītos tos atkal iznesa. Salmu maišeļi tika salocīti, noguldīti vienā kaktā un pārsegti ar segām. Man tika paklāts gan arī palags, bet brīnišķīgā kārtā, tas ik rītu atradās vai nu zemē, vai kaut kā savijies kopā ar segām. Nolādēti glumā vaskdrāna! Biedri smējās, ka kādā jaukā rītā pats divāns gulēšot uz manis, ne es uz tā.

Sakarā ar šīm gultām mazs notikums no daudziem līdzīgiem jaunu nebēdnieku starpā.

*

Sašam bija tieksme uz stipriem dzērieniem. Es arī nesmādēju ne alu, ne brandiņu, un tā mēs dažu labu vakaru kopā ar konduktoriem sēdējām pie galda un dzērām. Kalve nepiedalījās. Viņš, mazs būdams, bija izgulējis kādu smagu bērnu slimību, šarlaku vai difteriju, un tagad sirga no tās sekām kronisku iesnu veidā. Ārsts

viņam bija ieteicis par visām lietām atturēties no alkohola lietošanas, un viņš atturējās. Saša, kad iesila, parasti ar to bija stipri nemierā un gribēja Pēterim uzspiest kaut vienu glāzīti.

Nē, Pēteris nebija piedabūjams dzert.

Un tā reiz vēlā naktī, mums, dzērājiem, skaļi sarunājoties un pa starpām uzdziedot bēdīgas krievu dziesmas, Kalve savā kaktā klusām taisījās uz dusu. Jau viņš bija nolīcis āzišus, uzguldījis uz tiem rāmi un patlaban ņēma maisu, kad Saša pietrūkās kājās.

“Tu domā iet jau sust?” viņš sauca. “Pat tik daudz tu nevaru, kā būt ar mums mazu brīdi nomodā, kā bībelē stāv rakstīts?”

Viņš paķēra gultas rāmi, stūreniski gūlās tam virsū, nošņirkstēja, salikās visi četri koki blakus un izlidoja cauri durvīm atpakaļ virtuvē, ka stikli vien noskanēja.

Bet Kalve bija atriebīgs. Mums likās, ka viņš paņēma savu maisu un izgāja vietu taisīt virtuvē; bet viņš bija iznesis Sašas maisu, ne savu, pastatījis zem ūdens krāna un pagriezis vaļā.

Nabaga Sašam nu bija jāguļ uz paklāta mētelīša.

“Redzi nu, kā iet, kad būrus šauj ar gultas rāmjiem,” Grīslītis smējās.

Tikai tas, ka izdauzītās durvis Sašu bija padarījušas mazdūšīgu, novērsa tālākus konfliktus biedru starpā. Bet otrā rītā tas viss bija tikai tāla, nepatīkama pagātne.

*

Uz skolu ceļš mums nebija garš, no Popova ielas līdz Suvorova ielai Nr.2, tomēr iznāca kāds kilometrs ko cilpot. Divas reizes dienā, turp un atpakaļ, iznāca krietna pastaiga. Mēs dzīvojām koka namelī netālu no dzelzceļa. Gabaliņš līdz Kurmanova ielai, tad pa Dzirnavu līdz Marijas ielai, stūreniski cauri Berga bazāram uz Elizabetes ielu, pa to līdz Suvorova ielai un tā tālāk. Skolas telpas bija pašā augšā, lai gleznotājiem būtu vairāk gaismas. Tikuši līdz kāpnēm, mēs ņēmām divas pakāpes vienā solī un drīz bijām galā. Ceļu isinot, vai ja laiks bija pārāk auksts, mēs skrējām, kā cits citu ķerdami.

Dienā tas būtu pārējiem pilsoņiem licies aušīgi, bet vakaros mēs to varējām darīt bez kautrēšanās. Tāpat mēs uz kādas ielu saduras varējām apstāties pie kāda Volgas nēģu toveriša, nopirkt par visiem vienu nēģi un, sakniebuši gabalos, nolaist to dibenā, ka smiltis vien nosprakstēja.

Atpakaļceļā satiksme uz ielām jau bija aprimusī. Tad Kalve bija sev it kā par pienākumu licis gūstīt katru kaķi, kas parādījās uz ielas. Viņš to ieraudzīja jau pa lielu gabalu un skrēja katram pakal, riedams un kaukdams kā suns. Tā mēs isinājām laiku un arī nesalām savos plānajos mētelišos, kad naktis bija zvaigžņotas un sniegs mēnesnīcā dzirkstīja, salāpstots ap kokiem augstās čupās gar trotuāriem.

*

Kalves tēvs bija krievu tipa cilvēks, kalsns, garu iesarkanu bārdu, kas tiecās šķirties divos staros. Viņš bija straujas dabas, runāja aprauti, arvien it kā balsi glabādams daudz ļauna. Savus trīs dēlus viņš bija audzinājis stingri, pat ar bardzību, un sekas jau bija manāmas pie vecākā un jaunākā. Kārlis dzīvoja savā Pēterburgā un mājās nemaz nerādījās, bet jaunākais — Jānis — kas mācījās par dzelzceļa mašīnistu, solījās, — zināms tikai klusībā — kādreiz tēvu ņemt aiz bārdas. Tikai Pēteris paklausīgi dzīvoja vasaras vidū mājās, Kalvu ciemā, netālu no Krustpils, un gleznoja vai bez mitas. Līdz ar sauli vasarā viņam vajadzēja celties un strādāt, strādāt, jo tā tikai varēja ko sasniegt.

Kad Pēteris jau bija gadu skolā mācījies, tēvam šķita, ka nu jau viņam vajadzētu sākt pelnīt. Jo, lūk, Kārlis iztika taču pats ar sevi, tik dārgā pilsētā dzīvodams. Un laimīgā kārtā arī Pēteris pēc pāris gadiem patiesi iztika ar sevi, jā, varēja pat vēl apdāvināt tēvu, māti un citus tuviniekus.

Direktors Blūms viņu bija savedis kopā ar profesoru Jūliju Kleverī, kas laikam Krievijas lielpilsētas jau bija izsmēlis un pārcēlies uz Rīgu, kur atrada daudz cienītāju; Klevers taču bija vārds, ko mākslas vēsturnieki arvien

lika līdzās Šiškinam un Aivazovskim. Lielais meistars Kalvē bija atradis tik labu savu darbu kopētāju, ka pieņēma viņu it kā par mācekli, bet patiesībā tas bija zellis. Abi viņi dzīvoja Komerca viesnīcā. Pēterim nu bija pašam sava gaiša, glīti mēbelēta istaba. Viņam tika uznestas augšā brokastis un vakariņas, bet pusdienas viņi ēda kopā ar profesoru ēdamzālē. Pa reizai viņi izbrauca uz jūrmalu, it kā studijās, bet ķēra kāpās tauriņus un, paēduši kādā viesnīcā pusdienas, atgriezās.

Mēs Pēteri neapskaudām, ātrāk nožēlojām, jo mūsaprāt viņš vairs nekā nemācījās, bet kļuva amatnieks. Jau viņš veica savu kvadrātmetru lielu audeklu pāris dienās tā, ka profesors vietām tikai palazēja un salika — viņa paša vārdiem runājot — blitzdingerus, ņemdams biezu, gandrīz sausu krāsu un pastozī uzlikdams. Tas piedeva viņa parastajiem saulrietiem lielu gaismu. Šodien glezna gatava, ar sikatīvu gleznota, rītu jau sausa un arī pārdota par divi, trīs, pat pieci simti zelta rubļiem. Kalvem desmit vai divdesmit rubļu, skatoties cik glezna liela un cik sarežģīts motīvs. Bija gleznas, kā piemēram "Sarkangalvīte" un kāds ziemas vakars ar veciem kapu vārtiem saulrietā, ko meistars bija romantiski nodēvējis par "Zabrošenoje kladbiščē" — pamesta kapsēta, ko Kalve dabūja gleznot savos divdesmit eksemplāros.

Lai neizietu gluži no fasona un nepaliktu par mazu Kleverīti, mūsu Pēteris tomēr sāka iet privātstundās pie nupat kā no Pēterpils uz Rīgu pārnākušās latvju slavenības — Vilhelma Purviša. Un jāsaka, drīz vien viņš piesavinājās diezgan sulīgu toni un svaigu tehniku. Nebūtu viņš dažus gadus vēlāk nācis saskarsmē ar Drēviņu un Ubanu, kas krāva krāsas čupām uz visrupjākās maisa drēbes, viņš būtu gleznojis visai eleganti.

Skolas direktors, kas Kalvi bija rekomandējis Kleveram, gan kurnēja, kad Pēteris gandrīz nemaz vairs skolā nerādījās, tomēr — skolas nauda bija samaksāta — Dievs ar viņu! Bet kad dabūja zināt, ka puisis iet pie Purviša mācīties, tad bija beigas. Viņu izslēdza no skolas, tāpat kā kādreiz Zeltiņu, un aizliedza skolniekiem ar viņu satīkties, nodēvēdams visus peisāžistus par šarlataniem.

Līdz ar Klevera aizbraukšanu no Rīgas Kalves bagātās dienas izbeidzās. Pa to laiku viņš tomēr bija paspējis nopirkt Leitnera firmas velosipedu, kas maksāja vairāk nekā divi krietni zirgi. Bija apdāvinājis māti un kādu jaunu māšicu ar zīda audumiem, bet tēvu ar skaidru naudu. Bija iegādājies kārtīgas pilsētnieka drēbes, pat isti minchenisku mākslinieka uzmetni un dārgu niedras spieķi. Tāds nu viņš varēja rādīties kaut kurā koridorā un rādījās arī. Klevera laikos viņš bija kļuvis pazīstams ar pilsētas galvu Kerkoviusu un daudziem citiem vācu lielpilsoņiem, kuriem tagad par diezgan pieklājīgu cenu varēja pārdot savus darbus. Žēlojās tikai, ka nav mācījies vāciski. Kaut gan ar krievisko Rīgā tika cauri, tomēr vācieši, uzrunāti savā valodā, kļuva uzreiz vēligāki. To viņš redzēja pie Klevera, tā bija arī Rozentāla un Purviša panākumu atslēga.

Par Kalvi tomēr jāsaka, ka viņš ar savu mākslu nediedelēja. Viņam gan kā jaunam censonim netika vēl parādīts tāds gods, ka ievērojami vīri viņu uzmeklētu vienkāršā mēbelētā istabā kaut kur Artilērijas ielā, kur nu viņš bija apmeties. Nē. Viņam vajadzēja pienest savas studijas un arī pasūtītos darbus bagātnieku mājās; bet to jau darīja pat veci mākslinieki ar skanīgu vārdu, ja darīšana bija ar prominentām personām.

Pa laikam Pēteris Kalve pie viena otra mecenāta pat dzīvoja. Mūrnieku meistars Ķergalvis, kas toreiz bija viens no bagātākiem latviešiem, gribēja, lai jaunais mākslinieks uzglezno dažus skatus no viņa fabrikas. Tad Kalve nodzīvoja vairākus mēnešus Avotu ielā Ķergalvja dārza mājiņā. Bijīgi un klusi viņš tur dzīvoja, no mazām studijām taisīdams lielas gleznas. Kad es reiz viņu tur apciemoju, mums abiem pa vārtiem ienākot, pretim skrēja liels suns, nikni riedams. Patiešām nobijies, es iesaucos: "Trakais! Vēl iekodīs!"

"Nerunā tik niknā balsī," Kalve mani aprāja. "Tas ir Ķergalvja suns."

*

Kad es apprecējos un, jau divus sliktus vienistabu

dzīvokļus izdzīvojis, meklēju labāku, vismaz ar atsevišķu virtuvīti, tad. Pētera ierosināts, noīrēju tādu ar divām istabām, lai iznāktu vieta arī viņam. Tas bija gan patālu laukā, aiz jaunās Ģertrūdes baznīcas, Cēsu ielā Nr.5, bet ļaunākam gadījumam tuvumā bija tramvajs. Kas tā nu bija par varenu telpu: priekšnams, pa kreisi virtuves durvis, tieši pretim istaba, tad atkal durvis uz otru istabu. Priekšistabai divi lieli logi, otrai viens. Āra durvis griežams zvaniņš. Taisni prieks bija dzīvot. Arī Štrālam iepatikās mūsu jaunā mītne, un mēs atkal bijām visi trīs kopā kā senāk skolas laikos. Tā bija mums visiem trim auglīga telpa. No šejienes viegli varēja tikt dabā, ejot vai nu Ķīšežera, vai Juglas virzienā. Mēs gājām, grabinādami plecos uzliktās krāsu kašteles, un prātojām, ko mēs darītu, ja kāds — tas varēja gan būt tikai pats Dievs — mums uzdāvinātu Fēniksu vai Unionu, vai pat abas šīs lielās fabrikas. Un nācām pie atziņas, ka māksliniekam neklājas par tādām lietām nemaz domāt.

*

Kalve joprojām bija uz sīkiem nedarbiem. Viņš gan neskrēja vairs kaķiem pakal kā Popova ielas laikos, kad švīta ūsiņa vēl nesedza virslūpu. Bet zem mūsu logiem, dziļi lejā, starp mūra žogu un mājas pamatiem kā akā staigāja balta kaza un brēca nelabā balsī, — to viņš gribēja aiz ragiem uzvilkt augšā. Uvilkt augšā, — zināms, pa jokam — nokaut, gaļu paturēt, bet ādu, nagus un ragus nolaist lejā. Kaza piederēja sētniecei, kas bija arī veļas mazgātāja. Kad sētniece tur starp mūriem ņēmās ar veļas žaušanu, viņai arvien līdz izskrēja mazs, melns, pinkains šunelis, kurš, ar kazu ālēdamies, tik spilgti rēja, ka arī to Kalve gribēja dabūt augšā, lai likvidētu. Viņš garas auklas galā iemeta cilpu un raudzīja to apmest kazai ap ragiem, kas tomēr neizdevās. Tad viņš iesēja auklas galā maizes garozu. Jā, nu kaza to zelēja ar visu auklu un norijusi gāja tālāk kā zivs ar āķi. Bet Pēteris vilka. Patiesi, kaza pacēlās uz pakalējām, metās sānis un vaļā bija.

Tā būtu bijusi jauka rotaļa. Tikai kaza pēc tam vairs

garozu neaiztika. Pat kāpostu kacēnu ne. Par to šunelis gan. Stiprā diegā iesietu gaļas kumosu tas norija kā ogu. Un pacēlās jau, kaukdams un spirinādamies, līdz sētnieces logam, kad pa to izšāvās divas kalsnas rokas un šunelis pazuda. Nu arī Kalve žigli pārgrieza diegu un aizvēra savu logu.

Kas varēja pateikt, kurā stāvā makšķernieks slēpās? Varbūt Derumu meitēns blēņojās, tas bija tāds dulburs, hi, hi!

*

Lai Pēteri Kalvi labāk saprastu, jāzina, ka viņš bija atsities mātē. Mīlēja visu, kas sievišķīgs, pat lelles. Varbūt arī tāpēc viņš satika ar tēvu, kurpretim Kārlis, vecākais brālis, Kalvu ciemā reti rādījās. Tēvs bija valdonīgs, māte pazemīga un klusa. Tur sētā viņas nemaz nejuta, kā nejūt organismā locekli, kas vesels. Tēvs, turpretim, bija nemitīga rūkoņa, vaimanas un mūžīgs nemiers. Slimu cilvēku viņš pagalam nevarēja ciest. Kad māte sūdzējās, ka sāpot zobi, viņš ņirgājās:

“Kā kauls var sāpēt?” vai arī, — “Nekas, īsāks laiks.”

Pats viņš jaunībā bija vārdzis un būtu varbūt sen zem zemes, ja glēvi padotos. Bet viņš bija uzveicis visas kaites ar stipru gribu un aukstu ūdeni.

“Re, kur mans dakteris,” viņš rādīja lejup uz mazu ezeriņu. “Es viņā peldējos, tiklīdz malas atkusa, un rudenos tik ilgi, kamēr aizsala. Un daru to arī vēl tagad ar saviem sešdesmit gadiem. Paldies Dievam, nu es esmu vesels kā rutkis.”

Kalvu lauki bija izdoti uz pusgrauda. Saimnieks apkopa tikai lielu augļu dārzu un ņēmās ar bitēm, kuru viņam bija ap divdesmit saimju. Pats taisīja stropus pēc visjaunākajām metodēm, paša izgudrotām presētām salmu sienām. Zināja runāt par Dadaniem un Berlepšiem un nosauca mani par muļķi, kad es negāju skatīties, kā viņa putniņi tur strādā pa stropu. Klēti, kur Pēteris vasarā gulēja un arī strādāja, jo tēvs tur bija izcirtis lielu logu, viens kakts bija pilns ar medu gan rāmīšos, gan

spaiņos un stikla burkā. Tur nu mēs gulējām abi, šad un tad gleznojām klusās dabas un kāvāmiēs ar lapsenēm, kas, medus smaržas un bumbieru aicinātas, laidās pa vaļējo logu iekšā un ārā.

Ritos, tikko saule bija uzlēkusi, Kalves tēvs klauvēja pie durvīm. Viņam it kā vajadzēja kaut ko paņemt; bet patiesībā tā bija kontrole, vai dēls vēl nebija gultā. — Nē, dēls jau sēdēja uz sava ķebliša un strādāja, nereti ar pavisam sausu otu.

Ar lielu runāšanu Pēteris bija izbrīvojis no tēva mazu zemes gabaliņu klēts priekšā, lai ierīkotu puķu dārziņu. Bet tad nu vajadzēja to kā nākas izmantot, un Pēteris izmantoja arī. Viņš gleznoja savas puķes, kur pārsvarā arvien bija spilgti oranžas ritenspoles, gan tās vien, gan kopā ar vecās istabas zilganpelēko sienu, visādās gaismās, bet visvairāk gan pilnā saulē.

Klētī vai istabā, arvien tēvs Pēteri paturēja acīs, — vai tikai tas neķer mušas, kā viņš mēdza apzīmēt dikā sēdēšanu. Un kad mēs dažreiz, paēduši brokastu vai pusdienu, vēl brīdi palikām istabā, kad tēvs, paķēris cepuri, izskrēja, bet māte novāca traukus, tad Pēteris arvien apsēdās uz savas lādes, kurā glabājās etiķes, audekli, papīri, apkaklītes un kravates, lai gadījumā, ja priekšnamā iedimdētos tēva soļi, viņš varētu pietrūkties kājās, pacelt lādes vāku un kaut ko meklēt.

Kalves tēvs bija kaislīgs zvejnieks. Zināms, tikai par tik, par cik tas bija ienesīgi. Viņam bija desmitiem asu garas tinas lieliem korķa pludiņiem, kas nesa tīklu pa virsu. Tās viņš, Pēterim airējot, naktīs izstiepa šķērsām Daugavai un tad laidās ar laivu līdz pa straumi. Tā viņi, sevišķi tumšās, pārkonainās naktīs bija ķēruši milzīgas mežavimbas. Pēteris šīs zvejas pieminēja ar šausmām; bet tēvs, man stāstīdams, prasīja dēlam:

“Vai nebija lieliskas zivis? Neviena mazāka par sešām, vairums ap desmit mārciņām! Kad noguldījām rīta gaismā te uz zāles...”

Un Pēteris apliecināja: “Jā. Tepat istabas priekšā uz zālītes.”

“Bet ko jūs teiktu par tādu lietu,” viņš pēkšņi griezās pie manis, “kad es Pēterim no barona nopirktu tur to

prāvo ezeru pie Laukezera? Korfs grib pieci simti, es četrus dodu.”

Ko es tur varēju sacīt? Uz labu laimi es teicu:

“Nebūtu slikti. Varētu turēt savu laiviņu, pa vaļas brīžiem pabraukāt, pamakšķerēt un —”

Te Pēteris man piegrūda pie sāniem un pasteidzās izlabot: “No laivas būtu gan brīnišķīgi motīvi uz visām pusēm, ar ūdeni priekšplānā, sevišķi te, meža galā.”

*

Kad es 1907. g. rudenī taisījos pa otram lāgam uz Vāciju, šoreiz uz Berlīni, lai pastrādātu pie Lovis Korinta, tad arī Kalve taisījās man līdz. Viņš vēl joprojām nebija iemācījies vāciski un domāja, ka par abiem mēs gan varētu itin labi tikt cauri. Es biju sarīkojis kādā tukšā dzīvoklī pilsētas centrā mazu izstādi, cerēdams, kaut ko pārdot. Laikraksti uzņēma aizrādījumus, kādam nolūkam izstāde rikota, un panākumi bija labi. Tad arī Pēteris gribēja ievirzi un telpu izmantot. Tiklīdz mana bija slēgta, tika atvērta viņa darbu izstāde.

Kopā braukšana tad nu gan neiznāca, par ko draugs bija stipri nobažījies, jo nekur tālāk par Rīgu pasaulē nebija izkustējies. Jaunsudrabiņu ģimene jau bija labi iedzīvojusies Šarlotenburgas apstākļos, kad ieradās Kalve. Turpat netālu mēs atradām mēbelētu istabu pēc viņa prāta, palīdzējām norunāt maksu un visu citu, kas ar tādu istabu sakarā, jo viņš bija gandrīz pilnīgi mēms. Saprast viņš vēl kaut cik varēja, bet pateikt zināja tikai divus vārdus — alles eins. Ar tiem viņš operēja visādos gadījumos un vajadzībās, ņemdams palīgā rokas un pat visu ķermeni. Visjaukāk šie abi vārdi skanēja darbnīcā, kad Korints, pie Kalves darba kaut ko pakorigējis, vaicāja, kādas ir skolnieka domas. Kollēgas visapkārt spurdza, un arī lielajam meistaram lūpu kaktiņi mazliet savilkās uz augšu, kad mans Pēteris tīrā vācu valodā atteica: “Alles eins.”

Kad profesors bija projām, Kalve sacīja:

“Ko viņi smejas kā mulķi? Jāprasa, vai paši kādā svešā valodā māk pateikt vairāk. Kā es māku, tā es

runāju.”

“Taisnība,” es viņam piekritu. “Kad es Šausmānos gāju ganos, mēs, vairāku sētu zēni, pa dienasvidiem upē peldējāmies un tāpat smējāmies kā šie te, kad Bergīšu Miks peldēja, līdz acīm iegrimis. Tad Miks uz mata tāpat teica kā tagad tu, — ko jūs zviedzat? Kā es māku, tā es maunu!”

Citādi vācu kollēgas, no dažām līdzpaņemtām studijām Kalvi iepazīnuši, izturējās pret viņu ar pilnu cieņu. Brīnijās tikai, kāpēc viņš, tik labs dabasskata gleznotājs, gaisina laiku, nākdams pie žanra meistara. Būtu pavērojis, kā strādā Valters Leistikovs, būtu par lielāku svētību. Mēs gan savā starpā, šos labi domātos mājienu pārrunādami, nodēvējām biedrus par sausiem amatniekiem, kas iziet uz speciālizēšanos un strādā it kā pie slidošās lentes. Kalve tomēr nebija figūrai vai portretam dzimis, un tiklīdz laiks uz pavasara pusi kļuva laipnāks, laidās labāk dabā meklēt pie Grūnevaldes ezera Leistikova motīvus vai gleznoja ziedošus ķiršus.

*

Kad mēs pārgājām dzīvot no Rīgas uz Vecmilgrāvi Augusta Dombrovska “Burtnieku pili”, atkal Kalve mums sekoja. Mēs dzīvojām apakšā, viņš tieši mums virs galvas. Viņam bija sava virtuvīte, glīta, gaiša istabiņa ar rīta sauli, bet strādāt varēja tā sauktajā gleznotāju zālē ar milzu logu ziemeļu sienā. Es jau biju stipri nosvēries rakstnieku pusē, bet ja gleznoju, tad strādājām vienā telpā, kur vietas būtu pieticis vai veselam ducim gleznotāju.

Arī šeit, tāpat kā tur lauku klētī, Pēteris pa paradumam līdz ar sauli sēdās pie molberta. Bet vēlāk, dienai tekot, viņš nereti ielaidās saldā snaudā. Kreisā roka ar paleti noslīga uz ceļiem, labā uzgūlās tai iešķersām pāri, zods atbalstījās uz krūtīm. Bet tas ilga tikai pāris minūtes. Tad viņš trūkās augšā, vairākas reizes no vietas tā kā iesmilkstējās un sāka atkal strādāt.

Vakarus mēs palaidām vai nu katrs savā istabā, vai arī turpat zālē, bieži visi burtnieki kopā, sasēdušies un

sazvēlušies uz platā turku divāna, kas te bija inventārs. Mēs, precētie, pārcilājām savus jauno dienu piedzīvojumus, kā un kur redzējušies, iepazīnušies, kā samilējušies un tā tālāk. Tā kā Kalvem drīz draudēja vecpuīša liktenis, tad nereti tika vaicāts vai viņš domā puiši nomirt kā Blaumaņa Taukšķis?

Kalve paraustīja plecus. Viņam nepietika līdzekļu, lai sievu godam uzturētu. Bet tāda nakšu romantika, par kādu tikām runājuši, viņu interesēja gan. Staigāt vai sēdēt kaut kur kādā upmalā, parkā, birzī vai kaut ābeļdārzā no saules rietā līdz jaunai gaismai, — tam vajadzēja brīnum skaisti būt... Viņš aizbrauca uz laukiem.

Nodzīvojis taisni ievu ziedu un lakstīgalu laiku pie Milskaudzes, netālu no Jēkabpils, kur no kalna varēja redzēt Saku un Daugavu un kur varēja nogaršot pašdarināto jāņogu vīnu, Kalve atgriezās ar atziņu, ka tāda nakšu muldēšana viņam sagādājusi vienīgi galvas sāpes otrā dienā. Viņš pārveda gan vairākas pavasarīgi svaigas studijas, bet sirds pret romantiku nebija iesilusi. Tur gan rādījušies daži meitēni, bet neviena nebijusi pēc viņa prāta.

Jā, ar sieviešiem Kalvem patiesi neveicās, kaut gan nevarēja sacīt, ka sakarā ar daiļo darbu viņam būtu trūcis piekrišanas. Bet viņš nemācēja tuvoties. Jau tur Blūma skolā viena viņam bija patikusi, — cēlā Dragņēviča. Tiesa, viņa bija krieviete, un viņas tēvs bija liels vīrs — domeņu valdes priekšsēdētājs, — bet vai tad mīlestība pārkāpj tik vien augstus žogus? Kalve tikai visu ņēma pārāk nopietni. Viņš domājās labi darām, uzrādot kļūdas Dragņēvičas zīmējumos, bet viņa par to sašuta un jutās nelaimīga. Tāpat te, Milgrāvī, viņam ļoti, ļoti patika Klāras jaunkundze, Dombrovska progimnazijas skolotāja, Martas Rinkas māsa. Tā bija tiešām skaista jaunava, tā ka jūsmot bija vērts. Bet kā Kalve viņai tuvojās? Viņš gribēja gūt ievēribu ar mazu joku. Ziemeļblāzmas parkā uz celiņa stāvēja Klāras jaunkundze un vēl viena skolotāja. Mums iznāca viņām iet garām. Un kā nu viņas abas tur stāvēja un, galvas kopā sabāzušas, kaut ko klusām runāja, Pēteris pagalam nevainīgi, rokas

kā uz svētīšanu pacēlis, aizkabināja tās abām runātājām aiz pakauša un sasita pieres tā kopā, ka noklaudzēja.

Ar to, protams, pietika, lai laipnīgais gleznotājs Milgrāvja dāmu acīs kļūtu par briesmoni. Un tā Pēteris Kalve patiešām nomira puisī.

*

Augusts Dombrovskis savas fabrikas skolā šad un tad sarikoja mazas viesības. Tika paēstas labas vakariņas, ietas rotaļas un arī dejots. Dažreiz ieradās Dombrovska kundze un dēls vijolnieks ar savu līgavu, pianisti Gomani. Pārējie viesi bija visi tepat mīlgrāvieši: Dombrovska skolu skolotāji, bērnu dārznieces, fabrikas augstākie ierēdņi, daži jūrskolas mācības spēki un mēs, burtnieki. Sanāca ap piecdesmit viesu, un visi jutās ļoti omulīgi.

Mēs gudrojām, vai mums, mākslinieku nama iemītniekiem, nederētu kādreiz revanšēties, un nolēmām, ka tas jādara Pēterim un pavisam oriģinālā kārtā. Ēdienu bagātības ziņā viņš nevarēs sacensties ar Dombrovsku, kam netrūka ne šķiņķa, ne nēgu, ne žāvētu zušu, ne lašu ikru, bet par to viņam bija pārpilnībā kaut kas cits, — medus! Pēterim jāriko balle ar nosaukumu "Medus vakars Burtnieku pili".

Pus nopietni, pus pa jokam sacīts, priekšlikums Kalvi nemaz neiztrūcināja. Gluži otrādi. Ideja viņam patika, un medus tanī vasarā bija sanests vairāk nekā jebkad. Uz vietas tika izstrādāta vakara programma. Mūsu sievas uzņēmās galda klāšanu un viesu apkalpošanu. Garais galds pa visu zāli būs neapklāts, bet balti noberzts ar sauso ašķu višķiem. Nekā uz galdiem vairāk kā tikai rupja maize, medus kāres lielās māla bļodās, bet līdzās katram šķīvīm paprāvs rutks ar visiem lakstiem. Tam visam vajadzēja arī dekoratīvā ziņā izskatīties lieliski.

Kalve bija sajūsmā. Jau pēc nedaudzām dienām viņš aizlaidās uz Krustpili pēc medus. Un tiešām atveda mārciņu trīsdesmit, ja ne vairāk. Bet līdz ar to vakara rikošanā bija iejaucies arī viņa tēvs. Pētera un mūsu visu

jauko nodomu celt galdā vienīgi medu viņš bija noniecinājis uz beidzamo. Nē, ja jau Pēteris gribēja ko rīkot, tad nedrīkstēja naudu žēlot. Vajadzēja ciemiņiem celt priekšā visu, kā to kungu galds prasīja. Jā, Kalves tēvs nu reiz bija tāds, ka nedeļa simtu ubagiem pa kapeikai, bet deva vienam rubuli. Tikai tā un ne citādi varēja gūt ievēribu.

Tā no mūsu vienkāršā, bet oriģinālā medus vakara iznāca pavāja kopija no visiem līdzīgiem vakariem, kur aiz visādiem traukiem medus, tīri kā nokaunējies, slapstījās. Viesi gan slavēja pašreizējo mielasta devēju, bet Kalvem šķita, it kā viņš katram būtu devis kapeiku, un mums tāpat. Piedevām vakara rīkotājs jutās stipri pazemots, jo nebija ieradies pats galvenais viesis, mūsu nama tēvs, kurš, neraugoties uz visu laipnību, gadījumā tomēr prata ieturēt distanci.

*

Burtnieku pils palika Pēterim Kalvem pēdīgā dzīves vieta. Jau labu laiku bija vērojams, ka viņš kļuvis stipri izklaidīgs un reizē it kā dziļi sevī iegrimis. Bet nesūdzējās par sāpēm.

“Tu izskaties tāds savārdzis, Pēter,” mana sieva teica. “Tev nevajadzētu tik daudz strādāt un kārtīgāk būtu jāēd.”

Kalve nekā neatbildēja, bet otrā rītā aizbrauca uz Rīgu, solidamies iet pie daktera Skujas. Aizbrauca un vairs nepārbrauca. Atnāca tikai kartīte pa pastu, ka ārsts ieteicis dažas dienas atpūsties. Pagāja vēl dienas, pagāja divas nedēļas. Trešajā es aizgāju viņu apraudzīt. Viņš gulēja atsevišķā istabiņā slimāks nekā mājās.

“Tu jau esi pagalam sabeidzies, te gulēdams,” es jokoju, nenojauzdams, ka slimība tik nopietna. “Nāc labāk līdz. Patlaban siltas rudens dienas. Pagleznosim vēl Ķīšezeru ar dzelteniem bērziem. Cik ilgi tad tu domā tā bez darba nikt? Ko tad ārsti saka?”

Kalve nevarīgi atmeta ar roku.

“Ko viņi saka... Slims varot ātrāk palikt nekā vesels, to viņi saka. Redzi, man te metas tādi sāpīgi cietumi uz

rokām.”

Viņš atvilka krekla piedurkni, un bija redzami mazi augoņi.

“Ārsts domā, ka paies vēl labs laiks, kamēr kaiti pārvarēsim.”

Kaite tomēr nepadevās. Kādā aukstā ziemas dienā atnāca vēsts, ka Pēteris Kalve miris.

KĀRLIS KALVE

Vaigu vaigā es ar Kārli Kalvi tiku redzējies vienu vienīgu reizi. Tas bija tanī laikā, kad Pēteris dzīvoja viesnīcā un strādāja pie Klevera. Konflikts ar tēvu viņu turēja nost no mājām, un arī Rīgā viņš nerādījās. Mēs kļuvām pazīstami sarakstīdamies. Arī ne bieži. Pavisam trīs vēstules, — viena no Pēterpils, otra no Ukrainas, trešā no Valaamas salas Ladogas ezerā. Pamudinājušas man rakstīt viņu bija jaunā brāļa vēstules, no kurām vai ikvienā biju pieminēts kā draugs. Par to nu vecais brālis pateicās un lūdza paturēt Pēteri joprojām zināmā aizgādībā, jo viņš varbūt esot par glāvu, lai viens sistos pasaulei cauri.

Jā, Kārlis bija no sīkstāka koka nekā Pēteris. Viņš bija tēva dabā, kaut gan no izskata bija melnīgsnējs kā māte. Lai, kopā berzējoties, nešķiltos ugunis, tad pēdējā laikā, kopš bija pametis Štiglicu un mācījās privāti pie profesora Križicka, viņš Krustpili nebija redzēts. Tēvs viņam bija atrāvis jau tā niecīgo naudas pabalstu, lai dēlu piespiestu skolu nobeigt. Dēls tomēr neliecās, un viņi palika visu mūžu, ja ne ienaidnieki, tad sveši. O, Kārlis prata tēvam raust uz galvas kvēlošas ogles. — Reiz viņš pēc ilgiem laikiem tomēr bija atbraucis no Pēterpils līdz Krustpilij. Tikai ne lai apsērstu tēvu. No dzelzceļa stacijas viņš bija pa tālruni izsaucis draugu Jaunzaru. Pirmās klases bufetē viņi bija paēduši kuplas pusdienas, omulīgi kopā pasēdējuši, tad Kārlis sēdies atkal vilcienā un aizbraucis uz Pēterpili atpakaļ.

“Pasveicini manu tēvu,” viņš atvadoties teicis Jaunzaram, “un pasaki, ka man, diemžēl, nebija laika viņu apciemot.”

*

No Kalves pirmās vēstules es iepazinu Pēterpili. Nu es zināju šo to par dzīvi šinī lielajā krievu mākslas centrā. Tur bija akadēmija, Štiglica zīmēšanas un tēlniecības augstskola. Pēterpili bija cits plašums nekā Rīgā. Tur bija izdevība redzēt to, kas tapa, tur bija senais: Ermitāža, Aleksandra trešā muzejs, lielās Pavasara izstādes, Peredvižņiki. Ak, kas viss tur tikai nebija! Tirgotavas, kur mākslinieki varēja darbus nodot komisijā un saņemt pasūtīnājumus. Tur varēja dzīvot no svētbilžu gleznošanas vien. Par ķeizaru un ķeizarieni dabīgā lielumā, ar eļļas krāsām, pēc trafareta, maksāja piecdesmit rubļus. Kārlis Kalve naudas trūkumu vairs nepazina. Viņš varēja dzīvot dārgajā pilsētā ziemu bez bēdām, bet vasarā viņš izbrauca kaut kur laukā un gleznoja upes, ezerus, mākoņu studijas, saules rietus.

*

Kārlim Kalvem bija jauks paradums savas vēstules ilustrēt. Un kad atnāca viņa vēstule no Mazkrievijas, tur teksta vidū brīvā spalvas zīmējumā bija parādīts balts mūra namiņš salmu jumtu, viju žogi un saulespuķes viļņveidīgā zemes krokojumā. Tā bija viņa drauga gleznotāja Koročkina dzimtene. Tur viņi dzīvoja, dienā strādādami un naktī apbrīnodami Ukrainas debesu dziļumu, ko tik nepārspējami aprakstījis Gogols, kur zvaigznes lāsmoja neparasti lielas un spodras, kādas tās bija gleznojis brīnišķīgais Kuindži, bet mēness šķita mazs un gluži nevajadzīgs.

Kādā citā vasarā atnāca vēstule no Valaamas. Tur bija liels vīriešu klosteris pareizticīgo mūkiem. Kas tur gribēja dzīvot, tam vajadzēja uz kādu laiku pārtraukt katru satiksmi ar ārpasauli. Gleznotāji labprāt tika uzņemti pajumtē un maizē pilnīgi par brīvu. Bet viņiem vajadzēja strādāt un padoties klostera noteikumiem. Uz salas neviens nesmēķēja. Atskanot rīta un vakara zvaniem, vajadzēja ieiet klostera baznīcīnā un salīdzināties ar Dievu. Aizbraucot tad katrs labprāt

atstāja klosterim kādu glezniņu, tā bija visa maksa par laipnību. Bet ja kāds pārkāpa klostera noteikumus, to izcēla malā.

No šīs vasaras Kārlim Kalvem bija īpatnējas studijas — ar sarkanīgām, svaigi darvotām, savādi izvērstām somu laivām, kas skaisti harmonizēja ar pelēko ūdeni. Ak, te uz salas bija pavisam cita pasaule. Te cilvēks nejutās vairs tieši Istenībā, bet redzēja sevi kā sapnī. Bija tikai reti Istenības brīži, — kad pienāca kāda vēstule ar pasta tvaikoni vai kad, atgūlies kāda koka ēnā, skatījies debesis, kas ir puslīdz vienādas visās pasaules daļās.

Jau minēju, ka ar Kārli Kalvi tikāmies tikai vienu reizi. Šoreiz mākslinieks bija ceļā uz mājām ar visām savām mantiņām, kas pastāvēja no svētdienas drēbju kārtas, parastajiem gleznošanas piederumiem un studiju saiņiem. Viņš brauca cauri Rīgai un uzturējās pāris dienu pie brāļa Pētera, Komercviesnīcā. Man par to tika ziņots, un es ieradās bez kavēšanās.

Tā bija savāda tikšanās. Sirsnīga, var teikt pat priecīga, un tomēr tik sāpīga, ka gribējās vai raudāt. Jo starp mums trijiem rēgojās nāve. Kārlis bija vājš, dzeltens, seklu elpu. Viņam būtu bijis tik daudz ko vaicāt un stāstīt, bet runāt nebija viegli. Viņš mūs uzskatīja kā provinciāļus un deva dažus lietderīgus padomus, no kuriem pats galvenais bija, — nekad nerādīt savus darbus kollegām, kas nav tev isti draugi. Tur, Pēterpili, esot tā, ka daži ideju nabagi mākslinieki ložņājot pa darbnīcām un raugot kaut ko nospert. Esot taisni briesmīgs pārsteigums kādā kopīgā izstādē ieraudzīt savai gleznei gluži līdzīgu kāda cita mākslinieka darbu.

Šī saruna man gaiši nāca prātā, kad nedaudz vēlāk laikraksti ziņoja par tādu gadījumu tieši ar Kārļa Kalves skolotāju Križicku, ko apvainoja par plagiātu; bet patiesībā vainīgais bija taisni tas otrs. Bet kamēr lieta noskaidrojās, Križickis bija miris. Viņš nonāvējās aiz aizvainojuma.

Turpat, mums ciemojoties, ienāca arī profesors Klevers. Viņš pret Kārli Kalvi izturējās kolleģiāli. Piedāvāja cigāru, ko jaunais mākslinieks pasmaidīdams

pieņēma un, kabatā noglabājis, sacīja: "Par piemiņu no liela mākslinieka."

Tad Klevers lūdza parādīt studijas.

Tās Pēteris lika citu pēc citas uz molberta. Mēs citi sēdējām un skatījāmies, pie kam Kārlis šad un tad pateica kaut ko par vietu un laiku, kur un kad kas gleznots. Ūdeņi Kleveri neinteresēja; bet Ukrainas mājeles viņam bija kā no sirds izrakstītas. Viņš pats tur bija savā jaunībā staigājis un gleznojis kopā ar Tumaševicu un Pimoņenko. Viņš trūkās kājās, skrēja klāt un vēroja tehniku. Beidzot strauji teica:

"Ar mieru dažas pārdot? Zināms, man kā kolēģam jūs dārgi neprasisit."

"Labprāt," gleznotājs priecīgs attrauca. "Nauda man vajadzīga."

"Nu labi!" un Klevers atvadījās.

Kad Kārlis bija aizbraucis, es Pēterim prasīju, vai no tā pirkuma kas iznāca jeb vai vecais tikai izrunājās? — Jā. Viņš bija gan nopircis veselas desmit Ukrainas studijas, par 150 rubļiem. Tikai ne jau kādai kolekcijai vai kā materiālu eventuālām Mazkrievijas ainavām. Nē. Drusku pastiprinājis priekšplānus savā nebēdīgajā, plašajā tehnikā, vietām palazējis ar asfaltu vai kraplaku, viņš tās uz vietas bija metis tirgū kā savus darbus. Ar tušu viegli uzrakstītā Kārļa Kalves vietā viņš ar šķidru, brūnu krāsu uztriepa savu vārdu un pārdeva kā kaut ko sevišķu, kā pamatīgas studijas tieši no dabas, par kurām bez kautrēšanās varēja ņemt 150 zelta rubļus gabalā.

Tāds bija Jūlijs Juljēvičs Klevers!

Ko Kārlim bija darīt? Viņš bija grūti slims ar diloni. Ārsti, protams, mierināja. Mierīgu dzīvi kādā sanatorijā, varbūt Somijā vai Krimā. Bet Kārlis jau bija izšķīries. Ne Somija viņu varēja uzcelt, ne sanatorija veselu darīt. Viņš nāca ar pietiekami lieliem līdzekļiem uz tēva mājām, ierastā klimatā un mātes kopšanā, lai pacietīgi sagaidītu savu stundu.

*

Pie legendām par brāļiem Kalvēm, nepieciešams

mazs epilogs.

Kad dēli vēl dzīvoja, tēvs pret viņiem izturējās kā pret liekēžiem, kas tikai tiko viņa labuma. Tiku dzirdējis viņu uzlielām trešo, jaunāko brāli, kurš Krustpils dzelzceļa darbnīcās izmācījās par mašīnistu un saņēma labu algu. Vienīgi Jānis viņa acīs kur derēja. Tagad, kad abi mākslinieki bija miruši un Jānis apņēmis sievu ne pēc vecāku prāta, tēva uzskati bija pilnīgi mainījušies. Pēc Pētera atstāto darbu izstādes saņēmis ap tūkstoš rubļu naudas, ko es kā izstādes sarīkotājs izsniedzu, Kalves tēvs man piesūtīja pateicības vēstuli un reizā lūdza viņu, vecu vīru, gluži neaizmirst arī turpmāk. To ņemot vērā, es nākošā vasarā aizbraucu uz Kalvēm.

Varbūt tāpēc, ka sen tur nebiju bijis, bet varbūt, ka tas tiešām tā bija, — viss likās ejam iznīcībai pretim. Dārzs bija kļuvis tā kā šķidrāks. Bišu mājiņu daudz mazāk un visas tādas noplukušas. Puķu dārziņa vietā pelēks mauriņš. Istaba it kā zemē ielīdusi. Suns vecs un stīvs. Pašam Kalves tēvam bārda palikusi ruda un tik plāna, ka cauri varēja redzēt kakla dzīslas un spalvaino krūtežu. Izbijis cilvēks, es domāju, viņu tādu redzot stāvam sētsvidū, — kailu galvu, basām kājām. Kā manas domas uzminējis, viņš pēc apsveicināšanās teica:

“Nomirt būtu visprātīgākais, ko es varētu darīt. Bet tas stāv Dieva ziņā. Kas man vairs no dzīves? Jānis manam vārdam nekā nevar klāt nest. Ar abiem netaikīgiem ir pielikts punkts.”

Viņš iejūda zirgu, un mēs aizbraucām uz kapsētu, Naratas upes krasta ielokā. Tur jau bija uzlikts iespaidīgs ģimenes kapu akmens, — lauku kapsētai gandrīz pat greznis. Iecirsti bija abu mākslinieku vārdi un atstāta vieta tēvam un mātei. Un te es redzēju Kalves tēva acīs asaras, ko viņš pazagšus norausa ar delnas muguru, lai nepamanu. To redzot, arī man pārplūda sirds, un es klusām teicu:

“Mirušiem ir Dieva miers. Ļausim viņiem dusēt.”

Pēc paciemošanās kapsētā Kalves tēvs kļuva daudz brašāks. Viņš pieķērās atkal dzīvei. Viņš gribēja tagad vēl notvert kaut ko no tāk, kas agrāk bija garām aizslīdējis kā blēņas. Viņš nelasīja vairs avīzes, jo acis bija kļuvušas

tumšas, un tāpēc lūdza laist ziņu, tiklīdz rudeni Rīgā sākšot atkal spēlēt teātri. Viņš katrā ziņā gribēja redzēt "Uguni un nakti". Un jāsaka, ka tiešām aizbrauca, vienīgi lai noskatītos izrādi. Bet vēl vairāk savu pieķeršanos dzīvei un savai mantai Kalves tēvs parādīja tanī pašā apciemojuma laikā. Viņš gribēja, lai redzu arī viņa ezeru, ko bija beidzot tomēr nopircis un tajā laidis zivis iekšā bez sava gala. Bet tā kā ezers atradās aiz kalna, tad kaimiņi, pagāni, strādāja ne tikai ar tinām, bet pat ar velkamiem tikliem. Viņš paņēma uz pleca airus, uz elkoņa tīni, un mēs gājām.

"Aizvedīsi kundzei kādu zivi," viņš, tīni stiepdams, teica.

Mēs stiepām te un tur, taisījām ar airiem elles troksni, kad klusām bijām tīklu novietojuši gar stiebriem. Bet ne asakas!

"Ko es teicu?!" Kalves tēvs nolaida rokas. "Izsmeltas, nu!"

Beidzot kādā zālājā tines pludi tomēr sāka raustīdamies grimt. Bija liekaci ietinies sešu mārciņu līnis. Tad ezera saimnieks ar patiesu ignumu grūda dūri zivij sānos un pagalam aizmirsies iesaucās:

"Muļķis!"

Tas bija tas pats senais Kalve.

LEGENDA PAR VOLDEMĀRU ZELTIŅU

Vajaga tikai sākt risināt atmiņas par tiem laikiem, kad Rīgā apmeklēju zīmēšanas skolu un dzīvoju istu bohēmiešu vidū, lai iznirtu kā viena no spilgtākām personībām kalsns neliela auguma vīriņš iesarkaniem matiem un tādu pat pašķidru bārdiņu. Es nekā nezīnu par viņa izcelšanos. Dzimšanas un miršanas dati man pavisam izgājuši no prāta. Palicis tikai viņš pats. Palicis ne kā miļš vai nīstams biedrs, bet vienkārši kā Voldemārs Zeltiņš, pirmā lieluma zīmētājs, gleznotājs un īpatnis, ar kuru tik daudz kopā būts, ka varu bez piespiešanās izveidot prāvu leģendu.

Zeltiņam ir daudz kas kopējs ar Van Gogu kā mākslā, tā ārējā un iekšējā konstitūcijā. Jā, pat mīlas neprātā viņi vienādi: Van Gogs ziedoja vienu ausi, Zeltiņš sevi visu un nomira, tā sacīt, par neko. Iedomātā mīlā pat nenopūtās.

Bet risināsim pavedienu mierīgi.

Skolu Zeltiņš apmeklēja stipri nekārtīgi. Viņš nāca tikai pa vakariem, jo nespēja pilnu skolas naudu maksāt. Es viņu ieraudzīju sēdam ģipsa figūru klasē. Kontūras uzmetot, viņš tāpat mēroja attiecības saviebies, vienu aci aizmiedzis, kā visi. Kabatas nazi, aukliņā iekāris, svēra, lai figūru nostādītu pareizi. Labprāt nosēdās kāda mazāk spējīga biedra vai biedrenes vietā un saveda kārtībā šķībi greizi izdevušos zīmējumus. Bet dažreiz viņš ieradās arī dienā, kad mēs citīgi rāvāmies ar gleznošanu. Tikko pamanījies, ka direktora nebija klasē, viņš steigšus iegāja, pieplaka vienam otram labi pazīstamam pie auss, un starp viņiem iznāca maza saruna un arī maza darīšana, pēc kam Zeltiņš nozuda, kā bija parādījies. Ne labdien, ne ardievu, tikai īss galvas mājiens, un prom viņš bija.

Ne jau kādas naudas operācijas tur tika izdarītas. Ne rublis vai pusrublis aizlienēts uz neatdošanu. Zeltiņš gribēja iet uz studijām, un viņam trūka dažu krāsu. Pasniegtajās sērkociņu kastītēs tad nu kollēgas drusku iespieda, — viens kobaltu, otrs dedzinātu sienu, trešs zaļo zemi, kas bija viņa iemīļotākās krāsas.

Jā, Zeltiņš gleznoja jau visai labi dabasskatus, kad mēs ar Štrālu tikko sākām. Tolaik no Pēterpils bija pārcēlies uz Rīgu Vilhelms Purvītis. Pēkšņi kā bumba viņš nokrita un sadrebināja visus mūrus. Viņš bija nevien akadēmiju beidzis ar godalgotu darbu, bet arī paspējis jau iegūt zelta medaļu Lionas starptautiskā izstādē. Ar šo jauno, slaveno mākslinieku bija tuvu pazīstams kāds sabiedrībā pilnīgi nepazīstams jauneklis no tā paša pagasta, vārdā Vilhelms Ķuze. Pēc izglītības viņš laikam bija tautskolotājs, bet kalpoja kādā valsts iestādē kā mazs ierēdnis. Un tā kā šis ierēdnītis taisījās precēt Zeltiņa māsu, tad nebija nekāds brīnums, ka Ķuzes pazišanās ar Purvīti darīja gandrīz neiespējamo iespējamu — Zeltiņš tika ar saviem triepumiem pie Purvīša, un Purvītis bija atļāvis viņam laiku pa laikam atnākt, parādīt, ko uzgleznojis, un saņemt aizrādījumus, kas bija daudz vairāk, nekā Blūma skola varēja dot. Jo Blūms pats bija žanrists un peisažistus dēvēja par sliņķiem un dienaszagļiem. Par to nu Zeltiņu varēja apskaust pat tad vēl, kad viņš tika no zīmēšanas skolas, kā mēdz sacīt, izsviests. Direktors bija teicis:

“Vai nu nāciet skolā, vai arī atdariniet Purvīti, — diviem kungiem nevar kalpot.”

Zeltiņš skolā protams nenāca un milzu soļiem gāja uz priekšu dabasskata gleznošanā. Pat tik tālu viņš jau bija ticis, ka vācu mākslas zalons Basteja bulvārī 11 bija izstādījis vienu viņa pavasara tudeņu etīdi. Glezna gan karājās kases telpā, ārpus kataloga, bet kas par to? Zeltiņš domāja, ka tāda nošķiršana izdarīta aiz bailēm, ka viņš nenosit ar savu darbu visu izstādi.

Dzīvoja Zeltiņš vecā koka mājēlē pie Braslas kapiem. Tur pa logu viņš bieži bija gleznojis kapsētas krustus un jaunus bērzus kā arī tādu kā baznīciņu vai kapliču dažādos apgaismojumos. Kad mēs ar Štrālu un Kalvi

devāmies uz studijām Ķīsezera virzienā, parasti paķērām arī Zeltu, kā īsuma dēļ viņu saucām. Bet nekad viņš mūs neaicināja iekšā. Iznāca, kad parāvām zvanu, sasveicinājāmies, tad viņš iesteidzās atpakaļ, lai pēc ceturtdaļstundas iznāktu ar kasti pie vienas rokas, otrā saliekamu ķebli. Kad jau stāstīts netika, mēs arī neko neinteresējāmies, kāda tur tā dzīve bija. Savā starpā pārrunājām tikai, ka laikam viņš mitinās pie mātes un jau pieminētās māsas. Par tēvu kādreiz bija izteicies, ka tas nomiris. Turpat gultas vietā dzīvoja arī kollēga Pēteris Krastiņš, kas vēlāk aizgāja uz Štiglicu un beidza to ar ārzemju stipendiju kā dekoratīvs gleznotājs. Veselus trīs gadus viņš sabija Eiropas lielajos mākslas centros, galvenokārt Florencē, studēdams agro renesansi. Diemžēl, šis ļoti apdāvinātais gleznotājs paspēja maz darboties, jo izžuva mugurkaula smadzenes, un viņš savu mūžu novārgoja Aleksandra augstumu slimnīcā.

*

Kaut Blūms dabasskatu bija nolīcis pašā zemākajā plauktā, viņš tomēr nevarēja turēties pretim skolnieku lielajai gribai, sevišķi pavasaros, izbraukt vai iziet kopīgās ekskursijās pilsētas apkaimē. Tā priekšpilsētnieki nereti dabūja pabrīnīties par mūziku pulku, kas nezin kur nādzīgi soļoja pa nebrugētajām Ilguciema vai Āgenskalna ieliņām, līdz tika smilšotā priedainē un apmētās kur kurais, atradis sev piemērotu motīvu. Direktors tad staigāja no viena pie otra, šņaukāja, bakstīja ar spieķi čiekurus un atkārtoja vienīgo pamācību: "Sabludaiķe naturu."

Bet Dievs vien zina, kā tas nācās, — arvien, lai apmetāmie kur apmezdamies, kaut kur netālu sēdēja arī Zeltiņš. Izdevība redzēt, kā viņš glezno, mūs, protams, interesēja bez mēra, katrā ziņā daudz vairāk nekā direktora mudinājums vērot dabu. Tādēļ arvien kāds paslepšus aizlavījās pie viņa, lai vērotu viņa sulīgos triepumus, no kuriem nemaldīgi izveidojās priežu stumbri, smilts, skuju tumšais zaļums un dažī kobaltzili debesu plankumi. Tā bija jauna māksla, ko Purvītis bija

atnesis, bet ne tuvu pats Purvītis, kādu to tikām redzējuši dažā labā viņa skolniekā Latvijas akadēmijas laikā. Blūms ar nepatiku noskatījās, kas te risinājās, neteica tomēr ne vārda. Tikai kādā jaukā dienā mēs pēkšņi mainījām vietu.

Mēs tikām aizvesti uz Zaļo sēkli, augšpus Zaķusalas. Bet tikko bijām sasēdušies un atvēruši kastes, kad taisni caur mūsu nometni kā bulta izšāvās Zeltiņš. Viņš bija mēms kā zivs. It kā neviena no mums nepazinis, it kā direktora nemaz neredzējis, saburzīto platmalīti uzrāvis līdz degunam, viņš gāja un aizgāja. Netālu apsēdās, izgrozījās uz visām debess pusēm. Tur augšup nebija nekāda motīva. Labajā Daugavas krastā sadugusi gulēja Maskavas priekšpilsēta, Kuzņecova un dažu kokzāģētavu dūmos iegrimusi. Visapkārt kaili pāļi, plosti, kāds pāris kazu. Ko te lai glezno? Pēc brīža viņš cēlās un tādā pat tempā drāzās atpakaļ. Tepat jau būtu garām, kad mūsu direktors tomēr neizturēja.

“Gaspāģin Zelķin!” viņš bargi iesaucās.

Zeltiņš uz papēža apgriezās, iekāra ķeblikti kreisās rokas elkonī un aizdedza papirosu.

“Vai tā nav bezkaunība no jūsu puses?”

“Vai jūs šito salu nopirkāt?” Zeltiņš savā mazliet šļupstošā runas veidā atbildēja.

Blūmam, protams, vairāk nebija ko teikt. Un tā kā Zelts uz vietas apsēdās un vēra vaļā savu krāsu kasti, tad mums visiem vajadzēja attālināties, ko arī steigšus darījām.

Zeltiņa uzstāšanās tiešām izskatījās pēc bezkaunības, bet arī attaisnot to varēja. Viņš nespēja aizmirst to, ka ticis bez vainas izslēgts no skolas.

Laiks iet ātri. Zeltiņš bija mainījis dzīvokli. Viņa māsa tagad bija Ūzes kundze. Viņš dzīvoja pie jaunā pāra netālu no Pāvila baznīcas. Kādreiz, uz minūti pieskrējis, viņš man teica:

“Es gribu kollēģiem taisīt mazu sanāksšanu. Ceturtdienas vakarā septiņos. Atnāc tu ar’. Nu mums ir divas pieklājīgas istabas. Būs tēja un kāds biskvīts. Svainim ir tāda kā beķereja.”

Noliktajā vakarā mēs visi bijām klāt kā naglas.

Jurjāns, Julla, Kalve, Krievs, Štrāls, Treibergs... Prāvā istaba pildījās. Trūka krēslu. Mēs pamīšus stāvējām, stāigājām, sēdējām, atmetāmies uz palodzēm. Šo to runājām, cilājām studijas. Pipētāji sapīpēja. Bet visi mēs gaidījām solito tēju ar cepumiem. Durvis pa labi, durvis pa kreisi. Pa kreisajām mēs bijām ienākuši cauri virtuvītei.

“Vairāk mājā neviena nav?” kāds izgudrēm ievaicājās.

“Kā ne. Māsa tūlīt nāks,” Zeltiņš norādīja ar elkoni uz durvīm pa labi. “Viņa gan diez kā nepiekrita, ka es... — Bet būs jau labi.”

Driz pēc tam māsa iznāca. Mēs pietrūkāmies kājās, kuri nestāvējām, jo nu bija jāiepazīstas. Tikai Ūzes kundze neapstājās. Viegli ar galvu pamādama, viņa izgāja mūsu grupai cauri un aizsedzās ar virtuves durvīm. Noskripstēja arī āra durvju atslēga.

Mēs turpinājām viesošanos, nule jau daudz drošāk, jo Zeltiņš bija it kā atplaucis.

“Laikam pēc maizītēm,” viņš teica.

Pēc labas pusstundas māsa pārnāca. Bez maizītēm. Kā izgājusi, tāpat iesoļoja atpakaļ. Zeltiņš paspēja tomēr pateikt:

“Diez vai mums tēju dos?”

Klaps! durvis aizvērās.

Mēs klusējām, domājām par mājās iešanu, bet vēl negājām; jo tas būtu izskatījies, it kā nākuši tikai tējas dēļ. Vēlreiz māsa šķērsoja istabu, un šoreiz Zeltiņš visai nobažījies teica:

“Tak laikam mums to tēju nedos.”

Tēja mums, protams, netika dota. Jo kas gan varēja tādu baru izkāmējušu skunstnieku paēdināt. Vēl brīdi mēs sarunājāmies par mākslas jautājumiem, tad atvadījāmies.

Kad skolas laiki bija pagājuši, dažam labam sākās ista bohēmieša dzīve. Zeltiņš un abi Štrāli bija noņēmuši Avotu ielā pie Viksnām lielu istabu, kur nu apgrozījās vai visi jaunie rakstnieki, tā dēvētie dekadenti, aktieri, dziedātāji, mūziķi. Te tapa “Dzelme”. Te tika lasīts, dziedāts, deklamēts. Jaunais, slaidais Rūdolfs Bērziņš aizrautīgi dziedāja par jaunību. Zeltiņš, kad bija viens, arī

mēģināja dziedāt, bet kad balss viņam negribēja vibrēt kā Bērziņam, tad nežēlīgi purināja galvu un tomēr kaut ko līdzīgu viņņošanai izdabāja:

“Vēl mums smaid’ rožainas dienas...”

Tā bija viņa mīlākā dziesma.

Dažs labs šai piepīpētā, eļļas un terpentīna piesātinātā, bet skanīgā istabā izgulēja nakti uz krēsliem, apsedzies ar mēteli. Dažs dzīvoja dienas, nedēļas.

Zeltiņš bija vienmēr romantiski noskaņots, bet arī neatlaidīgs darbā. Studijas krājās blāķī. Sākumā eļļas krāsās, vēlāk temperā un pastelī, kas iznāca lētāk, jo sevišķi, kad bija atrasta laba recepte šo krāsu gatavošanai mājās. Dzīve, protams, bija sūra, tās pašas velna naudas dēļ, bet vai tad jaunībā kāds tādēļ izsamisa. Turpat netālu taču bija Freiberga grāmatu bode. Šad un tad varēja šim lubiniekam it kā iekūlāt dažas studijas, saņemot piecdesmit kapeikas gabalā. Badā nenomirst neviens putns mežā, ne vēl cilvēks tādā bagātā pilsētā, kāda bija Rīga...

Kad visi striķi trūka, mūsu Zeltiņš kopā ar Štrālu brauca uz Brakiem, lai Ērgļu biedrības namā gleznotu Blaumaņa lugām dekorācijas, un nopelnīja krietni labi. Vienu vasaru viņi bija strādājuši arī Ļaudonā, kur iznāca liels incidents ar vietējo mācītāju, par ko rakstīja pat avīzēs. Nav jau bijis nekas vairāk — tīra romantika ar mazu mītoloģijas piejaukumu. Tāds kā ezeriņš, kā Aiviekste, kurā rotājas nāras. Bet zālē iebriedis stāv stārķis sarkanām kājām un garu knābi. Par šo priekškaru, kas patiešām bijis jauks, mācītājs Avots bija izteicies:

“Es būtu tinti dzēris, ja atļautu savā draudzē tādu piedauzību. Katram taču zināms, ko nozīmē stārķis jaunu meitiešu tuvumā.”

Nolēma stārķi dzēst un meitas apģērbt; bet jaunie mākslinieki svētās dusmās bija visu pametuši, kā ir, atstādami arī vēl neizņemto honorāru — līdz tiesas lēmumam, kas gan nekad nenāca. Jo kas gan tajos gados un par tādiem niekiem gāja tiesāties!

Blūma skolai bija arī arhitektūras nodaļa. No tās iznāca viens vienīgs Rīgā vēlāk labi pazīstams arhitekts

Fricis Treibergs. Kopā ar Alksni, kam bija politehnikas diploms, Treibergs izveda vairākas būves. Vienu vasaru Vitebskā tika celta kāda liela ēka, kur nācās gleznot freskas. Šie darbi tika uzticēti Zeltiņam, kurš savukārt pieņēma palīgos Sašu Štrālu, jo tam labi padevās figūras. Jaunā celtnē atradās gubernatora dārza tuvumā. Dārzā Zeltiņš redzēja bieži pastaigājoties gubernatora meitu, skaistu krievu jaunavu. Ne reizi vien viņa bija apstājusies, pacēlusi acis uz jauno namu tur aiz sētas un apbrīnojusi gleznotāju darbu, kā arī pašu gleznotāju uz stalažām. Reiz viņš bija mēģinājis pamest gaisā skūpstu. Jaunava bija piesarkusi un ātri aizsteigusies, lai vairs nerādītos. Bet viņš kopš tās reizas zināja, ka tiek milēts un raudzīja katrā ziņā arī no savas puses ko darīt, lai iekvēlojusies dzirkstele neapslāptu. Viņš gribēja nopirkt tās krāšņākās rozes, kādu tagad bija pilni visi puķu veikalu logi, un atrast veidu, kā tās ja ne pasniegt, tad nosūtīt. Štrāls, kam viņš savu nodomu atklāja un kurš nebija sevišķi agns uz meitiešiem, brīdināja. Pēc viņa domām dāma varēja būt bonne, labākā gadījumā guvernante. Un, ja tā arī būtu gubernatora meita, tad nevarēja vis zināt, kā viņa šādu žestu uzņems. Gubernators bija tikpat kā mazs ķezars. Varēja likt pils komandantam gādāt, lai tādi mālderīši pazūd no pilsētas.

Štrāla pamācībām nāca palīgā apstākļi, ka pēdējās dienās iecerētā uz dārza ceļiņa nebija redzēta. Zeltiņš uztraucās. Zilēja — vesela vai slima? Līdz pats kļuva gluži slim. Ar visu to rozes tomēr nopirka. Turēja tās dienu darba vietā, bet nakti dzīvoklīti, bieži celdamies un pārmainīdams ūdeni, lai tās ilgāk turētos. Kā jau veikalā pirktas puķes, kam ziedi mākslīgi sakniebti ar tikko saredzamām stiepnītēm, rozes nenorietās, bet pamazām sažuva pie kātiem. Tādas viņš tās rūpīgi paglabāja, lai galīgi sakaltušas pārvestu uz Rīgu un turētu tukšā vāzē kopā ar nodilušām otām. Ja nu kāds apvaicājās, kas tās par relikvijām, tad dabūja vaļsirdīgu atbildi līdz ar smagu nopūtu pašās beigās:

“Tās es kādreiz gribēju dāvināt Vitebskas gubernatora meitai, kas bija mani iemilējusi un nomira žēlabās, jo viņas tēvs bija mūsu laimei pretim. Ja netici,

papراسi Treibergam vai Štrālam.”

Kādā citā vasarā Zeltiņš, kopā ar Pēterburgas akadēmijas audzēkni Robertu Tilbergu un studentu ing. Razumu dzīvoja kādā tukšā skolā netālu no Jelgavas. Abi gleznotāji gāja uz etīdēm, kā jau tas vasarā parasts. Razums, par kuru tuvākie draugi zobodamies mēdza sacīt krieviski: Um za razum zašol! — sauļojās viņu tuvumā un pa reizei arī urbās augstajās inženieru zinātnēs. Visai primitīvo saimniecību viņi vadīja kopīgi. Katrs savu dienu gādāja par ēdienu, kas pastāvēja galvenokārt no maizes, sviesta un piena, ko gan bieži aizstāja alus, kamēr bija nauda. Visi trīs vasarnieki nebija vairs pārāk jauni, virtuves darīšanās tomēr tik vāji un nepiedzīvojuši, ka par kaut kādu ēdienu kartes maiņu nevarēja būt runas. Reiz Zeltiņš tomēr bija gribējis parādīt, ko var, un taisījās cept bliņus. Nevis kaut kā, bet pēc visjaunākām receptēm. Viņš aizgāja uz netālo muižu, kur viņi parasti ņēma pienu. Šoreiz ne pie vagarienes, kas reizā bija arī modere, bet uz pili pie spīzmanes. Kad bija izdarīta iepazīšanās ceremonija, viņš izteica vēlēšanos saņemt dažus mājienu kā cept kārtīgus pankokus. Nu, tā nebija liela māksla. Vispirms bija nepieciešama panna...

“Panna? To varbūt varēs palienēt no skolas apkalpotājas.”

Tika izstāstīts viss galu no gala, kā iejaukt, kā klapēt, kā piesist mīklai kādu oliņu, kā uzsviest uz pannas spēka šķēli, lai būtu apakšā vienmēr tauki, tad nepiedegs...

“Tauki? Vai ar sviestu nevar?”

“Kāpēc ne? Ar sviestu būs vēl gardāki. Tikai nepiemirstiet pielikt sāli.”

“Paldies, paldies! Tagad es uzcepšu tā, ka šie pabrīnīsies.”

“Bet kādi jums milti — Maskavas vai Rostovas?”

“Milti? Ko! Miltu ar' vajag? — Tad nekā. Ardievu!”

Tas notika laikā, kad vasara tuvojās beigām, kad nedaudzie rublēni bija izgājuši, bet mūsu vasarniekiem nebija noteikta plāna kā tikt pie naudas, lai ar godu tiktu pilsētā. Domāja gan šā, gan tā, kamēr beidzot Zeltiņš teica:

“Ja varētu saskribināt vilcienam no Jelgavas līdz Rīgai, es mēģinātu braukt pie Purviša. Kas tur liels? Pa pieri jau neitis. Viņš māk nevien uzgleznot, bet arī pārdot.”

Lieta likās visai ticama. Izvēršot visas kabatas, ceļa nauda tika sameklēta. Zeltiņš kājām devās uz Jelgavu, no Jelgavas pa dzelzceļu uz Rīgu, nosoltījies rītu, vēlākais parīt, atgriezties.

Zeltiņa ceļojums tomēr ieilga. Pagāja dienas trīs, četras. Maizes un piena devēji sāka kļūt jau nelaipni, kad parādi noteiktā laikā netika samaksāti. Bija neērti iet un ubagot. Razums sūtīja Tilbergu, Tilbergs kurnēja, abi labāk gulēja nekā ēda, ja jau naudas nebija. Beidzot Tilbergs, Razuma pierunāts, atmeta visu kaunu un aizgāja ar nelielu glezniņu pie muižas pārvaldnieka. Aizgāja un pēc maza ievada tina vaļā gleznu, uz kuras tīri akadēmiski bija uzgleznota meitene piķa melniem matiem, koši oranžu blūzīti.

Muižkungs locījās kā tārps, kam samīts pakalģals. Patlaban viņš pats nezināja kā apgriezties ar naudām. Alga maza. Bērnī sāka jau skolā iet. Un ko viņš vispār pirks svešu cilvēku? ...

“Tā ir mana māsiņa,” mākslinieks vēl mēģināja, bet, kad muižkungs atbildes vietā tikai papurināja galvu, gāja bēdīgs mājup, lai apbēdinātu arī Razumu, kurš klusībā jau bija sācis priecāties.

Zeltiņš ieradās tikai sestās dienas pievakarē. Saulītei maigi sildot, zvaniņam lalinot, pasta zirgiem moži rikšojot, viņš piebrauca pie skolas lieveņa un izlēca no ratiem, ko varēja saukt arī par puskarieti. Galvā viņam bija jauna melna platmale, kājā dzeltenas kurpes, gaišs vasaras mētelītis uz rokas. Durvīs viņš sagraudās ar biedriem, kuri sajūsmā viņu apkampa, jo bija zaudējuši cerību, ka viņš atgriezīsies. Bet atbraucēja vaigs nebija gaišāks ne par matu kā toreiz, kad kājām devās prom. Beidzot viņš savu rūpi izlika vārdos:

“Vai jums nebūtu pie rokas vismaz divdesmit kapeikas? Man tur tam!” viņš īgni norādīja caur stikla durvīm uz pasta puisī, kas kaut ko kārtoja pie zirgu iemauktiem un krēpēm.

Zeltiņš tiešām Purvīti bija laimīgi sastapis, taisni kad tas, no Nītaures pārbraucis, klāja šīs vasaras studijas uz grīdas, vienu krāšņāku par otru. Būdams mierā ar sevi, viņš prasīto divdesmit piecu rubļu vietā bija iedevis trīs sārtus desmitniekus. Turēdams rokā tik lielu naudu, Zeltiņš uz vietas bija nolēmis mazliet uzpost savu ārieni. Tā pošoties bija pagājis laiks, un arī nauda bija izgājusi.

Kā no kļūmīgā stāvokļa vispār mākslinieku trijotne izķepurojās, nav man zināms. Zinu tikai, ka uz apvaicāšanos pēc divdesmit kapeikām, ko iedot pasta puisim kā dzeramnaudu, abi biedri vienā mutē bija ļoti spēcīgi atbildējuši:

“Vai tu neesi gatavais lops?!”

Ja no visa tēlotā lasītājs nebūtu vēl par Zeltiņu dabūjis īstu jēdzienu, tad varu piezīmēt, ka viņa dzīve, kopā ar darbu un likteni, ir kā komēdija ar ļoti traģisku apakšstrāvojumu. Kā gleznās un etiķēs, neraugoties uz krāsu spilgtumu, dominē zemes melnums, tā visās viņa cilvēcīgās izdarībās reizā kaut kas kvēlo un ir jau pārvērties pelnos. Jūsma uzšaujas kā raķete nakts debesīs. Mila netiek līdz pretmīlestībai, tā pārvēršas mokās, nesniegusi ne piliena prieka.

Zeltiņš dzīvoja kādu laiku arī Milgrāvī Augusta Dombrovska celtajā Burtnieku namā. Toreiz tur vasaru pavadīja no Pēterpils atbraucis tēlnieks Gustavs Šķilters, jau mācības spēks Štiglicā, tāpat kā Kārlis Brencēns un Jaunkalniņš. Šķilters bija labi paēdis jauns kungs, kuplām brūnām ūsām. Zeltiņa plānais vaigs un zoda bārdiņa ar to nesaskanēja nemaz. Pirmais te atpūtās labā priežu gaisā, otrs izlietoja izdevību lētāk mitināties. Pirmais savu divistabu dzīvokļa balkonu bija izgreznojis ar ziedošām puķēm, otrajam bija tikai istabiņā maišelis kur pārgulēt. Kādā naktī no Šķiltera balkona bija nogāzti visi puķu podi. Zeltiņš agri bija izgājis pa vārtiem. Aizdomas krita uz viņu. Varēja tiešām domāt: — aiz skaudības par kunga dižošanos! Gandrīz tam noticejām arī mēs, kad par notikušo dzirdējām no paša Zeltiņa mutes un redzējām viņu pie tam sātāniski smīnam.

Bet kaut kur Ķīšežera galā, netālu no slidošās kāpas, dzīvoja jauna, skaista, izglītota un arī laikam bagāta

jaunava. Ar to Zeltiņš, Milgrāvi dzīvodams, bija iepazinies līdzīgi kā tur Vitebskā ar gubernatora meitu. Nu viņam tā vienīgi vien bija prātā, nāca sapņos, māja un aicināja, jo bija samīlējusies vēl vairāk nekā viņš. Tikai savāds, pārāk savāds raksturs viņai bija. Kad viņš parādījās tuvumā, viņa nekad nerādījās. Viņš svilpoja, sēdēdams kāpās un gleznodams. Viņš dziedāja, — Vēl mums smaid' rožainas dienas... Viņa varbūt kaut kur klausījās, bet vai nu aiz spītības, kautrības vai ietiepības uz satikšanos neiznāca. Par tādu nevēribu Zeltiņš beidzot bija tā sašutis, ka nolēma izspēlēt kaut ko pavisam ārkārtīgu — nonāvēties! Glāzē auksta ūdens iebēra krietnu ēdamkaroti kali-chlorikuma un to izdzēra. Indi, kuras nāvīgumam neticēja, iedzēris, viņš devās ar pirmo Daugavgrīvas kuģīti uz Rīgu pie Štrāliem. Braukdams fantazēja, cik tas būs skaisti, kad draugi piezvanīs uz Milgrāvi un aicinās Jansona jaunkundzi steigties tur un tur, jo Voldemārs Zeltiņš guļ uz miršanu un vēlas viņu redzēt. Tad drīz viņa būs klāt! Viņš redzēs viņu un saņems viņas tuvumu kā vislabākās zāles. Viņas spītība būs laužta. Viņa milēs viņu ne vairs slepeni kā līdz šim, bet visas pasaules priekšā. Kāda dzīve viņiem tad atvērsies...

Bija vēsa rudens diena, kad Zelts iegriļojās pie Sašas Štrāla turpat vecajā Avotu ielas istabā. Saša saķēra viņu pie pleciem.

“Cilvēka bērns, kas tev kaiš? ! Tu esi pavisam zaļš un dzeltens.”

“Ar mani ir beigas,” Zeltiņš atteica un, izstāstījis visu, lūdza dot pa tālruni ziņu uz Milgrāvi minētajai jaunavai.

Štrāls izpildīja viņa vēlēšanos, bet tikai tad, kad bija informējis citus dzīvokļa ļaudis un kad slimnieks bija ievietots pilsētas slimnīcā.

Ārsti darija visu iespējamo. Inde tomēr bija pārņēmusi ķermeni un sirdi tādā mērā, ka skalošanas un visi pretlīdzekļi nespēja līdzēt. Vienīgie vārdi, ko viņš, nākdams pie samaņas, arvien čukstēja, bija:

“Kur viņa kavējas?”

Kad lūpas vairs nespēja pavērties un acīm nebija vairs dzidruma, vēl viņš veltīgi aplaida skatu visapkārt un

dziļi nopūtās. — Kas zina, ja šai brīdī durvīs būtu parādījusies gaidītā, — varbūt slimais būtu cēlies un staigājis; bet nu tā bija viņa pēdīgā nopūta. Divkāŗši tumša pāreja no dzīvības nāvē.

Līnāja sīks lietus, kad pa Lielo kapu ceļu, kas bija no vietas noklāts zeltainām lapām, neliels pavadītāju pulciņš sekoja kollēgu nestajam Zeltiņam. Likās, ka ejam pa kādu no nelaiķa gleznām. Pēc tam bija norunāts tuvākajiem biedriem satīkties Kazarova vīna pagrabiņā, lai nodzertu kārtīgas bēres. Uz tām bija ieradušies savs desmit skunstnieku, no kuriem šodien, kad šo rakstu, varbūt esam dzīvi vienīgi mēs ar Pāvīlu Gruznu. Nav Akurātera, nav Skalbes, Virzas, Austrīņa, Vulfa, Štrāla, Kalves, Emīla Dārziņa. Jā, par Emīlu Dārziņu šai sakarībā sakāms, ka viņš tai vakarā, glāzi pacēlis, teica:

“Man liekas, ka nākamais no mums, kam dzersim bēres, būšu es. Man tā vien liekas, ka mani sabrauks. Šurpu nākot jau mani ķēra smaga ormaņa ilkss mugurā, tā ka tikko neapgāzos.”

Toreiz mēs mācējām par sacīto tikai pasmieties, jo bijām jauni un veseli; bet kad Neretā, sēdēdams zem Kalnamīķelānu ābelēm, pēkšņi avīzē ieraudzīju lielā dziesminieka nāves ziņu, tad atcerējos šos vārdus.

Bet tā ir cita lēģenda, ko kādreiz rakstīs kāds no mūziķiem.

EDVARDU VULFU PIEMINOT

Atceroties Vulfu, atmiņā drūzmējas daudzi citi pazīstami vārdi un tēli, kā arī viss mūsu kultūras spilgtais attīstības posms ap 1905. gadu. Tāpēc ienirsim pilnus četrdesmit gadus pagātnē un ļausim ap sevi nošalkt revolūcijai. Tur ir Grīziņkalna lielie mītiņi, strādnieku dziesmas, ļaužu masu sadursmes ar dragūniem un kazākiem. Laiks dižs un cildens. Jaunatnē jūsma, aktivitāte. Mērķi un lozungi tie paši, kas lielās franču revolūcijas laikos. — Gandrīz visi sociālie ieguvumi, kas šķita iekaroti, vēlāk tika gan atņemti, bet garīgais rosīgums auga joprojām. Nekad, pat vēlāk brīvās Latvijas laikā, nav nācis isā posmā klāt tik kupls rakstnieku pieaugums kā taisni toreiz. Viens no daudzajiem bija arī Edvards Vulfs.

Pilsoniskajā laikrakstā "Latvija", kas sāka iznākt Rīgā pēc 1905. gada, bija joku kakts, ko vadīja Rūdolfs Blaumanis. Tur mūsu noveles meistars savus humoristiskos sacerējumus mēdza parakstīt ar vārdu Puliers. Tas namdara valodā nozīmēja tādu kā darba pārraugu. Jānis Rozentāls bija šai nodaļai uzzīmējis attiecīgu tituļa viņeti: Puliers, raksturīgu brilli un ūsām, apjozis priekšautu, ar milzīgu zoss spalvu slaucīja kopā skaidas, no kurām izveidojās ripeniski burti, kas sastādīja nosaukumu "Skaidiena". Edvards Vulfs, atzīdams sevi par Puliera cienīgu pēcteci, pieņēma līdzīgu pseudonimu — Puliera padēls. Tas palika par rakstnieka otru vārdu uz visiem laikiem.

Vecie rakstnieki, izņemot Rūdolfu Blaumani, gan

skatījās uz jaunajiem tā kā pār plecu, tie tomēr naski soļoja viņiem līdzās, pa reizai pat izraudamies priekšā. Tā jaunais, straujais Jānis Akurāters, šis raķešu cilvēks vārda vislabākajā nozīmē, uzplūdu laikā pulcināja ap savu žurnālu "Pret sauli" taisni jaunos. To pašu darīja Kārlis Skalbe, būdams "Kāvu" redaktors. Kad šie abi mēnešraksti, kas bija pasteigušies iznākt jau bez cenzūras, tika konfiscēti un apturēti, to vietā sāka iznākt divi citi: "Stari" un "Dzelme".

"Dzelmē", ko izdeva jauno rakstnieku grupa ar Kārli Štrālu par redaktoru, parādījās šīs grupas deklarācija ar virsrakstu "Mūsu mākslas motīvi". Tas bija protesta sauciens dažu kritiķu un laikrakstu uzskatam pa labi un pa kreisi, ka mākslai katrā ziņā jākalpo kādam mērķim. Deklarāciju bija parakstījuši: Jānis Akurāters, raksta faktiskais autors, Augusts Baltpurviņš, Edvards Čalītis, Jānis Jaunsudrabiņš, Kārlis Jēkabsons, Kārlis Krūza, Kārlis Skalbe, Kārlis Štrāls un Zemgaliešu Biruta, istā vārdā Konstance Grendzione. Kā jau jaunības jūsmā, mēs neapmierinājāmies ar tāda raksta ievietošanu vien savā žurnālā; mēs vēl kopā nofotografējāmies, un bilde tika rakstam pievienota, sak, lai redz visa pasaule, kādi izskatās tie drošinieki, kas nebaidās atklāti pasacīt, ka rakstis ne to, ko no viņiem prasa, bet gan klausīdami vienīgi savai sirds balsij.

Par pašu bildi jāsaka, ka to bija uzņēmis pirmais latviešu fotografs, kas sāka savu arodu dēvēt par mākslu, — Jānis Rieksts, un tagad to būtu varbūt interesantāk redzēt nekā toreiz jau tādēļ vien, ka mūsu dāmai bija tik plata cepure kā siets un mums visiem bija bārdas, bez izņēmuma, dažam kuplāka, dažam šķidrāka. Mēs izskatījāmies vecāki un cienīgāki, kaut gan gados grozījāmies tā ap divdesmit līdz trīsdesmit.

Bet kāds tam visam sakars ar Vulfu?

Sakars tāds, ka deklarācija, pēc kuras mūs sāka dēvēt par dekadentiem, grupu vis nepazudināja, kā daži nelabvēļi bija gaidījuši. Taisni otrādi: mēs pieaugām skaitā un spēkā. Mēs izgājām pat laukā no rakstniecības

ietvariem. Organizētās vai nejaušās māju sanāksmēs, kas, blakus minot, bija pādrošs pasākums šajos nedrošajos laikos, nereti bijām kopā ar topošajiem mūziķiem, aktieriem, dziedātājiem, gleznotājiem. Mūsu pulciņā bija Rudolfs Bērziņš, jauns, slaidis tenors, kas jau Romanova ielas teātrī plūca pirmos laurus kā Indriķis Hauptmaņa "Nogrimušajā zvanā" un vēlāk emigrācijā izvērtās par pirmklasīgu Vāgnera operu dziedātāju. Ar mums bija Viļums Vēvers, kas, ar trūkumu kaudamies, apmeklēja Reichera drāmatisko augstskolu Berlīnē. — Cik nesen viss tas man liekas un tomēr ir tik sen un tālu, ka tikai retais vairs atcerēsies šī daudzsološā mākslinieka vārdu un viņa mīklaino galu. — Pēc sekmīgas kursa beigšanas, kad draugi dzīrās viņu pa godam sagaidīt Rīgā, kad visas grūtības bija aiz muguras, kad bija parakstīts pirmais kontrakts ar kādas lielas vācu pilsētas teātra intendantu, Viļumu Vēveri kādā rītā atrada Berlīnes lielajā parkā nošāvušos.

Mūsu grupā ievirzījās arī brāzmainais Pāvils Gruzna. Viņš tāpat kā Viktors Eglītis bija apmeklējis garīgo semināru, bet no mācītāja tērpa vairījās. Neapmierinādamies ar dziedāšanu un teātri vien, kas viņam solīja labus panākumus, viņš sāka producēties arī literātūrā. Viņa lapidārais stils un noteiktais tēlošanas veids jo gaiši parādījās kādā stāstā, kas bija ievietots "Dzelmē". Tur viņš raksturoja savu sievu un Birutu Skujenieci, vienu kā kafijā, otru kā pienā mērcētu kliņģeri. Viņa izteiksme bija visai īpatna un nav daudz grozījusies līdz pat mūsu dienām, kā to varam vērot trimdas presē un grāmatā "Dzīves teiksmas".

Sproģu Jūlijs spēlēja vijoli un pats komponēja. Viņa dziesmas: "Pagraba dzīvokļos drūmos" un "Vējš augstākās priedes nolauza" dzirdēja bieži dungojam. No Pēterpils nākušie mūziķi gan viņu nepavisam neatzina. Ne tikai kā komponistu neatzina, bet arī kā vijolnieku ne, apgalvodami, ka viņš nevarot būt pat vienkāršas deju kapelas mūziķants, jo viņam neesot ne takts, ne ritma izjūtas. Sproģa cienītāji, kas gan nebija mūziķi, turpretim viņu cildināja kā iejūtīgāko mākslinieku, pret kuru

Lazdiņš esot tīrais barbars, kaut gan spēlējot galma orķestri pirmo vijoli. Viņi pielīdzināja Jūliju francūzim Marto, kas pazīstams visā pasaulē un tāpat nevarot pielāgoties tādai mašīnērijai kā orķestris, jo vadoties vienīgi no jūtām. No Sproģu Jūlija gan patiesi nekāda zvaigzne līdz šim vēl nav iznākusi, bet toreiz mēs ar viņu lepojāmies. Un dažu labu vakaru krēslas stundās viņš ar savu mūziku mūs dziļi sajūsmināja.

Jaunie gleznotāji: Štrāls, Ceplītis, Zeltiņš gandrīz pastāvīgi atradās mūsu vidū. Tie bija tik interesantas personības, ka kādreiz par katru no viņiem būtu uzrakstāma prāva atmiņu virkne. Viņi apgādāja mūsu žurnālus ar mākslinieciskām viņetēm, kas tobrīd bija pavisam jauns pasākums, un zīmēja vākus mūsu grāmatām. Tā kā Štrālam "Dzelmes" redaktors bija brālis, bet man viņi visi tuvi biedri no zīmēšanas skolas, tad nav jābrīnās, ka mūs cieši vienoja cēla draudzība, ne kādas materiālas intereses, kas vēlākos laikos aizvien vairāk sāka jaukties klāt, ja runa bija par kādu literārisku izdevumu. Toreiz redaktors jutās laimīgs, kad pēc spiestuves rēķinu nokārtošanas atlika kāds rublēns honorāram par to, ko viņš pats bija uzrakstījis. Līdzstrādnieki saņēma tikai brīveksempļāru. Tā bija ista, ne operešu bohēma. Gleznotājiem pa reizai gadījās kāds pircējs, aktieri saņēma kādu nieku par tiem vakariem, kad uzstājās, rakstnieki raudzījās pelnīties pavisam ārpus sava aroda.

Tanī pašā laikā kā "Dzelmes" un "Staru" līdzstrādnieks ienāk mūsu literātūrā līdz tam gluži nepazīts dzejnieks Fricis Bārda. Ienāk ar savu Ipatņēju pasauli un ieņem vietu uz visiem laikiem. Tāpat ar šiem žurnāliem savas dzejnieku gaitas sāka lēnīgais Dambergs un fauniskais Virza. — Un nu mēs būtu nonākuši arī pie Edvarda Vulfa kā šai pašai jau diezgan plašai un savu esību attaisnojušai grupai piederīga rakstnieka.

Edvardu Vulfu nevar ierindot mūsu literātūras zvaigznāja pirmā lieluma spīdekļos, kaut arī liekot visus darbus kopā; jo viņš nomira stipri jauns, vēl nepaguvis savas spējas pilnīgi izraisīt. Krietni jaunāks par citiem, ar

darbiem tikpat kā nepazīts, no dabas diezgan atturīgs, viņš ievirzījās dzelminiekos gluži nemanot. Es patiesi nevaru pateikt, kad un kur es Vulfu būtu pirmo reizi redzējis. Un savādā kārtā tas nav rakstnieka vaigs, skats vai balss skaņa, ko es pie pirmās satikšanās būtu visdziļāk iespiedis atmiņā, bet gan roka. Reti ļengana, vienaldzīga roka. Tā likās sakām: Kāda velna pēc man ar to tur jāsaduras?! Bez pārspilējuma, — mazliet uz priekšu pastiepto Vulfa roku partnerim vajadzēja ieņemt savējā, paspiest vai pakratīt, skatoties kāds kuram paņēmiens, un atkal palaist vaļā, lai tā aizslīd atpakaļ pie kabatas. Bet, ja kāds būtu gaidījis iniciatīvu no Vulfa puses, tad viegli varēja notikt, ka rokas nemaz nesatiktos, vai arī, mazliet sadūrušās, noslidētu viena otrai garām. Šādas rokas savā mūžā es esmu jutis tikai trīs, visas trīs mākslinieku rokas, un īstu mākslinieku. Bez Edvarda Vulfa tāda inerta roka bija vēl Emilam Dārziņam un arī dzejniekam Pēterim Ērmanim.

Bet ir arī rokas, kas jūsējo bez žēlastības saspiež tā, ka jums asaras izsprāgst no acīm. Pie tam tādas rokas īpašnieks nav nedz atlēts, ne lāga sportists un sirsniņš cilvēks jau nu nemaz ne. Tāds roku žņaudzējs bija Pāvila Gruzņas Rafi-Chana prototips, Rafi-Chana, kas iemūžots grāmatā "Dzīves teiksmas".

Vulfu pašu varētu raksturot kā klusu, satīcīgu biedru. Viņš bija vidēja auguma, tumšiem matiem, plakstiņiem, kas it kā pārguruši, ilgi gaismā skatoties. Viņš kārtīgi ēda pusdienas un labi gērbās. Man šķiet, ka latviešu literātūrai Vulfs sāka pievērsties tikai ar "Dzelmi". Līdz tam viņš bija strādājis krievu laikrakstā un strādāja tajā arī joprojām, saņemdamas kārtīgu mēneša algu. "Dzelmē" nu gandrīz ik numurā bija redzams viņa vārds vai nu pie stāsta, dzejoļa, vai zem kādas recenzijas par kādu grāmatu vai arī teātra izrādi. Kritikā ar Vulfu sacentās kāds jauns piebaldzēns, Arturs Bērziņš, kas vēlāk izvērtās par pirmklasīgu avižu cilvēku. Iedziļinājies teorijās par teātra mākslu, viņš gadiem ilgi rakstīja recenzijas par lugām un izrādēm Rīgas lielajos teātros un beidzot kļuva par Nacionālā teātra direktoru.

Vulfs bija humorists un kā visi humoristi ļoti nopietns cilvēks. Ja man šeit būtu jānosauk kāds stāsts vai dzejolis no viņa nopietnajiem, es to nevarētu. Vulfam trūkst tādu darbu, kurus tūlīt ieraugām gara acu priekšā kā gaismas bumbas, tiklīdz tiek minēts kāda rakstnieka vārds. Turpretim humoristiskajā dzejā, kā tas pats "Grietēns", tāpat drāmā, ir virsraksti, kas vēl arī mūsu dienās nav nekā zaudējuši no sava pievilcīguma. Te es domāju par "Rožainām dienām", ko Emīls Dārziņš gribēja izveidot par operu, būdams pārliecināts, ka tā izies Eiropā. — Vai kā pirmais tik liela stila darbs tas tiešām būtu piepildījis komponista cerības, neviens nevar pateikt, jo traģiskā nāve operu pārtrauca skicējumā. Šad tad vēl koncertos dzirdējām kādu dziesmu no šī darba, tad iestājās klusums. "Rožainās dienas" ir aizskanējušas atpakaļ pagātnē, kas bija tās izsaukusi, tāpat pati luga arī ir noziedējusi, būdama vēlākajiem, mainīgajiem laikiem par jūsmīgu. — Neizskaidrojamā kārtā maz cilāta ir arī viņa vislabākā drāma "Pasaka par nāvi", kas rakstīta it kā trijos viencēlienos, ko apvieno tikai kopējais virsraksts un nāves motīvs. Labi atceros šīs lugas pirmuzvedumu jaunajā teātrī. Izrāde autoram sagādāja pilnīgu gandarījumu, tomēr nepiedzīvoja pelnītu skaitu izrāžu. Līdz mūsu dienām turpretim skatuves tiesības paturējusi daudz seklākā, varbūt tikai skatuviski pilnīgāk izveidotā luga "Svētki Skangalē", kas pēc satura nav ne komēdija, ne drāma. Vēl līdz mūsu dienām dzīvo daži viencēlieni un taisni tie, kuros ielikts vairāk no Puliera padēla atjautības nekā no Edvarda Vulfa jūsmas un nopietnības.

Kad runā par kādu gara darbinieku, parasti gribas dzirdēt kaut ko par viņa personīgo dzīvi, par dzimšanu, skolām, centieniem, panākumiem un galvenais — par miršanu. Būtu man pie rokas kāda literātūras vēsture no agrākajiem laikiem, es viegli varētu šai ziņā pakalpot un labprāt to darītu. Galvā tādas lietas nekad neesmu centies glabāt, lai liels smadzeņu kakts nebūtu jātur rezervē tādiem nolūkiem vien. Jo ievērojamu cilvēku mūža gājumā sastapts tik daudz, ka no atmiņas jau izdzisuši daudzi tēli ne vēl viņu likteņi.

*

Kas gan mani varēja interesēt Edvardā Vulfā? — Vismazāk gan viņa dzimšanas gads un diena. Ka viņš labi jaunāks par mani, tas bija skaidri redzams. Ar to pietika. Un ar to pietiksim arī tagad.

Sociālais stāvoklis un izcelšanās? — Bagāts Zemgales saimniekdēls, politehnikas students, laikam lauksaimniecības fakultātē tāpat kā Pauls Sakss. Bet varbūt arī komercnodaļā kā vēlāk Kārlis Jēkabsons.

Raksti? — Nu, tie ne ar ko vēl neatšķīrās no citu rakstiem. Visi mēs bijām tajos gados un tādā attīstības pakāpē, kad katram savi darbi liekas visvērtīgākie. Dažreiz jau tos gribējās stādīt augstāk par lielo meistarū darbiem, kurus kritiķi kautrējās tik siki tīrāt kā mūsējos. Jā, patiesībai par godu jāsaaka, ka kritiķi mūs vis nelutināja. Un labi vien bija. Citādi vēl būtu ieauguši mākoņos un varbūt šodien neviens mūs vairs nesaredzētu.

Varbūt mani varēja saistīt Vulfa mīlas dēkas? — Bet nemaz! Es biju jau precējies, un nekāda rivalitāte mūsu starpā nevarēja izcelties. Dzirdējis tiku gan, ka viņam kaut kas esot ar topošo skatuves slavenību Martu Ozoliņu, kas tragiski izstājās no pasaules tāpat kā Zemgaliešu Biruta, Viļums Vēvers un Voldemārs Zeltiņš. — Šķietami sīkstā un bezbēdīgā bohēmiešu nostāja pret dzīvi tomēr ne visiem bija pa spēkam. Kam straujāks temperaments un vājākas pretošanās spējas, tiem beidzot apnika vārgot. — Pēc Martas Vulfu varēja redzēt kopā ar kādu slaidu tumšmati, jāsaaka, visai glītu. To teica esam kino īpašnieci vai mantinieci, vismaz kino īpašnieka meitu, Dubura drāmatisko kursu audzēkni. Uz skatuves viņa netika redzēta, bet kļuva par Vulfa kundzi. Pēc vīra nāves viņa apprecējās ar teātra kritiķi Robertu Kroderi. Nu viņiem piekrita honorāri par Vulfa lugām.

Pieminot honorārus, man gribas pie tiem mazliet apstāties. Šķiet, ka Vulfa darbi būs jau pārgājuši tautas īpašumā. Jo pēc Latvijas likumiem miruša autora honorārus mantinieki varēja iekasēt trīsdesmit gadus. Tas laikam arī saskanēja ar Bernes konvenciju. Dažās zemēs šis laiks gan nolikts uz piecdesmitiem, bet tas ir pārāk ilgs laiks. Puliera padēls droši vien būtu balsojis par pirmo

versiju un autoriem devis tādu padomu:

- 1) Nemirsti pārāk jauns, sevišķi, ja esi precējies.
- 2) Neņem pārāk jaunu sievu, ja esi vecs.
- 3) Raugi, dzīvs būdams, ietaisīt labi daudz parādu, lai arī mantinieki dabū nest kādu daļu no tava grūtuma.

Atliktu vēl kaut ko atcerēties un pastāstīt par uzdzīvošanu vai atturību. — Tas gan ir drusku delikāts jautājums. Bija jau tādi pagrabiņi, kur iekāpt mazāk naudīgiem: Kaļķu ielā Sagojanos un iepretim operai Kazarovs (vai arī otrādi) ar istiem un neistiem Kaukaza vīniem. Vulfs, Dārziņš un jaunais, tikko no Vācijas pārbraukušais diriģents Arturs Bobkovics tur bieži sēdēja. Jānis Zālītis, kas sāka jau komponēt, kad pa brīvdienām no Pēterpils ieradās Rīgā, gribēja satikt Emīlu, kas jau bija izgājis uz koncertu estrādes ar Poruka dziesmu ciklu un guvis atzinību. Kur gan lai citur tiktos tik tīkami, ja ne pie Kazarova? Zālīša pastāvīgs pavadonis bija Antons Austrīņš. Un tad gadījās, ka es arī kādreiz nokāpu tur, kur tie citi, lai pabaudītu dienviņu saules mirdzumu, kas koncentrējies vīnogu ķekaros. Mums bija atsevišķa istabiņa. Citi viesi mūs netraucēja, mēs citus arī ne. Nonāca tik tālu, ka mūziķi svilpoja kaut ko līdzīgu tagadējiem šlāgeriem. Es nezinu, ko es darīju; bet mūsu Andžs pēc varenas dziesmas iztukšoto glāzi trieca sienā. Pēc tam apdomājies, ar istu piebaldžēna rūpību uzlasīja skambas un noslēpa, lai nebūtu jāmaksā. — Kas tad nu tur rēķinot ievēroja, cik glāžu bija uz galda, kur pietika pudeļu ko skaitīt.

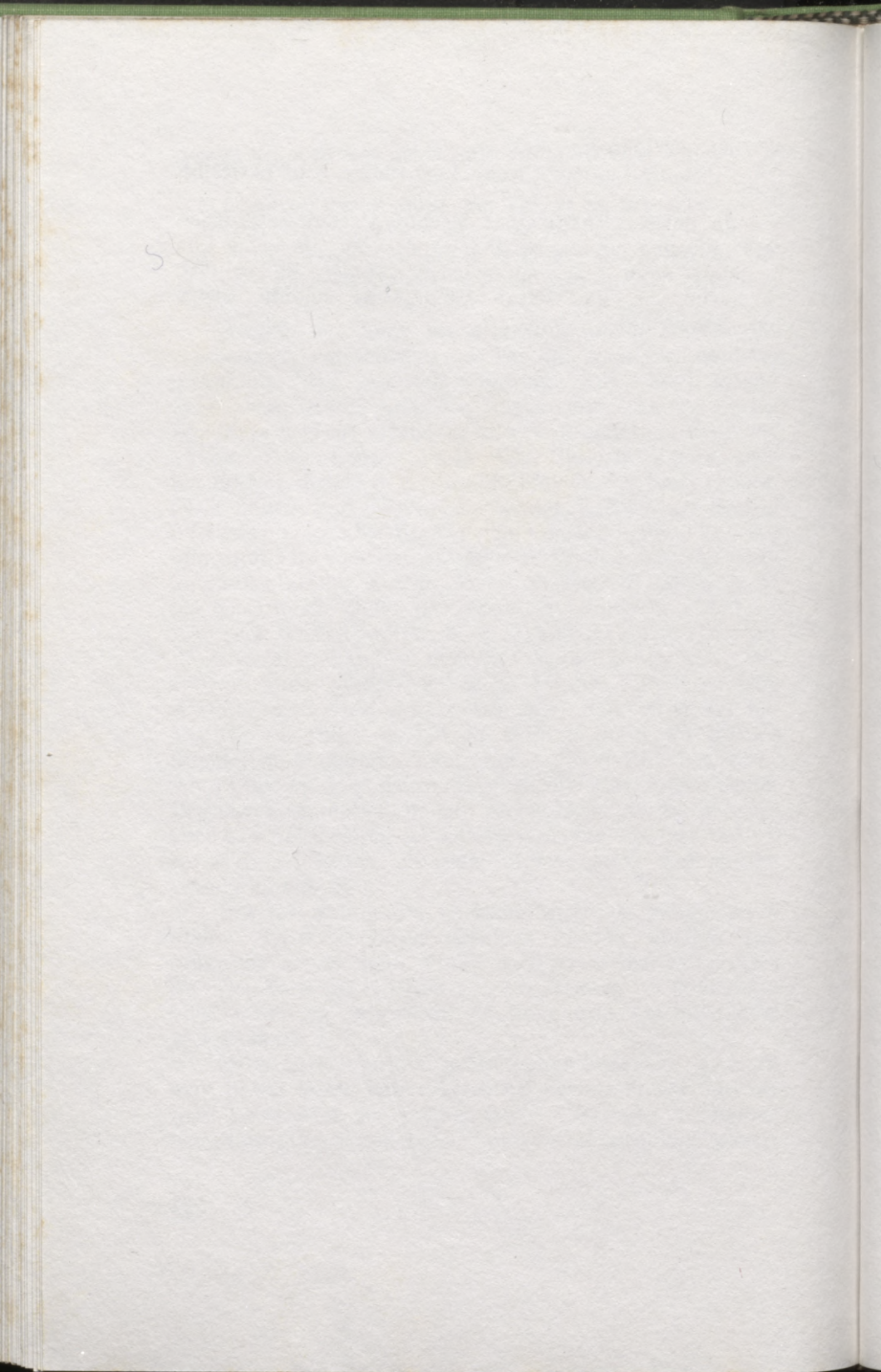
Bet Edvards Vulfs arī tādos brīžos saglabāja savu mieru. Tikai plakstiņi manāmi gurdāk noslīga pār prāvajiem acu āboliem. Viņš jau arī pasmējās, kad tiešām bija par ko smiet, brīžam gan arī sarauca un izlīdzināja pieri un pateica kādu vārdu, bet neko tādu, kas būtu ļāvis viņā saskatīt humoristu.

Šai sakarā man nāk prātā krievs Zoščenko, ar kuru man bijusi laime pabūt kopā un pārņemt dažus vārdus. Iepazīstoties es pa jokam teicu: "Bet jūs it nemaz neizskatāties pēc Zoščenko," uz ko viņš atbildēja, plecus

mazliet paceldams:

“Pasaulē daudz kas izskatās savādāk, nekā patiesībā ir.”

Jā, patiesi. Kas to zina? Varbūt, aizsaulē satikušies, mēs cits citu nepazīsim tikai tāpēc vien, ka katrs būs pieņēmis savu īsto seju. Īgnais spīdēs kā saulīte, turpretim tas, kas šeitān staigāja ar smaidu, sēdēs paradīzē kā ūpis.

ARVĪDS BRASTIŅŠ

SKULPTORS, RAKSTNIEKS UN REŽISORS—JUBILĀRS

Tradīcija mazliet paslavē cilvēkus, kas savā dzīvē kaut ko sasnieguši pāri vispārējiem veikumiem, aizsniedzot godājamo vecumu. Tā arī bieži vien ir vienīgā atmaksa par centību. Šogad, kad Arvidam Brastiņam piepildās sešdesmit gadu, mūsu neatliekams pienākums ir viņu daudzināt. Man personīgi tas ir pat patīkams pienākums, jo dzīvē jubilāra ceļi ļoti bieži krustojušies kā arī gājuši līdztekus ar maniem ceļiem, sākot jau ar Neatkarīgo mākslinieku vienības dibināšanu, tad vasaras pavadot Ropažu ciemā un beidzot trimdā Vācijā, vienam atrodoties Blombergas pilsētiņā, otram Grēvenē. Tikai patlaban atrodamies mazliet tālāk viens no otra; bet man ir Arvida adrese — 143 E. Woodland Ave., Youngstown, Ohio, USA, un tā mēs bieži tiekamies arī tagad.

Ir cilvēki, kas neceļ naidu, necenšas arī patikt un tāpēc sabiedrībā paliek maz ievēroti. Tāds ir arī mūsu Brastiņš. Viņš kā "mazais" arvien atradās vecākā brāļa ēnā, kaut pats bija personība mākslā. Arvīds Brastiņš nekad nav bijis lētas preces ražotājs. Viņa darbi visos novados, un to ir ļoti daudz, uzrāda nopietnu pieeju, prasmi un zināšanas. Jau viņa izglītības process norāda uz pamatīgumu, bet tas pieder biogrāfijai, un tāpēc sāksim no gala.

Arvīds Brastiņš, saukts arī Mazais Brastiņš, dzimis 1893.g. 13. aprīlī, Bīriņu pagasta Eikažu novadā, Mežšautēs kā kalēja dēls. Pēc pamatskolas apmeklējis Valmieras pilsētas skolu, tad iestājies Štiglica mākslas skolā Pēterpilī, kur mācījās vienā laikā ar brāli Ernestu, vēlāko dievturi, Aplociņu, Sudmali, Saukumu, Plikausi,

Jullu, Ati Skulmi, Vidbergu, Annusu, Miesnieku u.c. Latvijas laikā viņš ieguva pilnu vidusskolas izglītību Rīgā vakarkursos pieaugušiem un iestājās augstskolā arhitektūras fakultātē; bet, nodibinoties Mākslas akadēmijai, pārgāja uz turieni un to beidza ar mākslinieka tēlnieka gradu prof. Dzeņa meistardarbnīcā. Diploma darbs: Peldētājas — divas reālā stilā ieturētas daiļavas dabīgā lielumā, par kurām autors lakoniski izsakās: "Tagad atrodas Ropažu mežā!" (Mēs puslīdz droši varētu pielikt jautāšanas zīmi). Pēc akadēmijas jaunais skulptors iestājās vēl Daiļamatniecības skolā — dir. A. Dzēvītis — kur beidza koka un metālldarbu nodaļu. Tālāk, pelnīdams maizi kā skolotājs vairākās skolās unursos, viņš pa brīvlaiku apceļoja vairākas Eiropas zemes, lai iepazītos ar mākslas darbu krātuvēm Vācijā, Itālijā, Spānijā, Francijā un Holandē. No gleznotājiem viņu sevišķi saista El Greko un Rembrants. Pēc savas izjūtas mākslinieks ir primitivists; tā arī viņa skulptūras, kaut latviskas, oficiāli netika novērtētas pozitīvi, un Brastiņš pievērsās miniatūrām formām. Varētu varbūt runāt par meistara mūža darbu, minot viņa naudas pūkus, kādi kokā izveidoti līdz šim jau vairāk nekā pusotra simta. Tās ir fantastiskas būtnes, — katra savādāka. Arī šo rindu rakstītājs ir viena tāda pūka īpašnieks. Tam Zīme Nr. 118. Teikšu, ka kopš šis pūķītis atrodas virs mana grāmatu plaukta, man patiešām naudas nav trūcis.

Vairāk pazīstams nekā savā istajā arodā Arv. Brastiņš kļuva literātūrā, sevišķi kā jaunatnes un raidlugu sacerētājs un arī kā senu paražu un tautasdziesmu kopotājs. Lai atceramies tikai viņa mīkales: Metenis, Lieldiena, Jānīts nāca par gadskārtu, Ūsiņš (ar Jāņa Norviļa mūziku), Māras diena, Apjumības, Mārtiņi, Ziemsvētki, Lielā diena, no kurām dažas iespiestas atsevišķās glītās grāmatīnās. Skolās, kur Brastiņš darbojās, viņam arvien tika uzlikts par pienākumu skolnieku vakaros vadīt teātri, un viņš to arvien izvadīja tā, ka pat lietpratēji nāca skatīties. Šie "niķi", kā mākslinieks pats izsakās, nav atmesti arī tagad. Savā Jangstaunā, kur atradis darbu kādā lielā tēraud-

lietuvē, viņš māca latviešu nelielam bērnu pulciņam zīmēšanu un vajadzības gadījumā gatavo arī teātra izrādes ar jaunām, paša uzrakstītām ludziņām. Tāpat šad un tad uzraksta arī laikrakstiem kaut ko par mākslas notikumiem, kā arī par senatni.

Šis apskats ir tikai īsa skice par Arvīdu Brastiņu. Tās nolūks vienīgi jubilāru sveikt viņa goda dienā kopā ar turienes draugiem un radiem un novēlēt labus panākumus viņa darbu izstādei, kas šai laikā atvērta paša dzīvoklī. Trīskārtīgs sveiks!

52

GUDRA GALVA

Tā mēdz sacīt par cilvēku, kas izkļuvis dzīves virspusē, un to varam teikt par Arvedu Švābi, kam šogad 25. maijā piepildās 65 gadi. Šai dienā viņš stāv mūsu priekšā kā dižens koks uz plaša sakņu režģa, un viņa virsotne saņem sauli no lēkta līdz rietam. Liekas, ka nav vairs lielāku iespēju augt un plesties. Bet gara gaitas paliek mūžam neaplēšamas, jo mūsu jubilārs ir patiešām gudra galva, kādu latviešiem nav daudz. Un taisni apbrīnojama ir šī lielā cilvēka daudzpusība, tāpat darbīgums un neatlaidība visās lietās, bez kā arī gudras galvas maz ko sasniedz.

Pazīstu Arvedu Švābi kopš tiem laikiem, kad viņš kā jauns rakstnieks un vecās Krievijas drupinātājs apbraukāja vai visu latviešu apdzīvoto zemi, lasīdams lekcijas par dažādiem jautājumiem, visvairāk par pavisam nevainīgajām dabas zinātnēm. Pēc Pirmā pasaules kara viņš iestājās Latvijas universitātē un tur pavisam īsā laikā beidza tieslietu fakultāti. Vēl īsākā laikā viņš turpat kļuva profesors, no kura zināšanām jaunajiem juristiem eksāmenu laikā kļuva baigi. Bet Švābem ar to nepietika. Viņš izgāja lielākā plašumā. Viņš piegriezās vēsturei, un šajā nozarē viņš ir veicis vairāk par dažu labu, kam vēsture ir arods. Tai pašā laikā viņš bija čakls Konversācijas vārdnīcas redaktors. Šo milzu pasākumu viņš vai vienīgi uz saviem pleciem iznesa. Daiļliterātūrā gan jubilārs šai laikmetā it kā pārstāja darboties; bet arī tur viņš ir stāvējis un joprojām stāv latviešu rakstnieku pirmajās rindās, būdams, kā visur, personība arī mākslā. Trimdā Švābes lielākais darbs ir Latvju enciklopēdija, kas

5
tuvojas noslēgumam un varēs aizstāt nepabeigto Konversācijas vārdnīcu. Pieminamas grāmatas ir Bargā laikā, dzejoļi, un Ceļš uz purgātoriju, vēsturisks stāsts, kā arī pamatīga autobiogrāfija krājumā Trimdas rakstnieki pirmajā sējumā.

Garajā, varbūt pārāk ātri aizskrējušā mūža cēlienā, — dzejnieks, romānu autors, dabaszinātnieks, liels tieslietu pratējs un vēsturnieks dažkārt tomēr nav pratis izvairīties no ciešanām, kādas skar galvenokārt tikai tos, kas izlaisti pasaulē vienīgi ar sirdi. Bet tik gudrai galvai, kāda mūsu profesoram, taisni piestāv arī viena otra negudrība. Tas tikai nozīmē, ka viņš nav tikai sauss zinātnieks, bet joprojām paliek arī dzejnieks, kaut arī alpiem klusē.

Šis nedaudzās rindas negrib būt nekāds slavinājums vīram, ko tik plaši slavē viņa paša darbi. Tās lai ir tikai rakstītāja silts sveiciens sešdesmitgadniekam viņa gaviļu dienā. Un reizē prieka apliecinājums, ka viņš drīkst skaitīties pie jubilāra draugiem. Šodien un vienmēr!

KAD JAUNI BIJĀM

Pēc Zviedrijas Gustava un Bernharda Šova nu ir miris trešais vecais karalis — Knuts Hamsuns. Ja parasts uzsaukt nākamam dzīvajam lai dzīvo, tad patiešām nevaram to nosaukt vārdā. Ir gari un gariņi, ir Nobeļai prēmijas laureāti, ir nozaru mākslinieki, bet nevienam nav tās lielās elpas, tās suverēnitātes, kas bija pēdējam netaiķim.

Ja man ir iegribējies lauzties svešā novadā, tad nedaru to, lai ar nevarīgiem vārdiem raudzītu aizgājušā meistara slavai kaut ko pielikt vai atņemt. Gribu tikai uzzīmēt siku atmiņu veidā kaut ko no tiem laikiem, kad manu gadu rakstnieki par sevi teica: "Mēs, jaunie!" Teica un skatījās uz pašu vecākajiem ar smīnu, ja ne ar nicināšanu, kā jau tas jaunības dabā. Arī es atrados starp jaunajiem.

Bet augstāk ziemeļos, pāri latviešu apdzīvotai zemei, Skandināvijā, patlaban parādījās Knuts Hamsuns. Ar trim, četriem nelieliem romāniem viņš bija iznācis pasaulē. Norvēģiski viņam pieklūt mēs nevarējām, — to spēja tikai Lizete Erdmane un Lejas Krūmiņš; bet lasījām tulkojumus krievu un vācu valodā. Mēs staigājām ar hamsunismu aplipuši kā bites ar liepu ziedu putekšņiem. Mēs viņu ne tikai lasījām, bet nekaunējāmies šo to arī savās rindās iejaukt no Hamsuna. Mūsu redze un sajūtas pārveidojās. Mums sāka patikt viņa personu un vietu vārdi. Jau pats Knuts, tad Viktorija, Edvarda, Glāns, Sirilunda. Varbūt viskarstāk Hamsunam bija pieķēries mans draugs Valdis Lesiņš, jo viņam tapa Slimā

dvēsele, ko iespiedām Staros. Un vēlāk viņš savam dēlam ielika vārdu Knuts.

Advokāts Kreicbergs, kam nebija daudz naudas, bet tieksmes uz filantropiju, Bada ietekmē aizrakstīja Hamsunam vēstuli un uzaicināja nodzīvot vienu vasaru Rīgas jūrmalā kā viņa viesim. Atnāca atbilde ne visai kuplā vācu valodā. Rakstnieks pateicās par uzmanību un ieteica tādu pat parādīt kādam no latviešu rakstniekiem, kam palīdzība varbūt vairāk vajadzīga.

Mums, jaunajiem, šis žests gaužām patika, ja arī no tā neguvām ne nieka.

Daudzus gadus vēlāk, personīgā satiksmē ar Andreju Hauklandu, kurš bezbēdīgo dzīves veidu nebija atmetis līdz pat vecumam, man nācās dzirdēt dažu labu nostāstu par triumvirāta — Grīga, Hamsuna un Hauklanda — uzdzīvošanām Norvēģijā un citās zemēs; bet stāstīt anekdotus šoreiz nebūtu vietā.

Hamsuna māksla ir tik liela, ka personīgi trūkumi, pat tik ievērojami kā piederēšana Kvislinga partijai, nespēj to mazināt. Tā iesniegsies vēl daudzās paaudzēs, kad politiskās kaislības sen būs ņēmušas jaunus virzienus.

Pēdējā saskaršanās ar Hamsuna vārdu man savādā kārtā iznāca vēl nesen. Arveds Ozols rakstīja no Bergenas, pieteikdams mazu sainīti: "Līdzās dažām polāros ūdeņos ķertām zivtelēm būs gabaliņš brūna kalnu kazu siera, kas ir Knuta Hamsuna barība."

Nāve no dzīvības nestāv tālu. Nedaudz dienu vēlāk būtu bijis jāsaka "ir" vietā "bija".

TIKŠANĀS AR KNUTU HAMSUNU

Varavīksna saucās Marijas Hamsunes jaunā grāmata, kas iznākusi vācu valodā Paula Lista apgādā un no kuras rakstniece publiski lasa Rietumvācijas pilsētās. Tāds vakars bija Soestā, man vistuvākajā pilsētiņā taisni 18. novembrī. Tā man bija divkārša svētku diena.

Varavīksna ir autobiografisks romāns, uzrakstīts brīnum nesavtīgi ar apmēram šādu ievadu: "Tagad, kad tuvojos savas dzīves ceļa galam, man ir tā, it kā vajadzētu vienu otru atmiņu no pagātnes uzzīmēt. Jaunās dienās cilvēks brāžas kā straujā kumeļā pretim rīta blāzmai. Bet ar gadiem šīdiens top svarīgāka par rītdienu. Un kad kļūsti vecs, tavš ceļš ir putekļains un akmeņains. Bet nu manam aizplivurotajam skatam visa mūža raibās krāsas salīst varavīksnā, kas starodama liecas pār vienu vienīgu vārdu — K n u t s H a m s u n s .

Ja man būtu bijušas kaut cik žurnālista spējas, es būtu rakstnieci uzmeklējis viesnīcā un to intervējis, kā to mēdz darīt, bet tam man pietrūka drosmes. Tagad varu tikai īsi pastāstīt, ka vakars notika kādas kafejnīcas telpās, glītā zālē ar 400 sēdvietām, kas visas bija aizņemtas. Uz katra krēsla atradās rakstnieces ģimēne, ko varēja paturēt piemiņai. Priekštelpā bija izliktas Knuta grāmatas pārdošanai, — visi labi un sen pazīstami virsraksti. Tur bija arī Varavīksna un Langerudas bērni, četri jauki sējumi, ko sarakstījusi Marija.

Taisni noteiktā laikā, melnu spieķi un prāvu rokassomu nesdama, aplausu pavadīta, lektore iziet zālei cauri. Pie podija viņa mazliet sastomās, tad kāpj augšā,

nogulda spieķi sev priekšā uz galda, izslauka brilles un apsēstas. Viņa izskatās uz mata līdzīga portretam, kas apmeklētājiem rokās. Lasītas tiek raksturīgākās, varētu pat sacīt — intriģējošākās vietas no jaunās grāmatas, — par pirmo un liktenīgo satikšanos ar Hamsunu, par gatavošanos ceļojumam uz Stokholmu, lai saņemtu Nobela prēmiju un šai sakarā par mazu incidentu jauna tērpā dēļ. Rakstīšanas veidam piemīt daži tīri hamsuniski vilcieni. Runa sievišķīga un balss tik jauna, ka aiz tās var piemirst Marijas balto galvu un melno spieķi, kas varbūt ir Knuta spieķis, par kuru viņš savā pēdējā grāmatā ironizē, ka pakrituši viņi arvien atrodoties labu gabalu viens no otra. — Priekšlasījums, kas ilgst apmēram stundu, tiek nobeigts ar nelielu posmu no tikko minētās Knuta Hamsuna grāmatas Pa aizaugušām tekām, ko man gribas atkārtot mūsu valodā:

“Viens, divi, trīs, četri — tā es te sēdu un sev atzīmēju dažus sīkumus. Nekas liels tur neiznāk, tas tikai vecs paradums. Es lieku vārdiem lāsēt. Es esmu ūdensvada krāns, kas vaļīgs un tek, — viens, divi, trīs, četri. — Vai nav kāda zvaigzne vārdā Mira? Es varētu uzmeklēt, bet man nav kam meklēt. Viss viens, Mira ir zvaigzne, kas parādās, mazliet paspīd un nozūd. Tas ir viss dzīves gājums. Un te nu es domāju par cilvēku. No visām dzīvām būtnēm pasaulē tu esi dzimis gandrīz par neko. Tu neesi ne labs, ne ļauns, tu esi palicis bez noteikta mērķa. Tu iznāc no miglas un ieej miglā atpakaļ, tik gaužām nepilnīgs tu esi. Un ja tu, cilvēk, uzsēsties dižciltīgam zirgam mugurā, tad zirgs nav vairs ilgāk dižciltīgs. Lēnām, gan nokļūsi pie mērķa, — klusitiņām. Vai tu lēksi nost un sviedīsi cepuri zemē divu acu dēļ, kas tev tuvojas? — Taisni tagad virpuļo no pazemes augšup jauna cerību pilna ģints. Tā ir tiktikko piedzimusi, tik bezvainīga, es lasu par to, taču nezinu neviena vārda, ir arī viena alga. Spīdekļi, kas klejo, visi no vietas, tie parādās, mazliet paspīd un nozūd, nāk un aiziet, kā es atnācu un aizgāju.”

Pēc lasīšanas nobirst atkal aplausi, kā lasītājam

ienākot. Skaista meitene, celīti palocīdama, pasniedz trīs rūsganas krizantēmas, tad daudz redzējusi un pieredzējusi kundze ņem atkal savu spieķi. Bet viņa nebalstās uz tā. Tas ir tikai simbols. Vēl uz brīdi viņu ielenc bars jauniešu, kas pagaidām krāj izcilu cilvēku parakstus, tad rakstniece līdz ar visiem vakara dalībniekiem nozūd tā kā Mira...

Un kad nu tā esam atkal katrs savā čaulā atpakaļ, man tomēr paliek žēl, ka neesmu pratis izmantot gadījumu, lai vismaz apvaicātos, vai vēl joprojām Norvēģijā ir riskanti pieminēt Hamsuna vārdu? Būtu arī bijis interesanti zināt, cik daudzās pilsētās rakstniece uzstājusies. Un galu galā — vai es nevarēju doties pazīstams kā no savas ziemeļzemes aizbēdzis latviešu rakstnieks?

5 1

KAM DĀVANAS, TAS NESTĀV DĪKĀ

LANDAVU ZIEDONIS SEPTIŅDESMITGADNIEKS

Ir stādi, kam vērtīgākā un lielākā daļa izveidojas zemē, tiem ir visai niecīgi laksti. Ir arī tādi, kam zaru un lapu vainags simtkārtīgi pārsniedz saknes. Ir tīteņi, kuru augums atkarīgs no balstu garuma. — Nelaimīgi tie cilvēki, kurus var pielīdzināt šādām stādu sugām. Bet ir harmoniski izveidojušies indivīdi, līdzīgi kokiem, kam tikpat plaši saknes ietvērušās zemes mitrumā, cik plaši saulei un gaisam pacelti zari. Šādi cilvēki ir tikpat augsti un cēli, cik dziļi un sirsnīgi. Viņiem tāpēc nav neskaidru un netīru darbu. To var attiecināt uz Landavu Ziedoni, kam nupat piepildās 70 mūža gadi.

Latvju enciklopēdijā par jubilāru atrodam tikai 7 rindiņas: "Dzimis 21. maijā 1889.g. Pālē. Paidagogs. Beidzis Tērbatas universitātes dabzinātņu fakultāti, bijis ģimnazijas direktors Rīgā un Latvijas dabzinātņu biedrības priekšnieks. Žurnāla Latvijas Skola redaktors un Mākslas Akadēmijas lektors, 1940-44.g. turpat doc. un prorektors. Pēc tam Vācijas trimdā, kopš 1952.g. Zviedrijā."

Tas tā varbūt iederas leksikonā, bet jubilejas gadījumam liekas daudz par maz. Lai man tāpēc atļauts pievienot un no jauna atzīmēt dažas epizodes no seniem un neseniem laikiem, kad man bija gods un prieks ar jubilāru biežāk tikties draudzīgā ikdienā.

Mūsu pazišanās ir sena. Tā mūs aizved Pirmā pasaules kara posmā pie Kaspijas jūras, Kaukaza kalnu pakājē. Tur, Bakū pilsētā, jaunais Ziedonis Landavs bija iesaistīts kara aviācijas daļā kā instruktors un lidotāju

skolas lektors. Nevaru skaidri teikt, vai viņš bija ģērbies krievu mundierā, bet atceros viņu kā gluži jaunu, slaidu puisi, kurš reiz mūs abus ar mazo Liliju ar kroņa burlaivu izvizināja pa Bakū ostu līdz pat Narginas salai diezgan prāvros viņos tā, ka brižam laivas aizvēja mala šķēla ūdeni nost kā arkla lemesis velēnu. Projektā bija pavizināt mūs kādreiz arī hidroplānā, bet mums toreiz nepietika drosmes uzticēties tik šaubīgam rikam. Tur jau viņi ik dienas parkšēdami peldēja un laidelējās arī pa gaisu. Netika redzēts, ka kāds būtu iegāzies jūrā, tomēr man šķita, ka drošāk turēties pie zemes. Tajā laikā es biju tuvāk draugos ar Landavu Jāni, Ziedoņa tēvu, kurš kopā ar māti kā bēgļi uzturējās pie dēla.

Landavu Jānim bija jau tā ap 60 gadu vai pat pāri, bet viņš gāja dien dienā kalnos un vāca akmeņus, kādi noderēja viņa nolūkam. Ne jau dārgakmeņus, — tādu šeit nebija, bet viņu interesēja formas, kādas šie akmeņi bija ieguvuši, ceļodami gadu miljoniem. Krietnu kravu no tiem viņš, atgrīzoties dzimtenē, atveda līdz uz Latviju.

Ar Ziedoni, kura gadu skaits neparasti ātri pieaudzis uz 70, sadraudzējāmies pa istam tikai 1935. gadā, kad dažādi apstākļi mūs satuvināja Sabilē. Viņš bija pilsētiņas rietumgalā, Abavas līcī, saprecēdamies ar jauko, inteligento Dinātru Mildu, kļuvis par mājas saimnieku. Nule, man apmetoties Kurzemes Šveicē pansijā pie Rudzišiem, mēs it kā viens otru atradām no jauna. Man šķiet, es sirdi kļuvu tikpat jauns kā biju Bakū pirms 30 gadiem. Ak, atceros tos dzidros rītus, saulainās dienas un sartos vakarus! Kas varēja mūsu gājumiem izsekot, kad ar nelielām maizītēm un dažiem augļiem kabatās, garām, vecmodīgām šķeistām pār pleciem, labi pirms saules kāpām kalnup, lai laikā nokļūtu pie Virbupītes uz forelēm. Mēs arī dažkārt laidāmies ar laivu pa Abavu līdz Rumbai un nosviduši cīnījāmies atpakaļ. Irdamies mēs daudz runājām par eksemplāriem un vienmēr arī cerējām kādu noķert, bet nekad nelaimējās. Par to vakari aizgāja nemanot vienā vai otrā mājā interesantās sarunās. Mēs spēlējām arī novusu. Un kad Rudziši noplanēja laukumu, tad Ziedonis varēja parādīt savu veiklību tenisa spēlē.

To, kas mūsu dziļākā būtībā dusēja, mēs nesviedām gaisā, mēs tikai jautām, ka aug draudzība mūsu starpā, un šodien es atskārstu skaidri, ka tā bijusi īsta un palikusi neievainota cauri kariem un nelaimēm līdz šai stundai.

Kaut Landavu Ziedonis iekļāviēs vairāk zinātņu novados, gluži nevainīgs viņš nav arī mākslas laukā — literātūrā. Vaicāts, kādēļ nenododas nopietnāk dzejai, viņš kādreiz visā pazemībā atbildējis tīri gludā pantā:

“Kam dāvanas, tas nestāv dikā,
Gars dzīvina to cīņas vest;
Bet es tik esmu upe sīka,
Kam lemts nav lielus kuģus nest.”

Vēl daudzus, daudzus gadus!

KĀRĻA MIESNIEKA SEŠDESMIT GADI

Zināšanas par glezniecību un gleznotājiem tautā nav lielas, nemaz nerunājot par mākslas darbu izprašanu. Pat ievērojami un gaiši aptverami mākslinieki paliek sveši, visu mūžu darbojušies tanī apziņā, ka kalpo tautai. Tikai mirstot tos tā kā ierauga, lai drīz atkal aizmirstu. Jā, šī māksla neved pie populāritātes. Un es nebūšu visai vīlies, domādams, ka daudziem lasītājiem tikai šodien kļūs skaidrs, ko nozīmē vārds Kārlis Miesnieks, kaut gan šis gleznotājs 31. janvārī svin savu sešdesmito dzimšanas dienu un var atskatīties uz garu darba cēlienu. Pie tam Kārlis Miesnieks mākslā kļuvis jau par personību, kuru nekad un nekas neaizēnos.

Tuvāk pieiet un kādu mākslinieku iemīļot varam tikai, ilgāku laiku vērojuši viņa darbu, iepazīuši viņu pašu kā cilvēku, izzinājuši, kādi ir tie apakšslāņi, no kuriem viņš ņem spēku savai mākslinieciskai radīšanai. Kas mākslinieku lielu audzējis un kas viņu augsti tur cilvēcībā, bieži vien nemaz netiek atrasts un paliek biografu neatzīmēts. Bet katram no mums ir bijis sākumā kāds tīrkultūras piliens, kas mūs darījis derīgus kalpot daļumam un būt īstiem cilvēkiem. Pie Kārļa Miesnieka tas ir viņa krusttēvs, tēva brālis, kuru mākslinieks nodevis arī nākamām paaudzēm, to attēlodams gleznā "Dienišķā maize". Par savu krusttēvu gleznotājs runā kā par visa laba avotu viņa un visā viņa dzimtas dzīvē. Divdesmit divi gadi viņš vērojis šo cilvēku un nekad nav viņa acīs saskatījis īgnumu, ne vēl dzirdējis no viņa mutes ļaunu vārdu... Tas, lūk, ir, kas pasaulē uztur labo; jo ļaunums tikai ārda un posta. — Šis pats krusttēvs ir kaislīgs medinieks un prot zīmēt briežus, zaķus, suņus,

zīrgus un visu, kas apņēmu lauku sētu. Tātad arī pirmās mākslinieciskās ierosmes ir nākušas no šī krusttēva. Un ja tiesa tautas ticējumam, ka krustdēli atsitas vairāk krusttēvā nekā tēvā, tad ar Kārli Miesnieku tas noticis pilnā mērā. Viņš ir istis un patiess mākslinieks, vienkāršs un taisns visos spriedumos kā par dzīvi, tā arī par mākslu. Nekad viņam nav jāmeklē nekādi apkārtceļi, nav jāzemojas citu priekšā ne ar glaimiem, ne ar izlikšanos, jo viņš nes sevī visus tos spēkus, kas cilvēku ceļ augšup, kā putnu ceļ viņa spārni. Un tā kā putns nelepojas ar to, ka var lidot, tā tāds cilvēks nemaz neapzinās sava diženuma, jā, pat jūtas zems un mazs citu vidū. Ar to arī varam izskaidrot Kārļa Miesnieka lielo cienību, kādu viņš sajūt pret autoritātēm. Ar sajūsmu viņš min vienkāršo faktu, ka Auseklis bijis viņa tēva mājas iesvētīšanā. Svētu viņš tur to brīdi, kad varējis apsēst krievu reālisma vareno — Rēpinu. Pat grāmatās viņš sastop lielos garus ar visdziļāko cienību un apbrīnošanu, pats juzdamies vēl iesācējs. Bet tā ir drošākā pazīme, ka iespējama augšana.

Par Kārli Miesnieku sacīts, ka viņš no tā līdz tam gadam apmeklējis Štiglica zīmēšanas skolu. Mēs zinām, ka dzīve Pēterpilī pat viņos labajos laikos bija dārga, un vaicājam, vai tēvs varēja dēlam dot šo skolu. Un par atbildi dabūjam, ka no mājām nekas nav bijis atlicināms, bet ka, būdams divi un pus gada tautskolotājs, mūsu Kārlis pats sakrājis 300 krievu rubļus un ar tiem ticis cauri augstākajai zīmēšanas skolai. — Šī pati taupība mākslinieku joprojām pavada, un tā viņš vienīgi no sava darba uzcēlis sev Rīgā modernu darbnīcu un arī ieguvis skaistu jaunsaimniecību pie Valguma ezera, kur pilnā mērā var nodoties makšķernieka priekam un kas arī izmantots daudzās brīnišķīgās gleznās.

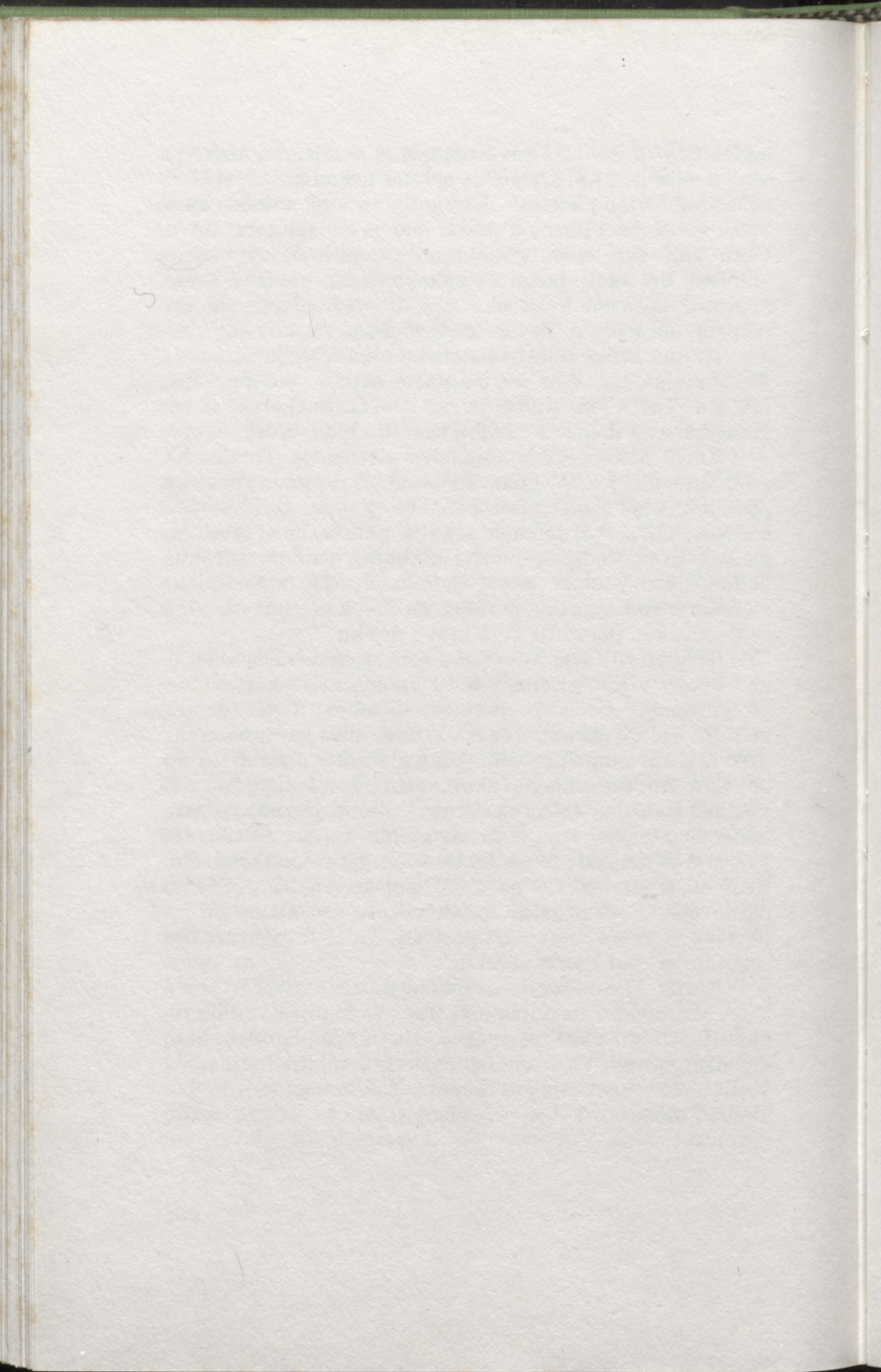
Kārlis Miesnieks skolu atstājis kā dekoratīvs gleznotājs, bet nav šajā arodā Rīgā mēģinājis sevi parādīt. Viņš jutās diezgan spējīgs stājglezniecībā un lika visu savu lielo enerģiju lietā, lai no saviem sastingušajiem kaparbrūnajiem un zaļajiem toniem, kādus redzējām viņa pirmajās vizītēs Rīgas izstādēs, nokļūtu pie tā zeltainā mirdzuma un dzidruma, kas beidzot lejas pār viņa

audekliem. Miesnieks savā mākslā ir nemitīgi audzis, jo viņa devīze ir: "Lai krāsas uz paletes nekad nesažūst!" Šī neatlaidība viņu pacēlusi tik augstu, ka viņš noteikti stāv mūsu gleznotāju pirmajā rindā, kas nav visai gara. Savu vietu viņš tur ieņem godam un to paturēs uz visiem laikiem. Jo tāda lieluma māksliniekam neviens vairs neprasa, lai viņš būtu eks- vai impresionists, vai arī reālists, par kādu mēdz dēvēt Miesnieku. Viņš ir, kas viņš ir, un mums atliek tikai ar pateicību viņa mākslu pieņemt, jo tā ir viņa Es. Viss ir viņa paša: saturs, kompozīcija, faktūra. Tas ir, ko skolās nevar iemācīties, ko nevar arī atdarināt. Tā ir lielā ticamība tam, ko mākslinieks teic.

Kārlis Miesnieks ir impulsīvs gleznotājs. Gadās, ka viņu sajūsmīna kāds koks, mākonis vai snaudošs zirgs piekalnē. Viņš atmet visas pasāktās gaitas, steidzas pēc krāsām, un neilgā laikā ir studija gatava lielai gleznai. Dažreiz atkal redzētie motīvi glabājas atmiņā vairākus gadus, līdz beidzot atrod izteiksmi. Tā mākslinieks vienmēr atrodas gatavībā radīt darbus, kas izpaustu viņa sajūsmu, kas parādītu viņa krāsu prieku.

Raugoties Kārļa Miesnieka darbos, rodas iespaids, it kā visas viņa gleznas būtu nopietni komponētas, — pārdomātas visos sīkumos. Studiju it kā nemaz nebūtu. Vai nu patiesībā tā ir vai nav, abos gadījumos tas runā māksliniekam par labu. Viņa gleznotie uzkalni ar un bez figūrām, zeltainie novakari ar un bez ūdeņiem, — visi tie pauž Latvijas dabas skaistumu. Žanra gleznās redzam patiesus cilvēkus viņu ikdienas gaitās un tomēr tik tālu pārvērstus mākslas tēlos, ka tie šķiet gatavi mūžībai. Lai tikai atmināties to pašu "Dienišķo maizi", "Puķu pārdevējas", "Latgales priekšpilsētu", "Dzimteni"... Sevišķu ievēribu pelna viņa portreti. Tajos ir raksturs bez salkanuma, pat dāmu atveidos.

Kārlis Miesnieks ir pirmklasīgs zīmētājs. To savā laikā atzinusi arī Latvijas mākslas akadēmijas vadība un aicinājusi viņu mācības spēkos. Bez kādām protekcijām un aizmugurēm viņš savu pienākumu pildījis un pilda varbūt vēl šodien drīz jau divdesmit piecus gadus. — Lai viņam mūsu sirsnīgs sveiciens, ieejot septītā gadu desmitā.

DAŽAS TIKŠANĀS AR JĀZEPU VĪTOLU

Jāzepe Vitols stāvēja jau savas slavas zenītā, kad es, aiz kautrības sarkdams, drīkstēju satvert viņa sveicienam sniegto roku. Tas notika pēc meistara 25 g. darba svētkiem, kas tika krāšņi nosvinēti Rīgā. Pirmklasīgam koncertam, kā parasts, sekoja runas, cildinājumi un dāvanas. Jelgavnieki tad nu bija izdomājuši komponistam pasniegt kādu gleznu, uz kuras nekas vairāk nebija redzams kā debesu gabaliņš, vecs koka namelis un mazliet zemes, uz kā šai būdai stāvēt. Tikai tā nebija vienkārša māja, tā nebija kaut kādas nieka pilsētas zeme, tās nebija svešas debesis. Tā bija Jelgava, slavenā vīra jaunu dienu pilsēta. Vēlāk, kad es tiku gaviļniekam priekšā stādīts kā gleznas autors, saņēmu apmēram šādus vārdus:

“Brīdis, kad man acis kļuva mitras. Skaistais ģimnazista laiks! Tai mājā bija kakti, kur nolīdām pīpēt. Tur augšā, kur tas logs, es cīnījos ar grāmatu gudrībām. Nē, sudraba un ādas bloku plūdods tā ir patiesi vērtīga dāvana!”

Es nezināju ko atbildēt. Man pie visa tā taču nebija nekāda nopelna. Advokāts Kreicbergs, (kas nu arī aizgājis mūžībā), lai sagādātu jaunam gleznotājam atbalstu, bija jelgavniekiem ieteicis griezties pie manis. Es tiku aizvākts uz šo veco pilsētu, kur uzgleznoju mazu studiju no dabas, pārcēlu to uz lielāka audekla un saņēmu piecdesmit rubļus. Tas bija viss. Nezinu, vai satura vai patiesi glezniecisku īpašību dēļ šīs gleznas pirmmetu vēlāk ieguva Rīgas pilsētas mākslas mūzejs. — Galvenais tomēr bija un palika: Jāzepe Vitols, “Gaismas pils” autors, bija ar manu darbu mierā, bija uzrunājis mani, maz pazītu iesācēju, — es varēju nevien priecāties, bet pat lepoties.

Tāpat kā daudziem, arī man kādreiz likās, ka varu līdzīgi runāt visos mākslas jautājumos. Un tā es, rakstīdams par tautiskumu mākslā, biju minējis, ka Emīls Dārziņš un Alfreds Kalniņš tautai tāpēc tik ļoti patīk, ka viņu dziesmas latviskas. Vītola darbi turpretim mūs atstāj vēsus. — Neilgi pēc tam iesvētīja Augusta Dombrovska celto "Ziemeļblāzmu". Bija plaši svētki, kuros piedalījās vai visi ievērojamākie latvieši. Andrievs Niedra māju iesvētīja, runas beigās likdams krusta zīmi ar tik lielisku žestu, ka Kārlis Skalbe vēlāk teica: "Tāds krusts vēl pasaulē nav mests!"

Un nu bija tā, ka sakarā ar svētkiem es Dombrovskim biju veltījis mazu dzejoli, ko Jāzeps Vītols bija pārvērtis kora dziesmā, un iesvētīšanas koncertā dziesma tika dziedāta. Kad es komponistam par to pateicos, saņēmu atbildi: "Jā, bet viņa nav latviska."

Pēc šiem meistara vārdiem es vairs neesmu mēģinājis pieskarties ne ar rindu mūziķim, jo mana patika vai nepatika taču nevarēja derēt kā kritika tāpat kā visu nespeciālistu tenkošanas un spriedelēšanas.

Laiks iet līdzinādams. Pēdējos gados, trimdā, kaut gan personīgi bijām ar nelielī kopā vienu vienīgu reizi, rakstiski pārmainījām laipnības un mīļus vārdus. Mākslinieka skaistajā rokrakstā un izmeklētā stilā rakstītās vēstulītes, kas pilnīgi saskan ar "Dārgakmeņiem", atmiņu zīmējumiem literātūrā un ar personīgu stāju, man glabājas kā dārgas piemiņas. Tās ir nākušas kā paldies par apsveikumiem vai iemainītas pret dedikācijām, ko nesušas manas grāmatas.

Pēdējās atmiņas par Jāzepu Vītolu man ir no Lībekas slimnīcas. Pagājušā rudenī, rakstnieku dienu laikā, Alfreds Dziļums, kas strādāja Latviešu slimnīcas birojā, uzvadīja mani augšā un, aprunājies ar dežūras māsu, pieklaudēja pie slavenā slimnieka durvīm. Iznāca kundze Annija vēstīdama, ka meistars gan vēl esot gultā, bet ne kā slimnieks. Tikai mums būšot mazliet jāuzgaida, kamēr sapošas.

"Te es jums, kundze, atnesu pāris puķes," es teicu un

sniedzu līdz paķertos ziedus; bet kundze atsacījās:

“Nē, nē! Tos jūs viņam pašam. Viņš taču tik ļoti mīl rozes.”

Pēc minūtēm desmit es varēju ieiet.

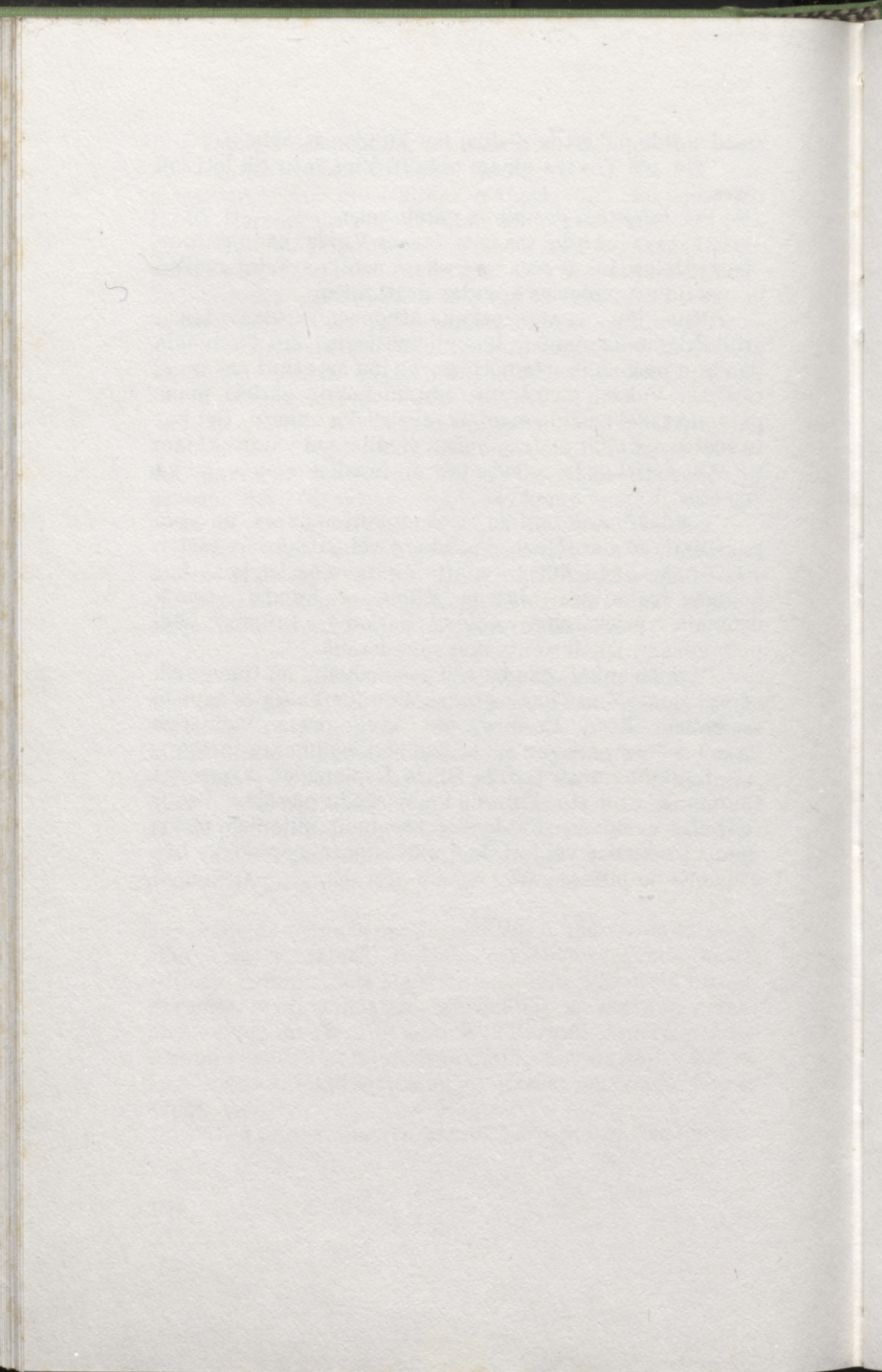
Jā, tas viņš bija, tas pats Jāzeps Vītols, kādu redzam visos attēlos. Likās pat, ka izskats nebija sekojis gadiem un nebija arī padevies trimdas grūtumiem.

“Nu jau esmu atkal atkopies,” viņš teica, atbildēdams uz maniem komplimentiem. “Tur Detmoldā gan biju noslidējis zem normas. Te jau arī stipri par mani rūpējas. Vakar, piemēram, ārstam nebija paticis mans pulss un tādēļ nelaida mani uz rakstnieku vakaru. Bet par to šodien ceru būt teātrī. Viņiem viegli mani valdīt: kājām tik tālu netieku, ja nedod mašīnu, jāpaliek vien ir, lai kā gribētos.”

Vēl daži vaicājumi no vienas un otras puses, un sava pusstunda ir aizritējusi. — Vakarā vēl satikšanās teātrī. Pēc izrādes, kad mūsu “cunfte” gatavojās iet kaut kur kopīgās vakariņās, Jāzeps Vītols ar kundzi vēsajā, drūmajā priekšelpā gaida Sarkanā krusta vāģi piebraucam, lai tiktu atpakaļ savā istabā.

“Ļaužu apkārt daudz, visi pašu cilvēki, un tomēr, cik sāpīgi vientuļš var justies tāds gaidītājs, kam pēc saviem nopelniem būtu tiesības pēc sava prāta vizināties limuzīnā,” es pats sev saku, izgājis viens nakts tumsā.

Laukums būtu līdzīgs Rīgas Esplanādei. Visapkārt jūtama liela pilsēta. Debesis kā zvirgzdu piesētas. Tās ir tās pašas zvaigznes, kas kvēlojušas gadu miljoniem pirms mums un kvēlos vēl tad, kad mūsu mazais spīdeklis būs atdzimis no jauna.

TEODORS CELMS

Tas bija kādas lielas gleznu izstādes vernisažā Rīgas pilsētas mūzejā, kur pirmo reizi redzēju un arī tiku iepazīstināts ar jaunu filozofijas doktoru. Man patika viņa skaistā galva, kurai līdzās stāties varēja vienīgi tā, ko Rainis tikpat stalti nesa. Klusībā es apbrīnoju cītību, ar kādu tikko iegūtais paziņa skatījās gleznās, rūpīgi katru numuru uzmeklēdams katalogā, lai zinātu autoru un darba nosaukumu. Tas prasīja lielu piepūli, ko tikai retais izturēja līdz galam. Tik neatlaidīgus gleznu aplūkotājus es pazīstu tikai divus: Teodoru Celmu un Alfrēdu Kalniņu.

Rīdzinieks Leo Michelsons, gleznotājs ar Eiropas vārdu, reiz atbraucis Pļaviņās pie manis ciemā, teica:

“Es nesen gleznoju slaveno filozofu Huserlu. Dzirdējis, ka esmu no Rīgas, viņš apvaicājās, vai es ko zinot stāstīt par Teodoru Celmu? Tas esot bijis spējīgākais no visiem viņa skolniekiem. Es diemžēl nevarēju nekā sacīt, jo latviešu kultūras sasniegumos esmu nezinātājs. Kas ir ar šo zelli?”

Arī es nezināju daudz vairāk. Varēju tikai pateikt, ka esmu dzirdējis, it kā viņam piedāvāta Latvijas augstskolā docentūra, bet ka reakcionāri spēki saeimā strādājot tam pretī jaunā zinātnieka politiskās pārliecības dēļ. Cik tam visam bija pamata, es nezinu pat vēl šodien. Zinu tikai, ka Teodors Celms ir kļuvis profesors, ir darbojies kā kārtējs mācības spēks nevien Rīgā un Hamburgā, bet arī slavenajā Gētingenas universitātē. Un beidzot aizbraucis uz Ameriku, ne kā naktssargs vai kāda miljonāra kambarkungs, bet tāpat kā šeit, tā arī tur viņu gaida filozofijas katēdris. — To visu es tagad varētu pasacīt

savam draugam gleznotājam, un viņš zinātu, kas no "ši zēļa" iznācis. Bet Leo Michelsons kopš bēgšanas no Eiropas dzīvo Kanadā, kā tas nesen kādā mākslas mēnešrakstā bija atzīmēts. Kas zina, vai mums izdodas vēl kādreiz tikties šinī saulē. Pat vēstulei es ceļa nezinu.

Bet kā es varu par Teodora Celma gaitām tik noteikti runāt?

Teiksim, — aiz tīras nejaušības. Kad es Grēvenes DP nometnē biju novietots Mērkūles ielā Nr.7, kādā rītā uz durvīm otru koridora parādījās ar kritu uzrakstīts: Prof. Teodors Celms. Šis vārds tik tuvu kaimiņos mani stipri iepriecēja. Bet kādu nedēļu uz durvīm nostāvējis, tas atkal nozuda. Kad apvaicājos, kāpēc tā, nometnes "kvar-tīrmeistars" Jurjāns paskaidroja: "Viņš vēl nenāk."

Istaba tika atdota citam, un kad profesors atbrauca, viņš izvēlējās mazu istabiņu kāda prāvāka nama augšstāvā, pavisam citā ielā, laikam tādēļ, ka istabiņai klāt bija balkons saules pusē. Citādi tur bija tikai troksnis un nemiers no rīta līdz naktij, jo visu māju priekšpusdienās aizņēma latviešu pamatskola un pēcpusdienās ģimnazija.

Tā kā jaunais Grēvenes nometnes iemītnieks man drīz bija veltījis savu apmeklējumu, tad es tikpat drīz ieradās vizītē arī pie viņa. — Viņš, ar Pēterīti pie rokas, mani bija pārsteidzis silti sakurinātā istabā bez svārku, bez kakla saites, pie papīriem un visādiem krāmiem apauguša galda. Sašķiebusies koka gulta, otrs tā kā divāns, čaukstošiem salmiem atsperu vietā. Vienu kaktu aizņēma lielais klūgu kurvis no Latvijas un visādi maisi un aizsaiņi. Otrā kaktā drēbju pakaramais, putekļu atturēšanai pārklāts ar tikko saņemtu pelēku segu... Dievs to zina, kādu es būtu profesoru sastapis viņa "būrī", ja viņš uz manu piekļauvējumu būtu tikpat pārsteidzīgi atbildējis kā es. Viņš turpretim uzmanīgi apvaicājās, kas klauvē, un kad biju pateicis savu vārdu un uzvārdu, lika man acumirkli uzgaidīt. Durvis atvērās tikai pēc minūtēm desmit vai piecpadsmit, un tajās parādījās profesors melnos svārkos, baltu apkaklīti — *comme il faut!*

Iegājis es varēju apsveicināties ar kundzi, kas sēdēja uz vienas no divstāvu gultām. Izoldes jaunkundze stāvēja istabiņas pašā centrā ar muguru pret galdu, uz kura bija visādas bundžas, trauki un trauciņi. Arī dažas grāmatas. Pēterītis gulēja otras gultas apakšstāvā. Bija apsaldējies. Krēsli te būtu bijuši lieki, jo uz nāru apakšējām lāvām varēja ērti sēdēt; bet man tika pacelts krēsls, un es, kad biju ar visu nelielo dzimtu apsveicinājies, arī apsēdos.

Tā šurpu turpu staigājot, pa starpām tiekoties viņa lekciju vakaros un tad, kad es lasīju savus sacerējumus, kā arī apmeklējot koncertus un teātra izrādes, mēs kļuvām arvien sirsnīgāki savā starpā, kaut gan no manas puses tā bija reizā augstcienība, kādu esmu izjutis pret katru, kas spēj to, ko es nespēju pat cenzdamies. Tāda augstcienība man ir bijusi pret pašu filozofiju, jā, pat bijība, un visos laikos. Sevī esmu gan ne reizi vien šo lepno vārdu raudzījis darīt saprotamāku. Pat tik tālu, ka esmu ierakstījis savā atziņu grāmatīnā šādu piezīmi: Filozofija ir māksla vienkāršas lietas tā sarežģīt, ka tās kļūst nesaprotamas. Bet vai īstenībā tomēr nebija otrādi?

Lai kaut cik iepazītos ar filozofiju, pieteicos kā brīvklausītājs arī es, kad profesors bija nolīcis saviem Hamburgas studentiem Grēvenē lekciju ciklu par Kantu un tā interpretiem. Tā kā starp studentiem bija viens igaunis, tad lekcijas notika vācu valodā. Tas man sevišķas grūtības neradīja, un jāsaka, ka tā bija brīnišķīga ekskursija pa svešu, bet skaistu pasauli. Man bija tāda sajūta, ka brīžam mēs, visa klase, lidojam un ielidojam stratosfairā. Jā, arī es! Bet kad es sāku sevi kontrolēt, tad notvēru sevi domājam par pavisam ko citu. — Būtu bijis arī aplam sagaidīt no sevis brīnumus. Kā lai tāds, kas visu mūžu vingrinājies izpaust savu sirdi, pēkšņi spētu ieiet tīra prāta novados?

*

Profesors Teodors Celms. Šī vārda pietika, lai nometnes lielā sarīkojumu zālē pieplūstu pilna klausītājiem, kad lektors savās populārajās lekcijās

runāja par lielajiem dzīves un sadzīves jautājumiem. Krāšņā valoda, skaidrais domu gājiens, lokanais stils — viss tas aizrāva klausītājus tā, ka pēc lekcijas beigām visi brīnījās: ko, vai patiesi būtu pagājušas pilnas divi stundas? — Protams, ka Grēvenei, lai arī liela nometne, nevarēja atļaut vienai profesoru klausīties. Pienāca viņam aicinājumi vai no visām nometnēm. Sevišķi karsti uzstājās Osnabrika. Tepat mūsu nometnē dzīvoja kāda jauna, skaista dāma, varētu pat sacīt dāmiņa, kam ar Osnabriku bija nezin kādi, bet cieši sakari. Tā bija atkārtoti aicinājusi Teodoru Celmu braukt uz turieni. Tiku aicināts arī es, bet tā kā biju grūti no mājas izkustināms, tad vienmēr braukšanu atliku vai nu uz siltāku, vai vēsāku laiku. Laikam tās pašas pārmērīgās uzstājības dēļ profesors tāpat arvien atrunājās. Beidzot tomēr bija atrasts veids kā mūs sagūstīt vai nu abus, vai kaut vienu. Kādā jaukā sestdienā dāmiņa bija klāt ar ziņu, lai esam gatavi, — vakarā pulksten piecos būs klāt auto. Mūs aizvedīs un arī atvedīs. Es gan varēju viegli aizbildināties, man taisni sestdienās bija ģimnazijā stundas no četriem līdz pus septiņiem. Celms bija brīvs un aizbrauca.

Otrā dienā mēs satikāmies, un profesors ar lielu humoru prata izstāstīt, kā viņa lekcija Osnabrikā uzņemta. Vispirms jau pats brauciens. Unras limuzīns. Kā šoferis Unras ārsts. Kā benzīna pagādātājs kāds militārās pārvaldes virsnieks. Tie abi sēž priekšā, tā sacīt, uz bukas. Dāmiņa un profesors grimst pakalējos sēdekļos. Kad tiek galā, profesors tiek ievests kādā kambarī, un viņu mielo. Viņš interesējas, kur palikuši angļu kungi, bet viņu apmierina, ka tie jau zālē un dejo. Tur notiek raibais vakars. Uzstājas dziedātāji, daiļrunātāji, kāds uguns rijējs, pāris klaunu. Tur ir arī meitenes, kas prot angļiski. Viss, lai nebūtu garlaicīgi jauniem cilvēkiem. Lai viņi amizējas vien.

Labi. Bet nelaime — kā nu lai nopietnu priekšnesumu ievieto tik raibā rāmī, kāds tur patlaban uzstādīts. Gudro dāmas, gudro kungi, gudro visi un visādi. Profesors, juzdamies neērti savā izcilajā stāvoklī pie kuplā vakariņu galda, liek manīt, ka vajadzētu angļus palūgt šurp. Tas

netiek saprasts. Tik daudz ir zināms, ka mašīnai pulksten vienpadsmitos jābūt mājā. Tiek izsūtīti parlamentārieši, lai izzinātu, vai tiešām tā ir, ka mašīnai vienpadsmitos jābūt mājā. Ja tā, tad būtu jāpasteidz.

Var jau runāt garāk un īsāk. Var tāpat braukt lēnāk un ātrāk. Lai notiek. Sāks! — Bet kā lai sāk, kad visi soli aizvākti un publika aplaudē kā negudra, līdz ko orķestris apklust. Beidzot lēmums: noturēs lekciju svētdienas rītā pulksten septiņos. Lektors būtu ar mieru, bet arī nav. Angli it kā gribētu situāciju saprast, bet arī nesaprot. Jā, rītu septiņos! Profesors tiek ievests zālē, kur redz savus vedējus gluži pamestus žāvājamies. Viņi ir laimīgi, beidzot ieraudzījuši profesoru. Profesors arī priecīgs, redzēdams kaut divas pazīstamas sejas.

“Vai jūs tiešām gribētu būt tik laipni un gaidīt līdz rītam?” viņš griežas pie virsnieka un ārsta.

“Līdz rītam? Kas to saka? Pulksten vienpadsmitos man jānodod mašīna garāžā,” atbild dakteris.

Profesoram kļūst pavisam jautri ap sirdi. Viņš grib teikt, ka vēlētos kaut vai tūlīt braukt, bet saruna patlaban jāpārtrauc, jo uz skatuves dārd bungas. Tiek paziņots skaļi un svinīgi:

“Rītu, drusku neparastā laikā, pulksten septiņos no rīta, profesora Dr. Teodora Celma lekcija par tematu Eiropas problēmas. Lektors ir jau ieradies.”

Paziņotājs palokās, it kā lektoram acis skatīdamies, un pazūd, aplausu un okē saucienu pavadīts.

“Ko viņš tur minēja jūsu vārdu?” dakteris vaicā.

“Viņš pieteica manu lekciju rīt no rīta.”

“Tad atļaujiet atvadīties. Jeb vai tomēr jūs labāk nebrauktu mums līdz?”

Profesors pateicas un vienpadsmitos ir laimīgi mājās.

*

Gatavais karātavu humors iznāca pēc tam ar blombergiešiem; gan ne nometnes komandanta dzejnieka Džillejas vainas, bet vācu telegrafa kļūmes dēļ. Bija sarakstīšanās ceļā nokārtots, ka vienā vakarā runās profesors, bet nākošā dienā būs rakstnieku rīts ar manu piedalīšanos. Tiks atsūtīta mašīna un tiksīm atvesti

atpakaļ, kā jau tas pieklājas Vakareiropā. Lai norunu vēlreiz apliecinātu, iepriekšējā dienā gādīgais Džiļļa sūta ziņu, ka Jaunsudrabiņš un Celms tad un tad tiks vesti uz Blombergu. Telegramma pienāk, tiek pareizi saprasta, kaut gan ir gluži aplam uzrakstīta. Tā skan šādi:

“Morgen werden wir Jaunsudrabins Hund Celms nach Blomberg bringen.” (Ritu mēs vedīsim Jaunsudrabiņa suni Celmu uz Blombergu).

Ziņa bija adresēta man. Brīdi biju neziņā, rādīt to savam vēl pagaidām divkājainam līdzgaitniekam vai ne. Bet pazīdams profesoru kā veselīga humora un laba anekdota cienītāju, pasniedzu to viņam.

“Tas nu ir lieliski!” viņš iesaucās un dokumentu uz vietas piesavinājās. Bet pēc neilga laika joku zināja jau visa nometne, kaut gan es to netiku tālāk paudis. Droši vien šis fakts jau ir ierindots Teodora Celma meistarīgi priekšā celto anekdotu dzelzs inventārā.

Kad 1947. gada ziemā tika Grēvenē svinēti mani 50 gadu darba svētki, pēc svinīgā akta Reli teātra zālē, ģimnazijas telpās notika tādas kā zelta atkāzas ar visai trūcīgām, tomēr bagātīgām vakariņām, galda runām un visu citu, kas tādos vakaros liek sirdīm pāri kūsat. Un te nu man nācās noklausīties tādu profesora runu, kas man gaiši apliecināja viņa draudzīgo nostāju pret mani kā literātu un arī kā pret cilvēku. Viņš mani apgrieztā kārtā aplūkoja tik vispusīgi, tik loģiski secinādams visas manas īpašības un īpatnības, ka man pašam uzmācās šaubas, vai tikai sacītais nav tīra patiesība. Es tiku nolikts tur, kur pat vista netup, un man tomēr vajadzēja piekrist, ka varbūt tas tā ir. Ja man būtu profesora kunga atmiņa un stāstīšanas talants, jeb, ja es būtu pratis stenografēt, uzrakstīta šī runa būtu lielisks dokuments. Dažas drumstalas no spīdošās runas man tomēr gribētos kaut cik sakarīgi fiksēt:

“Tur lejā, tautas priekšā, arī es apsveicu jubilāru un runāju viņam un visiem pa prātam; bet šeit es piesavinos brīvību izteikt savu neviltoto spriedumu par šo slavēto rakstnieku. Visi viņu teic bez viltus esam. Es saku, viss ir

tikai izlikšanās. Bet ar savu izlikšanos viņš dažreiz arī iekrīt. Tā šoreiz viņš svin piecdesmit gadu darba svētkus, bet prot izlikties savā gaitā un darbībā, it kā viņam nebūtu vēl piecdesmit gadu pavisam. Bet par to nerunāsim. Katram šajos bēdīgajos laikos gribas drusku prieka. Ļausim viņam šos svētkus. Pamielosim viņu ar tēju un cepumiem, jo pie tā paša tiek arī mums kaut kas. Bet es varu līdz sašutumam iegt, kad lasu avīzēs par Jaunsudrabiņa atklāto dabu, par viņa taisnības mīlestību, par viņa labsirdīgo smaidu un simtām citām slavējamām īpašībām pie miesas un gara. Ja viņam būtu tik atklāta daba, kādēļ viņam vajadzēja slēpties pašam no sevis? Bārdu, ko ļaunos nolūkos reiz uzaudzējis, viņš varbūt tikpat ļaunos lika atkal novākt. Es saku varbūt, jo skaidru pierādījumu man nav, bet tādās lietās pietiek ar aizdomām. Cik viņš taisnīgs, par to lai runā viņa nupat uzrakstītais stāsts "Pa patumšam", par ko pat viņa slavinātāji brēktin brēc. Un labsirdīgais smaids... Ak, par šo smaidu es varētu raudāt. Vai tāpat nesmaida zirnekļis, kad jūt kaut kur sava tīkla perifērijā mušu spirināmiešus? Savā labsirdībā pēdīnās viņš iet pat tik tālu, ka padara mani par suni. Un lai es savā jaunajā lomā nejustos pārāk pazemots, viņš visžēlīgi man atļauj kļūt par viņa suni. Jaunsudrabiņa suns. Tas jau zināmā mērā var iedvest cienību. Tā. Nu, es domāju, cienījamus klausītājus esmu vedis pie prāta un saprašanas. Nu jūs zināt, ar ko mums darīšana. Lai šī jubileja tad nu paliek par robežstabu, aiz kura pametam visu, kas pie jubilāra slavēts. Mēs zinām patiesību un pratīsim vilkt attiecīgas konsekvences."

Visi aplaudēja, pat es, kaut gan visai nosarcis. Drusku sarkstu arī tagad, šo runu uzrakstījis, jo tā nav ne tuvu tik vircota, varbūt vietām pat pavisam citāda nekā toreiz dzirdētā.

*

Patlaban pasts man atnesis vienkāršu atklātņi no profesora meitas, ar mazu piezīmi no viņa paša. Tās ir ardievas, aizbraucot uz jaunu dzīves vietu, un sauc arī atmiņā neseno pagātņi:

Mīlais Jaunsudrabiņa kungs un kundze!

Rakstu Jums pašlaik no Ventorfas, kur ieradāties šodien, lai stātos tās augstās komisijas priekšā. Iespējams, ka rīt mūs jau izsauks uz veselības pārbaudi. Cerēsim, ka tas viss neilgs pārāk ilgu laiku un mēs, jaunie Amerikas pilsoņi, varēsim turpināt ceļojumu. Kāpēc es Jums tik steidzīgi rakstu? Šoreiz lieta grozās ap mūsu mazo suņa dvēseli — Krikšeli, kas tik nelaimīgs palika Grēvenē. Mēs nolēmām tā, ka nodosim viņu vai nu mums tuviem cilvēkiem, vai chloroformēsim. Tad nu lūdzam drīzu atbildi, vai Jūs būtu ar mieru Kriksi pieņemt par savu. Mēs būtu ļoti priecīgi, ja viņam nevajadzētu tik ātri aiziet, jo mūžiņš viņam vēl tik iss.

Sirsnīgi sveicināti no mammas un no brāļa.

Dagmāra.

Ja nu Jūs izlemtos par Kriksi, tad būtu gan joks: sakarā ar Celmiem Jūs divreiz būtu tikuši pie suņa — pirmo reiz pie neīsta, otrreiz pie "waschecht".

Mīļi, mīļi sveicina

Teodors Celms

Pats par sevi saprotams, ka Kriksīti es vedu uz Mēnesnīcu.

BEIGAS

PĒCVĀRDI

Šajā grāmatā atrodama daļa Jāņa Jaunsudrabiņa darbu, kas parādījušies periodikā kopš 1946. gada, bet nav uzņemti līdz šim izdotajās grāmatās, atskaitot veltījumu meitai "Iesvētīšanas dienā", kas pirmo reizi publicēts Jaunības Tekās 1921. gadā, un dzejoli "Trešā vēstule tēvam debesīs", kas ievietota Sirmajā Grāmatā 1972. gadā.

Dr. Austra Rudzīte ar Minsteres latviešu ģimnazistu palīdzību veica visu J. Jaunsudrabiņa grāmatās npublicēto materiālu apzināšanu un sakopošanu, izmantojot atstātos manuskriptus, paša autora vesto darbu reģistru un citus bibliografiskus avotus. Indra Ancāne pārrakstīja savāktos rakstus. Šo izlasi sakārtoja Velta Toma.

Ar šo J. Jaunsudrabiņa Prozas Balvas Fonds pateicas apgādam Grāmatu Draugs, autora testamentā izpildītājiem — Latviešu Preses Biedrībai un visiem, kas palīdzējuši saglabāt Jāņa Jaunsudrabiņa pēdējo gadu darbus tagadnes un nākotnes lasītāju paaudzēm.

5

SATURA RĀDĪTĀJS

I

	LP
Snīga sniegi, putināja Mēnešr.Laiks,Nr.32,1948.g...	5
Debesu podnieks..... Latvju Ziņas,Nr.I,1953.g.....	13
Eglīte..... Bazn.Kalendārs,1955.g.....	15
Mincīte..... Latv. Almanachs,1955.g.....	29
Aukla..... Latv. Almanachs,1953.g.....	39
Gājiens pāri ezeram..... Ceļa Zīmes,Nr.11,1953.g.....	47
Vētras..... Lāpa,1948.g.....	55
Jupis..... London.Avīze,1952.g.18.apr..	65
Pie Gaujas..... Mēn.Daugava Nr.2(9),1947.g.	73
Baltā Grāmata..... Latvija, 1950.g. 29. apr.....	79
Solījums..... Latvija, 1949.g. 16. nov.....	81
Iesvētīšanas dienā..... Jaunības Tek.,Nr.11,1921.g...	83
No cikla Lielī vārdi:	
Māte..... Dzirkstele, 1949.g.....	89
Maize..... Vēst.Fišbachā,Nr.54,1947.g..	93
Milu..... Tēvzeme,Nr.75,1957.g.....	95
Paldies..... Latvju Ziņas,1950.g.31.aug...	99
Niekāšana..... Latvija,Nr.20, 1950.g.....	103
Dzīves asumi manā	
bērnībā	Rakst.kr.Daugava,1957.g..... 105
Kad mani iesvētīja..... Bazn.Kalendārs,1954.g.....	111
Mans krusttēvs..... Bazn.Kalendārs,1959.g.....	123
Sāsts par Jāņa Veseļa	
dzimto novadu.. Mēnešr.Laiks, Nr.25,1948.g..	135

II

Sveiciens latviešu

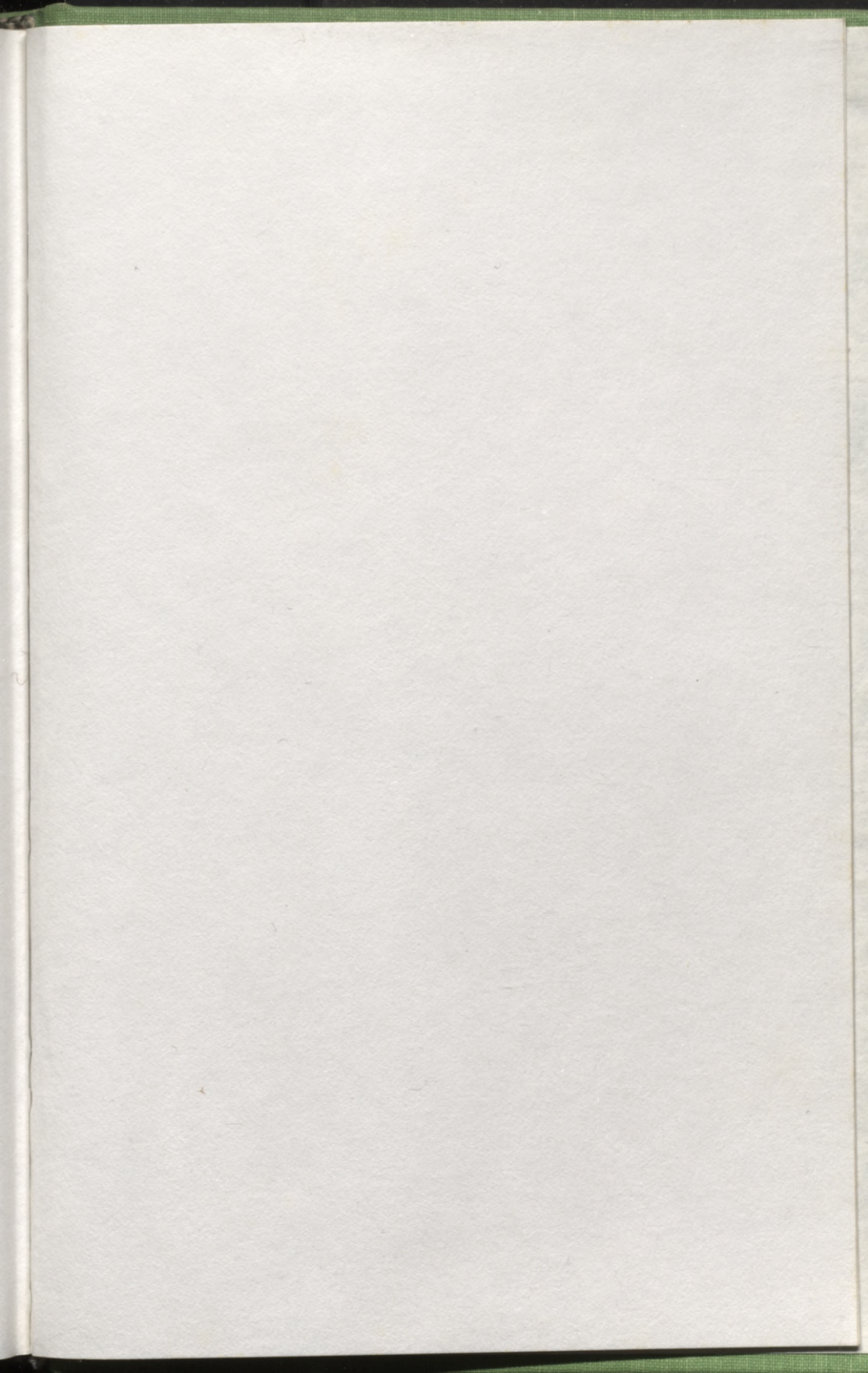
jaunatnei ziedonī.. Latv.Amer.,1957.g.24.aug....	143
Tautai..... Nedēļ.Apsk.,1946.g.14.dec...	144
Veltījums..... Latvija, 1951.g.21.apr.....	145
Latviešu valoda..... Daug.Vanagi,Nr.5,1958.g.....	146
Veltai Tomai..... Latvija, 1952.g. 26.janv.....	147
Karātavu deja..... Grēvenes Ziņas,Nr.100,1947..	148
Kaislībāi..... Manuskr.J.Jaunsudrabiņa	
mūzejā.....	149

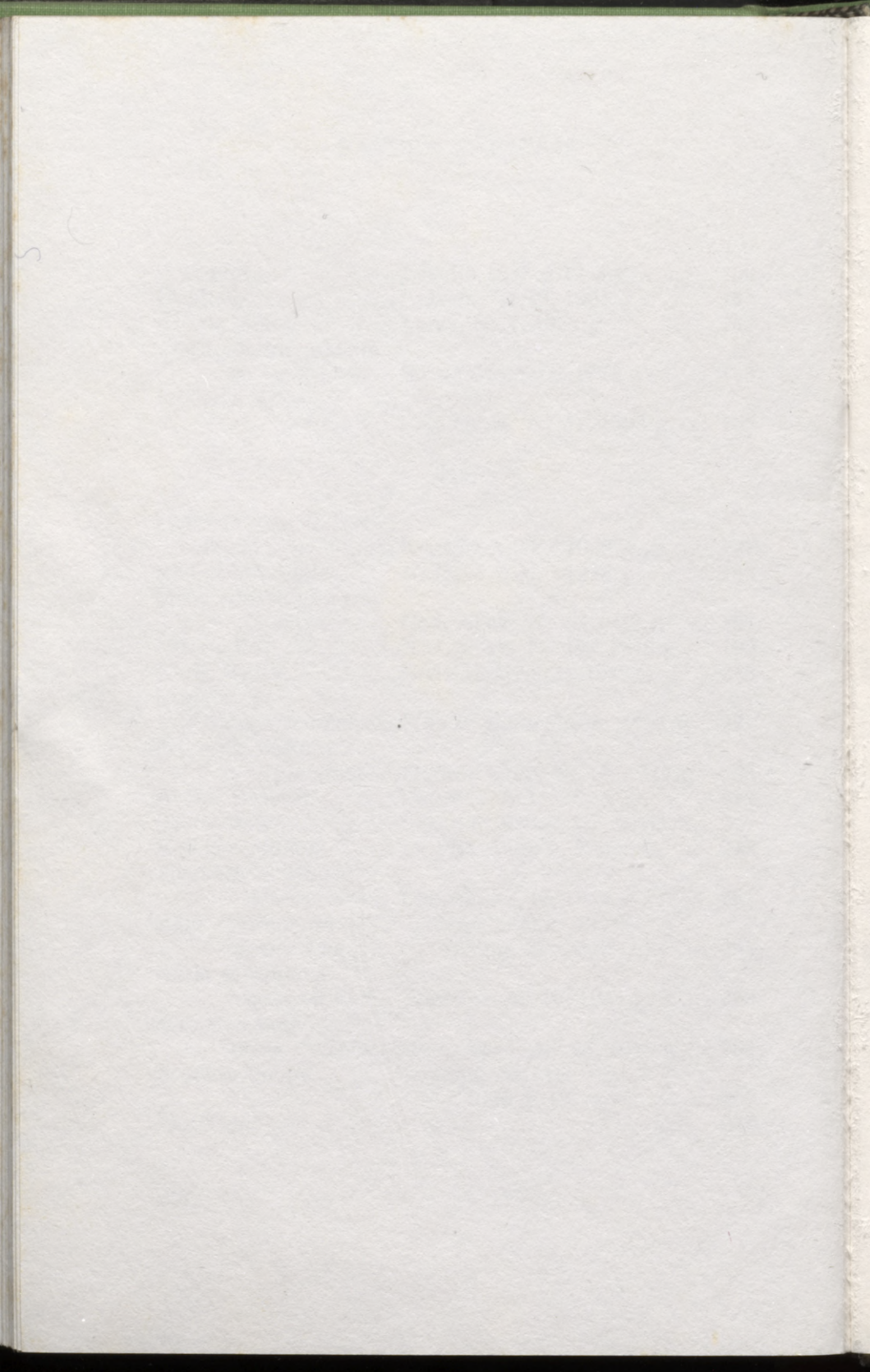
SATURA RĀDĪTĀJS

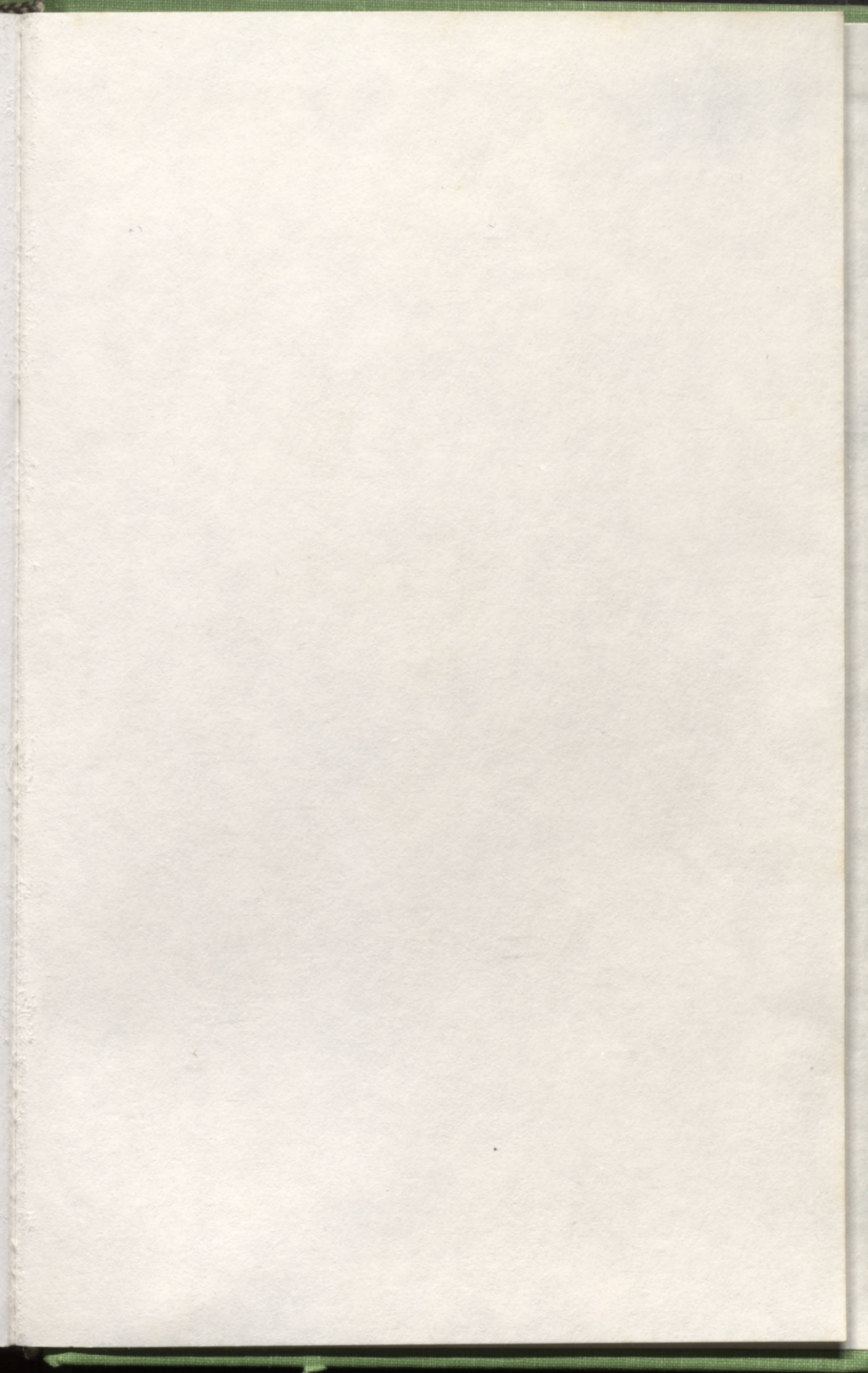
	LP
D.P. māte.....	Latvija, 1948.g. 14. dec..... 150
Lieldienās.....	Latvija, Nr.13, 1961.g..... 151
Atomu laikmetā.....	Laiks, Nr.4, 1965.g..... 152
Trešā vēstule manam tēvam debesis...	Sirmā Grāmata, 1972.g..... 153
Iraksts Baltajā Grāmatā....	Ceļa Zīmes, Nr.41, 1963.g..... 155

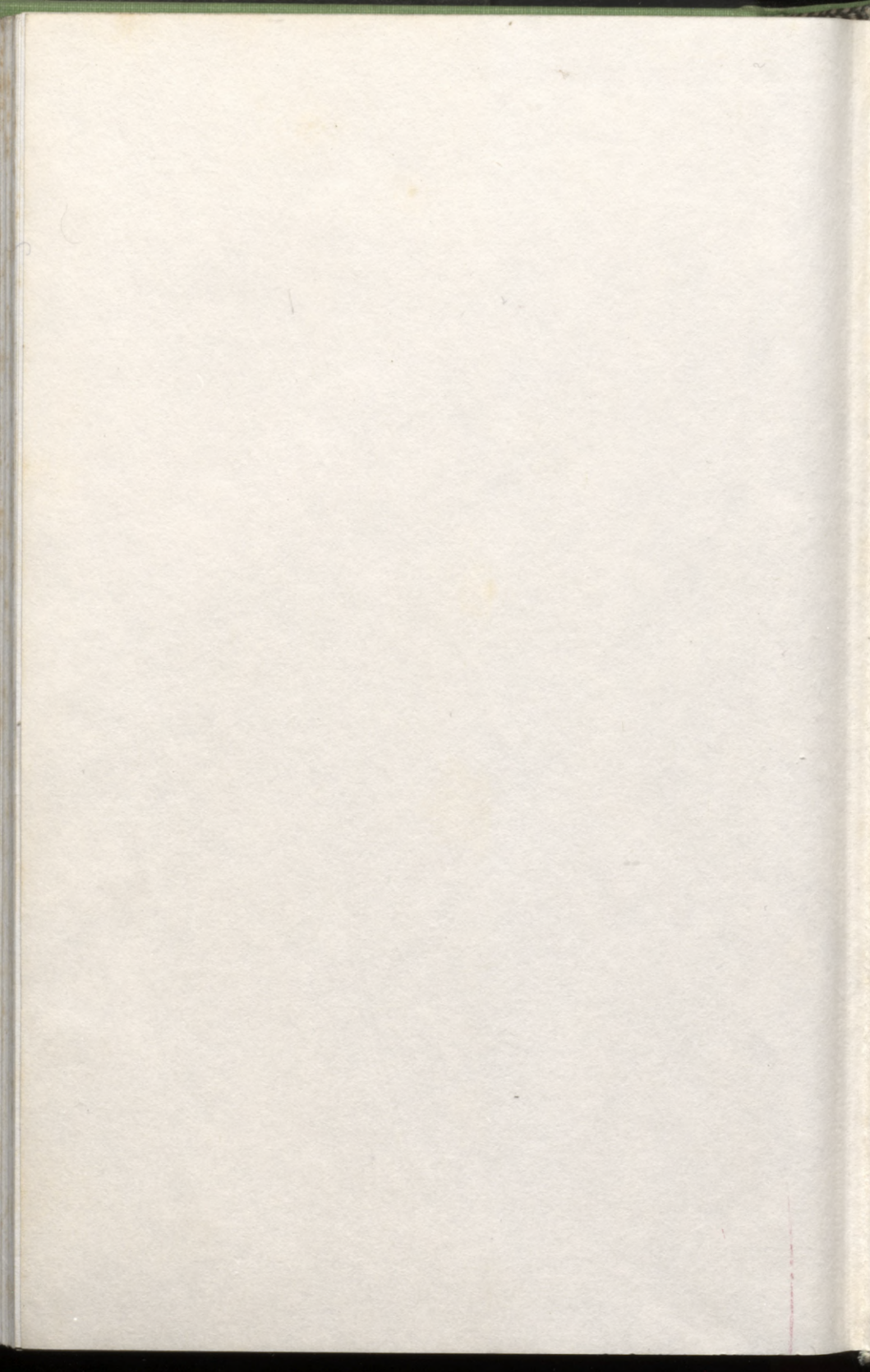
III

Legēndas par izciliem cilvēkiem (starpvārds) Nedēļas Apsk., 1948.g.....		157
Aleksandrs Štrāls.....		Nedēļas Apsk., 1948.g..... 163
Miris Aleksandrs Štrāls.....		Ned. Apsk., Nr.66, 1947.g..... 197
Pēteris Kalve.....		Ned. Apsk., Nr.107, 1948.g.... 199
Kārlis Kalve.....		Nedēļas Apskats, 1948.g..... 215
Legēnda par Voldemāru Zeltiņu Mantn. Gada Grām., 1951.g...		221
Edvardu Vulfu pieminot....		Mēnešr. Laiks, Nr.19, 1947.g.. 233
Arvids Brastiņš.....		Latvija, Nr.15, 1953.g..... 243
Gudra galva.....		Latvija, 1953.g. 25. maijā..... 247
Kad jauni bijām.....		Latvija, 1952.g. 8. martā..... 249
Tikšanās ar Knutu Hamsunu.....		Latvija, Nr.46, 1954.g..... 251
Kam dāvanas, tas nestāv dikā.....		Latvija Vācijā, Nr.19 1959.g. 22. maijā..... 255
Kārļa Miesnieka sešdesmit gadi..		Tēvzeme, Nr.10, 1947.g..... 259
Dažas tikšanās ar Jāzepu Vitolu..		Nedēļ. Apsk., Nr.95, 1948.g.... 263
Teodors Celms.....		Latvija, Nr.110, 1949.g. 12. nov..... 267
Pēcvārdi.....		275

3.2015

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0300019985

